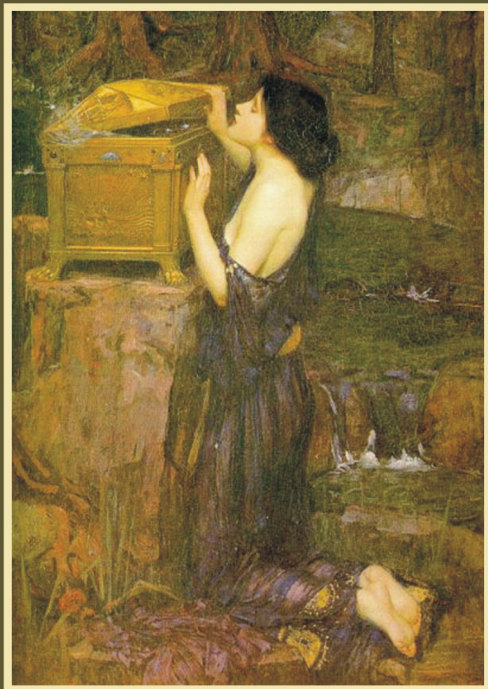

Pandora Könyvek 22.

Fekete Péter

**SZÜLŐFALUM, TISZASZŐLŐS A NEVEKBEN,
FÖLDRAJZI NEVEINEK TÜKRÉBEN**

Fekete Péter

SZÜLŐFALUM, TISZASZŐLŐS A NEVEKBEN,
FÖLDRAJZI NEVEINEK TÜKRÉBEN

Pandora Könyvek

22. kötet

Fekete Péter

**SZÜLŐFALUM, TISZASZŐLŐS A NEVEKBEN,
FÖLDRAJZI NEVEINEK TÜKRÉBEN**

Sorozatszerkesztő:

Prof. Dr. Mózes Mihály

A 2009-ben megjelent kötetek:

Gábos Judit: Dinu Lipatti (14. kötet)

Várady Krisztina: Poulenc: Un soir de neige (15. kötet)

***Csüllög Judit: A népdal szerepe a kezdők zongoraoktatásában Magyarországon
(16. kötet)***

Őrsi Tibor: Lexikológiai és szaknyelvi tanulmányok (17. kötet)

Mózes Mihály: Agrárfejlődés Erdélyben (1867–1918) (18. kötet)

Német István (Szerk.): A XX. század titkai. Európa (1900–1945) (19. kötet)

Éva Antal: Beyond Rhetoric. Rhetorical Figures of Reading (20. kötet)

***Kalcsó Gyula: A névszórágózás egységesülése a XVI. századi
magyar nyomtatványokban (21. kötet)***

Fekete Péter

**SZÜLŐFALUM, TISZASZÓLÓS A NEVEKBEN,
FÖLDRAJZI NEVEINEK TÜKRÉBEN**

Líceum Kiadó
Eger, 2010

Lektorálta:

Dr. Zimányi Árpád

főiskolai tanár

A borítón

John William Waterhouse: *Pandora* (1896)
című festményének részlete látható

ISSN: 1787-9671

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Főiskola rektora
Megjelent az EKF Líceum Kiadó gondozásában
Igazgató: Kis-Tóth Lajos
Felelős szerkesztő: Zimányi Árpád
Műszaki szerkesztő: Kalcsó Gyula
Borítóterv: Kormos Ágnes

Megjelent: 2010. június   Példányszám: 50

Készítette: az Eszterházy Károly Főiskola nyomdája
Felelős vezető: Kérészy László

Tartalom

Bevezetés.....	7
A feldolgozás módszere.....	8
Adatok a falu történetéhez.....	8
A földrajzi nevek adattára.....	24
Tiszaszőlős nyelvjárásának néhány jellemző sajátossága.....	101
Az <i>i</i> -zés esetei Tiszaszőlős nyelvjárásában.....	113
A zárt <i>ë</i> használata Tiszaszőlősön.....	126
Csű.....	139
Dunakunyhó.....	141
A vízrajzi nevek változása Tiszaszőlősön a XVIII–XIX. századi adatok tanúsága alapján.....	144
A <i>fok</i> vízrajzi köznévi jellemzője és gazdasági szerepe a régi Heves megyében.....	171
A felhasznált forrásanyag, irodalom és rövidítések jegyzéke.....	178
A forrásul használt régi térképek rövidítései.....	180
Felhasznált irodalom.....	181

Bevezetés

A földrajzi neveket az ember a föld, a víz, a tájon levő különböző alakulatok megnevezésére használja. Az elnevezés oka gyakorlati szükségességéből fakad. Az ember tájékozódni akar a környezetében, és ezt a táj különböző felszínalakulatainak megnevezésével éri el.

A földrajzi nevek nyelvünknek igen értékes elemei, vizsgálatuk sokféle tanulsággal járhat (néprajzi, település-, gazdaság-, művelődéstörténeti, nyelvészeti stb.). A „megfejtésük” iránti igény már egész korán jelentkezett. Anonymus például már számos helynevet etimologizált, természetesen a kornak megfelelő módon (BÁRCZI, Mszók. 2. 142).

A földrajzi nevek rendszeres gyűjtése azonban nálunk csak a XIX. század második felében kezdődik. A XIX. század végén megkezdődik a régi oklevelek anyagának névtani felhasználása. Magyarország régi vízneveit gyűjti össze ORTVAY TIVADAR. Kiemelkedő CSÁNKI DEZSŐ hatalmas munkája (Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1890–1913), említésre méltó HEFTY GYULA ANDOR tevékenysége. A néprajzosok közül JANKÓ JÁNOS neve említendő. A földrajzi neveket az egyes területek településtörténetéhez használják fel (MÁLYUSZ ELEMÉR, ILLA BÁLINT, SZABÓ ISTVÁN stb.). Az irányzatnak legnagyobb szabású alkotása GYÖRFFY GYÖRGY Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza c. munkája.

Munkámban a felsoroltak könyveit ismerve a gyűjtéskor és a feldolgozáskor figyelemmel voltam a néprajzi, település-, gazdaság-, művelődéstörténeti, nyelvészeti vonatkozásokra.

A múlt században a különböző egyetemek professzorai, főiskolai tanárai szép számmal foglalkoztak a földrajzi nevek értékeivel, elméleti és gyakorlati vonatkozásaival. Kiváló tanulmányok születtek. Mindezek jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a század második felében meggyorsult a földrajzi nevek gyűjtése. Országos méretű mozgalom indult, hogy a nagyüzemi mezőgazdaság kifejlődése következtében egyre jobban feledésbe merülő neveket összegyűjtsék. A szülőfalum múltja, történetének alakulása, nyelve iránti érdeklődésem, a gyökerek keresése mellett e nemes mozgalomnak is szerepe volt abban, hogy elhatároztam szülőfalum földrajzinév-anyagának az összegyűjtését és feldolgozását. A munkát 1967-ben kezdtem, és 1977-ben fejeztem be. A későbbiekben néhány adattal még kiegészítettem. Áttanulmányoztam a faluval kapcsolatos (Egerben és a Magyar Országos Levéltárban fellelhető) anyagot (úrbéri iratok, közgyűlési jegyzőkönyvek, polgári periratok, telekkönyvek, nemesi összeírások, jobbágyösszeírások, térképek stb.). Átvizsgáltam PESTY kéziratos gyűjteményét a Széchényi Könyvtárban, felhasználtam az első katonai felmérést tartalmazó Josephinische Aufnahme adatait is. Átnéztem a szőlősi református egyháznak

1760 óta meglevő anyakönyveit. (L. A felhasznált forrásanyag és irodalom jegyzéke.)

A feldolgozás módszere

A módszer mindig a célból következik. Azt a célt tűztem magam elé, hogy a falu névanyagát több szempontból bemutatom, eleget teszek a névélettani vizsgálat követelményeinek, bemutatom a Tiszaszőlősön lévő még élő névtípusokat.

Foglalkozom vázlatosan a falu történetével. Ezt az iratok és a feltárt nevek, valamint saját ismereteim alapján teszem, így a nevek nemegyszer a bizonyítás érdekében megismétlődnek. A közölt földrajzi nevek egy része különböző szempontú megközelítésben folyóiratokban megjelent. Ezeket mellékelem (*Csű, Dunakunyhó* stb.).

A falu történetének bemutatása után A földrajzi nevek adattára c. fejezetben sorra veszem a neveket az életükre vonatkozó adatokkal, s igyekszem megvilágítani a név, az elnevező közösség és a táj kapcsolatát, ahol tudok, etimológiai megjegyzéseket is teszek. Ha lehetséges, a személynevek felderítése, a térszínforma, a művelési ág megnevezése és más magyarázatok is helyet kapnak.

Ha egy területnek több neve van, az ismereteket általában a betűrendben elsőnél közlöm, a többieknél csak hivatkozom az első névre.

A teljesség igénye nélkül foglalkozom a falu nyelvjárásának néhány jellemző sajátosságával. Nem szorítokozom kizárólag a földrajzi nevekre, igénybe veszek számos köznyelvi példát is (elsősorban a példamondatokra támaszkodva). A jelenségek meggyőzőbb bizonyítása érdekében választottam ezt a lépést. Egyébként ez a nyelvjárás eredeti anyanyelvem.

A nevek helyesírásában az akadémiai helyesírás alapján készült FÖNMISZ-t követtem.

A gyűjtésben számos adatközlő segített. Volt közöttük idősebb, középkorú, férfi, nő, különböző foglalkozású. Nagy segítség volt az is, hogy a határ minden zegzugát ismerem.

Végezetül a felhasznált forrásanyag és irodalom bibliográfiáját állítottam össze.

Adatok a falu történetéhez

Egy falunak földrajzi fekvéséből, helyzetéből már nagyjából következtetni lehet annak életére, gazdasági viszonyaira. A falu mindenütt az őt körülvevő tájjal él együtt, az biztosítja létfenntartását, életének minden mozzanata hozzákötődik.

Tiszaszőlős a 47. és a 48. szélességi s a 38. és a 39. hosszúsági körök között fekszik a *Tisza* bal partján Szolnok megyében. A falu nem közvetlenül a folyó

mellé épült, a Tisza csak az északi részén érinti közelebről. Nyugat felé nagy kanyarral távolodik el tőle, s innen délkeleti irányba ágazik ki belőle a *Holt-Tisza*. A kettő által alkotott félkör öleli körül a községet, míg a nagy, a szabályozás utáni *Tisza* délnyugatnak kanyarodva folytatja útját, maga után hagyva azt a hatalmas árteret, amely szinte az *Aszóig*, illetve a községig, a *Felsőföldig* benyúlik, amely ma már szinte teljesen szántó.

Tiszaszőlős régi idők óta lakott terület. MAKKAY JÁNOS A tizzaszőlősi kincs című könyvében azt írja, hogy Tiszaszőlősnek több száz forrásból álló őstörténete van. A mai falu területén legalább négy, de inkább öt korai és középkori közösségi temetőről tudunk. 1872 tavaszán a rézkori temetők egy részét szedték szét. A kincs közelében feltűnően sűrűsödnek a korai és középkori temetők. Hitelesen szól az 1839-ben *Aszón* talált kincsek sorsáról, az Elek család szerepéről. Részletesen I. ott. (I. m. Gondolat, Budapest 1985.) A későbbiekben még én is visszatérek rá.

A szolnoki Damjanich János Múzeum ásatásai nyomán az 1960-as években a határban rézkori lakótelep leletanyaga került elő. Ezen kívül szkítakori temető és Árpád-kori falu részlete is napvilágot látott (Szolnok megyei Néplap, 1963. július 7.). Kiemelkedő az az avarkori lelet, amelyet a mai *Nagy-Aszó* dűlőben 1839-ben találtak. *Domaházán* (ma határrésznev, a XIV. és a XV. században *Domaháza*, *Dománháza* néven önálló községként említik) két csontvázat találtak vaskengyelekkel, lándzsával, vas nyílhegyekkel. A leletek, a koponyák az Árpád-kori temetők leleteihez hasonlóak (vö. TARICZKY ENDRE, A Tiszavidéki Hun Földpiramis Halmok Ismertetése. Eger, 1906. 15). Az ásatások támogatják TARICZKY ENDRÉnek azt a véleményét, hogy a honfoglaló vezérek egyikének, *Tasnak* a hadi sátora az örvény-domaházi homokgerincek *Taskó-hát* nevű halmán volt felállítva (dülőnév, *Király halmának* is nevezik [F. P. megjegyzése], vö. még Nyr. 45: 190), tábora pedig *Örvény*, *Domaháza* és *Szőlős* területén helyezkedett el (i. m. 16). Tiszaszőlős a Tomaj nemzetséghez tartozó falu volt (Heves vármegyei Ismertető és Adattár. Budapest, 1936. 295). III. István 1161-ben hű szolgáját Dekét nemesi rangra emeli és *Sceuleus* helység felső részével adományozza meg (ÁUO.). 1298-ban az egri káptalan bizonyáglevelét ad arról, hogy Pethune Péter mester *Zeuleus* örökbirtokában bizonyos birtokrészt adományozott Berkeez comesnek (ÁUO.). Ezekben az esetekben nem bizonyítható, hogy Tiszaszőlősről vagy pedig az ország más Szőlős nevű helységéről van-e szó. A község az ősi Kemej megye részeként az akkori írással *Zeuleus* néven 1332–37 között pápai adót fizet (ORTVAY TIVADAR, Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján. Budapest, 1891. II, 174). 1343-ban a Kompolthon tartott közgyűlésen *Zeuleus* jobbágysai is szerepelnek (Hazokm. VII, 398). 1359-ben is *Zeuleus* néven találjuk (CSÁNKI). 1360-ban az egri káptalan bizonyítja, hogy Szentimrei Loránd fia Imre és Sebestyén perbe fogták anyjuk *zeuleus*-i possessiója miatt Antal fia Tamás fia János Ispánt és fiait. Az egyezség szerint Szentimrei Loránd özvegye kapja Szőlős 1/6-

od részét a benne lévő *Szűz Mária templom kegyuraságával*, továbbá *Gyamántelke* felét és *Petri* negyedét (BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ kéziratos regesta gyűjteménye. Másolat a gyöngyösi Mátra Múzeum Adattárából. Heves megyei Levéltár. Történeti Adattár, a továbbiakban: BÁRTFAI). Említésre méltó, hogy a birtok határának leírása közben *Szőlősön* lakótoronyról is szó van, amit már akkor nem használnak. Ismeretes, hogy a lakótorony nagyon korai építkezési forma. Mindez arra enged következtetni, hogy *Szőlős* nagyon korai falu lehetett.

1359-ben Szentmáriai Miklós és felesége gyermekeiknek Komjáthy possessiójukat (*Domaháza* korábbi neve, l. később) adják leánynegyed címen. A birtok Örvény és Szőlős között fekszik (Sztárai cs. oklt. I. 307–308). 1469-ben a nádor utasítja az egri káptalant, hogy Gortvai Miklós és fia, Péter kérésére idézze meg Relich Miklóst és Tamást, hogy miért nem adták ki Heves megyében fekvő *Domaháza*, *alio nomine Komjáthy* falujukra vonatkozó oklevelet (BÁRTFAI). Itt a névváltás folyamatát látjuk. *Komjáthy* és *Kis-Komjáthy* használatos dülönév ma is, de ezek Szőlősnek más területén vannak.

A XVI. századi dézsmajegyzékekben többek között ilyen nevekkel találkozunk Szőlősön: *Farkas*, *Lippai*, *Magyar*, *Koczik*, *Oláh*, *Urats*, *Vincze* (O. L. Magyar Kamarai Archivum Regesta Decimarium 159). A XVII. századi dézsmajegyzékekben ezek a nevek ismét szerepelnek a nemesi és jobbágyösszeírásokban. Valamennyi dülönév is (H. m. Lt.).

Az 1552. évi adóösszeírásban a falu több nemesi család birtokában volt. 1552-ben 9, 1564-ben pedig 12 portával van felvéve az összeírásban. 1697-ben 75 tizenöt éven felüli személy tartottak nyilván, valamint 188 ökröt és tehenet (BOROVSKYI i. m.).

1616-ban Széky Pál fia, Ferenc, adóssága miatt Derzset és Tizzaszőlöst zálogba vetette (Jász-Nagykun-Szolnok Vármegy múltja és jelene. Szerk.: vitéz Szolnoki Scheftsik György. Pécs, 1935.) A földrajzi nevek adattára fejezetben (a továbbiakban: Adattár) szerepel Székykert, Széky ráta, valamint Kuczik-dűlő, Kuczik-halom. A Széky család a vármegye tekintélyes birtokos családja. Eredetét 1445-ig lehet visszavezetni (OROSZ ERNŐ, Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai. Eger, 1906.).

Egy 1775-ből származó határleírásban egymás mellett szerepel *Szőlős* és *Igar* határával, valamint a *Komjáthy* családdal kapcsolatban a *Hugati Ér*, *Petri Halom*, *Nagy Aszó Ér*, *Köhérhát* név (H. m. Lt. IV-9/d. 83). A *Hugati Ér* és a *Köhérhát* ma Tizzaszentimréhez tartozik, illetve a *Köhér* egy része átnyúlik a szőlősi határba, a *Petri Halom* ismeretlen. A *Nagy Aszó Ér* ma a szőlősi *Aszólapos*. A *Gyoma*, *Gyamántelke* ebben az iratban nem szerepel, de figyelemre méltó a földrajzi neveink szempontjából, mert az *Alsó-réten* levő *Telek-ér*, a *Petri Halom* (van *Pethrytelek* is) *Gyamántelke* feltételezett helyének irányába tart. A határleírások alapján ugyanis arra lehet következtetni, hogy a mai *Aszó*,

Köhér környékén lehettek. 1480-ban *Szölös* mellett *Gyoma, Petri, Kis Igar*... is helységgé került zálogba.

1433-ban Miklós püspök lelki helynök a poroszló, *fyredy, zewlews* és *igari* plébánosokhoz intéz felhívást (BÁRTFAI), 1472-ben Mátyás király azt vizsgálta, igaz-e, hogy Szöllösi István fiai jobbágyaikkal *Pethryteleke* halastavat kihalászták, *Szöllösön* és *Igaron* többször hatalmaskodtak (BÁRTFAI), 1483-ban Dóczi Orbán győri püspök a Heves vármegyei *Abád, Szentgyörgy, Szentimre, Nagyiván, Zolos*-ban levő birtokrészét átengedi Abádi Sebestyénnek (BÁRTFAI). 1524-ben Szöllösi László özvegye Katalin a férje után nászajándék címén örökölt Heves megyei *Zewlews, Igar, Kisigar, Halaz, Petri* birtokát leányának, Orsolyának, Dersi Istvánnénak és Szöllösi Pál leányának, Margitnak adja (BÁRTFAI). A török hódoltság idején a falu (1573–74) *Szelös* néven a szolnoki szandzsákhöz tartozott, haltized címén 350 akcsét fizetett a töröknek (VELICS ANTAL, Magyarországi török kincstári defterek, 1890. II., 462). 1576-ban *Szeoleos*, 1580-ban *Zeoleos*, 1581-ben *Szeöleös*, 1622-ben *Szeöleös* névalakokat találunk.

1576-ban Johannes Vintze pénzt, 1581-ben gabona- és báránytizedet fizet. Az 1725–1733. évi jobbágyösszeírásokban is szerepel Johannes Vintze név. 1743-ban Kecskeméti István Vintze Pál úr kerülője. Az 1754–55. évi nemesi összeírásokban a nemesek között található Vintze Pál. A név a református egyház anyakönyvében a XVIII. században is megtalálható.

1622-ben gabona- és báránytizedet fizet Stephanus Kotzik, Johannes Kotzik, Gregórius Kotzik. 1774-ben Koczik János és Mihály a vármegyéhez panaszt tesznek Komjáthy Jákob ellen nemesi joguk korlátozása miatt.

1672-ben *Szölös* puszta a környező községekkel együtt (OL. Filmtár U. et. o. 1576, 1580, 1581, 1622, 1672). 1639-ben református ekléziája volt. A felavatott papok névsorában Szöllösön találjuk Joannes Enniszkei, 1666-ban pedig Stephaus Ormandi nevét. (Tiszántuli református papok 1597–1679. Közli: BOROVSZKY SAMU. Történelmi Tár, Budapest. 1898. 634.) 1672-ben a tatárok egész lakosságát elhurcolták. 1695-ben Bihar megyei menekültek szállták meg egy időre, de magyar lakossággal is megtelt 1696-ig (SOÓS IMRE, A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon, 1711-1770. Damjanich János Múzeum, Szolnok, 1959. 39; uő, Heves megye benépesülése a török hódoltság után, Heves megyei Füzetek. 3. sz. 1955. 54). A forrásanyagból nem derül ki, hogy a lakoságból volt-e, mennyi volt a régi, eredeti lakos. 1693-ban a papság és a birtokos nemesek összeírásakor *Szöllösön* földesúr Komjáthy Ábrahám (évi jövedelme 21 frt, taksája 2 frt és 31 d) és Glökszberg német ezredes, 17 jobbágytelke volt. (SZEDERKÉNYI NÁNDOR, Heves vármegye. IV. 1893. 54). 1706-ban a rácok és Rabutin labanc generális pusztította el a falut, 7 évre szünt meg újra az élet. A lakosság Sarudon és Tiszacsegén húzta meg magát, s onnan tért vissza (SOÓS IMRE, i. m. 39). 1714-ben *Szöllös*, majd ebben a században egyre többször *Tisza Szöllös*, *Tisza Szöllös* formában találjuk a nevet (H. m. Lt. IV-9/d. 83).

1770-ben Elek és Komjáthy földesurak birtokrészén szerződés szerint, Borbély részén pedig bevett szokás szerint szolgálnak (SOÓS IMRE, A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon 1711–1770. Damjanich János Múzeum, Szolnok. 1959. 39). Az 1782-es nemesi szántóföldek összeírásában *Tisza Szöllősön* Jacobus Komjáthy, Josephus Darvas, valamint egy olvashatatlan keresztnévű Elek családbeli szerepel (H. m. Lt. IV-7/b. 15). 1863–1890 között az „egész határ négy részre oszlik, melyből birnak az Elek nemzetségbeliek $\frac{3}{4}$, az úgynevezett Komjáthy nemzetségbeliek $\frac{1}{4}$ részt” (Úrb. tag. 4/1). 1840-ben az Elek család mellett a közbirtokosok között találjuk Pappszász Ignác, Pálóczi Horváth Mária, Széky Zsigmond, Szép Mihály, Kuczik János nevét (H. m. Lt. 9/d. 165).

A Pappszász család leányági leszármazottja a Széky családnak. A család Papp aliter Szász néven 1630-ban kapott nemesi levelet. 1734-ben III. Károly a családnak megítélte az igari részbirtokot (OROSZ ERNŐ, Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemesi családjai. Eger, 1906).

Egy 1725-ből származó jegyzőkönyvben azt akarják bizonyítani, hogy 28 évvel azelőtt a „Komjáthy Úr Tisztartója Taxát kért, s ezen Tanú jól emlékezik, és tudgya is, Iffiulegény korában, még az előtteni Kurucz világ időben, hogy az kérdésben forgó Tolvaj András háza és a Falu malma között Tisza Szöllősön Horváth Gergely és Sárközi János nevű két emberek két házat építettek, őket aköri időben senki nem elenzvén, hanem hogy Komjáti Ábrahám Urh embere, vgy Ispánya azon házaknál Taxát szedett...” (H. m. Lt. IV-9/d 83). 1737-ben arról kérnek tanúvallomást, hogy a „Nemes Széky Familia Tisza Szöllősben minek előtte az T. Elek familiának elzalogosította volna hány házhelyet birt”. A tanú arról vall, hogy „valami rész Elek Familiára szállott volna, azt nem tudhattya, jól lehet gyermekségig fogvást mikor az ellenségűl Szöllöst lakhatták mindenkor itt *Szöllősön* lakott. *Szöllősben* Balla Pál nevű Kapitány ember és a Komjáthy Familia birt légyen, de örökben é vagy zálogképpen azt nem tudgya” (H. m. Lt. IV-9/d 83). 1785-ben Komjáthy Komjáthy László Szabolcs vármegyéből értesíti a szőlősieket, hogy „Uri Attyafiai” Komjáthy Komjáthy Jákób, T. Pazonyi Elek László és T. ifjabb Elek Sándor urak példáján a helyi oratórium építéséhez hozzájárul, az erdejéből a szükséges faanyagot ígéri (H. m. Lt. IV-9/d).

Az előbbiekhöz álljon még itt a TISZA – SZOELOESI KERESZTYÉN GYÜLEKEZET MÁTRICULÁJA Mellyet Maga költségén Szerzett IFJU KUCZIK JÁNOS OLÁH MIHÁLY Prédikátorságában az 1760-dik esztendoben (A tiszaszőlősi református egyház anyakönyve 1760–):

„Sokszor országunkban megfordult háboruságok miatt ezen T. Szőlősi Eklesiánk régi Jegyző-Könyve el-veszvén igyekeztük ezen jelen való á mennyire lehetett á szükséges dolgokat feljegyezni, mellyre nézve a régi Öregektül tudakozódván, á mi értesünkre eshetett akartuk á következő Nemzetségnék érté-sére adni.

Hogy T. Szőlösön á b. e. Reformatiótól á Reformata Eklesianak Szabados vallásbeli gyakorlása lett légyen, mutatja a ... (olvashatatlan: saját megjegyzésem, F. P.) Traktusnak Matriculája.

Sőt hogy egyedül tsak Reformatusok laktak itten világos á Religio dolgáról 1721-dik esztendőben Pesthen tartott Comissio alkalmatosságával véghez-ment Inguisitioból, Mellynek Párja az Eklésia ládájában nálunk tartatik.

Kivált hogy á Soproni Gyülés alkalmatosságával, az az 1861-dik esztendőbe (: amikor Eklésiák articulaltak) az ide való Templomot, Oskolákat, Parochiákat á Reformatorok birták egyan azon Inguisitió nyilván mutattya.

Az 1712-dik esztendőben a Lakosok a Tiszán által szaladtak ugyan az ellenség miatt Halászra, és más Helységekbe is némellyek, de 1715-ben ismét visszajöttek ugyan azon Reformatus lakosok, és az időtől fogva az Úr Istennek kegyelmességéből tsendességben lakoznak, az Úr ISTENT az ő kijelentett Beszéde szerint tisztelvén, Mellyért Hála légyen ő Felségének.

Az említett Pusztuláskor ide való Prédikátor volt Tiszteletes Szerdahelyi András Uram. A többiek a Jegyző Könyvnek elveszése miatt jó rendben elő nem számlálthatnak tőlünk, hanem ha másunnan adatnak tudunkra 1715-dik esztendőben T. Szőlősi Prédikátor volt Tiszteletes Böszörményi György Uram ki innen Roffra vitetett...”

Megjegyzésként említem: a történeti iratok azt mutatják, hogy Szőlösön sok birtokos váltotta egymást. Szinte adták-vették a falut. Ez a középkorban nem újdonság. Egy-egy embernek az ország különböző vidékein voltak a birtokai, szokás szerint alattvalóival, szolgálóival egyik birtokról a másikra telepedett. Ennek következtében különböző országrészek lakói állandóan érintkeztek, keveredtek egymással, így nem alakulhatott ki olyan nagy nyelvjárási különbség, amely akadályozta volna a megértést. Részben ez a helyzet is közrejátszott abban, hogy nálunk nem egy nyelvjárás emelkedett (Benkő Loránd elnevezését használva) a művelt köznyelv szintjére, mint az más nyelvek esetében történt, hanem hosszú évszázadok alatt, a különböző nyelvjárások ötvözetéből alakult ki ez a nyelvváltozat.

Az Elek család a Szabolcs megyei Pazonyból származik. A XIX. század első felében még földesúri joga volt a faluban. Nemesi oklevelét II. Ferdinándtól 1625-ben kapta (NAGY IVÁN, Magyarország családai, X. 1863.; Magyarország vármegyei és városai. Heves vármegye. Szerk.: BOROVSZKY SAMU 1909. 661). A családban Elek Salamon volt az, aki levált a pazonyi ágól és Szőlőstre költözött. 1785-ben Komjáthy Jákób Szabolcs megyei főispán levelet ír Szőlőstre, mely szerint: „... Halászó tanyát néhai néném Komjáthy Éva Asszony tisztítottta, már most az Elek urakra szállt” (H. m. Lt. IV-9/d).

A történeti adatok azt mutatják, hogy a Komjáthy család mellett lassan az Elek família domináns helyzetbe került. A későbbiekben öröklés, házasság, ajándékozás, zálogba adás stb. révén a birtokból többen részesültek (l. Adattár).

Az utókor embere számára az Elek családot MAKKAY JÁNOS eléggé kedveztlen színben mutatja be (i. m.). Az idősebb emberek előtt az ismeretes volt, hogy az *Aszón* aranyat találtak, belőle sokan meggazdagodtak. MAKKAY az említett könyvében világhírű régészeti értékekről beszél, amelyek nagyrésztben az Elekek birtokába jutottak. Elek Salamontól eljut Elek Menyhértné Csoma Márián keresztül az unoka, Elek Istvánhoz. Bizonyítékként felhossa, hogy Elek István 1907-ben rangjához és vagyonához mértén túlzottan előkelő kastélyt épített a falu közepén (...a templommal szemben, a kiemelés tőlem: F. P.).

Az Elekek között volt főszolgabíró, táblabíró, rendőrkapitány stb., s a Komjáthyakkal együtt Tiszafüreden is érdekelték voltak. A híres-hírhedt Majoros István tiszafüredi születésű betyárt pl. Elek Pál kapitány fogta el Kócson, Komjáthyné Asszony tanyáján. Majoros végigrabolta a környéket, megvert mindenkit, aki útjába került, verés közben megeskette, hogy nem árulja el senkinek. „Siket légy, vak légy, néma légy” – parancsolta ilyenkor. Volt, akit azért vert meg, mert pápista volt. Az igari Morgó nevű kocsmában agyonlőtte Hodos nevű cimboráját is. Fenyegető levelekkel árasztotta el az üldözöit.

A szalonképebb levelek közül közlök egy kis részletet. „... Urak mi Hasznok, hogy Engem így sanyargattok a Teremtő Jó Istenem fizesse meg Ezt Tinektek. Ugyan Urak és ti Birák Hogy gondolKoztok Illetetekrül Hogy ezt a sok szegínysíget Illyen nagyon ostromoljátok. Az Úr Isten Vesén ki még az Halló földetekből is az Illyen Dolgokír...” A továbbiakban a legrágárabb módon szidalmazta az őt bántalmazókat.

Nem mondható, hogy választékos volt a stílusa, de annál zaftosabb.

Úgy gondolom, érdemes felidézni, hogyan fogták el ezt a füredi fenegyereket 1809. december 1-jén. 1809. december 2-án a bíróságon így „mutatkozott be”: „23 Esztendősz Tisza Füredi Születés feleséges Református Szökött Katona vagyok.”

Nemes Vida Miklós tiszaszőlősi tanú bírósági vallomásából hozok elő részleteket. Miután kiderült, hogy Majoros István a Kócson, az említett tanyán lakodalomban van, Pankotay György kapitány és Hajdú Mihály komisszárius vezérletével a hadnagyok a betyár elfogására indultak. A megadásra kért felszólításra az alábbiak történtek: „Két kezét kinyújtván, mellyekben egy-egy töltött pisztolj volt, egyenesen az Uraknak szaladt rájuk tartván pisztoljait, iszonyú rút Káromkodásokkal szidalmazván az Urak előtte megszaladtak a Comissárius mellett levő Hadnagyokkal Kiketis Majoros Pista mintegy huszonöt lépésig utánuk menvén kergetett.”

Az elmondottak ellenére nem tudtak Majorosék megszökni. Több tanú a lovaikat fogva tartotta, s a huzavona közben megérkezett „Tekintetes Feő Sz. Bíró Tekintetes Pazonyi Elek István Úr Tekintetes Pazonyi Elek Pál Kapitány Urak.” „Tekintetes Elek Pál Úr kérdezte, mellyik az a Majoros: mellyre Majoros Pista a Kezében levő Két Pisztoljokkal eleibe szaladván az Uraknak mintegy 10 lépésnyire ezt mondván: itt vagyok ...om [minden pont egy betű helyett van. F. P.] a

Teremtésed mi kell? Erre az Urak is pofájukhoz fogván puskájukat Tekintetes Elek Pál Kapitány Úr Majoros Pistára lőtt, Tekintetes Feő Szolga Bíró Uramnak pedig a puskája el nem sült: akkor kiáltotta Lőjjetek Comissárius Úr is rájok lőtt de a se talált, ujra Tekintetes feő Sz. Bíró Úr reájok fogván a Puskát kiáltván minden ember lőjje, ezen szókra a Puskák mindenféle szóllottak: Majoros Pista a Kezében levő Két Pisztoljokat el-vetette, a Tekintetes Elek Pál Kapitány Úr nekiugrott s Nyakon Kapta a Tanú megbilincselte.

Az iratok arról tanúskodnak, hogy Szőlősön a földbirtokosok mellett különböző helyzetű nemesek, egész és féltelkes jobbágyok és szintén különböző helyzetű zsellérek laktak (házas zsellér stb.). Szőlősön egy egész telek 32 kishold szántó és 12 kishold kaszáló volt (egy kishold 1200 négyszögöl). A falunak 1890-ben 2414 lakosa, 433 háza és 8700 katasztrális hold földje volt. 1831-ben, a kolerajárvány idején 79 betegből 40-en haltak meg. 1903-ben a falu jó része leégett (Szederkény i. m.). Az idősebb emberek még a nevükre is emlékeztek azoknak, akik előre eltervezett szándékkal bosszúból felgyújtották a házakat. „Nagy szél fűtt” – mondták. A fenyegetés úgy szólt: „Ojat tészünk, hogy ököllel törülük ki a szemüket a falusiak.” A kárt szenvedők megsegítésére Heves megyében gyűjtést szerveztek.

A vízszabályozás, az úrbérrendezés hatalmas változást okozott a faluban. Gyökeresen megváltozott a határ képe. A hatalmas ártér fokozatosan szántóvá vált (l. A földrajzi nevek adattára).

Az árvízből visszamaradó mocsarak, tavak, erek lassan eltűntek, a tavakból, erekből fenekesek, laposak lettek. A régi vizes világ egy ideig csak az emlékezetben maradt meg. Elsősorban gabonát, kukoricát termeltek, de az uradalmakban jelentős dinnyetermelés is folyt. A régi időkkel kapcsolatban említésre méltó a kendertermesztés saját szükségletre, kötél, szőttesek készítésére vetették. Emléket a *Kender-föld*, *Kenderáztató*, meg az egyes házaknál még meglevő szövőüszékék, tilóuk, gerebénék stb. őrzik.

Régen a mainál sokkal több volt a szőlő. Kiváló minőségű homoki boráért a falut a környékről is szívesen keresték fel. A kapukkal körülvett szőlőskertet (*Nagy-szőlő*) nagy becsben tartották, gondosan művelték. A szüret a rokonság, a barátok közös ünnepe volt.

Teljesen visszaszorult a korábban nagyon fontos halászat. Virágzó maradt viszont az állattartás. A juhtenyésztés továbbra is jellemző, de visszaszorult az uradalmakba, ahol a szarvasmarha-tenyésztés is kiemelendő. Az urasági tanyáknak szerves hozzátartozója volt a *juhhdáj* meg a *guja* (l. az Adattárban *Lyukas-halom*).

A faluban alig akadt olyan ház, ahol ne tartottak volna állatot vagy állatokat. A *Nagy-gyép* tele volt állatokkal. Ott legelt a *tehéncsorda*, a *bornyúcsorda*, az *ökörzsorda*, a *mínés*, a *csürhe* (sertések). A sertések egy része minden este haza-

járt, a másik része (főképpen a fiatalabbak, a süldők stb.) tavasztól ősziig éjjel-nappal kint maradt a legelőn. Ez volt a *nyáj*. A fiatal szarvasmarhákat tavasszal a Kócsra hajtották a *gujába*, ahonnan csak ősszel vitték haza. A paraszti házaknál megvolt a *bijogozó*. Ez a gazda vezető- és keresztnevének első betűjét tartalmazta. Megtűzesítették, és tüzesen rányomták az állat farára, így ősszel megismerték a nyár folyamán ugyancsak megnőtt saját üszőjüket.

A földrajzi nevek adattárának tényei jól mutatják a művelési ágváltozást, s vele együtt a régi állapotok átalakulását, az árutermelésre való fokozatos átállást. Az Adattár hűen tükrözi azt is, hogy gazdag volt a parasztember földrajzi közneveinek szókészlete. Minden hajlatnak, a különböző térszinformáknak, vízrajzi helyzetnek külön neve volt. Ahogyan eltűntek a mocsarak, erek, tavak, a régi köznevek helyén a változásnak megfelelő új elnevezés jelenik meg. Természetesen egy ideig együtt élt a régi és az új. A régi csak sokára adta át helyét az újnak. A szép számú köznévi is cáfolja azt az eléggé általános véleményt, hogy a parasztember szókincese szegényes. Csak megjegyzem: CSÜRY BÁLINT Szamosháti szótára több ezer címszót tartalmaz. A lelki élet finom árnyalataira vonatkozó szavakban is gazdag. A szótár minden szava szamosháti parasztemberektől való.

Ahogy a határ változásával a szavak változtak, úgy szorult vissza a régi szokás, a régi életforma is. Természetesen ez sem egyszerre történt. A Tisza melletti fűzfák még a szabályozás után is biztosították a vesszőt a különböző *kasok*, *kosarak* stb. készítéséhez. A *vésszőüszédís*, a téli *erdőüvágás* sokáig jellemző szokás maradt. A tüzeléshez szükséges faanyagot a megmaradt Tisza menti erdők biztosították. Megszűnt a *nádlás*, de a régi mocsarak, tavak helyén még itt-ott előkerült elegendő nád, a *disznóólak*, szőlőbeli *kunyhóuk* tetejére. Az ilyen ól télen meleg, nyáron hűvös volt. A házak tetejéről lekerült a nád, elfoglalta helyét a cserép.

Bár elég sok volt az úgynevezett *felső föld* gabonatermelésre, de az árterek művelhetővé tétele után ez még intenzívebbé vált. Több lett a szalma a minden háznál meglevő *kémencék* fűtéséhez, de bőven akadt a szőlő metszése után *venyége* is. Szokás volt a *ganétaposás*. Az összegyűjtött lótrágyát (*lúgané*) nyáron 6-8 cm magasságúra szétterítették, keményre taposták, száradás után 25-30 cm-es darabokra szeletelték. A kemencét ezzel is fűtötték.

A szőlősi ember, szőlősi legény büszke volt a falujára, a szokásokra, a hagyományokra. A katonaságon meg másutt is vallotta, hogy *tiszaszőlősi* vagyok, *Tisza menti legény*, *gyerek* vagyok. Mindenünnen hazavágyott. Mindennapos volt az egymás segítése. *Kalákában* építették a házat, aratás után *hordáskor* közösen hordták kazlakba a terményt. *Gépéliskor* (cséplés) nem *részézs gépet hittak*, hanem egymást segítették ki, úgy *gépéltek* el. Tisztelték, szerették azt a nyelvet, amelyet beszéltek. Hagyományosnak, jónak, szépnek tartották, amely összekötötte a családokat, rokonokat, falubelieket. „Nem akarunk *uraskodni*” – mondták. Mint minden falura ebben az időben *Szőlősr*e is jellemző volt bizonyos

zárttság, nehezen nyitottak más felé. Csak ritkán fordult elő, hogy más faluba mentek leányért, legényért. Ilyen esetben „nem tanáltál ithon jányt (legínyt)” – szolták meg az illetőt.

Az Elek család az 1920-as évektől egyre jobban kiszorult a faluból. Elek István az Elekek szőlősi ágának utolsó férfi tagja nem alapított családot. Utóda, ahogy a helybeliek mondják, *Csabajiné lett*. Nem sikerült kideríteni, hogy Csabayné milyen alapon került utódként. A Szolnokon kiadott Adatok Szolnok megye történetéhez című könyv II. kötetében Sabay Bélánének a községben 1925-ben 652 katasztrális hold földje volt (a továbbiakban: Ad. Sz.). A név valószínűleg elírás. Az biztos, hogy ebben az időben az utódok között található Csabay Klára is, akinek a férje Wein Levente (I. *Levente-kert*). Az Elek-kastélyban laktak, zárkóztan éltek, egy leánygyermekük volt, akit nem engedtek a falusi gyerekek közé. Prisztóka Tibor katolikus tanító járt a kastélyba, így a leány magánúton végezte az elemi iskolát. Ezt eléggé furcsállották a faluban, hiszen a falu túlnyomórészt református, az Elek család is az volt.

Wein Levente idejében a gazdaság teljesen tönkrement. A bank elárverezte a birtokot, a helybeliek közül is többen vásároltak belőle.

A kastély az 1930-as évek végén, az 1940-es évek elején az Erdélyből származó Lisznyói Incze Béla kezébe került, aki a kastélyt a víztoronnyal együtt lebontatta. Lisznyói a front után a helyi nemzetőrség parancsnoka volt. Szőlősről Tiszafüredre költözött, onnan talán Gödöllőre távozott. Egyesek szerint katonatiszt volt.

Összehasonlításként érdemes megfigyelni, hogy Szőlősről kik voltak a legnagyobb birtokosok 1895-ben és 1925-ben. 1895-ben a legnagyobb birtokkal rendelkezők: Bernáth Lajos 605 kh, Elek István 2908 kh, Flesch Ignác 50 kh, Graeffl Jenő 384 kh, Györgyei Antal 2907 kh, Oláh Sándor 131 kh, Szép József 136 kh, Tóth György 284 kh. Ezekkel szemben 1925-ben jelentős változás tapasztalható. 1925-ben a legnagyobb birtokos Osztreicher Dezső gyöngyösi lakos (a helyi ejtésben *Oszröhër*), 1914 kh földje volt (az Elek-birtok nagyobb része az ő kezébe került). Középbirtokosnak számított Bobory Györgyné 597 kh-jával, bérlője a szolnoki könyv szerint Woldmann Gyula, Bánó Antal 220 kh, Sabay Béláné 652 kh (I. korábban), Graeffl Jenő 376 kh, Klein Aladár 482 kh, Hajzer János 247 kh, Nagy Jenő 166 kh, Középtiszai Ármentesítő Társulat 399 kh ingatlanal rendelkeztek (Ad. Sz.).

Az előbbiekhöz megjegyzendő: Bernáth Lajosra még a legöregebb emberek sem emlékeznek a faluban. A szolnoki könyv szerint a Csabay testvérek tulajdonában 1936-ban működik egy hengermalom (Ad. Sz.). A malom valóban létezett, a Csabay testvérek ezt is Elek Istvántól örökölték. A malom a *Gellért* és az 1896-ban épített Tiszafüred–Karcag között közlekedő vasútvonal mellett a *Kender-föld* egy részén helyezkedett el. Az 1930-as évek végén bontották le a mellette levő szélmalommal együtt.

Woldmann szerintem Wildmann (a helyi kiejtésben *Vilmány*) (l. az adattárban Wildmann-átjáró, Graeffl átjáró, a helyi kiejtésben *Gréfli*). Wildmann Adolf 1864-ben még Pazonyi Elek Kálmánné haszonbérelője. Bobory Györgynéről fontos megemlíteni, hogy ő özvegy Bobory Györgyné. Utóda a fia, Bobory György 1883-ban született, 1945-ig országgyűlési képviselő volt (l. *Bobory-föld*). A későbbiekben övé lett *Domaháza* egész területe. Ahogy a helybeliek mondják: „*Bubori Gréfli-jányt vëtt el*” (mármint feleségül). A feleség leánykori neve Graeffl Helén. A férjével együtt az egri urnatemetőben nyugosznak. Özvegy Bobory Györgyné sírja a domaházi sorompós vasúti átjáró *Szólós* felőli oldala mellett található. A megfeszített Krisztussal álló keresztfa jelzi a sírt.

A *Graeffl* régi német nemesi család. Svájból került hazánkba. Magyar nemességet is kaptak. Poroszló legnagyobb birtokosai között tartják számon őket. 1909-ben Graeffl Jenő Poroszlón 13 900 kh, Graeffl Andor 2196 kh-dal rendelkezett. Graeffl József 1849-ig vármegyei képviselő volt (BOROVSKY i. m. 664).

Mindenképpen meg kell említeni az 1945 utáni nagy gazdasági s a vele együtti társadalmi átalakulást. Talán nem túlzás azt mondani, hogy ez mélyrehatóbb volt, mint bármelyik korábbi. Az előbbi gazdasági változás következményeként jó ideig együtt élt a régi és az új szokás, a régi csak lassan tűnt el, s úgy adta át a helyét az újnak. Most rohamosan következett be a változás, eltűnt a régi, s nem született helyette új.

Egyre többen hagyták el a községet, kik jó kedvükből, kik jobb életre vágyva, kik egészen más okokból. Az addig összetartó falusi közösség fellazult. A különböző gazdasági, művelődési hatások nem kedveztek a hagyományos életmód fenntartásának. A falvakra jellemző korábbi zártság feloldódott. Ennek örülni kellene, örvendetes is, azonban ennek az lett a következménye, hogy mindazok a jó emberi magatartásformák (egymás segítése stb.), amelyek eddig összekovácsolták a falu közösségét, háttérbe szorultak. Szinte természetes, hogy a megváltozott gazdasági, társadalmi viszonyokból következő életformaváltozással együtt járt s jár a már különben is ritkuló hagyományok eltűnése. Csak néhányat említek meg a sok közül, hogy legalább írásos nyomuk maradjon. Nem dobnak már fazekat a keresztelőt ünneplő házak ajtajához, *disznóuöliskor* nem öltöznek fel *poucurkának*, hogy megrézfálják a háziakat. Nem *kántálnak* karácsony estéjén, meg szilveszterkor sem. Szilveszterkor nem *csörgetnek*, *kolompolnak*. Nem tudom, hogy egyáltalán van-e még *kolomp*, *korbács*, *karikás* (ostor), amivel *csörgetni* lehet. Nincs már esti kukoricafosztás (*hántás*), nem készítenek *töklámpást*, hogy *hántáskor* ijesztgessék vele a *hántálókat*. Elmúltak a téli estéken házaknál tartott, sokszor tánccal összekötött *citerás esték*. (Sok háznál volt *citera*, más néven *tambura*.) Nem ugratják át a menyasszonyt az égő szalmacsomón este, amikor a *mënyasszonyos háasztul* a *vöülegínyës hászho* nótaszóval átvonulnak (*tűzugratás*). Régen nincsenek már meg a mai szóval élve

nem mindig szalonképes, pajzán lakodalmi *kurjongatások*. Ezeknek funkciójuk volt. Ahogy körülvitték a menyasszonyt a faluban, a *legínyék* a cigánybanda előtt táncolva, énekelve *kurjongatták* a pajzánabbnál pajzánabb szöveget, ezzel azt akarták elérni, hogy minél többen hallják a faluban, hogy itt nagy esemény történik. Ezek a *kurjongatások* sokszor a helyzethez igazodtak. Valószínűleg késő őszi, november-decemberi alkalommal hangozhatott el egy költői hajlamú legénytől az alábbi kis szöveg: *Esik a hóu, még a dëra, fázik a mënyasszony fara, ahol fázik, bëtakarja, ahol viszket, mëgvakarja*. A kerítés mögötti *lagzilesőüket* olykor-olykor megkínálták a *boroskulacsból*, akik egy-két kortyot hörpintettek belőle az új házaspár egészségére. Nincs már meg a *csigataposás* sem. A meghívott vendégek a lakodalom előtt egy héttel vasárnap este lisztet, tojást vittek a lakodalmas házhoz, és az asszonyok, lányok csigatésztát készítettek. Éjfélutánra, amikor körülbelül a *csigacsinálás* befejeződött, előkerültek a legények, citerával vagy egy-két muzsikus cigánnyal, és táncra perdültek. Az említettek mellett lassan-lassan feledésbe kerülnek a messzi idők felfogását tükröző lakodalmi ceremóniák szavai is. Az alábbi nevek önmagukért beszélnek: *eledőujány, vőülegíny* (vevőlegény), *násznagy*, a *jánykiadóu*, a mindenes *főüfi*, a *hérisz* stb. Az új rokonsági közösség létrejöttét jelezte a *nászuram*, a *nászaszszony*, a *komámasszony*, a *komámuram*. Tárgyi emléke a *komacsésze*, *komatál* stb.

Egyébként nótás kedvű volt a falu. Rengeteg népdalt, *halgatóu nótát*, *csárdást* ismertek, ahol alkalom volt, *danoltak*. Az 1930-as évek végén, még az 1940-es évek elején is este az *Oszkár*ból hazatérő napszámos *jányok* dalától zengett a határ.

Minden évben megszervezték a szüreti bált. Velejárója volt a *csőüszlegíny*, *csőüszjány* végigvonulása a falun, s az esti bál. A *csőüszlegínyék* a *csőüszjányokkal* karon fogva mentek, az első pár egy hatalmas *szőülőükoszorút* vitt. A *csőüszlegíny* ruházata a régi idők viseletére emlékeztetett. Árvalányhajas fekete kalap, a bő gatyka, a díszes *derikravaló* (mellény), a sarkantyús *csizma* éppen úgy imponáló volt, mint a *csőüszjányok* fehér szoknyája, blúza, díszes *pártája*, fehér harisnyája, fekete félcipője. A cigányzenekar kísérete mellett énekszóval, alkalmanként meg-megállva táncal vonultak végig a falun. Jellemző volt a *tollaszsidóu*, ezt mindig valamilyen mókás fiú vállalta. A zsákjából a leselkedők nyaka közé szórta az összegyűjtött sok tyúktollat. A felvonulást este bál követte. Az Olvasókör nagytermének mennyezete tele volt felkötött szőlővel. A *csőüszlegínyek*, *csőüszjányok* feladata volt elfogni s megbüntetni, ha valaki szőlőt lopott. Ez mindig humoros vitával történt.

A téli estéken a férfiak szívesen jártak a *dalárdába*. A különböző ünnepeknek kedvelt színfoltja volt a *dalárda* fellépése. Létrehozója, karmestere a falu szülötte, Juhász István református kántortanító, az iskola igazgatója. Meg kell említeni Fazekas László nevét is, akit nagy tisztelettel az *öreg kántor* néven so-

káig emlegettek. „Amikor mék kántor vóut, ércös hangjával, méktöütötte a szöüllöüsi református templomot” – mondták.

Az ünnepeknek (főképpen a karácsony második napjának) velejárója volt a bállal egybekötött színjelöadás. Kedvelték a népszínműveket. A falu rossza előadására nagyon sokáig emlékeztek. A falu egyik tanítója, Szilágyi Dezső rendezte. Volt, amikor egy-egy alkalommal ő is szerepet vállalt.

Felemelöök voltak a március 15-ei ünnepekek. Délelött a templomi istentisztelet után a *Szobortéren* ünnepeltek. Ekkor itt egy idősebb levente elszavalta a Nemzeti dalt. Este az Olvasóköriben hazafias szellemű előadásokat tartottak.

A falu vezetöje hosszú időn keresztül az 1945 utáni közigazgatás átszervezéség a tiszafüredi születésű Kovács István főjegyzö volt. Nagyon keményen tartotta kezében a falut. A lakosság becsülte, tisztelte. Mellette az adóügyi jegyzö, László Ottó Trianon után Erdélyből menekülve került a faluba. Az adóüggyel való foglalkozás nem moindig problémamanetes. A jegyzö úr szeretetteljes emberi magatartása, megnyerö egyénisége kivívta a lakosság tiszteletét, szeretetét. Ezt kell elmondani feleségéről, Fazekas Ilonáról, az *öreg kántor* lányáról, aki mindenben méltó volt férjéhez.

Látogatottak voltak az októbertől márciusig hetente tartott vallásos estéek. Ennek szervezöje a falu vallásos életének irányítója, több évtized át a falu református lelkésze, dr. Gáborjáni Szabó Gábor, a kiváló költönek, Szabó Lörincnek unokatestvére volt. Testvére a Debreceni Református Kollégium Tanítóképzö Intézetének művésztanára, a kollégiumi Oratórium freskóinak megalkotója. A tiszteletes urat elvont, szép prédikációjáért emlegették a környéken. A vallásos estéeken az ő elmékedése mellett Juhász István kántortanító harmóniumkíséretével zsolttárokát, dicséreteket énekeltek, általában az iskolás gyerekek verseket szaváltak. Ki kell emelni Juhászné Kossa Mária tanítónöt, aki novellákat, elbeszélésrészeteket szívhez szólóan olvasott fel nagy érdeklödes mellett. Az ő édesapja, Kossa József is a falu tanítója volt.

Lassan a helyi nyelvhasználat sem tölti be régi társadalmi funkcióját. Nagyon jó, dicséretes, szükséges, hogy a fiatalok igyekeznek elsajátítani azt a közzös nyelvet, amelyben benne van a múltunk, évszázadok történelme, a különbözö vidékek nyelvjárása, amelyet művelt köznyelvnek nevezttünk. Arra kellene törekednünk, hogy ez a nyelvhasználat ne a művelt köznyelvnek elszlengesedett változata legyen. Azt az eredeti anyanyelvet, ami a falu és a környék nyelvjárása, nem kellene elfelejteni, nem kellene szégyellni, mert nem szégyellni való, meg kellene örizni. Úgy is mondhatnánk, szükség volna az egy nyelven belüli többnyelvűségre. Otthon, a saját családi, rokoni környezetben miért nem jó ez az eredeti anyanyelv, a művelt köznyelvnek egyik gyökere. Ez még a szleng ellen is védelmet nyújtana a színes, ízes nyelvhasználatot biztosítaná. A mai világban különösen szükség volna ennek a nyelvhasználatnak közzöségformálö, összetartó erejére. Ez a nyelvhasználat mutatná az egységen belül a különbséget, az egyediséget, a nagy nemzeti közzöségen belül egy szűkebb közzöséghez való

tartozást. Más népek (németek, franciák, finnek, amerikaiak stb.) nagy becsben tarták nyelvjárásukat. Ilyen szempontból tanulnunk kellene tőlük.

Bár a hagyományok visszaszorulása természetes velejárója a gazdasági, társadalmi, művelődési változásoknak, mégis fájdalmas, hogy a fontos közösség-összetartó erő a múlté.

A falunak és nevének eredetére vonatkozóan népi hagyomány nincs. BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ a megyében található szőlők egy részét római kori eredetűnek mondja. Különösen vonatkoztatja ezt a Tisza vidékére (BÁRTFAI, Gyöngyös és vidéke bortermelésének története, 1850-i Gyöngyösi Kalendárium, 1937). PESTY FRIGYES az országban gyakori Szőlös nevű helységeket királyi szolgálmányokkal hozza kapcsolatba (PESTY, Helynevek és történelem. Magyarország helynevei. Budapest, 1888). A fentieket támasztja alá KISS LAJOS is. A szép számú Szőlös nevű helységek neveit a szőlőműveléssel köti össze (l. A földrajzi nevek etimológiai szótára).

Úgy gondolom, hogy a falu nevére vonatkozóan ezeket a véleményeket fogadhatjuk el.

A faluval kapcsolatban felmerül a kialakulásának helye és ideje, azaz a hol és a mikor kérdése. A kérdésekre a feltárt tényezők alapján feltételezéssel tudunk válaszolni. A hol kérdésre egy 1905-ben született adatközlő válaszából kell kiindulnunk. Eszerint „*az iskolában úty tanultuk, hoty Szőülőüs fójouji Pap ere, Petykér, Nóborda, Gellér.*” A *Petykér* és a *Nóborda ere*, valamint a *Nóborda ere* és *Gellér* között még ma is észrevehető a hátság elterülése. A kérdés: melyik hátság foglalhatták el először az elődök. Valószínűleg a *Nóborda ere* és a *Gellér* közöttit. A falunak – láttuk – már az 1300-as évek elején Szűz Mária néven ezen a hátsón temploma volt. Az is lehetséges, hogy a templom 1300-nál korábbi.

Iratokban nem találkoztam vele, de egy idős adatközlő megemlítette, hogy ezt a hátság falurészt valamikor *Vermes hátnak*, *Vermes halomnak* nevezték (l. Adattár).

Ismeretes, hogy a középkorban az országban a török pusztítás előtt sok apró falu volt. Jellemzőik, hogy a falu közepén helyezkedett el a templom a temetővel együtt körülkerítve, mellette a birtokos udvarháza, majd a jobbágyok, a szolgák következtek. A középkorban a templomok és temetők összetartoztak. A templom a temetőben volt. A temető bejáratának neve *cimeterium*. A ma meglévő szőlősi templom bejáratát *cinteremnek* nevezik. Itt nem egy bizonyos *cin* és *terem* összetételéről van szó, hanem a latin *cimeteriumnak* népetimológiai változatáról. Azt nem lehet tudni, hogy évszázadokon keresztül az 1300-ban meglévő, és az 1700-as évek végén készült templom közötti időben épült-e másik is. A különböző iratokban van utalás templomdombra és temetőre is. A templomdombnak és a temetőnek a körülbelüli helye a mai templom és a mellette levő paplak kertjének része. Arról is említést tesznek, hogy az akkor presbiterek névsorát „a templom kelet-éjszaki sarkában” helyezték el.

1785-ben Komjáthy Komjáthy László Szabolcs vármegyéből értesíti a szőlősieket, hogy Komjáthy Komjáthy Jákob és T. Pazonyi Elek László és T. ifjabb Elek Sándor urak példájára a helyi oratórium építéséhez hozzájárul, s felajánlja erdejéből a szükséges faanyagot. 1785-ben Nemes Öreg Koczik János 400 forintot ad a templom építésére. 1798-ban „öntetett a T.szőlősi református eklézsia egy 115 fontos harangot Egerben. A koronáját és az ütőjét csináltatta Uracs András a maga költségén.” (L. az Adattárban *Uracs-hát.*) A forrásban használt iratban egy harangról van szó. A tény, hogy az 1930-as években három harang volt a toronyban: a kis harang, egy középső nagyságú és a nagy harang. A megkondításukhoz két ember kellett. A *harangozó* és a *harangozóbojtár*. A bojtár előbb a kis harangot, utána a középsőt szólaltatta meg, amelyre a harangozó keze által kondult meg méltóságteljesen a nagy harang. Úgy hangzott az egész, mint egy zenemű. A hangja a szőlősi határ legtávolabbi részébe is eljutott. A nagy harangot a háborús években (talán 1943-ban) a katonai szervek vitették el. Az elmondottakból arra lehetne következtetni, hogy a mai templom 1785-ben épült. A szolnoki könyv szerint 1786-ban a templom újjáépítéséről van szó. A ma is meglevő két karzatot és a tornyot ragasztották ekkor a már meglevő templomhoz (Ad. Sz.).

Adva van az udvarház is, a templommal szembeni nagy kert, ahol 1907-ben az említett kastély épült fel.

A másik kérdés a *mikor*. Itt TALICZKY ENDRÉhez kell folyamodnunk, mely szerint – mint már láttuk – a honfoglaló vezérek egyikének, Tasnak hadi sátora a *Taskó-hát* nevű halmon volt felállítva, tábora pedig *Örvény, Domaháza* és *Szőlős* területén helyezkedett el. *Domaházán* olyan leleteket találtak, amelyek az Árpád-kori temetők leleteihez hasonlóak. A szolnoki múzeumok kutatásai azt igazolják, hogy *Szőlős* határában Árpád-kori falu részletére találtak. Az sem lehet közömbös, hogy *Szőlősön* – mint láttuk – 1360-ban lakótoronyról beszélnek, mely ekkor már használhatatlan állapotban van, tehát igen régi lehetett.

A névtani szakirodalom a törzsnevekből alakult földrajzi neveket a 10. századra teszi, amelyek legfeljebb a 11. század közepéig jellemzőek. Ilyen nevünk a mi *Tarján-dűlőnk*. Igaz, ez nem *Szőlős*, a mai belterülettől csupán a vasútállomás választja el. A vele kapcsolatos ismereteket l. Adattár: *Tarján*.

A személynevekből alakult földrajzi nevek legrégebbi típusa a puszta személynévből keletkezett. Ezeknek az alkalmazása a 12–13. századi. Ilyen nevünk kis megszorítással a *Komjáthy*, ami azt jelenti, hogy *Komjáthé*. Ezt a névadási módot a 13–14. századra jellemző *-laka, -háza, -telke, -szállása, -falva* követi. Ilyen nevünk több is van: *Domaháza, Petritelke* (l. Adattár).

Az 1469-es adatban úgy találjuk: „*Domaháza alio nomine Komjáthy*” (l. Adatok). Természetes, hogy a névváltás után mind a két név megtalálható a használatban. Itt éppen a váltás idejét látjuk. Ebből az is kiderül, hogy a *Komjáthy* volt az első elnevezés.

A falvaknak a templomok védőszentjéről való elnevezése nyugati hatásra történt, ideje a 12–13. század. Sok falu a templom védőszentjének a nevét vette fel. A szőlősi templom védőszentje Szűz Mária volt. A falu nevévé nem vált, így elképzelhető, hogy Szőlős neve már adva volt (I. BÁRTFAI, PESTY és KISS LAJOS).

A 13–14. században a hűbéri rendszer kialakulásával felépül egy erősen rétegezett társadalom. A földtulajdon családi birtokká válik. A birtokosok számára fontos lett az öröklés szempontjából a családi összetartozás kiemelése. Így kialakul az egyelemű név mellé a második név, a vezetéknév. Jellemzője többek között az apanévnek a *-ffy*, *-ffi*, *-fia* elemmel való utólagos kiegészítése, vagy az *-i* birtokjellel való ellátása, esetleg éppen a település nevének *-i* képzővel való használata. Példának idézzük a következőket: *Szentimrei Loránd fia Imre* és *Sebestyén* perbe fogták *Antal fia*, *Tamás fia János ispánt* stb. Nem nehéz felismerni a későbbi *Lorándffy*, *Antalfi*, *Tamásfi* neveket. De találkozunk Szőlősi István, Szőlősi Pál, Abádi, Derzsi családbeliekkel is, akik zálog, öröklés vagy más úton jutottak a birtokhoz.

A felsorolt tények figyelembevételével talán nem túl merész feltevés, hogy Tizzaszőlős Árpád-kori vagy időben hozzá közeli település.

A földrajzi nevek adattára

A szócikkek elején a köznyelvi névforma áll, majd zárójelben az 1960-as évek állapotának megfelelően a művelési jelleg rövidítve következik. A zárójel után a nyelvjárási névformát mutatom be. A kihalt nevekben nem közlöm a ki-következett nyelvjárási formát. Ezután a történeti adatokat (levéltári iratok, térképek stb.) sorolom fel. Végül a név magyarázatára kerül sor. Elmondom saját megfigyeléseimet, többször közlök példamondatokat is.

Csak a régi, természetes eredetű belterületi neveket vizsgáltam, a hivatalosakat nem.

A nagy terjedelem miatt a kézirat anyagát csökkentettem, nem teljes egészében közlöm, így a nyelvészeti, történeti, néprajzi vonatkozások némileg csorbultak.

A rövidítések jegyzéke

Bt.	=	belterület	p.	=	park
á.	=	sz.	=	szántó	
e.	=	szó.	=	szőlő	
ép.	=	épület	t.	=	tér
f.	=	ta.	=	tanya	
fr.	=	terml.	=	terméketlen	
g.	=	ú.	=	út	
gy.	=	gyümölcsös	úk.	=	útkereszteződés
k.	=	vá.	=	vízállás	
le.	=	vp.	=	vízpart	
la.	=				

Alsó-rét (sz.) **Alsóu-rít**. – 1859: „Az *alsó réti* legelő középosztályú tőkös fenék és köhér tó hasznavehetetlennek tekintettek (Heves megyei Levéltár. Urbéri tagosítás. Tiszaszőlős, 1–3. A továbbiakban rövidítve: Urb. tag.), 1861: „Erdő az *Alsórétben*...” (Uo. 4/1), 1863: „*alsórét* középszerű legelő...” (Uo.), 1863: „*Alsó rét* szántó...” (Uo.), 1864: „... az úgy nevezett *alsó rétből* 1-ső osztályú szántó-föld minőségében eső terület, idejövén ki a régi kenderföldek is ... úgy a község közelében levő legeleő az *alsó rét* parjáig tart” (Uo.), 1865: „*Alsó rét* kavitsos...” (Uo. 8), 1865: „*Alsó rét* vizes rész, kavitsos” (Uo. 9), 1871: „Káposztás az Alsó rét dülőben (Uo. 4/1), T/1: „*Alsó rét*”, PESTY: „A Telekér mellett elterülő térség az *Alsórét*”, *GYÖRFFY*: „Alsórét” (MNY. XXV, 154).

Hajlatokkal, kisebb fenékszerű mélyedésekkel tele nagy, sík terület. A hajlatoknak, fenékszerű mélyedéseknek, hátaknak a régi vízállásos helyre utaló nevei vannak: *Köhér-tó*, *Lóri-fenek*, *Lóri-hát*, *Sirok-lapos*, *Tőkös-tó* stb. Mindegyike ma szántó (l. ott).

Tiszaszőlősön a határ a falutól keletre magasabban fekvő, mindig művelhető, partos, halmos, dombos területre, az úgynevezett felső földekre (l. *Felsőföld*) és az alacsonyabban fekvő, a Tisza szabályozása előtt tavakkal, mocsarakkal, kaszálókkal, legelőkkel tele, sásas, kákás, gyékényes nagy határrészre, „alsó földekre”, más néven *rétre* oszlik. Az 1864-ből származó iratban előforduló *Alsó rét partja* pl. az *alsó-rémek* a falu felé eső oldala melletti, magasabban fekvő sík terület, ma egy része belterület (Urb. tag. 4/1). Több történeti anyag utal az *alsó*, *felső* helyzetviszonyító szavak használatára. 1877-ben pl. így találjuk meg: „... ugyanis Taffler Kálmán kívánja, hogy a Nagy György felé *alsó* föld akép adassék ki, hogy az *alsó-felső* föld között most nem létező közlekedés létesíttessék...” (Urb. tag. 4/1), 1887-ből pedig az alábbiakat olvashatjuk: „... *Felső* földünkben ugyanis a megkívántatott 35 hold helyett 68 hold, *alsó* földünkben pedig 95 hold hasított ki” (Urb. tag. 4/2).

Alsó-rét partja (sz., fr.). (L.: *Alsó-rét*.)

Aranyos (sz., k., e.). – 1783: „...két Duna Tanyákat Tisztított ki, egyiket a Halászi fordítón alúl, másikat pedig az *Aranyosi* oldalon” (H. m. Lt. IV-7/b.), 1859: „*Aranyos* terméketlen” (Urb. tag. 6), 1864: „Az ármentesített földbeli illetőségüket nyerjék az urbéri réteken alul az *Aranyos* és a Duna gunyhó között elterülő kaszálóból” (Uo. 4/1), 1871: „Erdő az *Aranyosban*” (Uo. 4/2).

A Tisza melletti szántó, kaszáló és erdő. Egy része sík terület, más részében fenekek és hátak váltják egymást. A szántó nehezen művelhető fekete föld, kötött talaj. Ez a rész fekszik a legtávolabb a folyótól. A kaszáló sárgás, homokszzerű föld, a Tisza partja pedig az ún. *Aranyosi-kanyar* után a folyó hordaléka finom szürke homok, a helybeliek *sanknak* nevezik. Az erdő a Tisza gátján belüli nagy széles ártér, a kaszáló a gáton kívüli nagy terület. Külön nevük: *Aranyosi-erdő*, *Aranyosi-kaszáló*. A kaszáló és a *Sulymos* közötti terület a szántó. A térké-

pek tanúsága szerint a név eredetileg csak a Tisza partja melletti részt jelölte. A kaszáló és szántó korábbi neve *Taglat-hát, Taglas-hát* volt (l. ott).

A névtani irodalom az országban sok *Aranyos* névről tud. Már az Árpád-korban több *Aranyos* nevű helységünk volt (vö. MNy. XXXI, 155).

GUNDA BÉLA Mezőtúr határából származó adatot közöl arra vonatkozóan, hogy az Alföldön foglalkoztak aranymosással (Néprajzi gyűjtőúton. Debrecen, 1956. 83).

A faluban aranymosásra a legidősebb emberek sem emlékeznek, soha nem is hallottak róla.

Az utóbbi években a Tisza II. építésével ez a terület lényegesen megváltozott. Eltűnt az *Aranyosi-erdő, Aranyosi-sarok, az Aranyosi-kaszáló, az Aranyosi-átjáró, Aranyosi-fenék, Halászó-fenék, Czeglédi-fenék, Czeglédi-hát* (ezeket l. ott).

Aranyosi-átjáró (ú.) **Aranyosi-átjáróu.** – 1863: „... *Aranyosi átjáró* környéke első osztályú kaszáló” (Úrb. tag. 4/1). A Tisza melletti gáton keresztül vezető szekérút. Az *Aranyosi-kanyarnál* az *Aranyosi-erdőbe* vezet. Másik neve: *Aranyosi-járó, Aranyosi-rámpa.*

Aranyosi-erdő (e.) **Aranyosi-erdőü.** – 1854: „*Aranyos erdő* Ostváth Bálint jupásztor (Keresztelési anyakönyv), 1859: „*Aranyos-erdő*” (Úrb. tag. 6), PESTY: „Beljebb a Tisza mentén *Aranyosi erdő.*”

Az *Aranyosi-saroktól* a *Göbéig* terjedő erdő volt a Tisza gátja és a folyó közötti nagy ártéren.

Aranyosi l. *Aranyos, erdő* 'nagy fákkal, sűrű bozóttal benőtt terület'.

Aranyosi-fenék (k.) **Aranyosi-fenék.** – T/3: „*Aranyosi fenék*”. A térképek tanúsága, az adatközlők tájékoztatása, de a saját korábbi ismereteim szerint is az *Aranyosi-kaszálón* a Tisza régi gátja melletti hosszú, száraz meder volt.

Aranyosi-járó (ú.) **Aranyosi-járóu.** – Azonos az *Aranyosi-átjáróval* (l. ott).

Aranyosi-kanyar (e.). – Az *Aranyoson* a Tisza folyó éles, szinte 90°-os fordulata, kanyara által létrehozott szöglet. A tulajdonképpen, az eredeti *Aranyos* területe (l. ott). Másik neve *Aranyosi-sarok*. A *sarok* 'szeg, szöglet' jelentésű.

Aranyosi-kaszáló (k.) **Aranyosi-kaszálóu.** – 1859: „*Aranyos kaszáló*” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Aranyos kaszáló kaszáló*” (Uo. 7).

Az *Aranyoson* levő szántó és a régi Tisza közötti nagy terület volt. Kisebbség nagyobb medrek, fenekek, háta váltogatták egymást rajta (*Aranyosifenék, Czeglédi-fenék, Czeglédi-hát, Halászó-fenék* stb. (L. ott).

Aranyosi-rámpa (ú.) **Aranyosi-rámpa.** – Azonos az *Aranyosi-átjáróval* (l. ott).

Aranyosi-sarok (e.). – Azonos az *Aranyosi-kanyarral* (l. ott).

Ásott-fok (ú.) **Ásot-fok**. – 1858: *Ásott fok* (Úrb. tag. 16), Pesty „*Tökös fenéktől* oldalt *Ásott-fok*.” Kihalt név.

A *fok* jelentéséről sokat vitáztak már (ECSEDI ISTVÁN, i. m. 5; NYÍRI ANTAL, A kihaló szentesi víziélet néprajzi és népnyelvi maradványai. Szeged, 1948. 416–417; MNy. XXXVII, 42; stb. SEBESTYÉN ÁRPÁD BÁRCZI GÉZÁra hivatkozva megállapítja, hogy a *fok* 'egy tó lefolyása, egy nagyobb vízből kiinduló kisebb érszerű víz'. (Földrajzi nevek Gacsályból. Debrecen, 1955. 12.

A mi esetünkben a határban levő természetes eredetű fokok a *Rendes-fok* és az *Alsó-réten* levő *Ásott-fok* kivételével mind a Tiszával vannak és voltak közvetlen kapcsolatban. A *Rendes-fok* pedig a Tiszából kiágazó *Nagy-fokot* a *Sirok-tóval* kapcsolhatta össze. Így némi kapcsolata volt a Tiszával (l. *Görcsös-fok*, *Kicsapó-fok*, *Kis-fok*, *Nagy-fok*).

Aszó (sz., l.) **Aszóu** – 1576: „Azoh”, 1577: „Azoh” (OL. Filmtár. U. et. c. 1576, 1577), 1877: „... mely út az *Aszó* területén lenne elvezetendő” (Úrb. tag. 4/1), 1858: „... szántó, a *Felsőföld*, a *Páncélos*, az *Aszó* egy része legelő” (Uo. 16).

Nagy kiterjedésű, változatos domborzatú terület. Az *Aszó* ennek a nagy területnek összefoglaló neve. Két részre, a *Nagy-Aszóra* és a *Kis-Aszóra* oszlik. A változatos térszínformát is jelzik az itt előforduló nevek: *Aszó-part*, *Aszó-lapos*, *Kis-aszó-ér* stb. A térképeken az *Aszó* név nem is fordul elő. Annál többször előfordul viszont a *Nagy-Aszó*, *Kis-Aszó* és a velük alkotott további nevek (l. ott).

A térképek tanúsága szerint a *laposok*, *mélyedések* a szomszédos Tiszaigaz községet félkör alakban körülölelő, ma már kiszáradt *Nagy Tóval* álltak kapcsolatban. (H. m. Lt. Térképtár, U/429, U/431). A T/6-os térképen a mai *Nagy-Aszó* területén levő széles, nagy lapos neve *Nagy Aszód ér*. Elgondolkodtató a *-d* helynévképző. A falubeliek szerint az *Aszó* valamikor falu volt.

A tiszaszentimrei határ közelében levő kisebb lapos neve *Kis Aszód ér*. A térkép szerint mind a két ér az igari *Nagy Tóhoz* jut el. A *Nagy Aszód* érnek az igari térképen *Aszó ág* a neve (H. m. Lt. Térképtár. U/429, U/431). Érdemes megemlíteni egy 1859-ből származó osztályozó okirat anyagát. Eszerint „a *Szikhalom* egész környéke t. i. meddig ártér volt a *Nagy-Aszóba* bemelve a *Tajbok-farkig* egész rossz minőségű szántó és legelő földnek becsültetett” (Úrb. tag. 4/1). A *Szik-halom* a *Nagy-Aszó* melletti terület.

BOROVSKY SAMU arról ír, hogy alig van folyó, mely olyan gazdag volna nagy és szeszélyes kanyarulatokban, mint a Tisza. Mutatják ezt a megyében is lépten-nyomon felbukkanó hosszú mély fenekek, melyek nem egyebek, mint a Tiszának régi elhagyott medrei. *Tiszaigaz* és *Tiszaórs* valamikor a Tisza partján feküdt, amit a két községet összekötő, s ma is többnyire vízzel telt széles és mély meder, az ún. *Nagy-tó* bizonyít. S ma ezek a községek 10 kilométernyire fekszenek a Tisza mai medrétől (Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye).

gye. 1909. 3). Nem véletlen, hogy egyesek Tiszaigart halászfaluként tartják nyilván. TARICZKY ENDRE arról ír, hogy „1839-ben *Tiszaszöllősön* a *Nagyaszó* nagyhalmos partot az évenként megjelenő tiszaaártéri vizek hullámverései vették bontogatás alá” (A Tiszavidéki Hun földpyramis-Halmok ismertetése. Eger, 1905.). Mindezekből arra lehet következtetni, hogy a név eredeti jelentése ’kiszáradt meder, kiszáradt ér, illetve időszakos vízállás’ lehetett. A nagy terület pedig a kiszáradt érről kapta a nevét.

Aszó-ér (sz., l.) **Aszóu-ér**. – PESTY: „A Nagyaszó, melyet az *aszóér* választ el a délnyugati irányban levő Kisaszótól.”

A PESTY adata megjelöli a helyét. Az ér ma is élő földrajzi nevekből ítélve mindig összeköttetésben állott valamilyen nagyobb vízállással, annak szélesebb, kisebb-nagyobb mélységű kiágazása volt (vö. *Pap ere, Petykér* stb.). Ma már néhány földrajzi név kivételével az *ér* helyett a *lapos* vagy a *fenék* köznevet használják (*Lippai-ér* ma *Lippai-lapos*, *Aszó-ér* ma *Aszó-lapos* stb.).

Aszó-lapos (sz.) **Aszóu-lapos**. – A *Nagy-Aszón* széles, mélyebben fekvő terület neve. átnyúlik a tiszaiigari határba. Azonos a kihalt *Nagy-Aszó-érr*el (l. ott). Nevezik *Nagy-Aszó-lapos*nak is (l. *Nagy-Aszó*).

A *lapos* több jelentésben ismert a községben. A *Felsőföldön* a partok közötti és az egyes partok melletti mélyebben fekvő lapos, kisebb-nagyobb sík terület megnevezése. Ebben a jelentésben él a *Fazekas-lapos*, *Kuczik-lapos*, *Cigány-lapos* stb. neveken (l. ott). Jelenti másrészt a széles, kisebb-nagyobb mélységű, mederszerű területeket, amelyeknek nagyobb része esős tavasszal vízállás. Ebben a jelentésben nagyon gyakori. A gyakoriság oka, hogy a *lapos* kiszorította az *ér*, *fenék*, *tó* alapelemeket. *Aszó-ér* = *Aszó-lapos*, *Kis-Aszó-ér* = *Kis-Aszó-lapos*, *Gellért-tó* = *Gellért-lapos*, *Lippai-ér* = *Lippai-lapos*, *Rókás-tó* = *Rókás-fenek* = *Rókás-lapos*, *Sirok-tó* = *Sirok-lapos*, *Sulymos-tó* = *Sulymos-fenek* = *Sulymos-lapos* stb.).

Aszó-part (sz.) **Aszóu-part**. – 1886: „... az *Aszópart* pedig meredekségénél fogva járművekhez alkalmatlan...” (Úrb. tag. 4/2, 1906: „1839-ben *Tiszaszöllősön* a *Nagyaszó* nagyhalmos *part*ot az évenként megjelenő tiszaaártéri vizek hullámverései vették bontogatás alá, anélkül, hogy arra valaki felfigyelt volna, mígnem tartalmának néhány részei nem kezdődtek a vízbe hullani és a napszámból hazatérő asszonyok ott lábaikat mosogatván többféle aranyleleteket nem találtak (TARICZKY ENDRE, i. m.).

Meredeken kiemelkedő, hátszerű terület az *Aszó-lapos* mellett. Még a *Karcag–Tiszafüred* között közlekedő személyvonat is lassan tud felkapaszkodni rá.

A *part* igen gyakran használatos a községben. A folyópart, árokpart, a szárazföldnek víz melletti része jelentés mellett mindenféle lejtős kiemelkedést is jelent. A halmokkal, kiemelkedésekkel, laposokkal tele *Felsőföldön* a *halom*, *kiemelkedés* neve is *part*.

Aszó-tanya (ta.) **Aszou-tanya**. – Cselédházakból, gazdasági épületekből álló kis település volt az urasági tulajdonban levő *Nagy-Aszón*. A tanyát 1945 után bontották le. A név még ma is általánosan ismert.

Balázs-fertő (terml.) **Balás-fertőü.** – 1863: „*Balázs fertő víz*” (Úrb. tag. 7). Ezen dülőben lévő *balásfertő* hasztalannak vétetett” (Uo.), 1876: „Csonka Jakab a *Balászfertőben...*” (Uo.), T/4: „*Balázs fertő*”; PESTY: „A balázshalom mellett levő mocsár a *Balázs fertő*.”

A *Felsőföldön* a *Balázs-halom* mellett levő nádas, sásas, vizenyős terület.

A *Balázs* családnév. Egy 1858-ból származó úrbéri iratban a jobbágynevek között megtalálható (Úrb. tag. 1–3), de a református egyház XVIII. és a XIX. századi anyakönyvében is többször előfordul.

A *Balázs-fertő* neve a T/1 és a T/2-es térképen *Balázs-tó* (l. ott), két 1859-ből származó iratban pedig *Balázs halmi tó* (Úrb. tag. 1–3).

Balázs-halom (sz.) **Balás-halom**. – 1859: „A *Balázs halom* második osztályú...” (Úrb. tag. 1–3), 1859: „*Balázshalom* szántó” (Uo. 6), 1864: „A Rókás kocsmátúl a *Balázshalom* alatti Tóth Lőrinczné földjéig” (Uo. 4/1), 1865: „Tóth Sándortól a *Balázshalomnál* 2 hold szántóföldet...” (Uo.), T/1: „*Balázs halom*”, PESTY: „A nagypáncélostól északkeletre van a *Vinceföld*, odább a *Balázshalom*.”

A *Felsőföldön* a Tiszaigarra vezető országút közelében a *Rókás* mellett levő viszonylag magas domborulat látható. A *Felsőföldön* több ehhez hasonló kiemelkedés figyelhető meg, mindegyiknek saját, külön neve van (*Busznyák-halom*, *Fazekas-halom*, *Kuczik-halom* stb. (l. ott).

Balázs családnév.

Balázs-halmi-tó (terml.) – 1859: „... második osztályú, kivéven a *Balázshalmi tó...*, melyek hasznavehetetlenek” (Úrb. tag. 1–3), T/1: „*Balás tó*”, T/2: „*Balás tó*”.

Kihalt név. A történeti adatok szerint azonos a *Balázs-fertővel* (l. ott).

ECSEDI ISTVÁN a nagy lapos vizeket nevezi *tónak* (i. m. 6). Úgy látszik, hogy a meghatározással egyeznek a Szőlős határában volt tavak is. 1859-ben Szőlősön az alábbi tavakat tüntetik fel hasznavehetetlennek: *Balázshalmi tó*, *Borjúsziget tó*, *Csontos tó*, *Falu alatti tó*, *Gellért tó*, *Kenderáztató tó*, *Köhér tó*, *Nagy Gyékényes tó*, *Ökör tó*, *Pünkösd tó*, *Rókás tó*, *Sásas tó*, *Sirok tó*, *Sulymos tó*, *Szilvölgyi tó*, *Szöllő alatti tó* (Úrb. tag. 1–3).

Balázs-tanya (ta.) **Balás-tanya**. – 1945 előtt a tanya tulajdonosa *Balázs Mihály* volt. A név nem azonos a *Balázs-fertő* családnévvel. Eredetileg a *Balázs Miska tanyája* nevet viselte.

Balázs-tó (terml.) – 1865: „Hasztalanok ... a *Balázshalom* dülőben utak és a *Balázs tó* (Úrb. tag. 8), 1865: „*Balázs tó*” (Uo. 9); T/1: „*Balás tó*”, T/2: „*Balás tó*”.

Kihalt név. Azonos a *Balázs-fertővel* (l. ott).

Bánó-szőlő (sző.) **Bánóú-szőüllőü.** – Urasági szőlő volt a *Nagy-Szőlő* dűlőben. Tulajdonosa 1945 előtt Bánó Antalné földbirtokos.

Bánó-tanya (ta.) **Bánóú tanya.** – Urasági kastélyból, családházakból, gazdasági épületekből álló település volt. Ma egy állami gazdaság tulajdona. Az épületek száma az állami tulajdonbevétele után gyarapodott.

Bánó családnév.

Becsali kocsmá. – 1840. „*becsali kocsmá*” (H. m. Lt. IV-9/d. 165).

Kihalt név. Másik neve *Csali* kocsmá volt (l. ott).

Bobory-föld (sz.) **Bubori-főüü.** – 1896: „... bérlő voltam a szőlősi határban az 1886–1888 években is az u. n. p. domaházi *Bobori-féle birtok*ban holdanként (1200 □öl) 5 forintot fizettem” (Úrb. tag. 4/2).

1945 előtt urasági birtok, tulajdonosa *Bobory Györgyné*, majd a fia, *Bobory György* volt. A *Bobory család* 1848 előtt szepességi birtokos. (Vö. BOROVSKY, Magyarország vármegyéi és városai. Heves megye. 1909. 653).

A név használata az 1945-ös földosztás után vált általánossá, s igen gyakori. A birtokból nagyon sokan kaptak földet. A földhöz juttatottak ekkor a régi birtokos nevét a *föld* köznévhöz kapcsolva használták más esetekben is (*Klein-föld*, *Bánó-föld* stb.).

A *Bobory-föld* helyett ma már újra a régi név, az egykori falu neve: *Domaháza* (l. ott) használatos, ami teljesen sohasem tűnt el, csak egy időre háttérbe szorult.

Bobory-tanya (ta.) **Bubori-tanya.** – A *Bobory-föld* középpontjában a Tiszafüredre vezető országút mellett épült nagy urasági lakóház, családházak, gazdasági épületek. A név egyre jobban háttérbe szorul, helyét a régi *Domaháza* név foglalja el.

Borjú-sziget (sz.) **Bornyú-sziget.** – 1863: „*Borju Sziget közlegelő*” (Úb. tag. 7), 1864: „... az előbbeni földterületől a *borju Sziget partjáiig terjedő föld-rész...*” (Uo. 4/1); T/1; „*Borju sziget*”, PESTY: „Magas fekvésű még a tó és kis sziget szomszédságában a borjúsziget a rajta legelő borjúnyájáról elnevezve”.

A név *Borjú* előtagja a régi állattartás emléke.

A *Borjú-sziget* másik neve *Nagy-Borjú-sziget*. A T/7-es térképen jól megfigyelhető, hogy a *Borjú-sziget* délkeleti végéből egy kis területet erek fognak közre, leválasztva a *Borjú-szigettől*. ennek a kis földterületnek a neve *Kis-Borjú-sziget*.

Borjú-sziget-tó (sz.). – 1863: „A vízmentett legelőn a *Borju sziget tó* környékét silány legelőnek becsültük, ide nem értvén a térképen kék vonallal beke-
rítve víz nem járta részeket” (Úrb. tag. 4).

Kihalt név.

Borsos-halom (sz.). – Kihalt név. Azonos a *Kakucsi-halommal* (l. ott).

Busznyák (sz.). – 1859: „... a *Busznyák halom dűllő* szántóföldnek jegyzetek” (Úrb. tag. 1–3), 1859: „A Rókás halmi dűllő a *Busznyák dűllővel* első osztályú szántóföldnek jegyződtek” (Uo.), 1859: „*Busznyák Dűllő*” Uo. 6), PESTY: „A Nagyszöllőtől északkeletnek van a *Busznyák dűllő*.”

Változatos domborzatú szántóföld a *Nagy-Szőlő* észak-keleti oldalán. A *Felsőföldnek* egy dűllője. Itt található a történeti adatokban is szereplő *Busznyák-halom* nevű kiemelkedés is (l. ott). Az egyelemű név általánosan ismert és használt.

A *Busznyák* családnév. A református egyház anyakönyvében 1775-ben található Busznyák András név. Ettől kezdve a *Busznyák* több esetben előfordul, majd a XIX. század második felétől eltűnik az anyakönyvből. 1831-ben *Busznyák* Julianna Nemes Kotzík Sándor felesége volt (Születési anyakönyv). Az is említésre méltó, hogy a *Busznyák* melletti dűllőnek és halomnak a neve *Kuczik-dűllő* és *Kuczik-halom*.

Busznyák-halom (sz.). – 1859: „*Busznyák halom szántó*” (Úrb. tag. 6) 1865: „*Busznyák halom szántó*” (Uo. 8); T/1: „*Busznyák halom*”, T/2: „*Busznyák halom*”, T/3: „*Busznyák halom*”, T/5: „*Busznyák halom*”.

A *Busznyák*on látható domborulat.

Czeglédi-fenek (k.) **Cöglédi-fenek**. – 1863: „... a Táglat hát, Czeglédi hát, Göbe ... első osztályú kaszálóknak becsültettek, kivételével a *Czeglédi*, Kenderáztató, ... fenekeknek, melyek harmadik osztályúnak becsültettek” (Úrb. tag. 4/1), 1863: „*Czeglédi fenek víz kaszáló*” (Uo. 7), 1863: „Táglásból, *Czeglédi fenek víz*” (Uo.); T/1: „*Czeglédi fenek*”, T/5: „*Czeglédi fenek*”.

Kihalt név. Az *Aranyoson* lévő, fenekek, laposok egyike, kaszáló, aminek neve *Czeglédi lapos*. Az lehet személynév. A XVI. századi tizedjegyzékekben már találtam a faluban *Czeglédi* nevet (MOL: Regesta decimarium. E 159). Egy 1725-ből származó jobbágyösszeírásban megtalálható a *Michael Czeglédi* név is (H. m. Lt. IV-7/b).

Czeglédi-hát (k.) **Cöglédi-hát**. – 1859: „*Czeglédi hát kaszáló*” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Czeglédihát víz, kaszáló*” (Uo. 7), 1863: „Taglat hát, Görbe Czeglédi hát ... első osztályú kaszálóknak becsültettek” (Uo. 4/1), 1877: „Elek Mihály földbirtokos keze alatt özv. Kovács Istvánné *Czeglédi hát...*” (Uo. 4/1), 1877: „... a Tisza folyó által elhordott Rét pótlására Aranyos, *Czeglédi hát...*” (Uo.); T/1: „*Czeglédi hát*”, T/4: „*Czeglédi hát*”; PESTY: „... pünkösdtő fele a görbeér, azután következnek az újfokhát, *Ceglédi hát*”.

A *Czeglédi-fenek* melletti kiemelkedés, kaszáló.

Ma a faluban általában a hosszabb, kisebb-nagyobb szélességű kiemelkedést nevezik *hátnak*. A történeti adatok tanúsága szerint eredetileg mindig valamilyen vízzel volt kapcsolatban. Az *ér*, *tó* melletti, hosszan elnyúló kiemelkedés tetejét, sík részét jelentette. A történeti adatokból kiderül, hogy régen, legalábbis a földrajzi nevekben, használták a *domb*, *halom*, *hát*, *oldal*, *part* közneveket egyaránt.

Czeglédi-lapos (k.) Ceglédi-laposs. – PESTY: „... a pünkösdtő fele a görbe-ér, azután következnek az újfokhát, ceglédihát, *ceglédilapos*...”

Azonos a *Czeglédi-fenékkel* (l. ott).

Cigány-lapos (sz.) Cigán-lapos. – 1863: „*Cigánylapos szántó*” (Úrb. tag. 7), 1864: „... az örvényi határral, jelesül a *Cigánylappossal* szomszédos szegletén...” (Uo.), 1864: „... Fazekas dülő ebben eső 3. osztályú *Czigánylapos*” (Uo.), T/7: „*Czigány Lapossa*”: PESTY: „... a Tiszaszőlőshöz tartozó Domaháza pusztja. Ennek részei a *Cigánylapos* nevű szántó és kaszáló...”

A név eredetére vonatkozóan semmiféle biztos adatunk nincs. Borovszky itt *Cigánytanya* nevet említ (i. m.).

A szakirodalomban a *cigányoz* szóalaknak a jelentése ’a kanyarban oly nagy erővel folyó víz, hogy a kanyar után visszafelé folyik’ (MNY. XXXVII, 44), *cigányfenék* a ’kanyarban nagy vízálláskor visszafelé, nem eredeti irányba folyó víz’ (NYÍRI ANTAL, A kihalt szentesi víziélet néprajzi és néprnyelvi maradványai. Szeged, 1948. 105), BENKŐ LORÁND a *cigánypatak* nevet ’vízmosás’ jelentésben közli.

Czirjárné kertje (Bt., fr.) Czirjárné kertye. – Utakkal körülhatárolt falurész a *Temető* mellett. 1945 előtt nagy lakóházzal és gazdasági épületekkel ellátott, körülkerített nagy terület, kert, telek volt, amelynek nagy részét szántották. A kertet 1945 után házhelynek osztották ki. Mára teljesen beépült.

A név keletkezésének alapja a birtoklás, a birtoklás nyelvi kifejezése. *Czirják* Sándor az első világháború után a falu jegyzője. A kert öröklés útján felesége tulajdonában volt. A *kert* történeti névben több esetben megtalálható (*Menyhértkert, Feketekert* stb.).

Csákány-szeg (sz.) Csákán-szég. – 1859: „*Csákányszeg szántó*” (Úrb. tag. 6), 1859: „A három dülőben levő *Csákányszegi* dülői szántók harmadik osztályúak” (Uo. 1–3), 1863: „A *Csákányszegi* 3 dülő kis ártéri lapossa ugyancsak rossz minőségű legelőnek találtatott” (Uo. 4/1), 1863: „*Csákány Sziget*” (Uo.), 1865: „*Csákányszegben* közlegelő” (Uo. 8), 1865: „*Csákány sziget szántó*” (Uo.), 1865: „*Csákányszeg szántó*” (Uo.), T/3: „*Csákány szeg*”, T/4: „*Csákány szeg*”, T/7: „*Csákány Szek*”; PESTY: „A Gyékényes lapostól délre az árvizekben csákány formára kiállani szokott *Csákányszeg*.”

Domaházi határ melletti szántó a Tisza közelében. A dülő háromszögre emlékeztető, félszigetszerű alakban nyúlik be a körülötte levő mélyen fekvő területbe. Nevezték *Csákány-szigetnek* is. A mélyen fekvő terület régen a Tisza árterre volt, így az érzékelhető beszögellés a Tisza vizébe történt. Az itteni történeti nevek is mind a régi vizes világra utalnak (*Gyékényes, Kotonya* stb.). A történeti adatok szerint a *Csákány-szeg* a múlt században szántó és legelő volt, melyet három lapos három dülőre osztott. A térképeken a laposok jól megfigyelhetők, az 1863-ból való irat is utal rájuk. Nevüket azonban egyik helyen sem tüntetik

fel. Azóta az egész terület ismét szántó. A név ma is sokak által ismert és használt.

A *Csákány* név eredetére vonatkozóan biztos adatunk nincs. Nem elhanyagolható azonban CSALOG ZSOLT muzeológusnak „Múzeumi levél Tizaszőlősről” című cikke, mely szerint „a felhasított domb elárulta titkát. Egymás mellett tarkállottak egykori gödrök, telve hajdan itt élt ember szeméjével, csontokkal, cserépedények darabjaival, törött, eldobált *szerszámokkal*. Több mint 40 őskori hulladékgyűjtő szeméjé került csomagunkba...” „A halszálkák, kagylók az akkori Tiszát varázsolják elénk. A gödrök az akkori putri-házak gödrei. Az emberi készítmények között megtaláljuk a csontból faragott tüket, ásókat, a szarvasagancsból formált kapát, a kőből csiszolt baltát, fenőkövet, őrlőkövet, a kőből készített sarlópengét. Megállapítható, hogy Csákányszeg dombjait négy különböző korszakban lakta az ősember. Itt találták meg az egykori szkítáknak a temetőjét is” (Múzeumi Levelek: Damjanich János Múzeum, Szolnok, 1961. 4. sz. 3–4).

ECSEDI ISTVÁN szerint a folyók kanyarulatának régen *zug* vagy *szeg* volt a neve. BENKŐ LORÁNDnál a *szeg* 'a határ távol eső része, sarka'. A *szeg* a magyar dülőnevekben 'kiemelkedéssel járó szögleteszerű terület' jelentésben gyakran előfordul (MNy. XXXI, 164).

Csákány-szeg-alj (sz.) **Csákán-szög ajj**. – 1863: „*Csákányszegalj*” (Úrb. tag. 7).

Kihalt név. Tulajdonképpen a *Határ-fenek* (l. ott).

Csali (Bt.). – 1840: „... a felső részre helyezendő az Elek nemzetség leányágon levő tagjainak *Csali* nevű kocsmá háza” (H. m. Lt. IV-9/d. 165), 1840: „*Becsali* Kocsmá” (H. m. Lt. IV-9/d. 165).

Kihalt név. A helyét nem lehet megállapítani. Az iratokból úgy látszik, hogy egyszerre használták a *Csali* és *Becsali* nevet. Régen a faluknak a templom után a kocsmá az igen fontos hely. Itt mérték az év nagyobb részében az uraság borát. A kocsmá egyúttal bolt is volt (EPERJESSY KÁLMÁN, A magyar falu története. Budapest, 1966. 90–91). A *csali* csárdák nevéként az ország más részein is megvolt (Nyr. III, 477). Az elnevezésben az érzelmi, hangulati tényezők szerepét kell látnunk. A vonzás miatt a humor, érdekesség jellemzője a kocsmák, csárdák elnevezésének. Ez a falu szép számú kocsmájában mindenütt megnyilvánult (*Ídéslyukú kocsmá, Lébújosi kocsmá, Lucskos kocsmá, Kotlós kocsmá, Porocsin kocsmá* l. ott).

Csapó (sz.) **Csapóu** – 1859: „... jegyzett *Csapó* nevű káposzta földek első osztályba tetettek” (Úrb. tag. 1–3), 1859: „*Csapó* szántó” (Uo. 6), 1863: „*csapó* kaszálás” (Uo. 7), T/4: „*Csapó*”, T/5: „*Káposztás*”.

A *Holt-Tisza* melletti terület, a mai Kereszt-gát egy része volt. Kihalt név, helyét csak a térképek és a ma is élő *Csapóu-járó, Csapóu-átjáró* segítségével lehetett megállapítani.

A névadás alapjául a már szintén kihalt, de az iratok és a térképek segítségével lokalizálható *Kicsapó-fok* szolgált. Ez a *Holt-Tiszából* a *Csú* irányába félkör-szerűen forduló fok volt (l. T/7-es térkép). A *Kicsapó-fok* névből és a terület másik nevéből (*Káposztás* l. a történeti adat) arra lehet következtetni, hogy a Tisza vize áradáskor ezen a fokon ki-kicsapott, s elárasztotta a környéket, ezáltal igen alkalmassá tette a káposzta termelésére. Ismeretes a régi időkből az ún. termelési kényszer, hogy bizonyos kapásnövényeket csak meghatározott helyeken termelhettek. Szőlősön is volt a *Káposztás* mellett *Kender-föld*, *Répa-föld* (l. ott).

Csapó-átjáró (ú.) **Csapóú-átjáróu.** – Ma is ismert és használt földrajzi név, de gyakoribb a rövidebb *Csapó-járó* alakban. A *Holt-Tisza* gátján átvezető szerkérút a *Csapónál*. Harmadik neve *Csapó-rámpa*.

Csapó-járó (ú.) **Csapóú-járóu.** – Azonos a *Csapó-átjáróval* (l. ott).

Csapó-rámpa (ú.) **Csapóú-rámpa.** – Azonos a *Csapó-átjáróval* (l. ott).

Csireülés (Bt., fr.) **Csireülís.** – Falurész a *Gellért*, illetve a *Kis-Gellért* faluszéli vége mellett, ahol a *Kis-Gellért* a falu alatti *Tóval* találkozik, és félkör-szerűen körülveszi ezt a területet. A régi népi név ma is közismert. Másik ugyan-csak közismert népi neve: *Csirezug*.

Nevét az ott tanyázó állatokról kapta. A *Gellértben* (korábban *Gellért-tó*) állandóan víz állott. Az adatközlők szerint nevét „*az ot tanyázóu vízicsirkékrül kapta*”. BÁRCZI állathívogató szóból keletkezett állatnévnek tartja a *csire* szót (i. m. 34, 35). A *csire* szót a sirály féle madarak csoportjába sorolják a *csüllő*, *csér*, *cserkő* nevekkel együtt (MNY. II, 116). A TESz. szerint a *csér*, *cserkő*, *csüllő* az Alföldön élő sirályféle madár volt, már kipusztult.

Az *ülés* jelentése tartózkodási hely.

ECSEDI ISTVÁN szerint a *zug* folyók kanyarulata volt. HEFTY GYULA gyűjtésében olyan helyet jelöl, ahol két térrajzi forma (patak, rét, erdő stb.) özszeér (Nyr. XL, 370). A mi falurészünk a *Tó* és a *Kis-Gellért* találkozásánál van.

Csirezug (Bt., fr.). – Azonos a *Csireüléssel* (l. ott).

Csonka-dűlő (sz.). – 1857: *Csonka Jakab* úrbéri közös zsellér (Úrb. tag. 3), 1859: „A *Csonka dűllő* II. osztályú szántó” (Uo.), 1859: „*Csonka dűllő* és magyar halombeli szántóföldek második osztályúak” (Uo. 1–3), 1859: „Szilvölgyi *Csonka szántó*” (Uo.), T/5: „*Csonka dűllő*”.

A név ma már nem él, senki sem ismeri. Az iratok segítségével azonban meghatározható a helye. Eszerint a *Kakucs-halom*, *Határbeli*, *Szil-völgy* által határolt terület neve volt, s a környékén levő dűlőkhöz viszonyítva jóval rövidebb földdarabokból állt. A *csonka* elnevezés alapja a földdarabnak ez a jellemző tulajdonsága. Bár a *Csonka Jakab* név is szerepel az iratokban, mégis valószínűbbnek látszik, hogy a névadó a táj jellemzője.

Csontos (l.). – 1859: „A *Csontos düllő* harmadik osztályú szántóföldnek íteltett a benne levő gyepel együtt...” (Úrb. tag. 1–3), 1886: „Miután a felsőföldekből a tényleges tagosítás kezdetén egy darab a *Csontos düllő*ben mintegy 20 hold terméketlensége miatt legelőként fenhagyatott” (Uo.), T/5: „*Csontos*”; GYÖRFFY: „*Csontos*” (MNY. XXV, 154).

Nagy területű legelő a mai *Kender-föld* és a *Nagy-Szőlő* között. A *Csordagyep* része. Ma a *Csontos-lapos* és a mellette levő kiemelkedés a *Csontos-part*. A történeti adatok világosan mutatják, hogy régen a *Nagy-Szőlő* előtti része korábban szántó volt. Ennek a területnek a neve a T/7-es térképen *Répa-föld* (l. ott). A T/7-es térképen háromszög alakú ez a szántóföld. A háromszögre emlékeztető nyúlványának a neve: *Csontos-düllő farka* (l. ott).

A néphagyomány szerint *Csontos* nevét azért kapta, mert lakóhelyre utaló leleteket, csontokat találtak ott. A magyar földrajzi nevek között ismeretes az ilyen jellegű névadási mód. A *Csontos-parton* újkőkori lelőhelyet tártak fel (Sz. Lt.)

Csontos-düllő farka (l.). – 1865: „*Csontos düllő farka*” (Úrb. tag. 8).

Kihalt név. A *Csontoson* régen szántónak használt háromszög alakú földdarab vége, nyúlványa volt.

A *fark* köznévi még négy földrajzi névnek alapeleme a szőlősi határban. Mind a négy név kihalt név. ECSEDI ISTVÁNNál ha az *ér* hosszan nyúlik és végig víz van benne, a végét *farknak* nevezik (i. m. 4–5). Eredetét tekintve a szőlősi nevek nagyobb részében is vízzel (érrel, tóval) függ össze. Innen a *Sulymos farka*, *Pap ere farka*, *Rókás farka*, *Tajbok farka* (l. ott) alapja a *Sulymos-tó*, *Pap ere*, *Rókás-tó*, *Tajbok-tó* (l. ott).

Csontos-lapos (l.). – 1859: „*Csontos lapos* hasznavehetetlen” (Úrb. tag. 9), 1859: „... a gellért háti legelő az ebbe levő *Csontos lapos* hasznavehetetlen térnek jelöltetett...” (Uo.), 1863: „*Csontos lapos tó* közlegelő” (Uo. 7), 1863: „*Csontos-völgy*” (Uo. 4/1), PESTY: „A Nagyszőlő és a falu közti gyep között fekszik a *Csontos lapos* terméketlen, mocsaras föld.”

A belterületi *Vadastól* a Kis-Páncélosig lenyúló *Csontos-part* és a *Kender-föld* közötti mélyben fekvő terület. Ez a név is azok közé a nevek közé tartozik, amelyekben még világosan megfigyelhető, hogy Szőlőson a tavak kiszáradása után a *tó* alapelemet hogyan váltotta fel a névben a *lapos*, máskor a *fenék*.

Csontos-part (l.). – A *Csontos-lapos* melletti nagy, széles, sík területű kiemelkedés. A *Csordagyep* része.

Csontos-tó (l.) Csontos-tóu. – Kihalt név. Azonos a *Csontos-lapossal* (l. ott).

Csontos-völgy (l.). – Kihalt név. Azonos a *Csontos lapossal* (l. ott).

Csordagyep (le.) Csordagyöp. – A *Kender-földtől* a *Nagy-Szőlőig* elterülő közlegelő. Részei a *Csontos-lapos*, *Csontos-part*, *Lippai-lapos*, *Sásas-hát* (l. ott).

A faluban régen virágzó állattenyésztés folyt. Az úrbéri iratok a Csordagyöp legnagyobb részét mindig száraz legelőként említik. Nevezik *Gyepnek* is.

A *gyep* jelentése a névben 'közös legelő'. Néha nevezik *Nagy-Gyepnek* is.

Csorda járás (Bt., út). – Régi népi neve a *Czirjákné kertje* és mellette, a *Vadason* keresztül a *Gyepre* vezető széles földútnak. A mai lakosok emlékezete óta ezen az úton hajtják az állatokat a *Gyepre*, a legelőre. Nevezik *Csürhe járásnak* is. Felváltva használják a két nevet.

Csúcs-dűlő (sz.) **Csúdzs-dűllőü.** – 1859: „Nagypáncélos dűllői szántóföldek első osztályúak a „*csucs dűllőbeli* szántóföldekkel” (Úrb. tag. 1–3), 1882: „... földünk alakja rendetlen, a művelésnél nagyon hátrányos csúcs alakú. Terméketlen nagy része, mert csupa szikes föld” (Kovács Józsefné közbirtokos levele, Úrb. tag. 4/1).

Ma nem ismerik a nevet, lokalizálni a történeti adatok segítségével lehetett. Ezek szerint a *Felsőföld* legkeletibb részén, a *Bánó-tanyán* túl a szőlősi határ egy háromszög alakú csúcsban átnyúlik a tiszafüredi és tiszaiigari határba. A történeti adatokban külön szerepel a *Határbeli* név is (l. ott).

Csű (sz.). – 1783: „Három Duna hálló Tanyákat tisztított ki, egyet a *Csűben*” (H. m. Lt. IV-9/d. 85), 1859: „A kiskoftól a *Csűjig* tartó legelő közép-osztályú a benne levő ökörtő, Sirok, Kisborjúsziget, Nagyborjúsziget laposokon kívül, melyek hasznavehetetlenek.” (Úrb. tag. 1–3), 1859: „A *Csűben* erdő” (Uo. 6), 1863: „... *Csű* mentesítés folytán terményzövé vált. 15 évig adómentes.” (H. m. Lt. VI-104), 1864: „... kezdve a *Csűbeli* osztást a derzsi határ melletti erdőnél, s onnan a falu felé terjedő részből” (Úrb. tag. 4/1), 1897: „*Csű dűllő* szántó, rét, legelő, erdő” (Uo. 14), T/4: „*Csű*”; GYÖRFFY: „*Csű*” (MNY. XXV. 154).

A Nagy-fok és a Holt Tisza között fekvő, nagy területű szántóföld. Lapályos, mélyedésszerű, kötött és homokos talaj. Az iratok szerint régen erdő, rét és kaszáló, valamint szántó volt. A művelési ágváltozást jelző irat szerint (l. a történeti adatok) 1863-ban vált „terményzövé”. A XVIII. században halászhely is volt itt (l. a történeti adatok). Ma az egész szántó. A nagy területen belül igen sok név keletkezett: *Csű eleje*, *Csű hátulja*, *Csű-erdő*, *Csűerdő laposa*, *Csű-járó*, *Csű-lapály* stb. Ezeket l. ott.

A néphagyomány szerint nevét onnan kapta, hogy „*oja csű alakja van*”. A helyi nyelvhasználat erősen *ü-ző*: *cső-csű*, *kő-kű*, *lő-lű*, *sző-szű* stb. Ez a népi magyarázat a mai szemléleten alapulva születt, igazsága kevésbé valószínű. Sokkal elfogadhatóbbnak látszik, hogy a név népetimológias alakulás. A kipszult *Csüllő* 'sirályféle madár' emlékét őrzi (l. *Csireülés*). A T/6-os térképen levő *Csüllő Erdő* neve a T67-es térképen *Csű erdő*, az előtte levő nagy területé pedig, amelyik ma a *Csű* nagyobb részét jelenti, *Csű Erdő Laposa* (l. még *Csű-erdő*). Egy 1872-ből származó iratban a *Csű eleje* helyén a *Csüllő eleje* név található.

A terület másik neve: *Oszkár* (l. ott). A két név (*Csű*, *Oszkár*) felváltva, szinte egyenlő arányban fordul elő.

Csú-átjáró (ú.) **Csú-átjáróu.** – 1878: „... a derzsi úttól a *Csú átjáróig* és onnan a Csüerdőbe 3 öl szélességű útnak újbóli kinyitása elhatározott” (Úrb. tag. 4/1), 1886: „... út a derzsi úttól a *Csüi átjáróhoz*” (Uo. 11).

A *Csűben* a *Holt-Tisza* gátján keresztül vezető út. Nevezik *Csű-járónak* is.

Csü eleje (sz.). – 1863: „... Csü eleje középszerű legelőnek becsültetett” (Úrb. tag. 4/1), 1865: „... a *Csü elején* kaszáló” (Uo.), 1874: „Végrehajtás érti kérvényes Taffler Kálmánnak özvegy Elek Menyhértné szül. Csoma Mária ellen, a tisza-szöllősi határbeli *Csüllőeleji* dülőben fekvő 97,½ hold föld 1872-ik évi termésének átadása iránt” (Uo.), 1886: „Csoma Mária és Györgyei (Taffler) Kálmán között a *Csü eleji* 97,½ hold föld elfoglalása...” (Uo. 4/2), GYÖRFFY: „*Csü eleje*” (MNy. XXV, 154), T/1: „*Csü eleje*”, T/4: „*Csü eleje*”.

A *Csűnek* a falu felé eső része. Ide tartozik az *Ökör-tónak* nevezett terület, valamint az *Oszkár* nevű nagy tanya is (l. ott). Ma az egész terület szántó. Feltűnő, hogy még a múlt század végéről való periratokban is előfordul a korábbi *Csüllő* név (l. a történeti adatok).

Csü-erdő (sz., e.) **Csü-erdőü.** – 1859: „*Csü erdő* erdő” (Úrb. tag. 6), 1859: „A *Csüji erdő* föld második osztályúnak vétegetett” (Uo. 4/1), 1863: „A *Csü erdői* ráták mint kaszálók második osztályúnak becsültettek” (Uo.), 1863: „*Csü Erdő* erdő” (Uo. 7), 1882: „A *csüi erdő*részekhez vezet a T. szöllős és Pusztá lódi határ összeszőgelésénél közvetlenül az ország útról alkalmazott átjáró” (Uo. 4/1), T/6: „*Csüllő Erdő*”, T/7: „*Csü Erdő*”, PESTY: „A Göröcsőfok hajlásától beljebb a Tisza kanyarulatánál a *Csüerdő*, melyet a Tisza körül foly.”

Korábban a *Csű* legtávolabbi, a *Holt-Tisza* kanyarulatában levő viszonylag nagy területű része erdő volt, s ezt a határrészt jelölte a név. Az iratokban és a térképek legtöbbször *Csü erdő*, de a T/6-os térképen ugyanez a terület *Csüllő Erdő*. Az előtte levő, a mai *Csü elejének* neveként még 1872-ben és 1874-ben is előfordul a *Csüllő eleje* név (Úrb. tag. 4/1). Az adatok alapján megállapítható, hogy a múlt század közepére az erdő a mai területre szorult vissza. Nem véletlen, hogy ekkor a *Csüllő* név már csak ritkán fordul elő.

Az adatoknak az egybevetése alapján a név népetimológias alakulás. Az erdő fokozatos visszaszorulásával kihalt az ott élő madárvilág is, aminek a következménye a *csüllő* név értelmetlenné válása lett (vö. még *Csireülés*).

A *csüllő* 'sirályféle madár'. Valószínűleg hangutánzó eredetű, a halászmadár éles, vijjogó hangját érzékelteti.

Csü-erdő laposa (sz.). – T/7: „*Csü erdő* laposa”.

Kihalt név. A térkép szerint a régi *Csü-erdő* része volt.

Csü hátulja (sz.) **Csü hátúja.** – A *Csűnek* a falutól legtávolabb eső része. Helyzetviszonyító név. A T/7-es térkép ezt a területet *Csü erdő laposa* névvel jelöli.

Csü-járó (ú.) **Csü-járóu.** Azonos a *Csü-átjáróval* (l. ott).

Csürhe járás (Bt., ú.). – Azonos a *Csorda járás* nevű belterületi úttal (l. *Csorda járás*).

Darvas út (Bt., ú.). – Régi népi név. Csak az idősebb emberek ismerik. *Darvas József* a falunak egyik XVIII. századbeli földesura. Nevére senki sem emlékezik a faluban. A református egyház születési anyagkönyve szerint „Darvas József Úr 1771-ben Széky Pál Úr fiatskájának Györgynek a keresztpapja volt”. A Székyek egy ideig Szőlősnék is, 1945-ig a szomszédos Tiszaigar községnek földbirtokosai voltak (l. Adatok a falu történetéhez). A református egyház esketési anyagkönyvében 1773-ban „Kis János Tsürhész Legény vette Tktes *Darvas József* Úr házának Szolgáló h. leányát Sipos Ersebetet”. 1778-ban Elek Dorottya írja: „Folyamadtam Nagy Réthi *Darvas József* Uramhoz és Kedves Élete Párjához Gellén Anna Asszonyhoz” (H. m. Lt. IV-9/d. 83). Ugyanebben az iratban olvasható: „Tudgya e az Tanú hogy Tszöllös nevű Hellység negyed Részét, melyet mostanság T. *Darvas József* Úr bir, idősb Elek Sándor és néhai Elek Salamon uraimék adták vala zálogban néhai T. Borbély Mihályné Asszonynak... néhai Borbély Mihály meghalálózásával az özvegyét néhai Vörös Juliánna Asszonyt felül említett *Darvas József* uram vette el házas társul és azon asszonyságnak meghalálózásáig úgy maradt azon T. Szöllősi juss *Darvas József* uram kezénél.” Az iratban előfordul a *Darvas út* és *Elek út* név is. Egy 1782-ből származó nemesi összeírásban a *Komjáthy*, *Elek* nevek mellett a *Darvas* név is szerepel Tiszaszőlősről (Kataszteri összeírás a nemesi szántóföldekről (H. m. Lt. IV-7/b. 5–10)).

A *Darvas* család a XVII. században Nagyrédén, Tiszaigaron, Egercsehiben birtokos (BOROVSKY, i. m. 653). OROSZ ERNŐ Nógrád megyei birtokosként említi a családot, akiknek a XVII. században Nagyrédén, Tiszaigaron és Egercsehiben voltak birtokaik (Heves és Külső-Szolnok vármegyék nemes családjai. Eger, 1906. 62). Valószínűleg a Fúrott-kúttól a Kis-Nóbordáig vezető út volt.

Domaháza (sz., sző., le., ta.). – 1359: „Az egri káptalan előtt Szentmarjai Ugra fia Miklós maga, és neje Ilona nevében megjelenvén, Hevesújvár megyében fekvő *Komjáthy* birtokát leányi negyed-joguk és jegyruháik fejébe örökölni vallja. A *Komjáthy* birtok Heves megyében a Tisza folyó mellett *Örvény* és *Szőlős* (*Eurem et Zeuleus*) közé esik (Sztáray oklevéltár. Kiadja Gróf SZTÁRAY ANTAL, Szerk.: NAGY GYULA. I. 1234–1396. Budapest, 1887. 307), 1427: „Az egri káptalan előtt Figei Csathó László fia Miklós *Domaháza* (Heves m.) részeit Rechki Tamásnak és fiainak zálogba adja (Sztáray okl. II. 255), 1482: „*Domaháza*” (CSÁNKI DEZSŐ, Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. I. Budapest, 1890. 60). CSÁNKI megjegyzi, hogy „a mai *Domaháza* pusztának felel meg, mely 1427-ben *Dománháza* alakban is felmerül”. Hivatkozik CSÁNKI a Sztáray oklevéltár előbbi adatára. 1469: „Ország Mihály nádor felhívja az egri káptalant, hogy Gortvai Miklós fia Péter kérésére idézze meg

Relich Miklóst és Tamást, miért nem adták ki a hevesmegyei *Domaháza más-ként Komjáthy* bortokokra vonatkozó okleveleket (BÁRTFAI). 1552-ben az összeírás szerint Szőlős mellett nemes község *Domaháza* is (BALÁSSY-SZEDERKÉNYI, Heves vármegye története, I-IV. Eger, 1897. II. 75, 334, 35). 1746: „Pazonyi Elek Dorottya néhai Tktes Nmes és Vzlő Szunyogh Imre uram elmaradott Eözvegye adom tuttára mindeneknek ... fel is vettem Kedves Báltým Idősb Elek Sándor Uramtól Hat Száz nyolcvan forintokat N. Heves vármegyében Tizzaszöllősben és *Domaházában* engemet illető Portiókra...” (H. m. Lt. IV-9/d. 83), 1764: „*domaházi* Csósz Nagy János” (Keresztelési anyakönyv), 1778: „... a *Domaházi* Görög Árendás ki velünk pusztá határos jószágainkba okozott, úgymint Primo: egy Bikánkat az *Domaházi* Pusztán agyon lőtt, más kettőt agyon lövéssel annyira meg Sértett, hogy sok ideig benne sinlőttek. Secundo: a Ngs Uraság korcsmárossának egy Lovát be hajtván a Bikák közé záratta, mely azon Bikáktól által döfölködve meg döglött (A Tisza-Eövrényi Lakassok panasza a Nemes vármegyéhez. H. m. Lt. IV-9/d. 83), 1846: „*domaházi Pusztán* Tekintetes Elek Menyhért Úr kerülője...” (Esketési anyakönyv), 1866: „... Elek Menyhért a szomszédos *Domaházi pusztát* választván, illetve nyervén osztályilletőségül, Tisza Szöllősön kevés majorsági, de annál több urbérest vállalt osztályrészüln azért, hogy legyen mivel a szomszéd *domaházi* birtokot is művelni” (Uo.), T/6: „*Predium Domaháza*”; PESTY: „... a Kucik halom birtokosaikról neveztetve. Ezután következik a Tizzaszöllőshöz tartozó *Domaházapuszta*.”

Nagy kiterjedésű (kisebb falu határának megfelelő) határrész. Egy része ún. felső föld, 'magasabban fekvő halmos, partos, árvízmentes terület', a Tisza felőli része alacsonyabban fekvő réti föld, volt ártér. Ma *Domaháza* nagyobb része szántó, kevés szőlő és legelő. A név által jelölt terület átnyúlik a Tisza másik oldalára is (ahogy a falubeliek mondják: *túl a Tiszára*). Ez az átnyúló rész erdő és kaszáló. Neve *Domaházi-kaszáló*. Ez a Tisza szabályozása előtt a folyónak nagy hajtúkanyarja volt. A szabályozáskor levágták a nagy kanyart, így lett ez a folyóág holt ág, a terület pedig ezzel a Tisza másik oldalára került, s ettől kezdve csak hidassal 'komp' lehetett átjárni. Itt van a *rijárás*, *Ri* (Rév) is (l. ott). A történeti adatok szerint igen sokszor gazdát cserélt ajándékozás, zálogbaadás, vásárlás vagy más révén. A múlt században Szőlős határrészeként az *Elek családé*, majd a század vége felé, és ebben a században több tulajdonos tűnik fel. Ez a különböző új nevek kialakulását tette lehetővé (*Bobory-föld*, *Bobory-tanya*, *Graefl-tanya*, *Nagy Jenő tanyája*, *Nagy Jenő szőlője*, *Wildmann-tanya*, *Wildmann-járó* stb.). Mai hivatalos neve *Pusztá-Domaháza*. A *Domaházán* talált koponyák, csontok, vaskengyelek, lándzsák, vasnyílhegyek az Árpád-kori temetők leleteihez hasonlóak (vö. TARICZKY ENDRE, A Tiszavidéki Hun Földpyramis-Halmok Ismertetése. Eger, 1906. 15). Az sem mellékes ebből a szempontból, hogy a domaházi és övrényi határon levő halom neve *Taskó-halom*, amit *Király halmának* is neveztek. Tariczky szerint a honfoglalók szál-

láhelye volt (vö. TARICZKY, i. m. 15; Nyr. XLV. 190). Az is említésre méltó lehet, hogy a mai tanya nyugati oldalán a régi részen van a *Telek, Telek-part* (l. ott). 1552-ben az összeírás szerint nemes községek *Domaháza* és *Szőlős* is. *Domaháza*nak két portája volt. Az 1554. évi összeírásban már az elpusztult helységek között szerepel, 1564-ben pedig fel sem vették az összeírásba. 1693-ban mint puszta Nyáry Mihály birtoka, 1698-ban Nyáry Mihálytól Almássy János vásárolta meg (BOROVSKY, i. m. 85, 653); BALÁSSY-SZEDERKÉNYI, Heves vármegye története. I-IV. Eger, 1897. II. 334-335). A XVIII. században az Elek családé (l. a történeti adatok).

Az iratok szerint *Domaháza* korábbi neve *Komjáthy* volt. Ez a név a korai birtoklásra utal. KNEZSA ISTVÁN elemezve az országban előforduló *-i* képzős helyneveket, a *Komját* névről is megállapítja, hogy *-i* birtokképző van rajta (MNY. XLIV, 105). A XIII. század elejétől bukkannak fel a *-laka, -háza, -telke, -föls, -szállása, -falva, -ülése* végű helynevek, amelyeknek első tagja a birtokos neve volt (vö. BÁRCZI, i. m. 160; KÁLMÁN BÉLA, i. m. 175). Ez a névváltozás *Domaháza* esetében a történeti adatokban nyomon követhető. 1359-ben még *Komjáthy*, 1469-ben már „*Domaháza másként Komjáthy*” néven tesznek róla említést (l. a történeti adatok). Az is tény, hogy a *Komjáthy*ak az *Elek* családdal rokonságban álltak, a század elejéig birtokosi kapcsolatban voltak a faluval (T. Komjáthy Éva Asszony T. Elek Salamon Úr Édes Anyja. H. m. Lt. IV-9/d. 85), 1693-ban a szőlősi nemesek között szerepelnek a *Komjáthy*ak is. Egy *Komjáthy* Jákób nevűt a kurucok 1710-ben lefejezték (OROSZ ERNŐ, i. m.). Az úrbéri iratok a XIX. században az *Alsó-réten* és a *Felsőföldön* is szólnak *Kis-Komjáthy*, illetve *Komjáthy* névről.

Az tény, hogy bár a XVIII. században *Domaháza* már kétségtelenül Szőlős határrésze, mégis egészen 1945-ig külön határként kezelték. A *Határ-fenek, Határ-hát* nevek által jelölt terület pl. a *domaházi* határ melletti terület. 1869-ben Szőlős és *Domaháza* között a határjelek megújítását kérik. *Domaháza* és Szőlős határkérdésének tisztázását kéri özvegy Elek Menyhértné Csoma Mária *domaházi* birtokos, aki egyébként Szőlősön lakik, és ott is volt birtoka (Úrb. tag. 4/1).

GYÖRFFY ISTVÁN szerint a magyarságnak vannak magános, szétszórt, irtványszerű településformái. Bizonyos puszta személynevekből képzett birtokos helynevek: *-laka, -háza* stb. Arra lehet következtetni, hogy ezek kezdetben magános udvarházak, kisebb-nagyobb majorságok, egyszóval tanyaszerű telepek voltak, amik idővel falvakká nőttek. Az a tény, hogy háromszor annyi praediumot találunk, mint falut, maga is azt mutatja, hogy régen apró telephelyek voltak, amelyek idővel vagy falvakká nőttek vagy pedig elsorvadtak (Magyar falu – magyar ház. Budapest, 1943. 32). Talán *Domaháza* esetében erről is lehet szó. A Szőlős körül meglevő, de ma már csak a régi történeti anyagban található *Gyomántelke, Petrihalma Pethrytelek* (l. ott) nevekből is lehet a fentiekre következtetni (H. m. Lt. IV-9/d. 83; BÁRTFAI).

Domaházi-kaszáló (k., e.) **Domaházi-kaszálóu.** – Kaszáló és erdő a Tisza másik oldalán a folyó régi hajtúkanyarja által alkotott szigeten (l. még *Domaháza*).

Domaházi-oldal (sz.). – 1859: „*Domaházi oldal* kaszáló” (Úrb. tag. 6), 1865: „Az urbéri kaszáló földek kiosztása a *domaházi oldal* felől kezdessék, az elsőbb házámmal bírónak nyilasa fog először kihalászatni” (Uo. 4/1).

A szőlősiek előtt ismeretlen név. A T/5-ös térképen a *Csákány-szeg* és a *Füredi út* által alkotott háromszög alakú területet jelölik ezzel a névvel, ami a domaházi határ szomszédságában van.

Domaházi-szőlő (sző.) **Domaházi-szőüllőü.** – A név újabb alakulás. Korábban *Nagy Jenő szőlője* volt a neve. Nagy, szőlővel beültetett s körülkerített terület *Domaházán*. 1945 előtt Nagy Jenő állatorvos tulajdona volt.

Döglött (vá.). – A Tiszának a Tisza szabályozásakor levágott nagy kanyarja. Használják helyette még a *Dög-Tisza* (*Dök-Tisza*), *Holt-Tisza* (*Hóut-Tisza*) neveket is. ECSEDI ISTVÁN írja, hogy a tiszamenti halász eljár halászni a „*folyó Tiszára és a dög-Tiszára*” (i. m. 4). Szőlősön is előfordul a *folyó Tisza* megjelölés a *Döglöttel*, *Dög-Tiszával* és *Holt-Tiszával* szemben.

Dögtemető (temető) **Döktemetőü.** – Körülkerített terület a *Gellért-tó* szélén. Az elhullott állatokat földelték itt el.

Dög-Tisza (vá.) **Dök-Tisza.** – Azonos a *Döglöttel*. L. *Döglött*, *Holt-Tisza*.

Dunakunyhó (e, k.) **Duna-kunyhóu.** – 1859: „*Duna kunyhó*” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Duna kunyhó* első osztályú kaszáló (Uo. 4/1), 1864: „... illetőségüket nyerjék az Aranyos és a *duna gunyhó* között elterülő kaszálóból...” (Uo.), 1886: „A nagy szigeten a töltés melletti *Duna kunyhó* felőli oldalon van benne 7-ik osztályú rétföld” (Uo. 11), T/6: „*Duna kunyhó*”; GYÖRFFY: „*Duna kunyhó*”.

A *Holt-Tisza* szomszédságában található. Egyesek szerint halászkunyhó volt, „*mert úgy monták az öregék*”. A református egyház halotti anyakönyvében találtam 1731-ből *Bundi* halász nevet, akinek a lakása a Tisza mellett volt (Halotti anyakönyv).

A név minden valószínűség szerint régi halásztanya emlékét őrzi. Erre utal számos XVIII. századbeli perirat. 1783: „Komjáthy Éva Asszony T. Elek Salamon és Sándornak édes Anyja *Duna hállót* és hajót a *Duna* mellől hozattatván... Az előtt *Duna hálóval* soha nem halásztak, nem is halászhattak, mivel Tanyák az halászatban nem voltak tisztítva. Simon András halász Mester két *Duna Tanyákat* tisztítatott ki, egyiket a Halászi fordítón alól, a másikat pedig az Aranyosi oldalon. Más esztendőre kelve Ráckeveibül Pap Mihály halász Mestert hozattatván (l. *majd Pap ere*, a kiemelés tőlem – F. P.), azon halász Mester ismét három *Duna hálló Takyákat* tisztítatott, úgy mint kettejét a *Csű lapájon*, harmadikat pedig Cserő köz iránt az Orsós ér felől (H. m. Lt. IV-9/d. 85). Ez a hely megfelel a *Dunakunyhó* helyének”. (H. m. Lt. IV-9/d. 85). Itt van a *Pap ere* is (l.

ott). Ide kívánczok KIS LAJOS könyvéből a Dombráddal kapcsolatos megállapítás: „A Tiszán nehéz volt halászni, de nem is volt a lakosság ráutalva. A tavakban legtöbbször csukát, potykát fogtak. *Elek Salamon* földesúr (azonos a történeti adatokban már Szőlősön is említett Elek Salamonnal, a kiemelés tőlem – F. P.) szerzett be két 60 öles hálót, egynek a használatához 24 ember kellett. A fogott hal egyharmada a halászoké lett, másik harmad a szerszámé, a harmadik a tó tulajdonáé” (Régi Rétköz. Budapest, 1961. 69). 1784: „... az ottan levő Tiszán való *Dunahalászati tanyához* semmi just nem tartottam, most sem tartok, mivel nem tisztítottam, az olyatán tanyák pedig csak azokat illetik, a’ kik ki tisztították ... egyéb halászatot pedig a *Dunahalászon* kívül minden földesurnak szabad volt, most is szabad” (Komjáthy Jákób Szabolcs megyei főispán levele a Szőlősiekhez. H. m. Lt. IV-9/d. 85). 1785: „... ezt a *Halászó Tanyát* néhai néném Komjáthy Éva Asszony tisztította, már most ugyan Elek urakra szállt” (Komjáthy Jákób Szabolcs megyei főispán levele. H. m. Lt. IV-9/d. 85). 1786: „Tudgya bizonyosan aztat is a Tanú, hogy Tktes Borbély familia míg Szöllősben birt mindenkor mind a Tiszán levő Tanyákat Szabadosson *Duna hállóval* halásztatta így más halászó vizeket is. Nem különben belépvén azon Borbély jusban üdő jártával Tktes Darvas József Úr minden háborgás nélkül Szabadosson mind a Tiszán Levő Tanyákat, és Nevezetessen az Aranyos oldalon Levő Leggutolso Tanyát is *Duna Hállóval* halásztatta. A most mondott Tanyát mind pedig a többi tanyákat gyakorta halásztá” (H. m. Lt. IV-9/d. 85).

A felsorolt adatok szerint a *Duna Hálló* halászati eszköz, egy hálófajta. Ezt támasztja alá SZILÁGYI MIKLÓS tanulmánya, amely szerint „... a Tisza legnagyobb kerítő hálóját *Dunahálónak* nevezik...” (Jászkunság, 1–2). A történeti adatok azt is igazolják, hogy a XVIII. században a községben a halászatnak jelentős szerepe lehetett.

A folyónak minden pontját, melyen a halász hálóját kivethette *tanyának* hívták. Minden folyó, tó, számos tanyára volt felosztva. A halász, amikor hálóját kivetette, „tanyát vetett”, amikor magát a műveletet végezte „tanyát húzott” (HERMANN OTTO, A magyar halászat könyve. Budapest, 1887. I, 74, 139). A *tanya* egyaránt jelentette a műveletet, amely a háló kivetésével kezdődik és a bevonásával ér véget, és a helyet, ahol az illetőnek vagy az illetőknek mások kizárásával a hálójukat kivetni joguk volt (BELÉNYESY MÁRTA, A halászat a XIV. században. Ethnográfia. LXIV, 151). A halászmester maga jelölte ki a helyet, ahol *tanyákat* vetnek (ECSEDI ISTVÁN, i. m. 89).

A *tanya* a XVI. századig ’halászó hely’ jelentésű (BÁRCZI, i. m. 88). KNIEZSA ISTVÁN a mai ’kis település’ jelentésű *tanya* szavunkat eredetileg a halászó helyet jelentő szóból származtatja, de az átmenetet mutató ’halászó hely melletti kunyhó’ jelentését nem sikerült kimutatnia (SzlJsz. I.). Úgy látszik, hogy a felsorolt adatok és az adatközlők magyarázata alapján feltételezhetjük, hogy itt ezzel az átmenettel állunk szemben.

Dunakunyhó-erdő (e.) **Dunakunyhóu-erdőü.** – 1859: „Erdő a *Dunakunyhónál*” (Úrb. tag. 4/2), 1863: „*Dunakunyhó erdő*” (Uo. 7), 1864: „Csü melletti ármentett legelő a káposztás földekkel, kaszálókkal együtt a *Duna kunyhó erdőig*” (Uo. 4/1), 1869: „*Duna kunyhó erdő* vizes rész” (Uo. 8).

A Dunakunyhónál levő erdő. Lehetséges, hogy azonos a Göbével (l. ott).

Dunakunyhó-kaszáló (sz.) **Dunakunyhóu-kaszálóu.** – 1866: „Duna kunyhó kaszáló” (Úrb. tag. 8).

Kihalt név.

Édeslyukú kocsmá (Bt.) **Ídésjukú kocsmá.** – A név egy régi kocsmá emlékét őrzí, az idősebb emberek emlékeznek rá. Szerintük „*kikapóus mēnyecske vóut ott a kocsmáros, oda jártak a falu vezetőüji is inni, kártyázni.* A hivatalos iratok nem említik. Valószínű, hogy a falu lakói csak egymás között használták a nevet.

Első-dűlő (sző., sz., gy.) **Elsőü-dűllőü.** – 1886: „*Első dűllő*” (Úrb. tag. 11).

A *Nagy-Szölő*nek a falu felé eső dűlője. Az egész szőlőterület három dűlőre oszlik, az *Első-dűlő*, *Középső-dűlő* és *Hátulső-dűlő*re. Dűlőút választja el őket egymástól. Az *Első-dűlő* másik neve: *Innekső-dűlő*, *Innenső-dűlő* (l. ott). Mind a három név ma is gyakori használatú. Az *Első*, *Innkső*, *Innenső* mind helyzetviszonyító nevek. Neveztek Koldus-dűlőnek is (l. ott).

Falu földje (sz.) **Falu főüggye.** – A község tulajdonában levő szántóföld volt. Azonos *Szigettel* (l. még ott). Nevezik *Nagy-Sziget*nek is. A község lakosai a területet haszonbérben művelték.

Faluháza (Bt., ép.). – Lakóház péküzlettel a régi *Piac tér* mellett. 1950 előtt a községi közigazgatás központja volt, itt székelte a községi elöljáróság, itt voltak a hivatali helyiségek. Másik neve *Községháza*. A két régi név elvélve még ma is előfordul.

Farkas-sziget (sz.) **Farkasz-sziget.** – 1863: „*Farkas sziget közlegelő*” (Úrb. tag. 7), 1863: „*A farkas sziget*, Tóhát első osztályú szántó földnek és alkalmas kézészerü legelőnek becsültettek” (Uo. 4/1), 1863: „... a községtől északnyugati irányban terveztetik a *farkas sziget* szántóföldekbéli terület szomszédóságában az urbéresek részére kihalítandó kaszálóü terület, mely egész a Tiszáig terjed” (Uo.), 1864: „A nyilak kiosztása kezdődik a *farkas sziget*mel” (Uo.), 1878: „*A Farkas sziget* 1863-ban terményzövü vált, 1877 év végéig adómentes...” (H. m. Lt. VI-104), 1893: „Szántó a *Farkas sziget* dűlőben” (Járási Telekkönyvi Hivatal, Tiszafüred, 11. tkb. 2472. hrsz.); T/1: „*Farkas sziget*”.

A történeti adatok szerint eredetileg a *Tó* északi részén a *Nagy-Sziget* végétől a *Füredi út*ig és a *Csákány-szeg*ig terjedő nagy terület volt. Ma a régi *Tó* melletti terület neve *Tó-hát* (*Kis-Tó-hát*, *Nagy-Tó-hát*). A *Tó-hát* név pl. már az egyik 1863-ból való iratban is megtalálható (l. a történeti adatok). Ma az egész terület szántó. A térképek tanúsága szerint régen víz vette körül. Délre a falut félkör

alakban körülvevő *Tó*, nyugatra a *Sebes* (gyorsfolyású fok), északra a *Püünkösdtó*, s a térképre berajzolt, de meg nem nevezett kisebb állóvizek határolták.

A név eredetét ma már nagyon nehéz pontosan megállapítani. Az adatközlők véleménye sem egyező. Egyesek szerint „*nagy nádas vóut ot körülötte, osz lészorultak a farkasok*”, míg mások véleménye, hogy „*nem vóut ot farkas ęty sę, sosę, csak kitanálták, mer a gyermekęket ijęzgettik vele*”. GYÖRFFY ISTVÁN a Nagykunsági krónika című művében ír arról, hogy „a rétnek minden esztendőben volt egy pár izgalmas napja, a farkaskergetés. A bíró tizedenként kötelezte az egész helységet farkaskergetni” (Nagykunsági krónika, Budapest, 1941. 52). Feltételezhető, hogy az itt tanyázó állatokról kapta a nevét. A magyar földrajzínév-adásban ismert, hogy az ott élő, a területre jellemző állatvilág a névadó (vö. LŐRINCZE, i. m. 9; KÁLMÁN BÉLA, i. m. 149). A farkasról történő elnevezésnek alapot ad az a megyei rendelet, amelyet 1736-ban adtak ki, a mivel nagymértékben elszaporodtak a kártevő állatok, kötelezik a községet, hogy minden helység „öt porta alól egy farkast, verebet egy porta után százat, a helyett Varjut 20 avagy Szarkát 10-et” kell beszolgáltatni (H. m. Lt. Nemesi közgyűlési iratok. 1736: 136). A községek között *Szölős* mellett minden szomszédos falu szerepel: *Poroszló, Füred, Szölős, Szent Imre, Őrs, Derzs, Abád* stb. Hasonló rendelkezésekre hívja fel a figyelmet 1744-ből és 1757-ből SZEDERKÉNYI NÁNDOR is (i. m. IV. 237). Egyéb adatok hiányában ma nehéz teljes bizonyossággal megállapítani, hogy a farkasok tanyája volt a sziget, s ez szolgált a névadás alapjául.

Az állatneveket tartalmazó földrajzi nevek között sok olyan van, amelyeknél nem az állat és a tájrész közvetlen kapcsolatán alapszik a névadás, hanem az állat neve közvetett úton, többnyire személynéven keresztül lett földrajzi névvé (PAPP ZSUZSA, Az állatnevek középkori földrajzi neveinkben. MNy. LXV, 311). A másik lehetőség, hogy a név *Farkas* eleme személynévi eredetű. Egy 1727-ben készült megyei jelentés szerint a tiszai járás népe kizárólag állattenyésztésből élt, ez volt a legfőbb kereseti forrása. A térképek, de az egyéb iratok adatai alapján is megállapítható, hogy a határnak $\frac{3}{4}$ része legelő és kaszáló. 1737-ben Szölősön a jobbágyok közül sokan ménesbeli lovakkal, gulyabeli marhákkal vagy fejősteheneknek tartásával keresik élelmüket. Száraz malom, nádlás, épület- és tűzifa, *téli legelő* (a kiemelés tőlem – F. P.) van (SOÓS IMRE, Heves megye benépesülése a török kiűzése után. Eger, 1955. 14, 29, 30; Uő.: A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon 1711–1770. Damjanich János Múzeum. Szolnok, 1958.) 1577-ben és 1578-ban *Thomas farkas* és *stephanus farkas* Szölősön báránytizedet, 1581-ben *Matthaus Farkas* gabona és báránytizedet fizetett (U. et. c. 9688. d. 73, 1577/18, 9689. d. 1578) 15, 9690. d. 1581/2). Egy 1770-ből származó dézsmajegyzékben *Farkas István* juhász mellett még 8 pásztor neve található (H. m. Lt. Érs. gazd. lt. XII-3/c. 27). A szőlősi református egyháznak 1760-tól meglevő anyakönyvében szerepel a *Farkas* név, van közöttük pásztor is. Mindezekből következően megvolt az alapja a személynévből

történő névadásnak is. Talán éppen egy állattartó, pásztor famíliának nyomára bukkantunk, akiken keresztül a törzslakosság folyamatosságát is bizonyíthatjuk.

Fazekas-dűlő (sz.). – 1864: „*Fazekas dűlő* ebbe 3-ik osztályú Cigány lapos” (Úrb. tag. 4/1.).

Kihalt név.

Fazekas-halom (sz.) **Fazékas-halom**. – 1863: „*Fazekas dűlő*” (Úrb. tag. 7); PESTY: „... Domaházapuszta. Ennek részei ... *fazekashalom*...”

A *Felsőföldön* a *Busznyák*, a *Rókás* és a *Cigány-lapos* által határolt terület neve volt a *Fazekas-dűlő*. A mélyen fekvő terület külön neve *Fazekas-lapos*. A területnek a *Domaháza* felőli oldalán viszonylag magasan kiemelkedő partnak kiemelkedése a *Fazekas-halom*.

A *Fazekas* személynév. Az úrbéri iratokban, jobbágyösszeírásokban többször előfordul. A református egyház anyakönyvében 1760-tól máig megtalálható. 1804-ben FAZEKAS GYÖRGY a falu bírása (Születési anyakönyv), 1876-ban „*Fazekas Bálint* telkes gazda, földje van a Rókás környékén” (Úrb. tag. 4/1).

Fazekas-lapos (sz.) **Fazékas-laposs**. – 1863: „*Fazekas lapos* szántó, kaszáló” (Úrb. tag. 7), 1866: „*Fazekas lapos* a Busznyák és a Rókás közti dűlőben szántó” (Uo. 8); PESTY: „... a Busznyák dűlő, ettől tovább a *fazekas lapos*... birtokosaikról neveztetve”.

Ma is ismert és használt név.

Feketekert (Bt., fr.) **Feketekert**. – Néhány lakásból álló faluresz. Eredetileg nemesi tulajdonban levő nagy lakóház volt gazdasági épületekkel, több holdnyi körülkerített kerttel. A név előtagja személynév, a volt tulajdonos neve. A nemesi összeírásokban *Szőlőson* több *Fekete* nevű nemes szerepel. Eredetileg Borsod megyei a család, de már 1724-ben János és György Tiszaszőlőson laknak. Nemeslevelüket III. Ferdinánd 1642-ben adta (OROSZ Ernő, Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai. Eger, 1906). Monori Julianna 1852-ben *Nemes Fekete Mátyás* felesége (A református egyház anyakönyve). Van *Monori-lapos* név is (l. ott).

Az Úrb. tag. 4/1 számú iratban *Fekete Józsefné* Kuczik Erzsébet veje Elek József. 1859-ben *Fekete József* a helyi közbirtokosok között van nyilvántartva (Úrb. tag. 1–3). Elek József felesége *Fekete Sára*, akinek a nevére telket és földet iratott. 1885-ben a majorsági földek birtokosai között szerepel *Elek Józsefné Fekete Sára* (Úrb. tag. 4/1). Az adatközlők szerint a kert „*az első háború jelűt az Elek úré vóut*”. *Elek István* az Elek család utolsó birtokosa a faluban, édesanyja *Fekete Sára* volt.

Felsőföld (sz.) **Felsőüföld**. – 1864: „A dűllök a *felső földön* a járhatatlanságig rendetlenek” (Uo. 4/1), 1864: „Sipos Miklós *felső földje* sokkal kevesebb, mint osztályos testvéreie” (A volt urbéres földes gazdák sérelmei a tagosítás alkalmával (Uo.), É. n.: „Elek Menyhért né járandósága 103 holddal pótoltatik az ügy nevezett *felső földön*” (Uo. 4/2), 1885: „... Kovács Viktor *felső földi*

Gellértháti részét vásároltam meg a régi birtokkal együtt” (Szép József közbirtokos panasza. Uo. 4/2), 1886: „A Tarjánban az aszói út mellett van első osztályú *felső föld*” (Uo.).

Nagy kiterjedésű, magas fekvésű, változatos domborzatú, kiemelkedésekkel, halmokkal, laposokkal tele területnek összefoglaló neve. A területen belül a halmoknak, laposoknak, részterületeknek külön nevük van. A Tarjától keletre a tiszai orszáig, a szőlői határ befejezéséig tartott. A helyjelölést minden olyan térszinforma jelölésére használták, mely a réttől magasabban feküdt, a vízszabályozás előtt is szátható, művelhető volt. A történeti adatok ezért beszélnek *felső föld*ről a ma is magasabban fekvő *Aszón*, a *Páncéloson* és a *Tarjánban*. Ma azonban a *Felsőföld* hallatán mindenki csak a *Gyep*től keletre levő területre gondol.

Fertő-tó (sz.). – 1859: „*Fertő tó* terméketlen közös földesurasági” (Úrb. tag. 6), T/3: „*Rókás Fertő*”, T/5: „*Fertő tó*”, II. József: „*Rókás fertő*”.

Kihalt név. A térképek segítségével megállapítható, hogy azonos a *Rókás-tó*val, a mai *Rókás-lapossal* (l. ott).

Forrás-dűlő (sz.). – 1859: „*Forrás dűlő szántó*” (Úrb. tag. 6), T/5: „*Forrás dűlő*”.

Kihalt név. Csak a térkép segítségével lehetett lokalizálni. Eszerint a szőlőbéli *Hátulsó-dűlő* északi része melletti szántó neve volt. L. még *Forrás-kút*.

Forrás-kút. – 1865: „... a *Forrás kútnál* két darabban mintegy 9 katasztrális hold szántó...” (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. Senki nem emlékezik rá. Azt, hogy valóban forrásvíz volt-e, adatok hiányában megállapítani nem lehet.

Fúrott-kút (Bt., kút). **Fúrot-kút**. – Az udvarokban levő ásott kutakkal szemben a falu közterületén speciális szerszámokkal készített, lezárt, nyomócsővel működő közkút. A község másik hasonló kútja a régi Piac tér mellett volt. Ezen nagy kerék szolgált a víz felnyomására. Ennek a neve: *Kerekes-kút*, *Piaci-kút* (l. ott).

Gát (töltés). – A Tisza folyó mellett kiépített magas védőtöltés. Nevezik *Tisza-gátnak*, *Véggátnak* is. A *Gát* és *Tisza-gát* nevet egyformán használják. Régen ismerték ’töltésút’ jelentésben is. Ilyenkor mindig megkülönböztető elemmel használták *Gellért-gát*, *Pap ere-gát* stb., l. ott).

Gellért (sz., k.) **Géllér**. – 1859: „*Gellért dűlő* harmadik osztályú szántóföldnek osztályoztatott...” (Uo. tag 1–3), 1863: „*Gellértől* a Csontosig közlegelő (Uo. 7), 1864: „A *Gellért dűlő* szántóföldje a benne levő öt darab lapos...” (Uo. 4/1), 1865: „*gellért* és környéke közlegelő” (Uo. 8), 1889: „*Gellért szántó*, hullámos domborzatú, szikes terület” (H. m. Lt. VI-104), 1890: „*Gellért dűlő* szántó, mocsár anyaggödör, ártér, udvar, lakóház” (H. m. Lt. VI-104), 1892: „*Gellért dűlő* szántó, Elek István és birtoktársa Tóth György” (H. m. Lt. VI-104), 1892:

„*Gellért dűlő* szélmalom, udvar, gazdasági épületek” (H. m. Lt. VI-104); PESTY: „a *Gellért* medrével párhuzamosan vonul keresztül a nóborda nevű vízállásos hely.”

A történeti adatok tanúsága szerint eredetileg igen nagy területet jelölt. Magába foglalta a *Gellért-tó*, mai neve *Gellért-lapos* által jelölt területet, s annak két oldalánál kiemelkedő magasan fekvő hátság földterületet (*Gellért-hát*). A *Nagy-Szőlő* felőli hátság területnek mai neve *Kender-föld* (l. ott), a délnyugati, falu felé eső oldalánál levő, mely lenyúlik a *Kis-Páncélosig* egyrészt ma is *Gellért*, valamint *Gellért-hát* (l. a név történeti adatait), másrészt főképp 1945 előtt *Szép-tanya*, *Tóth Pista tanyája* volt. A háton levő legelő neve *Gellért-legelő*, *Gellért-háti-legelő* volt (l. még *Gellért-hát*). A *Gellért-tó* két részre oszlott. A *Csireülés* melletti szakaszának neve *Kis-Gellért*, a többi *Nagy-Gellért* lett (l. ott). A karcagi vasútvonal vágta ketté a *Gellértet*. Így alakult ki a két név.

A terület tulajdonosai mindig nagybirtokosok voltak. Elek István, Tóth György (H. m. Lt. VI-104) és Pappszász Ignác (Úrb. tag. 4/1). A Pappszász család 1630-ban kapott címeres nemesi levelet. III. Károly 1734-ben megítéli a családnak az igari (Tiszaigar) részbirtokokat a *Pap aliter Száz* néven említve. Egyik utódának, Máriának a férje *Gellén Dezső* volt. (OROSZ ERNŐ, i. m.). Arra vonatkozóan azonban, hogy a név az *ér* mellett valamilyen csonkított megkülönböztető elem lenne, semmi forrásanyagot nem találtam.

Gellért-dűlő oldala (sz.). – 1863: „*Gellért dűlő oldala*” (Úrb. tag. 7).

A *Gellért-lapos* és a *Gellért-hát* közötti lejtős terület. Innen van az elnevezés. Az *oldal* itt ’lejtős terület’ jelentésű. Kihalt név.

Gellért-gát (ú.) **Geller-gát**. – É. n.: „... a Szöllőből kihozván az úgy nevezet *Gellér Gátyáig*, mely a Szöllőtől fogva két dűlő föld lehet” (H. m. Lt. IV-9/d. 85), 1885: „Kihasítandó a *Gellért* taván elkészített töltésen (Úrb. tag. 4/2); PESTY: „Nagy gellértnek délkeleti folytatása nevezetetik egy gát, a faluba vezető *gellértgát* által választva.”

A faluból Tiszaigarra vezető országútnak a *Gellért-laposon* keresztül vezető szakasza, a *Gellért-lapos* szélén levő töltésút.

Gellért-hát (sz., l.) **Geller-hát**. – 1863: „... az úgy nevezett *Gellért-háti* dűlők melléke eddigi közlegelő...” (Úrb. tag. 4/1), 1864: „*Gellérttőhát*” (Uo.), 1885: „Kovács Viktor felsőföldi *Gellértháti* részét vásároltam meg a régi birtokkal együtt” (*Szép József* közbirtokos levele. Uo. 4/2), (Uo. 11), 1890: „*Gellért hát*” Tóth György, Tóth József, Elek István és Szép József birtoka (H. m. Lt. VI-104.).

A *Gellért-lapos* mellett, tőle délnyugatra hosszan elnyúló, széles kiemelkedésű sík terület. Rajta foglal helyet a *Szép-tanya* és a *Tóth Pista tanyája* (l. ott). Mind a kettő eléggé közismert név. A terület nagyobb része szántó, kisebb része legelő. A legelőnek külön neve: *Gellért-legelő*. Eredetileg a név sokkal nagyobb

területet jelölt. A *Gellért-lapos* északkeleti oldalánál levő mai *Kender-föld* is hozzá tartozott, *Gellért-háti-legelő*nek is nevezték.

Gellért-háti-legelő (sz., temető). – 1859: „... a *gellért háti legelő*ben levő Csontos lapos hasznavehetetlen térnek jelöltetett” (Úrb. tag. 1–3), (l. még *Gellért-hát*).

Kihalt név. A helyét a történeti adatok meghatározzák.

Gellért-lapos (k.) **Göllér-laposs**. – 1865: „*Gellért lapos*”.

Azonos a *Gellért-tó*val (l. ott).

Gellért-legelő (l.) **Göllér-legelőü**. – A *Gellért-hátnak* a *Tóth Pista tanyája* körüli része, legelő.

Gellért-tó (k.) **Göllér-tóu**. – 1859: „... a kis Páncélos alatt visszafordulván a *Gellért tó* szélén a faluig tartó tér...” (Urb. tag. 1–3), 1863: „Legelői illetményben kiadatott a hasznavehetetlennek osztályozott, és illetménybe be nem számított *Gellérttői*, *Tajbok* és *Sástói* területek” (Uo.), 1864: „... a vályogvető gödrök pedig a *gellért tónak* a faluhoz közelebb eső részében rendeltetnek” (Uo.).

Azonos a *Gellért-lapossal* (l. ott is). Az 1864-es adat arra utal, hogy a vályoggödört a temető melletti, később Homokos-gödörnek nevezett területen kell kialakítani.

Gólyaház (ép.) **Góujaház**. – Hosszú falábakon álló kunyhószerű építmény a Tisza mellett. A révész tartózkodási helye.

Göbe (sz., k., e.). – 1859. „*Göbe* kaszáló, nádas” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Göbe* első osztályú kaszáló” (Uo. 4/1).

A nevet ma már csak néhányan ismerik. A név inkább a még ma is ismert *Göbe-járó*ban él. A mai *Holt-Tisza* és a *Tisza* találkozásának a környékén volt. A T/7-es térkép név nélkül a Tisza kanyarulatával párhuzamosan két nagy félkör alakú feneket jelöl ezen a helyen. Mind a kettőnek a vége lenyúlik a *Dunakunyhó*hoz. A történeti anyagban a *Göbe* több földrajzi köznévnél megkülönböztető eleme (a *Göbe-ér*, azonos a *Göbével*, l. a térképek, *Göbe-hát*, *Göbe-erdő*, *Göbe-kaszáló*, *Göbe-járó*). Az egyik adatközlő szerint „*Palcsi halász élt ott. Vízimalom vóut itt. Palcsi vóut a mounár is. Köpücén* (ladikszerű eszköz, amelyet ló húzott, az pedig csúszott a vízen vagy éppen a sáron) *horták oda a búzát. Pár víkát elhúzott egy lú. Mos mán nem látni sémmit, de rigén ha víz vóut, alig lehetett elmenni, mégált a víz abba.*” Ezeket az adatokat ellenőrizni nem lehet. Az azonban kétségtelen, hogy ez a környék tele volt vizes fenekkel, laposokkal, erekkel (*Aranyosi-fenék*, *Halászó-fenék*, *Sulymos-fenék*, *Pap-ere* stb.). Ennek megfelelően a halászat, *Palcsi halász* személye és a vízimalom megléte is elfogadható. A református egyház halotti anyakönyve szerint 1851-ben „*Sándor Pál a tiszai felső malom* tambászárol a Tisza vizébe ugorván a vízbe fült, holtteste kifogatván ugyanott, úgy mint a Cserőköz pusztán az úgy nevezett

Csomaház irányában eltemetett”. Cserőköz ma a szomszédos Tiszaderzs határához tartozik. A Csomaház névadója valószínűleg Elek Menyhértné Csoma Mária volt.

Mindent egybevetve egy vizekkel, fenekekkel tele határrész léte igazolódik be az adatok alapján. A *Göbe* a szótárakban, a különböző szakirodalomban is vízzel, fenekekkel van összefüggésben. Jelent ’patakmeder v. folyómeder fenekén levő vízvájta mélyedést’ (BENKŐ, i. m. 19; MNy. III, 160; NytudKözl. XLV, 13), ’sárral, vízzel telt gödröcskét’ (BENKŐ, i. m. 19; MNy. III, 160; Nyr. XXIX, 111). A fenti jelentésekben a TESz. is közli. Összekapcsolja még a *göbbenni* ’a mély vízbe beleesni’, *göbbent* ’merít valamit, ami göbögő hanggal merül el’ szavakkal. Feltételezhető, hogy hangutánzó eredetű szó, mely a vízbe huppanás hangját jelölhette.

Göbe-átjáró (ú.) **Göbe-átjáróu.** – A Holt-Tisza gátján keresztül vezető szerkút a *Göbénél*.

Göbe-ér (sz., k., e.). – 1859: „*Göbe ér* természetlen” (Úrb. tag. 6), 1882: „A *Göbe ér* a Dunakunyhó erdőrészekhez vezet a Szigetszöllő sakától a Fleisch Ignác birtokán kihasított közlekedési út” (Uo. 4/1).

Azonos a *Göbével* (l. ott).

Érdekes módon PESTY nem említi, pedig erről a határrészről is bőven sorol fel neveket. Ezek között megemlíti egy „*görbelapos*” nevet, amiről az egyetlen adatközlő sem tud. A PESTY felsorolását jól végiggondolva a „*görbelapos*” nevet azzal a hellyel lehet azonosítani, amit a T/5-ös térkép *Görbe-ér*nek nevez, amely a T/7-es térképen név nélküli két félkör alakú mély fenék.

Göbe-erdő (e.) **Göbe-erdőü.** – 1859: „*Göbe erdő*” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Göbe erdő*” (Uo. 7), 1864: „... az ártéren belül eső *göbei erdők*ket illeti, jelenleg tulajdonosaiknál meghagyandók lesznek” (Uo. 4/1), 1882: „... úgynevezett *göbe erdő*részből 3/7-ed rész 1 hold 395 □öl terület tiszaszöllősi lakos Oláh Sándort illeti” (Uo.), 1882: „A *Göbe erdő*részekhez vezet a Sziget szöllő sarkától a Fleisch Ignác birtokán kihasított közlekedési út” (Uo.).

A *Göbe* melletti erdő neve volt, lenyúlt a *Dunakunyhó*ig. A mellette levő erdő a *Dunakunyhó-erdő*. Az is lehet, hogy a két név ugyanazt a területet jelenti.

Göbe l. ott, *erdő* l. *Aranyosi-erdő*.

Göbe-hát (sz., k.) **Göbe-hát.** – 1859: „*Göbe hát* kaszáló” (Úrb. tag. 6).

Kihalt név, csak a történeti adatok segítségével lehetett lokalizálni. Eszerint a *Göbe*, *Göbe-ér* melletti terület neve volt. A történeti adatokból megállapítható, hogy három neve is volt (*Göbe-hát*, *Göbe-hát-kaszáló*, *Göbe-kaszáló*).

Göbe-hát-kaszáló (sz., k.). – 1859: „*Göbe hát kaszáló* kaszáló” (Úrb. tag. 6). Kihalt név. Azonos a *Göbe-háttal*.

Göbe-járó (ú.) **Göbe-járóu.** – Azonos a *Göbe-átjáróval* (l. ott).

Göbe-kaszáló (sz., k.). – 1865: „*Göbe kaszáló*” (Úrb. tag. 8). Kihalt név. Azonos a *Göbe-háttal* (l. ott).

Görbe. – PESTY: „Az örvényi mohár nevű föld mellett a Tisza folyásában van az *öntéserdő*. Ettől délre a görbefenek nádat termő lapály, belül ezen a nagyhat kaszáló, emellett nagy kerek tó *görbének* nevezetik.”

Kihalt név. A PESTY által felsorakoztatott *öntéserdő*, *görbefenek*, *nagyhat* nevek ismeretlenek. Biztos pont a ma is élő örvényi *mohár*, amelynek a helyét pontosan lehet lokalizálni (vö. HÁMORI ÁGNES, Tiszaörvény személy- és földrajzinév-anyaga. 1970. Szakdolgozat az egeri Eszterházy Károly Főiskola magyar nyelvészeti tanszékén). Eszerint a mai *Domaháza* réti részén a *Határ-fenek* közelében lehetett. A PESTY gyűjtésében nagy kerek alakú tónak tüntetik fel, így a név eredetének magyarázatát is megadják.

Egy 1863-ból való iratban „*Kerektó* első osztályú kaszáló” (Úrb. tag. 8). A T/1-es térképen a Tiszához közel a szőlősi és a domaházi határ találkozásának a környékén látható berajzolva név nélkül egy valóban kerek alakú tó. A térképen található telekkönyvi számok és a telekkönyv egyeztetése alapján megállapítható, hogy ennek a kaszáló területnek a neve „*Kerektói ráta*” (l. még *Kerek-tó*). Eszerint a *Görbe* és a *Kerek-tó* azonos lehet.

Görbe-ér (sz.). – PESTY: „... a csákányszeg, ekörül a tőfenékből származva csavarog messzire a *pünkösdtó* felé a görbeér...”

Kihalt név. A helyét Pesty adata meghatározza.

Görbe-fenek.

Kihalt név. L. a *Görbe* névnél Pesty adatát.

Görbe kocsmá. – É. n.: „Elek László és Elek Sándor úr Tisza Szöllősi helységben Léví *Görbe* nevezetű Kortsmájukat adtuk ki Esztendeig csak ugyan Tisza Szöllősi Lakos Fazekas Györgynek Árendába az Korcsma mellett Léví Mézsárszékkal együtt” (H. m. Lt. IV-9/d. 165), É. n.: „... a falu alsó végén helyezendő ún. *Lutsakos kocsmá*, a középben felállítandóvá a T. Elek uraságnak fiú ágát illető részen álló úgy nevezett *Görbe kocsmája*, alkalmaztasson a felső részre a *Csali* nevű korcsma ház” (H. m. Lt. IV-9/d. 165); 1878: „A kérdéses *görbe kocsmá* területe mint közbirtokossági közös tulajdon mutatható ki” (Úrb. tag. 4/1), 1878: „Beltelkek között volt *görbe kocsmá* területe közbirtokként ki leendő e mutatandó?” (Uo.).

Kihalt név. Emléke csak az iratokban él. Az azonban kimutatható, hogy *görbe* nevét alakjáról kapta. Az Úrb. tag. 4/1. sz. iratban található egy alaprajz a kocsmáról, mely szerint egy nagy, L alakú épület volt. Eszerint Lucskos kocsmá a Piaci-kúttal szemben a Pete Pista háza mellett, a *Görbe kocsmá* pedig a korabeli zsidótemplom mellett lehetett (l. még Lucskos kocsmá). A faluban az ilyen alakú épületekre ma is használják a *görbe ház* elnevezést. „*Szíp, nagy görbe házuk van*” – mondják ilyenkor.

Görbe-lapos. – PESTY: „Beljebb a Tisza mentén az aranyosi erdő, tovább a *görbelapos*, délre a nagyhát, ettől keletnek egy *U* forma fenék a sulymoslapos...”.

A név ismeretlen. A PESTY által meghatározott hely a *Görbe-érnek* felel meg, minden valószínűség szerint ahelyett használták.

Görcsös-fok (á.). – T/7: „*Görcsös Fok*”; PESTY: „... ökörtólapos, nyugatra ismét kicsapófok, *görcsös-fok* girbegurba hajlásaitól...”

A másik neve *Nagy fok* (l. ott is). Eredetileg a mai *Holt-Tiszából* kiágazó, az *Ökör-tó* és az *Oszkár tanya* környékén folydogáló, rendkívül kanyargós mély árok volt. A térkép adata és a PESTY neve is erre vonatkozik.

Graefl-járó (ú.) **Gréfli-járóu.** – A *Rínél* (Rév) levő, a *Tisza* gátján keresztül vezető átjáró. A tiszántúli rész itt *Graefl-birtok* volt. A falubeliek ide jártak „*erdőt vágni, ríszibe kaszálni*”. Másik neve: *Graefl-rámpa*. (L. még Adatok a falu történetéhez.)

Graefl régi német nemesi család, Svájcból került hazánkba (BOROVSKY, i. m. 664).

Graefl-rámpa (ú.) **Gréfli-rámpa.** – Azonos a *Graefl-járóval* (l. ott).

Graefl-szőlő (sz.) **Gréfli-szőüllőü.** – Nagy területű szőlő volt *Domaházán*.

Graefl-tanya (ta.) **Gréfli-tanya.** – Ma egy régi cselédház és gazdasági épület a *Graefl-szőlő* mellett.

Gyalogföld (sz.) **Gyalok-főüd.** – A *Tó*, *Tó-hát*, *Kis-Tó* nevekkel jelölt területek megjelölésére használták. A gyalogjobbágy a jobbágytársadalom legalsó fokán állott. Háza, földje volt, de igásállata nem. Más ekés jobbággal műveltette a földjét, ellenszolgáltatásul kézi napszámot teljesített. 1728-ban (tehát nem sokkal az újraterelődés után) Tiszaszőlősön 2 egész ekés (6 ökre volt), 17 félekés v. cimborás (2-4 ökre volt), 25 gyalogjobbágy és 3 földnélküli zsellér volt (SOÓS IMRE, A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon. 1711–1770. Damjanich János Múzeum, Szolnok, 1958. 7).

Gyamántelke. – Kihalt név. (L. Adatok a falu történetéhez, *Telek*.)

Gyékényes (sz.). – T/7: „*Gyékényes*”; PESTY: „... a határhát nevű kaszáló, ennek végénél a kollokeányos nevű lapos, másfelől a *gyékényes lapos*...”.

Kihalt név. A PESTY adatában a *gyékényes lapos* és *kollokányos* azonos terület. A történeti iratokban van *Nagy-Gyékényes* és *Nagy-Gyékényes-tó* név is. Ezek feltételezhetően egy területet jelölnek.

Gyékényes-lapos. – Kihalt név. L. *Gyékényes*.

Gyep (l.) **Gyöp.** – Azonos a *Csordagyep*vel (l. ott).

Györgyei-gát. – É. n.: „... a föld árja a falu alatti temetőtől kezdve mind oda tódul, ott pedig a szentimrei *györgyei gát* tovább nem engedi (Kovács Józsefné közbirtokos és gyermekei kérése a közbirtokos gyűlésen. (Úrb. tag. 4/1). 1864-

ben Elek Menyhértné Csoma Máriának a Csú elején át kell engednie Györgyei (Taffler) Kálmánnak 97,5 hold földet.

Kihalt név, a faluban senki sem emlékezik rá. 1885-en a tiszaszőlősi major-sági földek birtokosai között szerepel *Györgyei Kálmán* neve (Úrb. tag. 4/1), megtalálható emellett az úrbéri iratokban a korábbi évekből is. Birtoka a mai *Csú*nek és az *Alsó-rét*nek egy része. 1895-ben Szőlőson Györgyei Antalnak 2907 kataszteri hold földje volt (Adatok Szolnok megye történetéből, Szolnok megyei Levéltár 1989, a továbbiakban Ad. Sz.) Ide helyezhető a gát is. Ismeretes, hogy a réteken, vizes területeken gátszerű magas töltéseket csináltak a közlekedés megkönnyítésére (vö. *Gellért-gát*). Szőlőson több ilyen ma is kimutatható út volt *Gellért-gát*, *Pap ere-gát* stb.

Haizer-tanya (ta.) **Hajzër-tanya**. – 1897: „Haizer János tizsa-igari lakost, gazda-embert nevezi meg a maga részéről szakértőül” (Úrb. tag. 4/2).

Egy nagy, több szobából álló lakóház és néhány gazdasági épület volt a hozzá tartozó szántóval együtt. A tanyát az utóbbi években bontották le. A név még igen ismert, sőt használt is.

Haizer személynév, a volt tulajdonos neve. A *Sulymos* és az *Aranyos* egy része a *Haizer* családé volt.

Halászi út (ú.). – 1865: „... 4 öles *Halászi út* út” (Úrb. tag. 8), 1882: „... hogy miután a *Halászba vezető útra*, minthogy ezen község más helyre telepítették át, többé szükség nincsen, ezen út kihalása mellőzendő, más részről pedig a Sziget szőlőtől az Aranyosba egy négy öles közlekedési út hasítandó ki” (Uo. 4/1).

Kihalt név, a Tiszahalászra vezető út volt. A falu elpusztult, más helyen épült fel. Az út egy részének a neve *Tóth Pista útja*.

Halászó-fenek (k.) **Halászó-fenek**. – 1859: „*Halászó tó* terméketlen” (Úrb. tag. 6), 1863: „... *halászó* és *halászon* túl levő fenekeknek, melyek kétes használatúak, harmadik osztályú kaszállóknak becsültettek” (Uo. 4/1), 1863: „Táglásból *Halászó fenek víz*” (Uo. 7), PESTY: „... a pünkösdtő felé a görbeér, azután következnek az újfokhát, ceglédihát, ceglédi lapos, *halászó fenek*...”

Az *Aranyosi-kaszáló*ban néhány évvel ezelőtt még jól megfigyelhető száraz meder volt az *Aranyosi-fenek* és a *Czeglédi-fenek* szomszédságában. Lenyúlt egészen a *Göbéig*. Kétségtelen, hogy *Halászó* nevét a halászatról kapta. A református egyház halotti anyakönyvének tanúsága szerint a községben 1830-tól 1856-ig pl. 10 halász foglalkozású ember halt meg. Az is ismeretes, hogy idegenből is hoztak halászokat (l. *Dunakunyhó*). Az sem közömbös, hogy a nevek-ből ítélve a határnak ezen a részén voltak egy bokorban a halászó helyek (*Dunakunyhó*, *Halászó-fenek*, *Halszó*, *Pap ere* stb.), és ez a tájrész a határnak legvizesebb, fenekekkel, tavakkal tele területe volt, amelyeket mind külön névvel jelöltek (*Aranyosi-fenek*, *Czeglédi-fenek*, *Kenderáztató-fenek*, *Sulymos-tó*, *Szartos* stb.).

Halsózó. – 1859: „*Halsózó tó* terméketlen” (Úrb. tag. 6), 1864: „... a Sziget Szöllők alatt levő úgy nevezett *Halsózó* méjj víz feneket közbirtokossági közös használatra a faluból hozzá vezető alkalmas úttal együtt úsztatónak kijelölni kéretik” (Uo. 4/1), 1864: „Úsztató gödör a *Halsózónál*” (Uo.).

Kihalt név. Az adatközlők egyike sem emlékezik már rá. A történeti adat szerint *Halsózó-tónak* is nevezték. Annyi kideríthető, hogy *Sziget-szőlő* alatt volt. Ez a terület a *Pap ere* része. Az *Úsztató*, *Juh-úsztató* név szintén ismeretlen a mai lakosok között. A *Halsózó* és *Halsózó-tó* névből arra is lehet következtetni, hogy eredetileg ez két név volt. Ismeretes, hogy a halat régen hasították, szárították, sózták, füstölték (vö. HERMANN OTTÓ, i. m. 170; BOROVSZKY, i. m. 282–83). NYÍRI ANTAL utal arra, hogy a tanácsí jegyzőkönyvek beszélnek *sózó kunyhókról* (i. m. 9), a „Tiszai Kis Szigeten” a szentesiek négy *sózó kunyhó* felállítását kérték (i. m. 66). A *Halsózó Szőlősön* (a feltételezés szerint) eredetileg egy *sózó kunyhó* emlékét őrizheti, amiről a *Pap erének* az itteni mély része kaphatta a nevét. Talán éppen a Dunakunyhó volt. A történeti anyag már azt az állapotot mutatja, amikor már úsztatónak használták.

Halsózó-tó. – Kihalt név (l. *Halsózó*).

Határbeli (sz.). – 1863: „*Határbeli szántó*” (Úrb. tag. 7), 1864: „... a *határdüllőnek* a tífüredi útra szögellő éjszaki sarkától...” UUo. 4/1), 1865: „*Határbeli*” (Uo. 8), 1866: „... bizonyítani, miszerint a tiszta füredi határ a tiszta szőlősi határral – a füred igari országút mentén – s egy kis darabon az országúton átmenve keleti irányba is érintkezik.”

A név ma már nem használatos. Az 1866-os adat tisztázza a nevét.

Határ-fenek (sz.) **Határ-fenek.** – A *domaházi határ* és a *Csákány-szeg* között fekvő nagy területű, mély fekvésű határrész. Ma már erre a területre a *Határ-fenek* mellett a *Határ-hát* nevet is használjuk. Eredetileg a határrész közepe táján húzódó árteret jelölhette, amely árvizes időben nagy szélességben megtelik vízzel, s igazi mélysége csak akkor vehető észre igazán. A *Határ-fenek* a mellette levő igen széles hátszerű terület neve lehetett, aminek a magassága szintén az árvizes időben szemlélhető meg a maga teljességében. PESTYNél nem szerepel a *Határ-fenek* név, de a *Határ-hát* az eredeti háts területre utalva megtalálható, amibe a *Csákány-szeg* is beletartozik.

Határ-hát (sz.). – 1863: „A kaszálló részben a *Határhát* harmadik osztályos kaszállónak becsültetett” (Úrb. tag 4/1), 1878: „*Határhát* vízállás 1863-ban terményezővé vált, 1878 év végéig adómentes szántó, rét, legelő” (H. m. Lt. VI-104), T/4: „*Határhát*”; PESTY: „A Tisza mentében van a sebes fok, melyen árvízkor ki és beömlött a vízár, ettől délkeletnek a *határhát* nevű kaszáló...”

A *domaházi határ* melletti nagy terület. Eredetileg a területet két név jelölte. A mélyebben fekvő, széles területű *Határ-fenek*, és a mellette levő magasabb háts terület a *Határ-hát* (l. még *Határ-fenek*).

Hátulsó-dűlő (szó., gy., sz.) **Hátulsóü-dűllőü.** – A *Nagy-Szőlő* három dűlőjének a falu felől számolva a harmadik, utolsó dűlője. Az ún. helyzetviszonyító földrajzi neveknek tipikus példája. A tájrész helyének, fekvésének meghatározásánál szilárd pont a település, amihez viszonyítva közelebb vagy távolabb esik.

Holittcher gátja. – É. n.: „... de felső földünk is csupa vízállás, az ottani összegyűlt vizeket a *Holittcher gátja* tarja fenn” (Kovács Józsefné és gyermekei panasza, Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. Valószínűleg töltésút. A *Holittcher* név sem az úrbéri iratokban, sem a református egyház anyakönyvében nem fordul elő.

Holló-hát. – PESTY: „az uracshát után a Tisza kanyarulata mellett a *hollóhát* a rajta nőtt nagy nyárfákon fészkelő sok hollóról neveztetve...”

Kihalt név. A PESTY adatán kívül más utalást nem találtam a névre vonatkozóan. Az összefüggéseket ismerve a Tisza másik oldalán levő erdőben, a levágott nagy kanyarban volt. PESTY állatvilágáról szóló adata elfogadható.

Holt-Tisza (holt ág) **Hóut-Tisza.** – 1892: „*Holt Tisza*” meder” (H. m. Lt. VI-104).

A Tiszának a vízszabályozáskor levágott nagy, hosszú kanyarulatának, holt ágának a neve (l. *Döglött*).

Homokos-gödör (terml.) **Homokozs-gödör.** – A *Temető* mellett annak szintjétől sokkal mélyebben fekvő terület. 15–20 évvel ezelőtt erről a területről hordták az ún. „sárgaföldet” a falubeliek tapasztáshoz, töltéshez, homokoláshoz. 1864-ben ezt a területet jelölték ki vályogolásra. A korábbi Elek Menyhért udvarházánál volt. (L. *Gellért-tó*.) Ma szeméttelep.

Igari út (országút). – 1859: „... a Tarjányi dűllő szélén az *igari* út mentében...” (Úrb. tag. 1–3), 1870: „Az *igari út* oly járhatatlan helyre méretett, melyet a közönség csak rendkívül szárazság idején használhat, egyébkor pedig kénytelen a mi földünkön menni” (Uo.), 1885: „... az *igari útra* nézve elhatározza a közbirtokosság, miszerint az nem mint azelőtt tervezve és megállapítva volt.”

A falut Tiszaigarral összekötő töltésút. Egy része a *Gellért-gát* (l. ott), kikövezve nincs. A korábbi történeti iratok, de az adatközlők szerint is eredetileg az út a *Tarján* mellett a *Kis-Páncéloson* keresztül vezetett. Az iratok éppen ennek az útnak a megszüntetéséről s az új útszakasz létrehozásáról szólnak. Az 1885-ös irat malmokról és szélmalomokról szól. Valóban állt itt egy szélmalom, az 1830-as években egy gőzmalom is, mind a kettőt az 1930-as években bontották le.

Innekső-dűlő (sz., szó., gy.) **Inneksőü-dűllőü.** – Azonos az *Első-dűlővel* (l. ott).

Innenső-dűlő (sz., szó., gy.) **Innensőü-dűllőü.** – Azonos az *Első-dűlővel* (l. ott).

Izraelita-temető (temető). – 1863: „*Izraelita temető*” (Úrb. tag. 7), 1865: „*Izraelita temető*” (Uo. 8).

Azonos a *Zsidó-temető*vel (l. ott).

Jegyző-föld (sz.) **Jeddzőü-főüd** – A mindenkori községi főjegyző járandósága, ún. javadalmi földje volt. A nevét ezért kapta.

Jegyzőkert (Bt., lh., kert.) **Jeddzőükert**. – 1948 előtt a községi főjegyző szolgálati lakása körülkerített nagy kerttel.

Jegyző köz (Bt.) **Jeddzőü köz**. – A *Jegyzőkert*be vezető rövid, keskeny földút, zsákutca.

Jóvér-műhely (Bt., lh.) **Jóúvér-műhej**. – Egy körülkerített kert és lakóház. Régen egy gépszín (cséplőgépnek és traktornak) és egy kovácsműhely is tartozott a lakóházhoz. Tulajdonosa *Jóvér Ferenc* gépész és kovácsmester, a falu legtekintélyesebb mesterembere volt. Vasárnaponként a műhely elé ültek a környék idősebb asszonyai, férfiai beszélgetni a *Köves úton* sétáló fiatalokat nézni. A régi tulajdonos az 1950-es években halt meg.

Juh-úsztató. – 1864: „... a Sziget Szöllők alatt levő úgy nevezett Halsózó mély víz feneket közbirtokossági használatra *Úsztatónak* kijelölni kéri...” (Úrb. tag. 4/1), 1878: „Közös birtokot képező *Úsztató* továbbra is közösnek fenntartandó” (Uo.), 1886: „*Juhásztató rét*” (Uo. 11).

Kihalt név. A történeti adatokból csak következtetni tudunk a helyére. A terület 1886-ban az irat szerint rét. Korábban mély víz, halászatra is alkalmas tó volt, sőt itt helyezkedhetett el egy halsózó kunyhó is (l. *Halsózó*). Új nevét a vízállás funkciójának a megváltozásával kaphatta, amikor a vizet halászat helyett vagy azzal együtt juhok fürdetésére használták. Az tény, hogy a halászat mellett az állattenyésztésnek a faluban nagy szerepe volt (l. *Borjú-sziget*, *Csordagyep*, *Farkas-sziget*, *Ökör-tó* stb.). A református egyház anyakönyvében a XIX. században (1830-tól 1855-ig) 25 pásztor foglalkozású embert találtam. Ebből 15 juhász volt.

Kakas-kút (Bt., kút). – Igen régi ásott kút (gémeskút) volt. A kút megszűnt, a nevet ennek ellenére ismerik.

Kakas megkülönböztető elemét a mellette levő *Kakas-malom*ról kapta, a malom melletti kút volt (l.ott). *Kút* ’mesterségesen létrehozott, ásott, káváás kút’ jelentésű.

Kakas-malom (Bt., ép.). – Régi malom emlékét őrzi a név, a *Kakas-kút* szomszédságában. Ma már nem lehet megállapítani, hogy vízimalom vagy szárazmalomról van-e szó, a vízimalom a valószínűbb.

A hagyomány szerint „a református püspök *ērendēlte*, hogy a templomok tornyárul *lē kēll szēdni a rēszkakasokat, osz hejire csillagokat kēl tēnni. Elek József főüdesúr vóut az ētyház gonnoka, oszt a templomon lēvőü kakast ezír áttētette a malmának a tetejire. A tornyom pedig azóuta csillag van. A malmot még azóuta ezír híjják Kakas-malomnak. Óutám még még a mellette lēvőü kutat is Kakas-kútnak hitták”. A népi magyarázatnak reális alapja a malom, a rajta*

levő kakas, az *Elek család*, amely a község földesura volt. *Kakas* nevű személyt Szőlösön sem a dézsmajegyzékekben, sem az úrbéri iratokban, sem az anyakönyvben nem találtam. Nem fordul elő a nemesi összeírásokban sem. Így a népi magyarázat elfogadhatónak látszik.

Kakucsi-halom (sz.). – 1859: „*Kakutsi Mihály* 9 hold szántó” (Úrb. tag. 6), 1864: „... a Rókás úttól a Csonka Düllőig, vagyis a *Kakucsi Péter* földjéig” (Uo. 4/1), 1864: „*Kakucsi Sándor* szántóföldje szélhordta futóhomok, hasznavehetetlen” (Uo.).

A *Felsőföld* déli végében, a *Nagy-Páncélos* szomszédságában, a Tiszafüred és Tiszaigar közötti országút melletti kerek alakú kiemelkedés, domborulat.

Kakucsi személynév, a volt tulajdonosnak a neve. Egy 1725-ből származó jobbágyösszeírásban már megtalálható a *Michael Kakutsi* név (H. m. Lt. IV-7/b. 2). A református egyház anyakönyvében a XVIII. századtól a XIX. század végéig van *Kakucsi* név. *Kakucsi Mihályt* 1876-ban Szőlösön a telkes gazdák között tartják nyilván (Úrb. tag. 4/1). *Kakucsi Mihálynak* 1859-ben szántója van a „*Balázs-halmon, Szilvölgy Düllőben, a Szöllő melletti Düllőben* (Úrb. tag. 6). A *Balázs-halom* és a *Szil-vögy* a *Kakucsi-halom* szomszédságában van. Az 1864-ből származó iratban megnevezett *Kakucsi Péter* földje is erre a területre esik. Az egyik adatközlő szerint a földszomszédok „*még akiknek ére vóut a főüggök, inkább úty hitták, hogy Borsos-halom*”, míg mások szerint „*Borsóus-halom vóut az, nem Borsos*”. Ez a név csak szűk körben volt ismert, nem terjedt el, nem vált általánossá. Egy 1893-ból való irat szerint *Borsos Lajos* tiszafüredi lakos Szőlösőről *Kakucsi Zsófiát* vette feleségül (Úrb. tag. 4/1). Ez az adat némileg magyarázatot ad a *Kakucsi* és *Borsos* név keveredésére.

Kalmár köz (Bt., k.). – 1864: „... a *Kalmár Jánosné* közétől a Sziget Szöllő déli végéig és az után a Tiszaig közhasznú út hasittassék...” (Úrb. tag. 4/1), 1885: „*Kalmár János* hitvesének, Kovács Amália közbirtokosnak férje, mint képviselője jelent meg...” (Uo. 4/2).

A *Topánásra* vezető kanyargós, rövid földút, szekérút. A *Kalmár* személynév. A köz mellett levő nagy kert és nagy lakóház jómódú tulajdonosának a neve. A történeti adatokat figyelembe véve *Kalmár köz*, a *Kalmár Jánosné* köze megjelölésből rövidült.

A *köz* igen gyakran használt belterületi köznév a faluban. Mindig kis, keskeny, rövid földút, sokszor zsákutca.

Káposztás (sz.). – 1864: „Csű melletti ármentetlen legelő a *káposztás* földekkkel, kaszálókkal együtt egész a Duna kunyhó erdőig...” (Úrb. tag. 4/1), 1880: „Némely helybeli lakosok előadják, hogy *Káposzta* földjeikben a mezsgyét jelző karók elhányódtak” (Uo.); T/5: „*Káposztás föld*”.

Azonos a *Csapó* környékével (l. ott). Régen a kapásnövényeket, hüvelyeseket, a különféle zöldségféléket a vetésforgón kívül eső szántóföldeken és a belső és külső kertekben termelték. Szőlösön is volt *Kender-föld*, *Répa-föld*. A káposz-

tatermelés is jelentős helyet foglalhatott el a faluban. A református egyház halotti anyakönyvében 1863-ban szerepel Czipó József káposztacsősz neve. Csőszzt fogadni csak nagy területre kifizető.

Kárászos. – 1859: „*Kárászos* erdő, kaszáló, nádas” (Úrb. tag. 6), 1859: „*Kárászos Pünkösöd tó* terméketlen kaszáló, erdő” (Úrb. tag. 6), 1859: „*Pünkösöd tó kárászos*” (Uo.).

Kihalt név. A helyét az irat meghatározza. Kiderül, hogy a Pünkösöd-tó része lehetett (l. ott is). A *Pünkösöd-tó* valószínűleg nem azonos a *Kárászossal*, hanem éppen a megkülönböztetés szüksége miatt keletkezett a név. Egy 1859-ből származó iratban található, hogy a „... *pünkösöd tavakat*, amelyek hasznavehetetlenek...” (Úrb. tag. 1–3). A *Pünkösöd-tó* ma is élő, általánosan ismert, igen nagy területű lapos, sík terület.

Kenderáztató (k.) Kendéráztatóu. – 1859: „*Kender áztató* kaszáló” (Úrb. tag. 6), 1859: „*Kenderáztató Szartos* kaszáló, nádas” (Uo.), 1863: „*Kenderáztató* kaszálás” (Uo. 7), 1863: „*Kenderáztató fenék* III. osztályú kaszáló (Uo. 4/1), T/7: „*Kender Tó*”, PESTY: „... azután következik az újfok hát, ceglédihát, ceglédilapos, halászó fenék, *kenderáztató fenék*...”

Ma már nem ismert név. Azonosítani a térképek és PESTY adata alapján tudtam. Ennek megfelelően az *Aranyosi-kaszálón* a *Czeglédi-hát* melletti fenék volt. A T/7-es térkép *Kender Tónak* tünteti fel, de az 1859-ből származó iratok kiszáradt fenéknek, kaszálónak minősítik. Kenderáztatásra tehát jóval korábban használhatták.

Kender-föld (sz., temető) Kendér-főüd. – 1859: „... a község déli oldala, az Elek Menyhért úr udvarháza előtti vályog vető gödör mellett a *kenderföldek* északi szélén el, s fel a *Tarjányi* düllő szélén...” (Úrb. tag. 1–3), 1861: „... szántóföld a *kenderföldekben*...” (Uo. 42/), 1882: „A *Kenderföldet* is kiadta a közbirtokosság az urbéri egyezség értelmében” (Uo. 4/1), 1885: „*Kenderföldjeink* legjaván hasított ki az igari út, nem mint eddig, amidőn *kenderföldjeink* kiméletével a gellért szélén volt kimérve” (Uo. 4/2), 1882: „Kihasítandó a Gellért taván elkészített töltésen a *Kenderföldek* lábánál” (Uo. 4/1).

A *Gellért-lapos* és a *Csontos-lapos* közötti széles, hátszerű kiemelkedés. Egy része néhány év óta temető, a többi része szántó. Korábbi neve *Gellért-hátilegelő* (l. ott). A név a régi gazdálkodási mód, az ún. művelési kényszer emlékét őrzi (l. *Káposztás, Répa-föld*).

A térképek és az egyéb iratok szerint ez a terület az úrbérrendezéskor kapta a nevét. A régi *Kender-föld* név a későbbi *Újsor, Klein-gyep, Klein-tanya* területeit jelölte (T/1, T/2, T/5). Ez igazolja az 1859. évi irat anyaga. 1886-ban viszont már a mai helyen találjuk.

Kerekes-kút (kút). – Azonos a *Piaci-kúttal* (l. ott).

Kerek-tó. – 1863: „*Kerektó* első osztályú kaszáló” (Úrb. tag. 7), 1865: „*Kerektó* kaszáló” (Uo. 8).

Kihalt név. A T/1-es térképen a szőlői és a domaházi határ találkozásának a környékén név nélkül berajzolva látható egy kerek alakú vízállás. A térképen található telekkönyvi számok és a telekkönyv összevetése után megállapítható, hogy ez a határrész kaszáló, a neve *Kerek-tói ráta*. Eszerint a név nélküli tó a *Kerek-tó* lehet. Nevét alakjáról, külső formájáról kaphatta. Az ilyen névadás általános volt a régi nyelvben. (L. még *Görbe*.)

Kerek-tói-ráta (sz.). – 1863: „Kaszálókban ki fog adatni az úgy nevezett *kerektói rátában*, ezelőtt födesúri birtokban...” (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. L. *Kerek-tó*.

Kereszt-gát (sz.) **Köröz-gát**. – 1863: „... a *keresztgát* környéke középszerű legelőnek becsültetett” (Úrb. tag. 4/1), É. n.: „... a falu és a *keresztgát* között, a *keresztgát* jobb és bal oldalán levő kubik gödrök...” (Uo.), 1877: „...különben a *Keresztgát*nak fenntartása felemelése és közlekedési úttá átalakítása több oknál fogva lenne szükséges és előnyös. 1889: „*Keresztgát* szántó. 1863-ban „terményzővé vált”. Tulajdonosa Klein Aladár és Kohner Adolf (H. m. Lt. VI-104).

Kiváló minőségű termőföld. Az *Ökör-tó* előtti dűlő, a már kihalt *Csapó* név által jelölt terület és környéke. Az egész terület szántó. *Gát* ma nem látható a területen, nevét mégis a korábban rajta levő mesterséges földhányásról, töltésről, azaz *gátról* kapta. Része volt a falut körülvevő ún. körgátnak, amelynek maradványai még a határ más részein is megfigyelhetők. Régen körgátakkal védték a falut az árvíz ellen. Ezeket a falut veszélyeztető oldalakra építették.

A *Kereszt-gát* a vízszabályozás után az új védgátak elkészítésével elvesztette korábbi jelentőségét. Az 1930-as években egy részét *Levente-földnek*, más részét *Klein-földnek* nevezték (l. ott).

Kicsapó-fok (sz.). – T/7: „*Kicsapó Fok*”; PESTY: „... ökörtólapos, nyugatra a *kicsapófok*...”.

Kihalt név. A térkép segítségével tudtam lokalizálni. A mai *Holt-Tiszából* kiágazó fok volt. (L. még *Csapó*.)

Kis-allé (dűlőút). **Kis-alé**. – Nagy fák szegélyezték. Jóval rövidebb és keskenyebb a hozzá nem messze levő *Nagy-allétól* (l. ott).

Kis-Aszó (sz., l.) **Kis-Aszóu**. – 1859: „*Kis Aszó* szántó” (Úrb. tag. 6), 1859: „A *Kis* és *Nagy Aszó* szántóföldi dűlők harmadik osztályúak” (Uo. 1–3), 1861: „Kaszáló a *Kisaszó* dűllőben” (Uo. 4/2), T/6: „*Kis Aszód Ér*”, T/7: „*Kis Aszó*”; GYÖRFFY: „*Kis Aszó*” (MNy. XXV, 154); PESTY: „... *kisaszó*, mely szintén szántóföld.”

A *Nagy-Aszó* melletti lapos, hátsó terület, szántó és legelő. A T/7-es térképen az igari tóhoz kapcsolódóan több ér nyúlik be a nagy területbe, valamennyi név nélkül. A T/6-os térképen csak egy keskeny ér látható *Kis Aszód Ér* néven. Jóval keskenyebb, mint a hozzá nem messze levő, szintén az igari tóhoz kapcsos-

lódó *Nagy Aszód ér* (l. ott). Minden valószínűség szerint a *Kis-Aszó* név alapjául ez az ér szolgált.

Kis-Aszó-ér (sz., l.). – 1865: „... a *kis aszó érnél* 2 ½ hold szántóföld...” (Úrb. tag. 4/1), 1865: „*Kis aszó érnél szántó*” (Uo.); T/6: „*Kis Aszód ér*”.

Kihalt név. A kerület korábban legelő volt. Ma *Kis-Aszó-lapos* a neve.

Kis-Aszó-hát (sz.) **Kis-Aszou-hát**. – 1865: „*Kis Aszó hát*” (Úrb. tag. 8), 1865: „*Kis Aszó hát*” (Uo. 9).

A *Kis-Aszó-lapos* melletti kiemelkedés.

Kis-Aszó-lapos (sz., le.) **Kis-Aszou-laposs**. – 1859: „*Kis Aszó lapos* terméketlen” (Úrb. tag. 6).

Azonos a *Kis-Aszó-érrel* (l. ott).

Kis-Aszó-part (sz.) **Kis-Aszou-part**. – 1865: „... a *kis aszó partnál* mintegy 3 ½ hold szántóföld” (Úrb. tag. 4/1).

Azonos a *Kis-Aszó-háttal*.

Kis-Borjú-sziget (sz.) **Kizs-Bornýú-sziget**. – 1859: „*Kis Borju Sziget* terméketlen” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Kis borju Sziget*” (Uo. 16).

Kihalt név. (*L. Borjú-sziget*.)

Kis-Borjúsziget-lapos (sz.) **Kizs-Bornýúsziget-lapos**. – 1859: „A Kis foktól a Csújjig tartó legelő középosztályú a benne levő ... *Kisborjú sziget laposok*on kívül, melyek hasznavehetetlenek” (Úrb. tag. 1–3).

Kihalt név. Lokalizálni a T/7-es térkép segítségével tudtam (*l. Borjú-sziget*). A *Kis-Borjú-sziget* és a volt *Klein-tanya* (most falurész) közötti fenékszerű terület.

Kis-erdő-fok (á.). – T/6: „*Kis Erdő fok*”.

Kihalt név. A térkép szerint azonos a mai *Kis-fok*nak a *Holt-Tisza* melletti szakaszával. A térkép ábrázolása szerint ez a terület a *Kis-fok* melletti erdő volt.

Kis-fenek. – 1886: „*Kis fenék* a nagyszőlő alatt zsellér legelő” (Úrb. tag. 10), 1886: „*Kis fenék* és a falu között telkes legelő” (Uo.).

Kihalt név. Az iratok szerint a *Nagy-Szőlő* előtti fenék lehetett, pontosan azonosítani azonban nem lehet.

Kis-fok (á.) – 1846: „...a T. Szőlősi határban létező úgy nevezett *Kiss fok* partyán bizonyos holt test találtatott...” (H. m. Lt. IV-7/b. 2), 1859: „*Kis fok* terméketlen” (Úrb. tag. 6), 1859: „A *kis foktól* a Csújjig tartó legelő középosztályú” (uo. 1–3), T/6: „*Kis Fok*”, II. József: „*Kis fok*”.

A *Holt-Tiszából* kiágazó és a *Kereszt-gáton* keresztül a *Siroknak* tartó árok. Ma mesterségesen készített ároknak látszik, azonban az adatközlők szerint – s ezt a történeti adatok is sejtetik – természetes eredetű a *Holt-Tiszából* kiágazó árok volt. Az Úrb. tag. 11. sz. iratban *Kis fok ere*, az Úrb. tag. 1–3. számúban *Kis*

fok laposa név található (l. ott). A két név ugyanazt a *Kis-fok* melletti területet, tulajdonképpen a *Kis-fok* árterét jelöli.

Kis megkülönböztető elemét valószínűleg a *Nagy-fok*tól való megkülönböztetése céljából kapta.

Kis-fok ere (sz.). — 1886: „*Kis fok ere*” (Úrb. tag. 11), 1886: „A Sziget szőlő helység és kis fok között van benne 8-ik osztályú *kis fok ere*” (Uo.).

Kihalt név, azonos a *Kis-fokkal*.

Kis-foki-átjáró (ú.) **Kis-foki-átjáró**. — 1886: „A Sziget szőlőtől a *Kisfoki átjáróhoz*” (Úrb. tag. 11).

A *Holt-Tisza* gátján keresztül vezető szekérút a *Kis-fok* mellett. Helyette inkább a *Kis-fok-járó* nevet használják.

Kis-fok-járó (ú.) **Kis-fok-járóu**. — Azonos a *Kis-foki-átjáróval* (l. ott).

Kis-fok-kotú. — 1863: „Keresztgát és *kisfokkotú* közlegelő” (Úrb. tag. 7).

Azonos a *Kotúval* (l. ott), a *Kis-fok-kotú* név ma ismeretlen.

Kis-fok-lapos (sz.). — 1859: „... *kis fok laposon* kívül hasznavehetetlen” (Úrb. tag. 1–3.)

Kihalt név. Azonos a *Kis-fokkal*.

Kis-fok Pap ere köze (sz.). — 1863: „*Kis fok papere köze* közlegelő” (Úrb. tag. 7).

Kihalt név. A *Kis-fok* és a *Pap ere* közötti terület. Az is elképzelhető, hogy a hivatalos használat terméke, s névvé nem vált. Ennek a megállapítása ma már nem lehetséges.

Kis-Gellért (e.) **Kisz-Gellér**. — 1878: „Legelőben beszámított *kis Gellért*...” (Úrb. tag. 4/1); PESTY: „A község északkeleti részét a belső résztől vízállásos hely az ún. *Kis Gellért*től választva vadásznak hívják.”

A *Csireülés* és a *Vadas* közötti mélyfekvésű, széles terület. Ma egy része nyárfával van beültetve. A *Nagy-Gellért*től a vasútvonal választja el.

Kis Jancsi-kaszáló. — 1859: „*Kis Jancsi kaszáló*” (Úrb. tag. 6).

Kihalt név. L. *Német Kis Jancsi erdeje*.

Kis-Komjáthy. — 1864: „... Fekete József féle urbériség özv. Fekete Józsefnének az úgynevezett *Kiskomjáti* félejussból esendő jutalékához...” (Úrb. tag. 4/1), 1864: „Az ún. *Kis Komjáthy* jusson: Széký Zsigmond birtok utódai Elek József és Fekete József, Fekete Józsefné Kuczik Erzsébet veje Elek József tiszaszőlősi közbirtokos, Kovács István és Bálint örököseit illeti a *kis Komjáthy* jusson az egésznek 2/32-ed része (Uo.), 1866: „Az Elek családbeliek minden közös haszonvételnek 3/4 részében, a *Komjáthy* családbeliek 1/4 részben részesülnek...” (Uo.), 1878: „*Kis Komjáthy* részen levő birtokosok birtokossága Szép Bálint, Kuczik Lőrincz, Fekete Józsefnére nézve még biztosan ismerve sem lévén, az is hitelesen kiadatni kéretik” (Uo.).

Kihalt név. Az iratokból nem lehet a területet azonosítani, térképen pedig nem fordul elő. Ismeretes, hogy korábban *Domaházának Komjáthy* neve volt (l. *Domaháza*). Az iratok egy része a *Felsőföldre* utal, ott volt *Komjáthy Csonka dülő* név is (l. *Csonka-dülő*). A *Felsőföldön* található a *Kuczik-dülő*, a *Kuczik* család pedig a *Komjáthy* család örökösei között szerepel.

Egy 1865-ből származó irat szerint (Úrb. tag. 8) Fekete Józsefné a *Kis-Komjáthy* részből jussolva a határnak különböző részein jutott birtokhoz: *Kuczik-dülő*, *Balázs-halom*, *Rövid-dülő* (ez mind a *Felsőföldön* – kiemelés tőlem, F. P.), ezeken kívül felsorolja még a *Kender-föld*, *Kis-Aszó*, *Táglás* és *Tajbok farka* neveket.

Kis-Köhér-tó (sz.). – Kihalt név. L. *Köhér*.

Kis köz (Bt., k.). – A *Nóborda* mellett a *Templom kerttől* a régi *Faluházáig* vezető keskeny gyalogút.

Kis-Nóborda (Bt., kertrész, t.) **Kis-Nóuborda**. – Mélyebben fekvő kis terület a *Nóborda* déli részén. Kis, üres tér, valamint az itt levő kertek egy része. A kertek már nagyobb részben feltöltődtek. Eredetileg a *Nóborda* szerves része volt, a Leventekert szakította ketté.

Kis-Nyilas (sz.). – 1864: „... kik a térképen a 3-ik számmal jegyzett *nyílból* fogják szárazföldi illetőségüket húzni...” (Úrb. tag. 4/1), 1864: „... az eképpen kitudandó mennyiség teszi a kivételesek vagy egyházi szolgák fentebbi járandóságával együtt a 1-ső *nagy tagot vagy nyilat*, a 2. *nagy tagot vagy nyilat* képezi az Elek családbeliek $\frac{3}{4}$ illetősége” (Uo.), 1864: „A *nyilak* kiosztása kezdődik a Farkasszigetnél” (Uo.), 1870: „... kiknek réti *nyilasaikat* a Tisza tagosítás előtt elszagatta...” (Uo.), 1886: „*Kis nyilas rét*” (Uo. 10), 1886: „Csapás út a kaszálóban a *Kisnyilasban*” (Uo.), 1888: „*Kis nyilas rét*” (Uo. 4/1).

A Tisza melletti terület l. a történeti iratok.

A név a régi földosztás emlékét őrzi. A föld, kaszáló kiosztása úgy történt, hogy minden osztásra kerülő dülőt, parcellát egyenlő darabokra osztottak, s az egyes darabokra sorsot húztak, amit nyílhúzásnak neveztek (GYÖRFFY, Magyar falu – magyar ház. Budapest, 1943. 23). A *Kis* szóalak, a *Nagy-Nyilastól* különbözteti meg a területet.

A *nyilas osztás* a faluban a legutóbbi időkig megmaradt. Télen az erdőt, tavasszal a *Gáton* a kaszálót így osztották ki.

Kis-Páncélos (le., sz.) **Kis-Páncílos**. – 1859: „... az igari út mentében s a *kis Pánczélos* alatt vissza fordulva...” (Úrb. tag. 1–3), 1864: „Szántóföld a *Kispánczélos* dülőben” (Uo. 4/2), 1864: „*Kispánczélos* 1. számú gerintz szántóföld. Ebben a dülőben a lapos fenekék szántóföldnek nem jók” (Uo. 4/1), 1865: „*Kis Pánczélos* közlegelő, szántó” (Uo. 8), PESTY: „A tarjány dülő, mely a *Kispáncélos* dülővel van összeköttetésben.”

A *Tarjántól* és a *Gellértől* lenyúlik az igari határig. Szikes fekete agyag, igen nehezen művelhető terület.

A *Kis* megkülönböztető elem a mellette levő *Nagy-Páncélostól* különbözteti meg.

Kis-Páncélos-domb. – 1859: „... kis páncélos düllő a *kis páncélos domb* körül (Úrb. tag. 1–3).

Kihalt név. A *Kis-Páncélos* területén több mélyebben fekvő, laposszerű és magasabban fekvő hátság terület váltja egymást. A történeti anyagban van *Kis-Páncélos-hát* (lehetséges, hogy azzal azonos), van *Kis-Páncélos-lapos* is.

Kis-Páncélos-hát. – 1865: „*Kispáncélos hát*” (Úrb. tag. 9).

Kihalt név. L. *Kis-Páncélos-domb*, *Kis-Páncélos*.

Kis-Páncélos-lapos. – 1865: „*Kis páncélos lapos*” (Úrb. tag. 8).

Kihalt név (l. *Kis-Páncélos-domb*).

Kis-Páncélos-tó. – 1859: „*Kis páncélos tó* természetlen” (Úrb. tag. 6).

Kihalt név. Az adatközlők közül senki sem emlékszik rá. Valószínűleg a *Kis-Páncélos-lapossal* azonos.

Kis-Pap ere (sz., á.). – 1859: „*Kis Pap ere*” (Úrb. tag. 16), 1863: „A *kis Papere* szántásra képes hasznóértékű” (Uo. 4/1), 1865: „*Kispap ere* közlegelő” (Uo. 8); T/5: „*Kis Papere*”; PESTY: „... a sulymoslapos, ebből nő ki délfelé a *kis papere*, mely kétfelé ágazik a nagy pap erére és az oláhpapere...”

Az eredetét, helyét PESTY meghatározta. A térkép szerint dél felé tart, majd szinte derékszögben kelet felé fordulva vezet a *Sziget-szőlő* alá. Tőle délre, vele párhuzamosan halad egy szélesebb és mélyebb mederszerű mélyedés, a szintén szántónak használt *Nagy-Pap ere*. A PESTY adata szerint a *Kis-Pap ere* csak a *Sulymos-laposból* kivezető rövid ág, a kanyara után kelet felé tartó szakasz neve *Oláh-Pap ere*. Egy 1859-ből származó irat és a T/5-ös térkép szerint viszont ez az egész mélyedés *Oláh-Pap ere*. Kétségtelen, hogy a *Kis* és a *Nagy* megkülönböztető elem kialakulásának alapja az *ér* nagyságának különbsége. *Oláh* személynév a református egyház anyakönyvében 1760-tól a mai napig folyamatosan előfordul. A dézsmajegyzékekben van Nicolous Olah, Stephanus Oláh név (U. et. c. 9693. d. 1624). 1895-ben Oláh Sándornak 131 kh. földje volt.

Kis-Pap ere-hát (sz.). – 1863: „A *kis papere háton* ... kaszállók második osztályba soroztattak” (Úrb. tag. 4/1).

A *Kis-Pap ere* melletti hátság terület.

Kis-Sziget (sz., sző.) **Kisz-Sziget.** – 1846: „... a T. Szöllősi határban az úgy nevezett *kiss Sziget parton* el is temettette Zohány Péter hites ember...” (H. m. Lt. IV-7/b), 1863: „*Kissziget* közlegelő” (Úrb. tag. 7), 1864: „*Kis sziget* a *Sziget Szőlő* déli végénél a Pap ere hajlásig ezen folyvást tartva az Elek Menyhértné hodályának addig, míg a Pap ere tóba jut (Uo. 4/1), 1886: „A Sziget szőlő helység és kis fok között van benne 5-ik osztályú *kis sziget*” (Uo. 4/1), PESTY: „... az ún. tótól választva, mely észak és nyugati irányban körül öleli a falut. E közt papere, nagysziget és a nagysziget folytatásaként tekinthető, de a partosabb és

sivárabb *kissziget* közt van a Szigetszöllő. A *sziget* elnevezés természetesen onnan eredvén, mivel árvízkor e nevezetű földrészekon kívül egyéb ki nem látszott a vízből...”

A helyét PESTY egyértelműen megjelöli. Egy része szőlő (*Sziget-szőlő*), más része szántó. A történeti adatokban a szőlőnek van *Kis-Sziget-szőlő* neve is (l. ott).

Kis-Sziget-part (sz.). – 1846: „... a T. Szöllősi határban az úgy nevezett *kissziget* parton el is temettette Zohány Péter hites ember...” (H. m. Lt. IV-7/b. 2).
Kihalt név. Azonos a *Kis-Szigettel*.

Kis-Sziget-szőlő (sző.) **Kisz-Sziget-szőüllőü.** – 1878: „... a jelenleg használatban levő út a beltelkektől a *kis sziget szöllőig* és onnan a töltésig...” (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. Azonos a mai *Sziget-szőlővel* (l. ott).

Kis-Szil-völgy (sz.) **Kisz-Szil-vőügy.** – 1859: „... *kis Szilvölgyi* düllők...” (Úrb. tag. 1–3), 1865: „*Kis Szilvölgy* szántó” (Uo. 8), T/3: „*Kis Szilvölgy*”.

A nevet ma már nem használják. Helyette és a *Nagy-Szil-völgy* helyett is általánosan a *Szil-völgy* név a közismert. A *Szil-völgy* a *Rókástól* a *Nagy-Páncélosig* tartó, egy keskenyebb résszel a *Nagy-Páncélosba* is benyúló, a *Felsőföldnek* észak-dél irányú két magaslata közötti széles lapos terület. Az iratok és a térképek egyértelműen azt mutatják, hogy a *Kis-Szil-völgy* a területnek a déli, a *Nagy-Páncélosba* benyúló, keskeny nyúlványa volt. PESTY szerint „...*Szilvölgy*, hol hajdan Szilfaerdő volt, most szántóföld...”

A lapos közelében levő *Nagy-Szőlő* árkában ma is sok a természetes eredetű szilfa. A völgy itt nagy, széles lapos jelentésű.

Kis-Telek. – Kihalt név. L. *Telek*.

Kis-Tó (sz.) **Kis-Tóu.** – 1863: „A vízmentett legelőn a *Kis tó* környékén sílány legelő...” (Úrb. tag. 4/1), 1878: „Vizes legelőben van a falu alatti *tó*, mely 25 hold területen gyakran, ezen téren pedig különösen 15 hold területen mindég víz által borítottván teljes hasznavehetetlen” (uo.).

A falut félkör alakban körülvevő volt tónak (*Tó*) a falutól nyugatra eső része. 25-80 □ölnyi parcellák voltak itt. A térképek tanúsága szerint (T/1, T/2, T/3, T/4, T/7) a *Tó* összefüggő víz volt, nem egy kisebb és egy nagyobb tóból állt, ami a két név kialakulását indokolta volna. A T/5-ös térkép viszont a mai *Kis-Tó* által jelölt területet *Kenderáztató* néven tünteti fel. Egy 1889-ből származó osztályozási okirat (H. m. Lt. VI-104) a mai *Kis-Tó* területét 8. osztályúnak a *Tóét* 6. és 7. osztályúnak minősíti. Mindezek után arra lehet következtetni, hogy a falu alatti tó kiszáradása nem egyszerre történt (l. a történeti adatok).

Klein-föld (sz.) **Klám-főüd.** – A *Kereszt-gátnak* egy része. Tulajdonosa Klein Aladár.

Klein-gyep (Bt., fr.) **Klány-gyép**. – Ma a község déli részén lévő falurész. A falurész 1945 után épült ki, azelőtt libalegelő volt.

Kleinkert (Bt., fr., áruház, piac, tanácsháza) **Klánkert**. – A falu központjában levő nagy terület. 1945 előtt körülkerített urasági kert volt nagy lakóházzal, cselédházakkal és néhány gazdasági épülettel. 1945 után egy ideig a falu terményfelvásárló telepe. A név általánosan ismert. Ma itt van a polgármesteri hivatal, a falu piaca meg egy nagy áruház.

Klein-kút (kút) **Klán-kút**. A *Kleinkert*ben levő nyomáskút volt. A környékbeliek innen hordták az ivóvizet.

Klein-tanya (Bt., fr.) **Klán-tanya**. – Tiszaderzsre vezető országút melletti felurész a község déli részén, az *Alsó-rét* mellett. 1945 előtt urasági tulajdonban levő nagy területű tanya volt, az akkori falu szomszédságában. Csak a *Klein-gyep* (l. ott) választotta el az akkori falutól. Cselédházak, gazdasági épületek álltak rajta.

Koldus-dűlő (sző., sz., gy.) **Kóudúzs-düllőü**. – Azonos az *Első-dűlő*vel (l. ott is). Történeti adatot nem találtam rá, az adatközlők a név eredetére vonatkozóan semmit sem tudtak.

Kolokányos-lapos. – 1859: „*Kolokányos lapos* terméketlen” (Úrb. tag. 6), 1859: „*Kolokányos lapos* kaszáló” (Uo.), PESTY: „*Kolokányos lapos* Tiszaszöllös falu Heves megyében. A kolokány vízi növény” (Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben I. Budapest, 1888. 175), PESTY: „... a határhát végénél a *kollokeányos* nevű lapos, másfelől a *gyékényes lapos*...”

Kihalt név. Térkép egy sem jelöli. A PESTY adata szerint a *Határ-hát* végében volt, másik neve *Gyékényes-lapos*. Ezen a területen a történeti adatokban több vízre, vízinövényre utaló név van. Nagyobb részük kihalt név.

Kolokányos, a *kolokány* tóban, vízben növe szúrós fű (Nyr. XIII. 191; MNy. III, 224).

Komjáthy. – 1359: „Az egi káptalan előtt Szentmáriai Miklós és felesége gyermekeik iránti szeretetből nekik adják a *Komjáthy* birtokot Heves megyében. A birtok Örvény és Szőlős közé esk (Sztárai oklevéltár I. 307–307), 1840: „... és mivel Kováts István és Bálint örökösök a *Komjáthy* jussból sem annyit nem birtak, mint Ns Kutzik János éNs Kutzik Mihály özvegye...” (H. m. Lt. IV-9/d. 165), 1859: „*Komjáthy Csonka dűlő*” (Úrb. tag. 6), 1864: „... az Elek és *Komjáthy* atyafi családok öröksége...” (Uo. 4/1), 1864: „... a T Szöllösi határ 2/4-ét birják az Elek család fiágon leszármazók, 1/4 részét az Elek leány ágon levők, – 1/4 részét pedig az úgy nevezett *Komjáthy* ágon levő birtokosok” (Uo.).

Kihalt név. Az iratokból ítélve pusztá személynévből alakult földrajzi név (l. *Domaháza*).

A névvel kapcsolatos részletesebb magyarázatot l. *Kis-Komjáthy, Domaháza*, Adatok a falu történetéhez.

Kotlós kocsmá – 1840: „... csupán és egyedül azt kívánja, hogy mivel a Görbe és Csali kortsma téreknek aránylagos megtérítési helyük a végre hajtásról szóló Előadás szerint az illető Birtokosok között nem lettek bíróilag kijelölve... a Csali kortsma helyett az eddigi úgy nevezett *Kotlós* kortsma jelöltessen ki közösnek...” (H. m. Lt. IV-9/d. 165).

Kihalt név. Senki sem emlékezik rá, így a helyét nehéz lenne megállapítani. A név kialakulásának alapja a kocsmák elnevezésére jellemző humor lehet. A nép nyelvében a *kotlik* szó igen gyakran előfordul ’sokáig egy helyen időzik, gyakran ott tartózkodik’ jelentésben. „*Mindig a kocsmába kotlik, állandóan nálla kotlik, mindig otthon kotlik*” – szokták mondani. A TESz. 1711-ből ismeri ’sokáig egy helyben, otthon ül’ jelentését. Így talán nem járunk messze az igazsághoz, ha ezen a jelentésen keresztül keressük a névadás alapját.

Kotonya (sz.). – (sz.). – T/7: „*Kotonya*”.

Kihalt név. A térkép *Szőlős* és *Domaháza* határánál a Tisza gátjának közelében ellipszis alakú mocsárnak tünteti fel. Tőle délre, hozzá közel egy másik hasonló mocsarat is feltüntet a térkép *Gyékényes* néven.

Kotú (vá.). – É. n.: „Kérjük a *Kotúhoz*, illetőleg a Szigetszőlőhöz vezető útnak kijelölését” (Úrb. tag. 4/1).

Igen mély, tekintélyes átmérőjű, kerek alakú gödör a *Sziget-szőlő* mellett. Állandó benne a piszkos, bűdös víz. Tele van náddal, sással, gyékénnyel s egyéb vad növényzettel. A régi vizes világ maradványa. A környékén folyt a *Kis-fok*, a *Pap ere*, közel kanyarodott a falu alatti tó is. A néphagyomány szerint „*a vadvíz nekiment, osz kimosta. Aszonygyák, hogy nem lehet annak a közepire menni, ojam mij, még lésüjged*”. A *kotúra* vonatkozóan a szakirodalomban elég sok utalást találunk. ECSEDI ISTVÁN pl. egy *fokkal* kapcsolatban megjegyzi, hogy vize nagyon *kotús*, gyalogos és lóhátas messze elkerüli, mert ha leszakad, nem tud kievickélni belőle.

Köhér (sz.). – 1859: „Az alsó réti legelő középosztályúnak tétetett a *Köhér tó* kivételével, mely hasznavehetetlennek tekintetett” (Úrb. tag. 1–3), 1859: „*Kövér tó* terméketlen” (Uo. 16), 1859: „*Köhér hát* közös erdő” (Uo.), 1863: „*Köhér tó* közlegelő” (Uo. 7), T/1: „*Köhér*”, T/7: „*Nagy Köhér Tó*”.

Egy nagy terület összefoglaló neve az *Alsó-réten*. Az iratok és térképek tanúsága, valamint GYÖRFFY gyűjtése szerint legalábbis egy része korábban Tizzaszőlős tulajdonában volt. Az Új Magyar Múzeum gyűjtői Tizzaszentimre nevei között laposként említik, „mely kaszáló, csaknem szigetszerű fekvésű” (II. 1851–52. 164). Az iratok szerint korábban volt *Kis-Köhér-tó*, ez lehet a mai kisebb hajlat, és *Nagy-Köhér-tó* valószínűleg a mai nagyobb hajlat, és volt *Köhér-hát*, mely a tó mellett levő, tehát a mai hajlatok mellett megfigyelhető hátszerű kiemelkedés. A lakosság ma csak a *Köhér* nevet ismeri, s mindenki úgy

tartja, hogy az a szentimrei határhoz tartozik. Az tény, hogy a *Nagy-Köhér-tó* (l. T/7-es térkép) felnyúlt az *Alsó-réten* levő *Tökös-tó*hoz (ma *Tökös-fenék*).

A név eredetét megfelelő történeti anyag hiányában megállapítani nem lehet. A T/7-es térkép, valamint az *Alsó-rétre* vonatkozó néhány történeti anyagban találunk *használhatatlan kavicsos* minősítést. Ezek sejteni engednek bizonyos *kő* és *ér* összetételt, de megbízható adatokkal bizonyítani nem lehet, mindez így a fantázia szülötte. A falubeliek nyelvhasználatában hiátustöltő hangként a *h* és a *v* ma is megtalálható (*fuvar* ~ *fuhar*).

Köhér-hát (sz.). – Kihalt név. L. *Köhér*.

Köhér-tó (sz.). – Kihalt név. L. *Köhér*.

Középső-dűlő (sző., sz.) **Középsőü-düllőü**. – A *Nagy-Szőlőben* az *Első-dűlő*, valamint a *Hátulsó-dűlő* között fekvő, két végén úttal elhatárolt területnek a neve. igen általánosan ismert és használt név.

Községháza (Bt., ép.) **Kössikháza**. – Azonos a *Faluházával* (l. ott).

Kuczik-dűlő (sz.) **Kucig-düllőü**. – 1863: „*Kutzik dűlő szántó*” (Urb. tag. 7), 1864: „A Domaházi határtúl a *Kuczik* Cigánylapos és Busznyák *dűlők* a szőlőktől vezető útig...” (Uo. 4/1); T/5: „*Kutzig dűllő*”.

A domaházi határ melletti változatos domborzatú szántó a *Felsőföldön*. A *Kuczik* családnév, a volt tulajdonos családok neve. Már 1622-ben gabona- és bányatizedet fizet Stephanus *Kotzik*, Joannes *Kotzik* és Gregorius *Koczik* (U. et. c. 9693. d. 1622). A református egyháznak 1760-tól meglevő anyakönyvében kezdettől kezdve több *Kuczik* nevet találtam. 1774-ben *Koczik János* és *Mihály T. Szöllősi* lakosok nemesi szabadságuk csorbítása miatt panaszt tesznek a Tktes Nemes Vármegyének, „Komjáthy Jákob Úr az több Taxának számából kivéven bennünket által adott az említet Rácoknak...” (H. m. Lt. IV-7/b. 2). A református egyház anyakönyve szerint 1785-ben Nemes öreg *Koczik János* 400. Ft-ot ad a templom építésére. Az Urb. tag. 8. sz. irat szerint *Kuczik Sándor* a *Kis-Komjáthy* jussból részesül. Az irat felsorolja a *Kuczik-dűlő*, *Cigány-lapos*, *Rókás*, *Kútgödör*, *Szil-völgy* neveket. 1786-ban a szőlősi közbirtokosok között találjuk *Kuczik Lőrinc* és *Kuczik János* nevét.

Kuczik-halom (sz.) **Kucik-halom**. – 1859. „*Kutzik halom szántó*” (Urb. tag. 16); PESTY: „... a Fazekas lapostól idébb a *Kucik halom* birtokosaiktól nevezetve.”

Magasabb kiemelkedés a domaházi határ mellett húzódó dombvonulaton a *Kuczik-dűlőben*. *Kuczik* családnév, a volt tulajdonos neve.

Kút-gödör. – 1863: „*Kútgödör*” (Urb. tag. 7), 1865: „*Kutgödör szántó*” (Uo. 8).

Kihalt név. Nem lehet kideríteni, hogy a mai köznyelvi jelentésű *kút* volt-e a névadó. Az iratokból ítélve az tény, hogy a szintén kihalt *Kút-lapos* dűlő a *Kis-Szilvölgy* szélén, a *Pap Miklós-halom* alatt levő terület neve volt (l. a *Kút-lapos*

történeti adatait). A névből ítélve a *Kút-gödör* valószínűleg összefüggésben állt a *Kút-lapossal*, esetleg azonos is vele. Ecsedi Istvánnál a *kút* vagy *gödör* az egyes tavakban képződött mélyedéseket jelenti. Rendesen több van egy tóban.

A történelmi iratok beszélnek *Szil-völgyi-tóról*.

Kút-lapos. – 1859. „A LXV. sz. alatt a térképen jelölt *kútlapos* düllőbeli szántó földek a halom körül másod, az alja 3-ik osztályúnak jegyeztettek” (Úrb. tag. 1–3, 1861: „Szántó föld a *Kútlapos dülőben*” (Uo. 4/2).

Kihalt név. L. *Kút-gödör*.

Lebújosi kocsmá. – 1857: „Biriszló Erzsébeth Fekete Lőrincz *lebújosi* korcsmáros neje” (Halotti anyakönyv); PESTY: „... telek nevű legelő és szántó föld. Szélében van a *lebújosi kocsmá*.”

Kihalt név. A PESTY adata Domaházára utal. Régen voltak csárdák, vendégfogadók a falun kívül is (EPERJESSY, A magyar falu története. Budapest, 1966. 90–91). Másik külterületi kocsmá *Szőlősen* a *Rókás* kocsmá. Ez forgalmas helyen, a *Tiszafürdő* és *Tiszaigar* közötti országút mellett helyezkedett el. A *Lebújosi* a kocsmák elnevezésére jellemző név (l. *Csali*). A TESz. 1810-ből idéz ilyen kocsmanevet. Értelmezése szerint „rossz hírű, kisebb eldugott kocsmá”.

Levente-föld (sz.) **Levente-főüd.** – Azonos a *Kereszt-gát* egy részével (l. ott., valamint Adatok a falu történetéhez).

Leventekert (Bt., fr.). – A falu közepén, a templom és a *Szobor tér* mellett körülkerített kert volt kastéllyal, víztoronnyal, parkkal, néhány cselédházzal. Ma körülkerített kertekből s néhány magánházból álló kisebb falurész. A kertet még 1945 előtt eladták vagy elárverezték, a kastélyt lebontották (l. Adatok a falu történetéhez).

Levente személynév (l. Adatok a falu történetéhez).

Levente tér (Bt., t., p.). – A *Leventekert* melletti kis park. A parkban van az I. világháborúban elesett katonák emlékére állított szobor. A II. világháború előtt itt gyülekeztek a hét egy napján a leventék foglalkozásra, és innen indultak vasárnap délelőttöként a templomba. A gyakorlatokat is legtöbbször itt tartották.

Nevezték *Szobor térnek* is. „A szobornál vóut az ünnepség, a Szoborho mégyünk a templom után, a Szobortúl gyöttünk gyalog” – szokták alkalmanként mondani.

Lippai-ér (l.). – 1863: „A *Lippai ér* a Sásas tó közti kis fenék rossz minőségű legelőnek állapított meg” (Úrb. tag. 4/1), 1863: „*Lippai lapos tó* közlegelő” (Uo. 7), 1886: „*Lippai fenék* telkesek legelője” (Uo. 10), PESTY: „A Nagy Szőlő és a falu közti gyep közt fekszenek a *lippai... laposok* terméketlen mocsaras földek.”

A *Csordagyep* része, annak a falutól legtávolabb eső laposa a *Nagy Szőlő* közelében. Mélyebben fekvő terület volt, száraz időben legelő. A történeti iratok azt a változást tükrözik, amikor a tó kiszáradása következtében a nevek is vál-

toznak. Megtalálható a *Lippai-ér* mellett a *Lippai-fenek*, *Lippai-lapos*, *Lippai-lapos-tó* és a *Lippai-tó* név. Ezek közül ma a *Lippai-lapos* név a közismert és használt is.

Lippai családnév. A református egyház anyakönyvében 1769-től egészen az 1900-as évek elejéig megtalálható.

Lippai-fenek (l.). – Kihalt név. Azonos a *Lippai-érrel* (l. ott).

Lippai-lapos (l.) **Lippaji-laposs**. – Azonos a *Lippai-érrel* (l. ott).

Lippai-lapos-tó (l.). – Kihalt név. Azonos a *Lippai-érrel* (l. ott).

Lippai-tó (l.). – Kihalt név. Azonos a *Lippai-érrel* (l. ott).

Lóri-fenek (sz.). – T/4: „*Lóri Fenék*”.

Kihalt név. Az adatközlők egyike sem emlékszik rá. A térképen az *Alsó-réten* a *Sirok* és a *Tökös-tó* környékén több kisebb-nagyobb mocsár van feltüntetve. Itt található a *Lóri Fenék*, s a mocsarak melletti hát jelölésére pedig a *Lóri Hát* felírás.

A név eredetét elegendő történeti anyag hiányában nem lehet megállapítani, még a feltételezéshez sincs megfelelő anyagunk. A BALLAGI MÓR szótárában a *lóri* a rigók osztályába tartozó sárga madár. SZABÓ T. ATTILA a *rév* köznév alakváltozatai között említi a *ri* alakot is. Sepsiszentgyörgyről idézi a *Lóri* nevet (MNY. XXXVI, 30–33). Szőlősen is van *Ri*, a Tiszán levő hidasos átkelőhely (l. ott). A TESZ.-ben a *Lóri* német eredetű szó, ’keskeny vágányon közlekedő, rendszerint lóvontatású vasúti kocsis, csille’. Az 1930-as évek végéig az *Oszkár-tól* a *Sirok* szélén vezetett ilyen keskeny vágányú, lóvontatású vasút. Ezen szállították a *Csű*ből, az *Alsó-rétről* az uraság terményeit a *Szőlősen* levő vasútállomásra.

Lóri-hát (sz.). – T/7: „*Lóri Hát*”; PESTY: „A Tökös-fenéktől odább a *lóréhát*” A PESTY adata itt *lóré*, szemben a térkép *Lóri* alakjával.

Kihalt név.

Lőd (sz.) **Lőüd**. – 1882: „... a csűi erdőrészekhez vezet a T. Szöllös és *Pusztta Lődi* határ összeszögellésénél közvetlen az országuátról alkalmazott átjáró” (Úrb. tag. 4/1).

A *Csű*nek a falutól legtávolabb eső része. A tiszaderzsi határ mellett fekszik. A T/3-as térképen *Szőlős* határát jelölve a *Csű* melletti *Nagy-fók* túlsó oldalán, mely Tiszaderzshez tartozó terület, ez a felirat áll: *Pusztta-Lődi határ*. 1889-ben a református egyház anyakönyve szerint pl. Mészáros Balázs *Pusztta Lődön* lakik. PAIS DEZSŐ foglalkozott a Veszprém megyei *Lőd* név kialakulásával. A név előfordulása 1274-ben „... de villa *Leveld*.” A *Leveld-Lövöld*-ön át úgy fejlődött a *Lőd*, mint a köznévi *lövöldöz*ből a *lődöz*. Szerinte a helységet olyan emberek lakták, akiknek a foglalkozásában a lövöldözés jelentékeny szerepet játszott (MNY. XXIII, 54).

Lucskos kocma (Bt., lh.). – 1840: „Tisza Szöllős helységnek közel harmad-fél ezer lelkeket tévő népességének kényelme méltán megkívánja azt, hogy e helység belsejében ennekutánna három, kívül a falun pedig különösen még egy külső közös Földes úri korcsma ház és egy szintén közös mézárszék is állítas-sanak oly renddel; hogy a falu alsó végére helyezendő közös földes úri kortcsma ház a' Elek Gábor Urnak jelenleg magány birtokába levő úgy nevezett *Lutskos* kocsmája fordíttasson, középen felállítandóba az ún. Görbe kocma alkalmaztas-son, a felső részére a csali nevű kocma ház, külső kocma házá a T. füredi or-szág át szélére épített rókás nevű Csap szék” (H. m. Lt. 9/d. 165), 1871: „... a közbirtokosságnak glosius Ábrahám egyik regálé bérlője az 1871–72 évi ha-szonbéri első rátáját nem fizette be, a *Lucskos* kocsmánál egy ólat csináltatott, s annak akarja be tudni” (Úrb. tag. 4/1), 1885: „Krémer Márton regálé bérlő kéri regálé bérletének újabb három évre meghosszabbítását és a *Lucskos* kocma kijavítását” (Uo. 4/2), 1886: „Korcma (*Lucskos*)” (Uo. 11).

Kihalt név. Nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy hová helyezik a falu felső és alsó végét, ezért nehéz még a körülbelüli helyét is meghatározni a kocsmának. Egyetlen támasz Krémer Márton kérelme. Ebből kiindulva a *Piaci-kút* és a Pete Pista köze mellett lehetett.

A kocma *Lucskos* itteni elnevezésének alapja talán a környezetre jellemző 'vizes, sáros, csatakos' terület, de ugyanakkor beleillik a kocsmák elnevezésére jellemző tréfás, humoros névadási szokásba is (l. *Csali*).

Lyukas-halom (sz.). – 1859: „A *jukas halom* düllő első osztályú az Elek Menyhért úr három szegű földje kivételével, mely második osztályú” (Úrb. tag. 1–3), 1859: „*Lyukas halom* szántó” (Uo. 6), 1859: „*Nagy pánczélos szántó, lege-lő*” (H. m. Lt. VI-104), 1861: „Szántóföld a *Juhkas halom* dülőben” (Uo. 4/2), 1865: „*Jukashalom*nál két darabban mintegy 12 ½ hold szántó” (Uo. 4/1), 1874: „*Jukashalom* dülőben szántó” (Uo. 4/2); T/1: „*Jukas halom*”, GYÖRFFY. „*Lyukas halom*” (MNY. XXV, 154); PESTY. „... a nagypáncélos dülő, melyen három halom van, a *lyukas*, magyar és a papmiklós *halom*...”

A helyét PESTY megjelöli. A név eredetére vonatkozóan biztos adatunk nincs. Az adatközlők feltételezése, hogy „*biztos teli vóut rókajukkal*”. A rókák jelenlétét a *Felsőföldön* levő *Rókás* bizonyítja. A magyar névadásra jellemzőek az ilyen nevek.

Elgondolkodtató azonban, hogy többségében pontos *j*-vel írták, és két törté-neti adatban (1861-ben és 1874-ben) *Juhkas* alakban tüntetik fel a nevet. A leg-korábbi írott anyagot a névre vonatkozóan 1859-ből találtam. Itt szántónak és legelőnek minősítették a helyet. A *Kis-Páncélos*nak a halomhoz legközelebbi része most legelő, s az iratokból ítélve korábban is az volt. A *halom*hoz közeli *Kis-Szil-völgy* is legelő volt. Felvetődik, hogy nem a juh és a kas összetételéből alakult-e a név. Az ország dülőneveiben gyakori név a *kosár*: *Kosárbükk*, *Disz-nókosár* stb. (vö. GUNDA BÉLA, Erdély pásztorélete a földrajzi nevek tükré-ben. NytudÉrt. 70. sz.). Ezek a nevek is az állattartás emlékei. Az állatokat ösz-

szetartó, vesszőből font kosárról (kerítésről) van szó a névben. Kalotaszegen a XVIII. században a *kosárral* kapcsolt nevek nemcsak legelőt, hanem szántót is jelentenek. Ez arra utal, hogy a kosár révén megtrágyázott földet a kosár (kerítés) eltávolítása, áttelepítése után művelés alá fogták. A háromszéki juhkosarakat vesszőből készítették (vö. GUNDA BÉLA, i. m. 213–19). A TESz. BARÁTI SZABÓ DÁVID szótárára utalva közli a *juh-kas* összetételt ’juhkarám’ jelentésben (II. 395). A szőlősi lakosok nyelvhasználatában kosár csak ’a gyékényből font, kerek alakú, kisebb-nagyobb méretű, kenyérsütéskor a tészta szaggatására (*szakajtóu kosár*), más esetekben ’apró szemetestermények tartására szolgáló eszköz’. Minden más vesszőből font eszköz neve *kas*. Még a fogóval (füllel) ellátott, bevásárlásra szolgáló, különböző alakú, sokszor díszes kis kosár neve is *kaska*. A Tisza árterében igen sok volt a fűz. Ebből készítették a kertek kerítését, a sövényt, ebből fonták a különböző rendeltetésű kasokat (oldalkas, fároskas, párszárítókas, aszalókas, tapogatókas, szénáskas stb.). Egészen a legutóbbi idő-kig készítettek az aprójószág, csirkék, kacsák elrekesztésére is kasokat (csirkéskas). Az állatokat ebbe rakták, így védték a nagyobb állatoktól. Régen szokás volt az is, hogy az udvar egy részét vesszőből font kerítéssel elrekesztették, s itt tartották szabadon a kisebb állatokat, borjúkat, csikókat, hogy hadd mozogjanak szabadon. Mindezek alapján talán nem látszik túl merész feltételezésnek a *juh* és *kas* elemekből való névalakulás. A történeti anyagban a nevekből a *h* elmaradása a régi szokás eltűnésével érthető, hiszen a kiejtésben nem hangzik, mint ahogy az is, hogy *J* helyébe idővel a *Ly* lépett.

Magyar-halom (sz.). – 1859. „A magyar halombeli szántó 2. osztályú (Úrb. tag. 1–3), T/3: „Magyar halom”; PESTY: „... a nagypáncélos dűlő, melyen három halom van a lyukas, magyar és papmiklós halom”.

A környezetéből kiemelkedő kerek domb a Nagy-Páncéloson a Lyukas-halom közelében. A név a körülötte levő szántót is jelöli.

Magyar családnév. Az 1725. évi jobbágyösszeírásban szerepel *Magyar György* neve (H. m. Lt. IV-7/b. 2). A református egyház anyakönyvében a XVIII. századtól a XIX. század végéig megtalálható a *Magyar* név.

Malom-sziget. – 1859: „Malom Sziget 43 hold kaszáló a falué” (Úrb. tag. 6).

Kihalt név. Talán azonos a mai *Kender-földdel*, mely a *Gellért-tó* és a *Cson-tos-tó* közötti hátság kiemelkedés. Korábbi neve *Gellért-háti-legelő* (l. ott). A hátság terület *Vadas* felőli oldalán korábban szélmalom volt, majd később egy nagy gőzmalom is működött. A malmokat az 1930-as években bontották le.

Menyhártkert (Bt., fr.) **Ményhártkert**. – Kihalt név, az adatközlők között még vannak, akik emlékeznek a névre, de nem tudják lokalizálni. A tulajdonos Elek Menyhért.

Monori-lapos. – 1864. „... a Kuczik, Cigánylapos és Busznyák dűllők a szőlőktől vezető utig 1100, benne a *Monorilapos* 1400 ...” (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. A történeti adatból következtetve a *Felsőföldön* a *Busznyák*, *Kuczik-dűlő* és a *Cigány-lapos* által határolt terület közötti lapos lehetett.

Monori családnév. A református egyház anyakönyvében már 1773-ban található a *Monori István* név. 1776-ban *Monori János* kondás, 1854-ben *Monori János* disznópásztor, *Monori Sámuel* juhász az anyakönyv szerint. Az 1817-ből való halotti anyakönyvben Nemes *Monori Vad János* neve is szerepel. 1852-ben *Monori Julianna* Nemes Fekete Mátyás felesége (Születési anyakönyv). 1866-ban „*Monori Sámuelnek a Vadason van beltelke*” (Úrb. tag. 4/1).

Nádas (k.). – 1865. „*Nádas*” (Úrb. tag. 16).

Kihalt név. A jelzett irathoz mellékelt térkép szerint az *Aranyosi-fenek* és a *Halászó-fenek* közötti keskeny földhát neve volt.

Nagy-allé (dűlőút) **Nagy-alé**. – Hosszú, nagy fákkal szegélyezett egyenes dűlőút volt, az *Ökör-tó*hoz vezetett. 1945 előtt egy urasági birtok útja.

Kihalt név. *Nagy* az út szélességére és hosszúságára utal, szemben a *Kis-allével* (l. ott).

Nagy-Aszó (sz., l.) **Nagy-Aszó**. – 1859: „A kis és *Nagy Aszói* szántóföldi dűllők harmadik osztályba helyeződtek” (Úrb. tag. 1–3), 1863: „A *Nagy Aszóba* bemelve a *Tajbok* farkáig rossz minőségű szántó és legelő” (Uo. 4/1), 1865: „*Nagy aszó* szántó lapos” (Uo. 9), 1865: „*Nagy Aszó* szántó és kaszáló” (Uo. 8), T/6: „*Nagy Aszód Ér*”, PESTY: „*Nagyaszó* szántó föld a falutól délre. Partos, víz nem járta föld, melyet az aszóér választ el...”

Igen gyakran használt név. A *Tajboktól* az igari határig és a *Kis-Aszóig* terjedő nagy területnek a neve. Laposok és háta váltják egymást rajta. A *Nagy* megkülönböztető elem. A név alapjául feltehetőleg a *Nagy-Aszó-ér* (mai nevén *Aszó-lapos*) szolgált. A név jelöléstárgulással terjedt a mellette levő területre. A T/6-os térképen *Nagy Aszód Ér* név található. (l. még *Aszó*).

Nagy-Aszó-ér (sz.). – 1863: „A *Nagy Aszó ér* első osztályú szántó földnek becsültetett” (Úrb. tag. 4/1), 1865: „*Nagy Aszó ér* mellett szántó” (Uo.); T/6: „*Nagy Aszód Ér*”; PESTY: „*Nagyaszó...*, melyet az *aszó ér* választ el a délnyugati irányban...”

Kihalt név. Azonos a mai *Aszó-lapossal*.

Nagy-Aszó-tó (sz.). – 1859: „*Nagy Aszó tó*” (Úrb. tag. 6).

Kihalt név. Az *Aszó-lapos*, *Aszó-ér* korábbi neve (l. ott is).

Nagy-Borjú-sziget (sz.). – 1859. „*Nagy borju Sziget* terméketlen” (Úrb. tag. 6); T/5: „*Nagy borju Sziget*”.

Kihalt név. A T/5-ös térkép szerint azonos a mai *Borjú-szigettel* (l. ott). A *Nagy* megkülönböztető elem a terület nagyságát jelenti a mellette levő *Kis-Borjú-szigettel* szemben.

Nagy-Borjúsziget-lapos (sz.). – 1859: „A Csűjig tartó legelő középosztályú a benne levő *nayobrjú sziget lapon* kívül, mely hasznavehetetlen” (Úrb. tag. 1–3).

Kihalt név. Valószínűleg azonos a *Borjú-sziget-tó*val (l. ott).

Nagy-fok (á.) **Naty-fok**. – 1731: „... a *nagy fokot*, melyen a hal a megirt Fokra ki szokott jőni a Tiszábúl, más szomszéd lakosok kárával a víz áradásának idején a hálnak mások határára való kimenését akadályoztatni és azzal jövedelmüket fogyasztani...” (H. m. Lt. Nemesi közgyűlési iratok, 1731: 19), 1863: „A határt képező *Nagy fok* fele hasznavehetetlennek találtatott” (Úrb. tag. 4/1), 1865: „Csű mellett a határon *Nagy fok*nál közlegelő” (Uo. 8), 1938: „*Nagyfok* a Rendes zug dülőben² (Járási Telekkönyvi Hivatal, Tiszafüred. 4. tkb. 1885. hrsz.), T/6: „*Nagy Fok*”, T/7: „*Fok*”; PESTY: „... a csüerdő, melyet a Tisza körül foly, innen jő ki a *nagyfok*.”

A *Holt-Tiszából* a derzsi határnál kiágazó igen mély, kanyargós, természetes eredetű árok. Nevezik *Görcsös-fok*nak is. A fokot a *Sirokkal* (korábban *Sirok-tó*) a történeti adatok szerint egy egyenes kis ér, a *rendes*, *Rendes-fok*, *Rendes-ér* kötötte össze (l. ott). A történeti anyagban említett *Rendes-zug* tájrész erről kapta a nevét (l. ott).

A *fok* a *Nagy* megkülönböztető elemét a nagyságáról kapta. A *Szőlősön* levő fokok közül a legnagyobb volt. A girbe-görbe alakjáról kapta a *Görcsös* nevet, a vele kapcsolatban lévő egyenes *Rendes-ér*rel szemben.

Nagy-Gellért (k.). – PESTY: „*Nagy Gellért* délkeleti széles terjedelmű folytatása...”

Kihalt név. Azonos a *Gellért-lapossal* (l. ott). A *Kis-Gellért*től jóval nagyobb területű.

Nagy-Gellért-tó (k.). – 1859: „... hasznavehetetlen térnek jelöltetett a *nagy Gellért tó*val egyetemben...” (Úrb. tag. 1–3).

Kihalt név. Azonos a *Gellért-lapossal* (l. ott).

Nagy-Gyékényes. – 1859: „... a *Nagy gyékényes*..., melyek hasznavehetetleneknek jegyződtek” (Úrb. tag. 1–3).

Kihalt név. Lokalizálni nem lehet. *Kis-Gyékényes* nevet a történeti anyagban nem találtam. A T/7-es térképen van *Gyékényes* (l. ott).

Nagy-Gyékényes-tó. – 1859: „*Nagy gyékényes tó* hasznavehetetlen (Úrb. tag. 1–3).

Kihalt név.

Nagy-Gyep (l.) **Nagy-Gyöp**. – Azonos a *Csordagyep*vel (l. ott).

Nagy-hát (sz.). – 1863. „*Nagy-hát* kaszáló” (Úrb. tag. 7), PESTY: „...aranyosi erdő, tovább a görbelapos, délre a *nagyhát*...”

Kihalt név. Azonosítani az 1865-ből származó irat melletti térkép alapján lehetett. Eszerint a *Göbe* és *Sulymos* közti terület neve volt.

Nagy Jenő szőlője (sző.) **Nagy Jenőü szuóülleje**. – Azonos a *Domaházi-szőlővel* (l. ott). Nagy Jenő 1925-ben 166 kh. földdel rendelkezett. *Nagy Jenő* személynév, a volt tulajdonos tiszafüredi állatorvos neve (l. még *Domaházi-szőlő*).

Nagy Jenő tanyája (ta.) **Nagy Jenőü tanyája**. – Néhány lakásból, nagy pincéből és gazdasági épületekből álló tanya volt. 1945 után bontották le.

Nagy-Kender-föld (sz.) **Naty-Kendër-főüd**. – L. *Kender-föld*.

Nagy-Köhér-tó (sz.). – Kihalt név. L. *Köhér*.

Nagy-Nyilas (sz.) **Nany-Nyilas**. – 1886: „Nagynyilas rét” (*Úrb. tag. 10*), 1896: „Nagy nyilas szántó, rét” (*Úrb. tag. 10*), 1896: „Nagy nyilas szántó, rét” (Uo.).

A falutól északra a Tiszához közel levő régi körgát maradványa és a *Tó* között fekvő terület. Ma az egész szántó. Beletartozik a *Pünkösdtó*, a *Tó-hát*, a *Farkas-sziget*. Egy 1865-ből származó irathoz mellékelt térképen az a terület *Nagyráta* (*Úrb. tag. 8*). A *Nagy* megkülönböztető elem a terület nagyságára utal. A név a régi *nyilas* földosztás emléke.

Nagy-Páncélos (sz.) **Naty-Páncílos**. – 1859. „... *Nagypáncélos* düllői szántó-földek első osztályúak” (*Úrb. tag. 1–3*), 1889: „*Nagy páncélos* szántó, legelő” (H. m. Lt. VI-104), T/5: „*Nagy Páncélos*”; GYÖRFFY: „*Nagy Páncélos*” (MNy. XXV, 154); PESTY „A kispáncélos düllőtől keletre fekszik a *nagypáncélos* düllő, melyben 3 halom van.”

PESTY meghatározza a helyet. A *Nagy* megkülönböztető elem a *Kis-Páncélos*hoz viszonyított nagyságára utal. Nagyobb része 1945-ig földesúri birtok, tulajdonosa a Bánó család volt, itt található a *Bánó-tanya* is (l. ott). Bánó Antal Szőlősön 1925-ben 220 kh-dal rendelkezett.

Nagy-Páncélos-lapos (sz.) **Naty-Páncílos-laposs**. – 1865: „*Nagy páncélos lapos*” (*Úrb. tag. 8*).

Széles, mélyebb fekvésű terület a *Nagy-Páncélos*on a *Bánó-tanya* környékén.

Nagy-Pap ere (sz.) **Naty-Pap ere**. – 1859: „*Nagy papere* terméketlen” (*Úrb. tag. 6*), 1863: „*Nagy Papere* szántó” (Uo. 4/1), 1863: „... *Nagy Papere* szántásra képes használatú Harmadik osztályú szántó földnek becsültetett” (Uo.), 1863: „*Nagypapere* közlegelő” (Uo.); T/5: „*Nagy Papere*”; PESTY: „... sulymoslapos, ebből nő ki délfelé a kis papere, mely kétfelé ágazik a *nagy pap erére* és az oláhpapere...”

A *Holt-Tisza* gátjához közel levő, vele párhuzamosan haladó fenék. Benyúlik a *Sziget-szőlő* alá, s vezet a *Sirok* irányába. Inkább csak a rövidebb *Pap ere* nevet használják, ebben az alakban általánosan ismert név (l. ott). A *Nagy* megkülönböztető elemét a jóval kisebb *Kis-Pap* erétől való megkülönböztetés céljából kapta.

Nagy-ráta (sz.). – 1863: „*Nagy*, Kerektői, sebes és újfoki ráták első osztályú kaszálóknak becsültettek” (Úrb. tag. 4/1), 1865: „*Nagyráta* kaszáló” (Uo. 8).

Kihalt név. Az Úrb. tag. 8. sz. irathoz mellékelt térkép alapján megállapítható, hogy azonos a *Nagy-Nyilassal* (l. ott), korábban kaszáló volt.

Nagy-Sziget (sz.) **Naty-Sziget**. – 1776: „... akkoron jelen levő, és mai napig is élő Ttes Ns. Hiv. Tiszt Kegyes Urainknak jelenlétében. Tisza Szöllősy Lakos Szegénység részére *Nagy Sziget* nevezetű rétet közönséges kaszállónak a Tektes Urak ki hagyni, és a közjóra kiszakasztani méltóztattak vala mind eddig birtokunkban meg tartatott” (H. m. Lt. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1776; 306), 1870: „... azon lakótársaink, kiknek réti földjaiket a Tisza tagosítás előtt kisebb nagyobb mértékben elszaggatta, a községnek közös birtokából az ú. n. *Nagy Szigeten* levő 86 hold kaszálóból kárpótoltassanak” (Úrb. tag. 4/1) (Uo.), 1878: „*Nagy sziget* vízállás 1863 után mentesített legelő, szántó. T/1: „*Nagy sziget*”, PESTY: „A falu alá nyúló hátság kaszáló ez oldalon *nagyszigetek* neveztetik a falutól mély vízmederrel az ún. tótól választva.”

A falu szomszédságában, a falutól csupán a *Tó* által elválasztva igen nagy, a környezetéből magasan kiemelkedő terület. A falu alatti *Tó*, a *Pap ere*, *Sulymos* és a *Sebes* vették körül.

Nagy-Szil-völgy (sz.) **Naty-Szil-vőügy**. – 1859: „... kis és *nagy Szilvölgyi* düllők másodosztályúak, kivéven a Rókás fertőn megforgó Rókás farki düllőt, mely harmadik osztályúnak jegyeztetett...” (Úrb. tag. 1–3), 1861: „Szántóföld a *Nagy-Szilvölgy-dűlőn* (Uo. 4/2).

A *Szil-völgynek* nagyobb része. Helyette is a *Szil-völgy* nevet használják (l. *Kis-Szil-völgy*, *Szil-völgy*).

Nagy-Szőlő (sző., sz., gy.) **Naty-Szőüllőü**. – 1859: „*Nagy Szöllő* szőlő” (Úrb. tag. 6), 1861: „Szöllő a *Nagy Szöllőben*” (Uo. 4/2), PESTY: „... Rókásnak neveztetik. Ettől a falu felé van a *NagySzöllő*...”

A falutól K-re a *Csordagyep* mellett a *Felsőföldön* körülkerített, szőlővel és gyümölcsfával beültetett igen nagy terület. Egy része ma már szántó. A név általánosan ismert, de a lakosság egymás között csak *Szőüllőünek* mondja.

Nagy-Telek. – Kihalt név. L. *Telek*.

Német Kis Jancsi erdeje (e., k.). – 1859: „*Kis Jancsi kaszáló*” (Úrb. tag. 6); PESTY: „A Tisza mellett vannak a „*német, kis jancsi erdeje*, amaz német nyelvű haszonbérletjéről, emez a hajdan benne lakott Kis János kerülőről.”

Kihalt név. Az Úrb. tag. 16. sz. irat térképe alapján lehet lokalizálni. Eszerint a mai *Wildmann-járónak* (Vilmány-járó), a régi szőlősi és domaházi határ találkozásának a környékén levő területnek a neve volt. Az iratok szerint erdő és kaszáló. A PESTY magyarázata elfogadhatónak látszik. *Glöksberg* német ezredesnek Szőlősen 17 jobbágytelke volt, az ezredes fegyverjog alapján birtokolta (vö. SZEDERKÉNYI, Heves vármegye története. IV.48, 54; Magyarország vármegyéi és városai. Heves megye. Szerk.: BOROVSZKY SAMU, 1909. 85);

TÓTH DEZSŐ, a Hevesnagykunsági Református Egyházmegyei múltja. II. Debrecen, 1942. 155, 195). *Wildmann Adolf* (a falubeliek ejtésében *Vilmány*) Pazonyi Elek Kálmánné helybeli haszonbérelője volt (Úrb. tag. 4/1). A *Vilmány-járó* erre a területre esik. Domaházának a Tisza másik oldalára eső része is volt „*Vilmánnak erdeje is mők kaszálója is, oda jártunk ríszibe kaszálni, még erdőüt vágni*” – mondják. Ezenkívül volt *Vilmány-tanya* név is (l. ott). Említésre méltónak tartom, hogy a német eredetű *Graefl* családnak is volt a környéken birtoka (l. *Graefl-járó*). A *Kis Jancsi* névre a mai lakosok nem emlékeznek.

Nóborda (Bt., e., vá.) **Nóuborda**. – 1770: „Tsukásné a *Nóbordába* holt” (Halotti anyakönyv), 1835: „Kiss Erzsébet Néhai *Nóbordai* Nemes Fekete István felesége (Halotti anyakönyv), 1863: „*Nóborda ere víz*” (Úrb. tag. 7), 1876: „... a paplak és iskola épület *Nóborda* felőli részén mintegy 600-900 □öl területen vízállás és mocsaras hely van, mely a közbirtokosság tulajdonát képezi, kéri ezt tulajdonjogilag is átadni, hogy ott tornázó helyet készíthessenek (Úrb. tag. 4/1), PESTY: „A gellért medrével csaknem párhuzamosan vonul keresztül a *nóborda* nevű vízállásos hely most már kertekre szagatva, csak a templom irányában van még használatlan állapotban.”

A falu közepén a református templom melletti terület, mely esők idején ma is vízállás, valamint a mellette levő füves tér. „*Télén a gyerekek sinkóuzóu heje vóut*”. A feltöltődés következtében a *Nóborda* is két részre szakadt. A déli végében levő leszakadt rész a *Kis-Nóborda* (l. ott).

Érdekes a név eredetének népi magyarázata. „*Éccer egy bordát úrulóu tóut bérugott, osz léfekütt a Nóuborda partyára, a víz még elvitte ja bordát. Mikor félébrett, úgy rimázkodott a bordának, hogy no, borda, gyere ki. Azóuta hijják Nóubordának.*” Nem lehet vitás, hogy a név eredetének magyarázatát a fantázia szülte. A Szolnokon kiadott könyv szerint a falu belterületén levő *Laborda* nevű mocsár lecsapolását a Belügyminisztérium 1843-ban elrendelte, de vármegye tisztiorvosa a lecsapolást szükségtelennek tartotta. A név elírás lehet (Ad. Sz.).

Nóborda ere (Bt., vá.). – Kihalt név. Azonos a *Nóbordával* (l. ott).

Oláh-Pap ere. – 1859: „*Oláh papere* terméketlen” (Úrb. tag. 6); T/5: „*Oláh papere*”; PESTY: „... a sulymoslapos, ebből nő ki délfelé a kis papere, mely kétfelé ágazik a nagy paperére és az *oláhpapere*...”

Kihalt név. A jelzett hely neve ma *Kis-Pap ere* (l. ott). *Oláh* családnév, a XVII. századi dézsmajegyzékekben megtalálható (U. et. c. 9693. d. 1624), a református egyház anyakönyvében a XVIII. századtól máig előfordul. 1882-ben a Göbe-erdő egy részének birtokosa Oláh Sándor.

Oszkár (sz., ta.). – A *Csű* elején levő nagy tanyának, s az egész *Csű* dűlőnek a neve. 1945 előtt a falu legnagyobb tanyája volt. A föld akkori tulajdonosának igen nagy, több szobás lakóházától kezdve az intéző, ispán lakások mellett sok cselédház, s még több gazdasági épület állt rajta. Megfelelt egy kicsinyke falunak. A név eredetére vonatkozóan semmiféle adatunk nincs. A református egy-

háznak 1760-tól meglevő anyakönyvében egyetlen egy *Oszkár* név sem található.

Ökörscorda-fok (sz.). – T/7: „*Ökörscorda Fok*”.

Kihalt név. A térkép szerint a *Holt-Tiszából* kiágazó fok volt a mai *Ökör-tó* környékén. A térkép a környező határrészt legelőnek tünteti fel. Most az egész terület szántó, a *foknak* semmiféle nyoma nem található (l. még *Ökör-tó*).

Ökör-tó (sz.) **Ökör-tóu.** – 1859: „A kis foktól a Csűjig középszerű a benne levő *Ökörtó*, kis fok, Sirok, kisborjú, nagyborjú sziget laposokon kívül, melyek hasznavehetetlenek” (Úrb. tag. 1–3), 1863: „*Ökörtó közlegelő*” (Uo. 7); T/1: „*Ökörtó*”, PESTY: „... Sirok lapos, ettől nyugatra terül el az *ökörtó lapos*...”

A *Kereszt-gát* és az *Oszkár* (tanya) közötti terület. Egy igen széles, fenékszerű mélyedés (lapos) is található a tájrészen. Ez volt a valamikori tó, amelynek kiszáradása után a név jelöléstágulás következtében a mellette levő területet is jelölte. Az iratok és a térképek szerint a környező terület legelő volt, s a *Tiszából* (ma *Holt-Tisza*) ide vezetett az *Ökörscorda-fok* (l. ott). A néphagyomány szerint a terület „*az urasági ökrök legelőüje vóut*” A név kétségtelen a régi állattartás emléke.

Ökör-tó-lapos (sz.). – 1859: „*Ökörtó lapos* hasznavehetetlen” (Úrb. tag. 6).

Azonos az *Ökör-tóval* (l. ott). Az irat a tó kiszáradásának a folyamatára utal.

Öntés-erdő (gy.). – PESTY: „Az örvényi mohár nevű föld mellett a Tisza folyásában van az *öntéserdő*...”

Kihalt név. A PESTY adatából és az adatközlők tájékoztatásából ítélve a *Rév* (Rí) környékén levő széles ártér erdője lehetett. Ma gyümölcsös.

Örvényi-halom (sz.) **Öürvényi-halom.** – PESTY: „... domaháza-pusztá. Ennek részei a Cigánylapos nevű szántóföld és kaszáló, fazekas halom, északra az *örvényi halom*, mely örvény nevű szomszéd faluval határos...”

Az örvényi és a szőlői (domaházi) határ találkozásánál levő kiemelkedés. Másik neve *Taskó-halom* (l. ott).

Örvény a szomszédos *Tiszaörvény* község neve.

Páncélos (l., sz.) **Páncílos.** – 1871: „Szántó a *Páncéloson*” (Úrb. tag. 4/2), 1883: „... a *Pánczéloson* levő és 45 hold és 445 □ öl kiterjedésű, úgy nevezett felső föld Elek Menyhért halála után az ő három gyermekének ú. m. Bónis Lászlóné Elek Kata, lin, Lónyay Lászlóné Elek Teréziának és ifj. Elek Mihálynak képezte osztatlan állapotban telekkönyvi tulajdonát...” (Uo.).

A *Kis-Páncélos* és a *Nagy-Páncélos* által jelölt terület összefoglaló neve. A lakosság nyelvhasználatában azonban a *Páncélos* néven inkább a *Kis-Páncélos* által jelölt területet értik (l. ott is). A *Felsőföldön* levő jóval nagyobb területre inkább a *Nagy-Páncélos* nevet használják (l. ott is). A közölt irat viszont a mai *Nagy-Páncélosra* utal.

Pap ere (sz.). – 1859: „... papere..., melyek hasznavehetetleneknek jegyződtek” (Úrb. tag. 1–3), 1863: „*Papere* kaszáló” (Uo. 7), 1886: „A Sziget szőlő helység és kis fok között van benne 2. osztályú *Pap ere...*” (Uo. 11), T/4: „*Pap Ere*”.

A *Nagy-Pap ere* másik, gyakrabban használt neve. *Pap* nevű nemesek hosszabb ideig éltek a faluban (H. m. Lt. IV-7/b. 2; OROSZ ERNŐ, Heves és a volt Külső-Szolnok vármegye nemes családjai. Eger, 1906). A név azonban feltételezhetően nem a nemesekről maradt fenn.

A határnak ez a része a vízszabályozás előtt tele volt halászatra alkalmas vizekkel. Az iratok utalnak is a halászatra, a halásztanyák tisztítására (l. *Dunakunyhó*). A *Pap ere* környékén volt a *Halszó* nevű helyünk is (l. ott). Egy 1783-ból származó írás szerint „Komjáthy Éva Asszony T. Elek Salamon Úr Édes anyja a T. szőlősi Tiszán Duna hállóval akarván halásztatni, ahoz való szerszámokat Duna hajót Pestről, Halász Mestert pedig bizonyos *Pap Mihály* nevezetűt a Duna mellől hozatott. Tudgya a tanú, hogy említett *Pap Mihály* nevezetű halász Mester a Tisza Szőlősi Tiszán öt Duna hálló Tanyákat tisztított ki, úgy mint az *Aranyosi oldalon* hármat (*itt van a Pap ere is*: a kiemelés tőlem – F. P.), kettejét pedig a *Csűbe* (H. m. Lt. IV-9/d. 85). Nem elhanyagolható az sem, hogy az *Alsó-réten* a Sirok környékén van *Péter pap révje*. Itt van *Pethryhalom*, *Pethrytheleke* név is, ahol 1472-ben a halastavat lehalászták (l. Telek és Adatok a falu történetéhez).

Pap ere farka (sz.). – 1863: „*Paperefarka* közlegelő” (Úrb. tag. 7).

Kihalt név. A *Pap erének* az *Aranyos* felé tartó keskeny nyúlványa, vége.

Pap ere-gát (ú.). – 1879. „... indítványozta a *Papere gátján* a Szigetszöllő mellett a tiszai védgátra vezető út fenntartása a közbirtokosság és a község közös terhének mondassék ki.

A *Sziget-szöllőtől* a mai *Holt-Tisza* gátjáig a *Pap erén* keresztül vezető töltés-út.

Pap ere-hajlás. – 1864: „Kis Sziget a Sziget Szöllő déli végénél a *Pap ere hajlásig*, azon folyvást tartva Elek Menyhértné hodályának addig, míg a *Papere* tóba jut...” (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. A helyét az 1864. évi adat megadja. Nehéz megállapítani, hogy a *hajlás* alapelem milyen jelentésben használatos. Valószínűleg a *Sulymosból* ki-vezető *Kis-pap ere* kétfelé ágazása. (L. *Kis-pap ere*.)

Pap ere hátja (sz.). – 1859: „*Papere hát* kaszáló” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Paperehát* kaszáló” (Uo. 7); T/7: „*Pap ere hátja*”; PESTY: „... a kis papere, mely kétfelé ágazik a nagy pap erére és az oláhpaperére, az oldalukon levő kaszáló *paperehát...*”

Kihalt név. A PESTY adata szerint a *Kis-Pap ere* és a *Nagy-Pap ere* közötti kiemelkedő, széles, hátság terület neve.

Pap ere-tó (sz.). – 1864: „Kis sziget s a sziget Szöllő déli végénél a Pap ere hajlásáig azon folyvást tartva Elek Menyhértne hodályának addig, míg a *pap ere tóba* jut s annak lapossán a 331 számú Czövekig” (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. A történeti anyagból ítélve talán a *Pap ere* másik neve.

Pap ere-zug (sz.). – 1863: A nagy Sziget és *Pap ere zug* a térképen kék vonallal kijelölt víz nem járta térek kivételével Harmadik osztályú kaszálónak becsültettek (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. A *zug* eredetileg itt 'két vízer közötti' jelentésű.

Pap-ér-köz (sz.). – 1859: „*Pap ér köz* kaszáló” (Úrb. tag. 6); T/5: „*Pap ér köz*”.

Kihalt név. A térkép szerint azonos a *Pap ere hátjával* (l. ott). A *köz* itt eredetileg 'két ér közötti hátság kiemelkedés' jelentésű.

Pap-kút (Bt., kút). – Kihalt név. Senki nem használja, csak az idősebb emberek emlékeznek rá. A református pap lakása melletti kút volt. Ma már semmi emléke nincs a régi kútnak.

Pap Miklós-dülő (sz.) **Pap Miklóuzs-düllőü.** – 1859: „... első osztályúak a csúcs düllőbeli szántóföldekkel, valamint a *Pap Miklós düllővel* együtt” (Úrb. tag. 1–3), 1863: „*Pap Miklós szántó*” (Uo. 7), 1863: „*Pap Miklós féle düllő*” (Uo. 4/1), T/5: „*Pap Miklós*”.

A Nagy-Páncéloson lévő düllő neve, csak kevesen ismerik. A düllőben található *halom Pap Miklós-halom*. A düllő a nevet valószínűleg a birtokosról kapta. A Felsőföldön levő halmok esetében ezt többször megfigyelhetjük (l. *Busznyák, Kuczik-düllő* stb.).

Pap Miklós és *Pap Sámuel* név Heves és Külső-Szolnok vármegye adószedő irataiban 1725-ben található (H. m. Lt. IV-7/b. 2). A református egyház anyakönyvében 1760-tól előfordul a *Pap* vezetéknev. A szőlősi nemes családok között *Pap* nevéek is voltak. A nemességet Sámuel 1696-ban nyerte. Utódai közül István, Gergely, György, Sámuel Tiszaszőlősön laktak 1732-ben (OROSZ ERNŐ, i. m.).

Pap Miklós-halom (sz.) **Pap Miklóus-halom.** – 1864: „*Pap Miklós halom*” (Úrb. tag. 4/1); PESTY: „... a nagypáncélos düllő, melyben 3 halom van, a lyukas, a magyar és a *pap-miklós halom*”.

Magasabb kiemelkedés a Nagy-Páncéloson a *Pap Miklós-düllőben*.

Peres-sziget (e., sz.). – II. József: „*Peres Sziget*”.

Kihalt név. Senki nem ismeri. Azonos a *Poronggal* (l. ott is). A régi pereskedések idejét őrizheti a már elfeledett név. Elek Menyhértne Csoma Mária és a szőlősi közbirtokosok sokáig pereskedtek a szigetért (Úrb. tag. 4/1). L. még *Porong*.

Pete Pista köze (Bt., ú.). – Pete István tulajdonos kertje mellett vezető út. 1828-ban Szőlősön a legnagyobb gazdák között szerepel a Pete család.

Petykér (Bt., t., vá.) **Pëtykér**. – PESTY: „A község ... délnyugati részét a szintén víziútnak nevezhető *petykértől* választva topáncsnak hívják...”

A *Topáncs* nevű falurész és a falu között vezető földút és a mellette levő kisebb tér, mely benyúlik a *topáncsi* kertekbe is. Esős időben ez a tér ma is vízállás. Eredetileg vízer volt. A *Tóból* kiindulva leválasztotta a *Topáncsot* a falu többi részétől és a *Borjú-sziget-tóba* vezetett. A PESTY állítása és az adatközlők véleménye megegyezik. „*Még ojan is vóut, hogy a halottat a Topáncsrúl csóunakkal hoszták ki. A Topáncson ilt éggy örek halász, aki a csóunakján a háza küszöbijig mënt, mer odájig vóut a Tóu męg a Pëtykér vize.*” A névben vitathatatlanul az *ér* köznév él. A lakosság tudatában a név ma jelentéstelen. Senki nem gondol külön az *ér* szóra, mely köznévként ma nem is ismert a faluban. A név másik elemének eredete bizonytalan. A mai nyelvhasználatban a *Péter* név *Petkóu*, *Pëtykóu*, *Petykóu*, *Pëtyus*, *Peti* becéző alakja gyakori. Az is tény, hogy a *-kó* végződésű nevekkel okleveleinkben gyakran találkozunk (vö. MNy. XLII, 52). Talán feltételezéseként elfogadható, hogy egy *Petykó* nevet rejt a *Pëtykér* név is. Ilyen hangváltás a nyelvben lehetséges, gyakori. A *Pëtykó-ér* azonos lehet az öreg halász nevével.

Piac (Bt., t.) **Pijac**. – A korábbi *Faluháza* melletti kis tér. Régen itt tartották minden szerdán a helybeliek a piacot. Nevezték *Piac tér*nek is.

Piaci-kút (Bt., kút) **Pijaci-kút**. – A régi *Piac* melletti ún. kerek kút. A víz felnyomása nagy kerék hajtásával történik. Ebben különbözik a falu másik részén levő *Fúrott-kúttól*.

Piac tér (Bt., t.) **Pijac tér**. – Azonos a *Piaccal* (l. ott).

Porcsin kocsmá (Bt., kocsmá). – 1878: „Tóth György és Szép József, másrészről a Horváth örökösök birtoka közt vezetett csapásút a *Porcsin* kocsmáig öt öl szélességben hasítandó ki” (Úrb. tag. 4/1), 1885: „... az igari útra nézve elhátározza a közbirtokosság, miszerint az nem mint azelőtt tervezve és megállapítva volt, a *Porcsin* kocsmától a Kohner testvérek birtokán keresztül vezetett hasítási vonalon, amely ... a Sós Fertő végénél a fent említett igari útban érne...” (Uo. 4/2), 1886: „Majorsági és úrbéri választó út a *Porcsin* kocsmától a temető és vályogvető alatt az igari út sarkáig...” (Uo. 11).

Ma a falunak ez a sejtető része betelepült (l. az 1886-os adatok). Korábban ez a terület a falu széli legelőt jelentette, a kocsmá a falu utolsó épülete volt. Nevét az adatközlők a *porcsiny* nevű füvel magyarázzák. „*Csak porcsin termett ott, a birkák legeltik lę.*”

A *porcsiny* a régi nyelvben apró szemű, tömött fürtű fekete értéktelen szőlőfajta neve. A szőlőt a bor festésére használták. Olasz szőlőnév (vö. MNy. II, 151). A református egyház anyakönyvében ilyen vezetéknevet nem találtam, a levéltári iratokban sem fordult elő. A név indítéka valószínűleg a humor.

Porong (e., sz.). – 1859: „*Porong* közös erdő” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Tisza Sziget*” (Uo. 7), 1865: „*Tisza sziget-porond*” (Uo. 8), 1864? „A *Porond szigeti*

erdőre nézve pedig a határozatot függőben hagyja...” (A Cserőközi közbirtokosság visszahelyezési pere. Uo. 4/1), T/3: Porond sziget, II. József. „Peres sziget”.

A *Holt-Tiszában* levő nagy területű sziget, fűzfaerdő és szántó. Ma csak a *Porong* alak az ismert. A történeti anyagban többször a *Porond* alak szerepel. *Tisza-szigetnek* is nevezték. A II. József idején készült térkép *Peres-szigetnek* tünteti fel. Valószínűvé teszi ez, hogy már az úrbéri rendezés előtt is pereskedtek a szigetetért (l. *Peres-sziget*). A szónak ma *Szőlőson* ’sziget’ a jelentése. Ez a jelentés a Tiszaháton is megtalálható (Nyr. LXXV, 70).

Porong-sziget. – Azonos a *Poronggal* (l. ott).

Pusztá-Domaháza. – 1869: „*Pusztá Domaházai* birtokában törvénytelenül megkárosított...” (Úrb. tag. 4/1).

Az egykori *Domaháza* falu neve. (L. *Domaháza*.)

Pusztá-Lőd (sz.). – Azonos a *Lőddel* (l. ott).

Pünkösdtó (sz.) **Pünkös-tóu.** – 1859: „... *Pünkösdtavakat*, melyek hasznavehetetleneknek jegyződtek...” (Úrb. tag. 1–3); T/4: „*Pünkösdtó*”, T/5: „*Pünkösdtó*”, T/7: „*Pünkösdtó*”; PESTY: „... a tófenékből származva csavarog messzire a *pünkösdtó* felé a görbeér...”

A falutól É-ra levő igen nagy terület, szántó. Valamikor állandó vízállás, tó volt. A felsorolt térképeken a terület halászó, kákás, gyékényes hely. Igen jól ismert, általánosan használt név.

A név eredetére vonatkozóan nincs megfelelő történeti anyagunk. Egyes adatközlők szerint „*pünkös táján elborította ojan sárga virág, sokszor pedig még víz vóut rajta, de mám virított*”. A MTsz. a Székelyföldön ismert *pünköshti* nevű, gömbölyű fejű sárga réti virágot, mely nyirkos helyeken terem. Más adatközlők nem emlékeznek az említett sárga virág nevére, *pünköshti* virágnévről nincs tudomásuk. Szőlőson a dülőnév személynévi eredetére nincs semmiféle bizonyító anyagunk. Az adatközlők a pünkösdtó ünnepével kapcsolatos néphagyományról nem tudnak.

Rendes-ér (sz.). – Kihalt név. Azonos a *Rendes-fokkal* (l. ott).

Rendes-fok (sz.) **Rëndés-fok.** – 1859: „*Rendes fok* terméketlen” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Rendes közlegelő*” (Uo. 7), T/1: „*Rendes*”, T/3: „*Rendes*”; GYÖRFFY: „*Rendes ér*”; PESTY: „... a tökösfenék, odább van a lóréhát, ásott fok, nyugatra a *rendes fok*, mely nagy térségű mély, de most már szántóföldnek használt Sirok laposból ered.”

A *Siroknál* kezdődő és egyenes irányban a Görcsös-foknak tartó, abba torkoló keskeny vízfolyás lehetett. A történeti adatok, főképpen a térképek világosan mutatják, hogy régen a *Görcsös-fokot* a *Sirokkal* összekötő *fok* volt. *Rendes* nevét jellemző alakjáról (nyílegyenes) kapta. Ez a tulajdonsága a mellette levő, nagy kanyarokkal tele *Görcsös-fokkal* (l. ott) szemben különösen feltűnő lehetett. A történeti adatokból az is kiderül, hogy nevezték *Rendes*, *Rendes-fok* és

Rendes-érnek. A név a *Rendes-zug* dülönévben él, mely a régi fok körüli területet jelöli (l. *Rendes-zug*).

Rendes torka. – 1863: „*Rendes-torka közlegelő*” (Úrb. tag. 7).

Ismeretlen név. A *Rendes-fok* és a *Görccsös-fok* találkozása.

Rendes-zug (sz.) **Rëndész-zug**. – 1878: „*Rendes Zug* vízállás mentesítés folytán terményezővé vált (H. m. Lt. VI-104), 1897: „*Rendes zug* szántó, legelő” (Úrb. tag. 14), 1938: „Nagyfok a *Rendes zug* düllőben” (Járási Telekkönyvi Hivatal. Tiszafüred, 4. tkb. 1889. hrsz.).

Szántó a *Nagy-fok* (Görccsös-fok) mellett a régi *Rendes-fok* környékén. A név általánosan ismert és használt. A név eredetileg a *Nagy-fok* (Görccsös-fok) és a *Rendes-fok* által alkotott szögletet, a két fok közötti beszögellést jelentette (l. még *Csirülés*).

Répa-föld (l.) **Rípa-főüd**. – T/7: „Répa Föld”.

Kihalt név. A térképen feltüntetett terület ma legelő, a *Csontos, Nagy-Szőlő* előtti szakaszának egy része. Ismeretes a kapásnövényekre vonatkozó régi művelési kényszer. A kapásnövényeket, zöldségfélét a vetésforgón kívül eső szántóföldeken termelték (vö. EPERJESSY, i. m. 175). *Szőlősön* volt *Káposztás* dülönév is (l. ott).

Rév (rév) **Rí**. – T/6: „*Rév Ház*”. A Tiszán való átkelőhely *Domaházán*. *Hidassal* ’komp’ kelnek át. A *hidas* kezelője, vezetője a *révész* (*rívísz*).

Révház (ép.) **Rívísház**. – T/6: „*Rév Ház*”.

Azonos a *Gólyaházzal* (l. ott).

Rókás (sz.) **Róukás**. – 1859: „*Rókás* dülő szántó” (Úrb. tag. 6), 1865: „*Rókás* és *Soltéspart* szántó” (Uo. 8), 1876: „A *Rókás* és *Szilvölgy* közös legelőnek kihagyatnak” (Uo. 4/1); T/1: „*Rókás*”, PESTY. „... *Szilvölgy*, hol hajdan *Szilfaerdő* volt, most szántóföld. Ez összeköttetésben van a *Rókáslapossal*, kétségkívül a benne lappangott rókákról nevezve így. A mellette keletre elnyúló szántóföld *rókásdülő*...”

Összefoglaló neve a tiszai országot melletti dülőnek a *Felsőföld* keleti részén. Változatos domborzatú lapos, halmos, partos határrész. A dülő közepén észak-dél irányban egy hosszú, széles, mélyebb fekvésű terület, a *Rókás-lapos* húzódik. Korábbi neve *Rókás-tó*, *Rókás-fertő*, *Fertő* (l. ott). A lapos mellett kiemelkedő halmos, partos rész neve *Rókás-halom*, *Rókás-halmi-dülő*, *Rókás-hát*. (Ezeket l. ott.) A mai névhasználatban az egyelemű *Rókás* név az általános és közismert. Jelöli az egész nagy területet, magát a lapost is.

A név keletkezésének alapja az adatközlők és PESTY adata szerint is a rá jellemző állatvilág. Ez elfogadhatónak látszik. Ma is megtalálhatók itt a róák.

A történeti anyagban a *Rókás* mellett a *Rókás-dülő*, a *Rókás-halom* mellett a *Rókás-halmi-dülő* is előfordul (l. ott).

Rókás csárda. – É. n.: „... külső korcsma háza végre jelenleg T. Pappszász Ignácz Urnak magán birtokába helyezett s a T. Füredi ország út szélére épített *Rókás* nevű csapszék bíróilag oly renddel állapíttasson meg...” (H. m. Lt. IV-9/d. 165), PESTY: „Szintén a lapos mellett elvonuló, Füredről Igarra vezető úton levő csárda is *rókásnak* neveztetik.”

Kihalt név. Az adatközlők emlékeznek a névre, a pontos helyét azonban nem tudják meghatározni. Az egyértelmű, hogy a *Rókáson* a *Rókás-halom* közelében a tiszaiigari országút melletti kocsmá volt, s *Rókásnak* nevezték.

Rókás farka (sz.). – 1859: „... kivéven a Rókás fertőn megforgó *Rókás farki düllőt*, mely harmadik osztályúnak jegyeztetett...” (Úrb. tag. 1–3), 1865: „*Rókás farka szántó*” (Uo. 8).

Kihalt név. Az iratok alapján a *Rókás-laposnak* a *Soltész-part* mellett a *Szilvölgyhöz* lenyúló nyúlványa. Az iratokban előfordul a *Rókás-farka-dűlő* név is.

Rókás farki-dűlő (sz.). – Kihalt név. Azonos a *Rókás farka* név által jelölt határrésszel (l. ott).

Rókás-fertő (sz.). – 1863: „*Rókásfertő* terméketlen” (Urb. tag. 7), T/2: „*Rókás fertő*”, T/3: „*Rókás Fertő*”, II. József: „*Rókás fertő*”.

Kihalt név. Azonos a *Rókás-tóval*, illetve a mai *Rókás-lapossal*.

Rókás-halom (sz.). – II. József: „*Rókás halom*”.

A térkép szerint a *Rókáson* a tiszaiigari út mellett húzódó hátság, partos területen levő kiemelkedés neve. Másik neve *Rókás-hát*. Az iratok szerint a körülötte levő szántónak a neve *Rókás-halmi-dűlő*.

Rókás-halmi-dűlő (sz.). – 1859: „A *Rókás halmi düllő* a Busznyák halom düllővel első osztályú szántóföldnek jegyződtek” (Úrb. tag. 1–3).

Kihalt név. (L. *Rókás-halom*.)

Rókás-hát (sz.). – II. József: „*Rókás-hát*”.

Kihalt név. Valószínűleg azonos a *Rókás-halommal*.

Rókás kocsmá. – 1854: „Kálmán János *Rókás Kocsmái* bormérő” (Keresztelési anyakönyv).

Kihalt név. Azonos a *Rókás csárdával*.

Rókás-lapos (sz., k.) **Rókás-laposs.** – 1876: „... a szántóföldek közt nagy kiterjedésben átvonuló vízállásos vagy szikes természetű területek által, melyek *Rókás lapos* és *Szilvölgy* nevek alatt mindenki előtt ismeretesek, szántóföldül egyáltalán nem használhatók, az egész közönség által legelőül célszerűen használtathatnánk” (Uo.); II. József: „*Rókás lapossa*”; PESTY: „... *Szilvölgy*, hol hajdan *Szilfaerdő* volt, most szántó. Ez összeköttetésben van a *rókáslapossal*...”

Igen nagy, széles, észak-dél irányban húzódó, a halmos, partos környezettől mélyebben fekvő sík terület. Az örvényi határtól a hozzá teljesen hasonló *Szilvölgyig* tart. Általánosan ismert név. Az iratok szerint korábban *Rókás-tónak*,

*Rókás-fertő*nek nevezték (l. ott). A vízrajzi helyzet megváltozása után foglalta el a régi *tó*, *fertő* helyét a *lapos* köznév.

Rókás-tó (sz.). – 1859: „... a *rókás tavakat*, melyek hasznavehetetlennek ítéltetek” (Úrb. tag. 1–3), 1865. „*Rókás tó* hasznavehetetlen” (Uo. 9); T/1: „*Rókás*”, T/5: „*Fertő tó*”.

Kihalt név. azonos a mai *Rókás-lapossal* (l. ott is). A sok névváltozat (*Rókás-tó*, *Rókás-fertő*, *Fertő-tó*, *Rókás-lapos*, *Rókás*) jól mutatja, hogy a dűlőnevek esetében a táj jellegének változását a név változása követi.

Salétrom-kút (Bt., kút). – Kútgémes, ásott közkút a *Csirezug* mellett a *Kis-Gellért* szélén. A környéke szikes, vizenyős terület. A kút az utóbbi években a vízvezeték építésével elvesztette jelentőségét.

A név a régi salétromfőzés emléke. A névadás alapjául ez szolgált.

Ismert tény, hogy a kibontakozó háborúkhöz a lőpor előállításához nagy szükség volt a salétromra.

KOVÁCS BÉLA felsorolja a Magyarországon levő sziléziták salétromfőző helyeit. A névsorban *Tiszaszőlős* nem szerepel, de a környező községekből ott található *Tiszafüred*, *Tiszaigar*, a kissé távolabb levők közül *Egyek*, *Kunhegyes*, *Kunmadaras*, *Törökszentmiklós* (A debreceni salétromfőzés története. Bölcsész-doktori értekezés. Debrecen, 1941. A debreceni Tisza István Tudományegyetem történelmi szemináriumának kiadványai. 11. 40). Mindebből arra lehet következtetni, hogy ha salétromfőző helyek nem is voltak a községben, a szomszédos főző helyekre könnyen elszállíthatták a salétromfőzéshez szükséges anyagot. KOVÁCS BÉLA arra is utal, hogy a lakóházak földjét kiásták és elhordták. A kiszedett föld helyére újat hordtak (i. m. 15.) A Helytartótanács 1876-ban úgy rendelkezett, hogy a lakásokból salétromfőzés céljára kihordott föld helyét a salétrom terjedésére alkalmatlan homokkal és kövekkel megtölteni nem szabad (NYÁRÁDY MIHÁLY, Salétromfőzés Szabolcs megyében a XVII–XIX. században. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, I. 1958. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat. Budapest, 1960. 210). A salétromszérű rendszerint a kiszáradt mocsár vagy mélyebben fekvő területen volt (KOVÁCS BÉLA, i. m. 5). A házból történő föld kihordásáról GYÖRFFY ISTVÁN is megemlékezik (Magyar falu – magyar ház, Budapest, 1843. 133). A *Salétrom-kút* a *Kis-Gellért* szélén található, mely igen szikes, vizenyős terület.

Sásas (l.). – 1859: „*Sásas* terméketlen” (Úrb. tag. 6), 1863: „A Csontos lapostól a *Sásasig* közlegelő” (Uo. 7).

Azonos a *Sásas-lapos* nevű területtel. Ma a *Sásas-lapos* nevet ismerik. A *Sásas* név valószínűleg elvonás a *Sásas-tó*, *Sásas-fenék* névből. Nevét növényzettéről kapta.

Sásas-fenék (l.). – 1859: „Az összes kaszálló földek általában mind első osztályú minemőségűek a *Sásas feneket* kivéve, mely harmadik osztályú...” (Úrb. tag. 1–3).

Kihalt név. Azonos a *Sásas-lapossal* (l. ott).

Sásas-hát (l.). – 1859: „*Sásas hát*” (Úrb. tag. 1–3).

A *Sásas-lapos* melletti széles, háttas kiemelkedés. A *Csordagyep* része. Másik neve *Sásas-háti-legelő*.

Sásas-háti-legelő (l.). – 1859: „... a *Sásas háti legelő* a t. füredi útig közép-szerű legelőnek itéltetett a benne levő 5 darab szikes fenék kivételével, mely hasznavehetetlennek tekintődött...” (Úrb. tag. 1–3).

Kihalt név. Azonos a *Sásas-háttal* (l. ott).

Sásas-kút (kút). – A *Sásas-háton* a *Sásas-lapos* melletti csordakút.

Sásas-lapos (l.) **Sásas-laposs**. – 1863: „A *Sásas lapos* és környéke rossz minőségű legelőnek vétetett fel” (Úrb. tag. 4/1), 1863: „A *Csontos völgy* és *Sásas lapos* közti legelő rossz minőségűnek találtatott” (Uo.); T/3: „*Sásas-lapos*”, PESTY: „... NagySzöllő. Ez és a falu közti gyepek között fekszenek a lippai, *sásas*, *csontos laposok* terméketlen mocsaras földek.”

Azonos a *Sásas-fenékkel*.

Sásas-tó (l.). – 1863: „A *Lippai ér* a *Sásas tó* közti kis fenék rossz minőségű legelő” (Úrb. tag. 4/1), 1863: „*Sásas tó* közlegelő” (Uo. 7), T/1: „*Sásas tó*”.

Kihalt név. A térképek egyértelmű tanúsága szerint azonos a *Sásas-lapossal*, *Sásas-fenékkel*.

Sáska-gödrök. – PESTY: „... örvényi halom, mely örvény nevű szomszéd faluval határos; a taskó gödre egy hajdani korcsma helye a benne lakott korcsmárostól neveztetve, a *sáskagödrök*, a *sáskajáraskor* ásva a *sáskák* behajtása végett”.

Kihalt név. Lokalizálni pontosan nem lehet. A PESTY adataiból annyit viszont meg lehet állapítani, hogy *Domaházán* a *Taskó-hát* környékén lehetett. A gödör eredetét, funkcióját a PESTY adata egyértelművé teszi. *Gödör* itt ’mester-séges úton létrehozott mélyedés’ jelentésű.

Sebes (sz.) **Sebés**. – 1863: „*Sebes-foknál* kaszáló” (Úrb. tag. 7), 1863: „*Táglásból Halászó fenék víz, Ceglédi fenék víz, Szartos víz, Sebes víz*” (Úrb. tag. 7), T/2: „*Sebes*”, T/6: *Szóllósi Sebes Fok*”; PESTY: „A *Tisza* mentében van a *Sebes fok*, amelyen árvízkor ki és beömlött a vízár...”.

Kihalt név. Az iratokból kiindulva az *Aranyoson* levő *fok* lehetett. Egy 1865-ből származó iratban: „*Ács Ferencnek* kaszáló illetményét az úgy nevezett *Aranyosnál* a *tisza* folyam végképpen elhordta. *Ács Ferencz* fenti nyilatkozata szerint 1848 évig *Elek Salamon* földesúr urasági jobbágya lévén attól annak az *Aranyosnál* lévő *s tisza* által elhordott kaszálója helyett 12 hold kaszallót az úgy nevezett *Sebesbe* használatra kárpótlásul kapott. Urbériség megszüntével ezen kárpótlást tőlle vissza vette (Úrb. tag. 4/1).

Sebes-fok (sz.). – Kihalt név. L. *Sebes*.

Sebes-ráta (sz.). – 1863: „*Sebes foknál kaszáló*” (Úrb. tag. 7), 1863: „Nagy, Kerektói, *sebes* és újfoki *ráták* első osztályú kaszálóknak becsültettek” (Uo. 4/1).

Kihalt név. Az iratokból úgy látszik, hogy az Aranyosnál levő *Sebes* melletti kaszáló volt.

Sebes-víz (sz.). – 1863: „Táglásból Halászó fenek víz, Ceglédi fenek víz, Szartos víz, *Sebes víz*” (Úrb. tag. 7).

Kihalt név. Azonos az *Aranyos*nál levő *Sebessel* (l. ott).

Sirok (sz.). – 1863: „*Sirok közlegelő*” (Úrb. tag. 7), 1878: „*Sirok vízállás*, 1863-ban terményzövé vált” (H. m. Lt. VI-104), 1897: „*Sirok* dülő szántó, rét” (Úrb. tag. 14); T/1: „*Sirok*”, T/2: „*Sirok*”, T/3: „*Sirok*”, II. József: „*Sirok*”.

Összefoglaló neve a *Tiszaderzsre* vezető országút mellett fekvő, a *Klein-tanyától* a *Tiszaszentimrére* vezető országútig tartó hosszú és széles nagy területnek. Az *Alsó-rétnek* egy része. Ma csak a *Sirok* és a *Sirok-lapos* neveket használják. A történeti adatok szerint a hátság kiemelkedés korábbi neve *Sirok-hát*, a mélyebb területé *Sirok-tó* volt, ezt ma *Sirok-laposnak* nevezik (l. ott).

Sirok-hát (sz.). – T/7: „*Sirok hát*”.

Kihalt név. A *Sirok-lapos* melletti széles, hátság kiemelkedés neve.

Sirok-lapos (sz.) **Sirok-laposs**. – 1859: „... középosztályú a *Sirok lapon* kívül, mely hasznavehetetlen” (Úrb. tag. 1–3); PESTY: „... rendesfok, mely nagy térségű mély, de most már szántóföldnek használt *Sirok-laposból* ered.

L. *Sirok*.

Sirok-tó (sz.). – 1859: „*Sirok tó* terméketlen” (Úrb. tag. 6).

Kihalt név. Azonos a *Sirok-lapossal*.

Soltész-part (sz.) **Sóútisz-part**. – 1863: „*Soltész part* szántó” (Úrb. tag. 7), T/3: „*Soltész part*”, T/5: „*Soltészpart*”.

A *Felsőföldön* a *Rókástól* délre eső kiemelkedés egy része. A *Soltész* személynév. A szőlősi református egyház anyakönyvében 1764-től máig szerepel a név. 1778-ban egy jobbágyösszeírásban Joannes *Soltész* található (H. m. Lt. XII-3/c. 844). 1832-ben *Soltész János* a falu bírájaként halt meg (Halotti anyakönyv). *Soltész Sámuel* és *Soltész Sándor* birtoka 1865-ben ezen a határrészen van (Úrb. tag. 8).

Sós-fertő (l.) **Sóús-fertőü**. – 1859: „... a *Sós fertő* és a kis pánczélós düllőbeni három fenék legrosszabb mineműségű legelőnek jegyeztetett” (Úrb. tag. 1–3), 1863: „*Sósfertő* környéke közlegelő” (Uo. 7), T/2: „*Sós fertő*”, T/3: „*Sós fertő*”, PESTY: „... a lyukas és a magyarhalom alatt nyúlik el a *Sósfertő* vízállásos terméketlen lapály.

A *Kis-Páncéloson* az *Igari út* közelében lévő legelőnek mélyebb fekvésű része, hajlata. Esős időben ma is vízállás. Az adatközlők szerint „*rigēm vóut úty, hogy dërikig is írt*”. Az iratokban előfordul még *Sós-tó*, sőt *Sósfertői tó* névként

is. Ez a kettős név a tavak esetében a XIX. században *Szólóson* gyakori (*Balásztó = Balázs-fertő, Rókás-tó = Rókás-fertő* stb.). A *fertő* 'sáros, mocsaras, sekély vizű tó' (BÁRCZI, i. m. 145, 147, 154; KÁLMÁN BÉLA, i. m. 144). A *fertő* köznévként nem él a lakosság nyelvhasználatában, csupán az említett földrajzi nevekben található meg.

A *Sós* név eredetét egyértelműen megállapítani nem lehet. A szakirodalomban közismert, hogy a vizek nevüket ízről, szagról is kaphatják (vö. KÁLMÁN BÉLA, i. m. 142). Az adatközlők erre vonatkozóan nem tudnak tájékoztatni, erre való utalást az iratokban sem lehet találni. Az a tény, hogy az iratok szerint ez a terület mindig legelő volt, arra enged következtetni, hogy jelen esetben is a víz íze szolgáltatott a névadás alapjául. Nem kizárt azonban az a lehetőség sem, hogy a *Sós* személynév. A református egyház anyakönyvében a múlt század elejétől igen gyakori a *Sós* személynév, pásztor azonban egy sem volt közöttük.

Sós-fertői-kút (l.). – 1870: „... a Taffler Kálmán úr földjébe esett, a szellérséget illető úgy nevezett *Sósfertői kút*ért gyakori ígéretések dacára sem nyertünk kárpótlást” (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. A történeti iratból ítélve a *Sós-fertő* legelőjének kútja volt. A *Sósfertő* mellett ma is áll egy gémeskút.

Sósfertő tó. Kihalt név. Azonos a *Sós-fertő*vel.

Sós Julis-rámpa (vasúti átjáró) **Sóus Julis rámpa.** – Vasúti átjáró a *Boboryföld* mellett a *Csordagyep* szélénél. Az adatközlők szerint az átjáró mellett régen egy kocsmá állt, a kocsmáros *Sós Júlia* volt. Az átjáró innen kapta a nevét. Az adatközlők véleményét alátámasztja, hogy a T/7-es térképen ezen a helyen egy csárda látható berajzolva és csárda köznévvvel megnevezve.

Sós-tó (l.). – 1863: „Legelői illetményben kiadatott a hasznavehetetlennek osztályozott és illetményben be nem számított Gellérttői, tajbok és *Sóstói* területek egy része (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. Valószínűleg azonos a *Sós-fertő*vel (l. ott).

Sulymos (sz.) **Sujmos.** – 1859: „... *Sulymos*... melyek hasznavehetetlennek jegyződtek” (Úrb. tag. 1–3), 1863: „... A *Sulymos*, kis és nagy Papere szántásra képes használatú, harmadik osztályú szántó földnek becsültettek” (Uo. 4/1), 1863: „*Sulymos* kaszáló” (Uo. 7), 1863: „*Sulymos* víz” (Uo. 7), T/1: „*Sulymosi*”, T/2: „*Sulymos*”, T/7. „*Sulymos*”; GYÖRFFY: „*Sulymos*”. PESTY: „... a Tisza mentén az Aranyosi erdő, tovább görbelapos, délre a nagyhat. Ettől keletre egy U forma fenék a *Sulymos*lapos, ebből nő ki délre a Papere...”

A mai *Aranyos* és a *Papere* közötti nagy terület. A név valószínűleg tapadásos úton jött létre a *Sulymos-tó* névből. Az iratok és a térképek ugyanis *Sulymos* névvel eredetileg csak a *Sulymos-tó*, a mai *Sulymos-lapos* területét jelölték, s a XIX. században egymás mellett élt a két névalak (l. a *Sulymos-tó* történeti anyagát is). Ma már a *Sulymos* jelenti a korábban *Sulymos-zug*, *Sulymos farka*, *Sulymos-tó* nevek által jelölt határrészt is. A dülő közepén ma is jól látható egy fél-

kör alakú, széles meder, mai nevén *Sulymos lapos*, a korábbi tó medre. A névadás alapja a tó jellemző növényzete volt. A tiszai morotváknak igen ismert és hasznos növénye a sulyom. A szőlősiek emlékeznek rá, hogy hosszú rúdra bundát, illetve bundadarabot kötöttek, léket vágtak, s úgy halászták a sulymot, amit tél folyamán megfőzve igen ízletes eledelnek tartottak (vö. még ECSEDY ISTVÁN, i. m. 168).

Sulymos farka (sz.). – 1859: „*Sulymos farka* kaszáló” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Sulymos farka* kaszáló” (Uo. 8); T/5: „*Sulymos fark*”.

Kihalt név. Lokalizálni a térkép segítségével lehetett. Eszerint a Sulymos-tó, illetve a mai nevén *Sulymos-lapos* félkör alakú hosszabb végének nyúlványa, mely lenyúlik a *Göbe* tájékára.

Sulymos-köz (sz.). – 1859: „*Sulymos köz* kaszáló” (Úrb. tag. 6), 1859: „*Sulymos köz* nádas” (Uo.), 1865: „*Sulymos tó és köze* 40 katasztrális holdnál több szántó” (Uo. 4/1).

Kihalt név. A *Sulymos-lapos* (korábban *Sulymos-tó*) félköre által körülölelt terület. Másik neve *Sulymos-zug* (l. ott). A történeti anyag szerint nevezték *Sulymos-szegnek* is (l. ott). A *Sulymos-köz* név alakulására vonatkozóan figyelemre méltó az 1865-ből való *Sulymos tó és köze* meghatározás.

Sulymos-lapos (sz.) **Sujmos-laposs**. – PESTY: „... a nagyhát, ettől keletre egy U forma fenék a *sulymoslapos*...”

A korábbi Sulymos-tó neve.

Sulymos-szeg (sz.). – 1884. „*Sulymos szeg*” (Úrb. tag. 4/2).

Kihalt név. Azonos a *Sulymos-köz*, *Sulymos-zug* területével.

Sulymos széle. – 1863: „*Sujmos széle* kaszáló” (Úrb. tag. 7), 1865: „*Sulymos széle* kaszáló” (Uo. 8).

Kihalt név. Helyére, jelentésére következtetni lehet.

Sulymos-tó (sz.). – 1859: „*Sulymos tó* terméketlen” (Úrb. tag. 6), 1864: „*sulymos tó* medre” (Uo. 4/1), 1865: „*Sulymos tó* hasztalan” (Uo. 8), 1865: „*Sulymos tó* és köze 40 katasztrális holdnál több kaszáló” (Uo. 4/1); T/5: „*Sulymos tó*”, II. József: „*Sulymos tó*”.

Kihalt név. Azonos a *Sulymos-lapossal*.

Sulymos-zug (sz.) **Sujmoz-zug**. – 1863: „*Sulymos zug* kaszálót második osztályúnak becsültük” (Úrb. tag. 4/1), É. n.: „*Sulymos zug* vízállás 1863-ban terményzövé vált (H. m. Lt. IV-104), 1889: „*Sulymos zug* szántó, rét, nádas mo-csár (H. m. Lt. VI-104), 1897: „*Sulymos zug* rét, szántó, legelő, nádas” (Úrb. tag. 14); T/1: „*sulymos zug*”.

Azonos a *Sulymos-köz*szel. Ma is ismert név, de gyakrabban használt helyette is az egyelemű *Sulymos* (l. ott). Jellemző egy 1912-ből fennmaradt minősítés: „Részben fakadásnak kitett, részben televényes iszap. Fekete szürkés agyag talaj, iszapos, sárgás, barna agyagtalaj. Helyenként lapályos. Silány nádtermés,

mélyedékes, csátés, sásas füvezettel. igen kötött szurkos agyag” (H. m. Lt. VI-104).

Zug itt 'félkör alakú lapos által közrefogott terület' jelentésű.

Szartos (sz.). – 1859: „*Szartos* kaszáló, nádas” (Úrb. tag. 6), GYÖRFFY: „*szártos*”; T/1: „*Szártos*”, T/3: „*Szértos*”.

Kihalt név. A térképek adatai szerint a *Sulymos-tóból* a Tisza irányába kiágazó ér volt, mely a T/3-as térkép szerint összeköttetésben állt a *Taglat*, *Taglás* nevű határrészen a *Kenderáztatóval*. Valószínűleg innen van, hogy egy 1859-ből való iratban a Kenderáztató neve *Kenderáztató Szartos* (l. még *Kenderáztató*).

KÁLMÁN BÉLA a *szartos* szót a *szurtos* 'piszkos, zavaros' szó változatának tartja (i. m. 142). ORTVAY TIVADAR IV. Bélának 1255-ből származó adományleveléből idéz *Szartos* folyót, mely a Tiszába ömlik (Magyarország régi vízrajza a XIII. század végéig. 1882. II. 203–204).

Székykert (Bt., fr.). –

Kihalt név.

A *Széky* családnév. A *székyek* 1945 előtt *Tiszaigar* birtokosai voltak. A történeti iratok szerint korábban *Szölösön* is voltak birtokaik. A hagyomány szerint a *Vadas* (ma szintén falurész l. ott) *Széky István* vadaskertje volt.

Széky-ráta. – 1864: „... 3 hold föld az aranyosi erdő alsó végén az úgy nevezett *Széky rátánál* kihasítandó” (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név. Az iratból következtetve a *Göbe*, a *Nagy-hát* környékét nevezheték a névvel.

Szép-tanya (ta.) **Szíp-tanya**. – 1864: „Szép Bálint és Fekete József s többeknek kik urbéri és majorsági úri természetű földeket is bírnak: lehetséges-e urbéri járandóságukat a majorságival összesítve kiadni?” (Úrb. tag. 4/1).

A *Gellért-dűlő*, illetve a *Gellért-hát* a Tarján egy része. Egy lakóház (cselédház) állt ott gazdasági épületekkel. Az 1864-es adat szerint *Szép Bálint* szőlősi birtokos. 1885-ben *Szép József* neve szerepel a közbirtokosok között (Úrb. tag. 4/2). 1877-ben azt kéri a közbirtokosság, hogy a *Szép József-féle* birtokon közlekedési utat nyissanak. Nem lehet kétséges, hogy a *Szép* személynév, a tanya volt tulajdonosának a neve. Az adatközlők is ezt igazolják. Szölösön *Szép József* a nagyobb gazdák közé tartozott.

Sziget (sz.). – 1803: „... sok rendetlen cselekedetek és vakmerő tilalmas ron-tások csak itt a *Szigeten* is, az hol az kész szénát ökörrel, Lóval Szélyel hányat-ták...” (H. m. Lt. IV-7/b. 845), 1859: „*Sziget*, kaszáló” (Úrb. tag. 6), 1886: „*Szi-ge-ten* a faluéből rét” (Uo. 10); T/1: „*Nagy sziget*”.

Azonos a *Nagy-Szigettel* (l. ott).

Sziget-hát (sz.). – 1864: „*Sziget hát*” (Úrb. tag. 4/1), 1865: „*szigethát* vizes rész” (Uo. 8).

Kihalt név. Azonos a *Nagy-Szigettel* (l. ott).

Sziget-kút (kút). – Ásott kút volt a *Nagy-Sziget* oldalában a *Tó* mellett. „*A Szigetén a parton lévő kút vóut. Lábóun jártak oda vizír. Tizénöt-husz naty fát összekötöttek, oszt hosszú rúddal tolták a lábóut a Tóun keresztül, ojam víz vóut ott. összeszöttik a korsóukat, oszt úgy vittik. A lábóu ojan tutajféle vóut.*”

Sziget-szőlő (sző.) **Sziget-szőüllőü.** – 1859: „*Sziget Szöllő szöllő*” (Úrb. tag. 6), 1863: „*Legelői illetményben kiadatott a farkas sziget mellékén a falu és a sziget Szöllő közti vízjárta legelő*” (Uo. 4/1), 1886: „*A sziget szőlő helység és kis fok között van benne 2. osztályó Pap ere...*” (Uo. 11); T/1: „*Sziget szöllő*”, PESTY: „... az úgy nevezett tótól választva, mely észak és nyugati oldalán körül öleli a falut. E közt papere, nagysziget és a nagysziget folytatásaként tekinthető, de partosabb és sivárabb kissziget közt van a *szigeteszöllő*...”

Kerítéssel körülvett, gyümölcsfával és szőlővel beültetett terület a *Kis-Szigeten*. Másik neve *Kis-Sziget-szőlő* (l. ott). Az összterülete a *Nagy-Szöllő*höz viszonyítva nagyon kicsi.

Szik-halom (sz.) – 1743: „... az Igar és Szöllős közt való határon a *Székhalom* alól...” (H. m. Lt. IV-7/b. 206), 1859: „*Szik halom* gyp, szántó” (Úrb. tag. 6), 1863: „*A Székhalom* egész környéke t. i. meddig ártér volt a Nagy aszóba bemenve a *Tajbok* farkig igen rossz minőségű szántó és legelő földnek becsültetett” (Uo. 4/1), T/2: „*szikhalom*”; GYÖRFFY: „*szikhalom*”.

Kihalt név. A történeti adatok szerint a *Nagy-Aszó* és a *Tajbok-tó* végében, a *Tajbok farka* mellett található. A történeti adatokban a *szék~szik* változat felváltva fordul elő. A *szik* rossz minőségű, sziksós talaj.

Szik-halom laposa (sz.) – 1749: „*Némely szöllősi gazdáknak szántó ökrei az Szék halom mellett levő Szik halom lapossán való ökör itatás kedvéért le legelték volna...*” (H. m. Lt. IV. 7/b)

Kihalt név. A történeti adat jelzi a helyét.

Szil-völgy (sz.) **Szil-vőügy.** – 1859: „*Szilvölgy Dülő* szántó, terméketlen” (Úrb. tag. 6), 1876: „... *szil-völgy* hagyassanak meg közösbén közlegelőnek. Szántóföldnek egyáltalában nem használtatik, akiknek kiadják egyenesen tönkre teszik, ezért közlegelőnek hagyassanak meg. (Urb. Tag. 4/1), 1888: „*Szilvölgy* rét 3. osztályú, a változás után szántó 7. osztályú...” (H. m. Lt. VI-104); T/5: „*Szilvölgy*”; PESTY: „... Balázs fertő, ettől délre a *Szilvölgy*, hol hajdan Szilfa-erdő volt, most szántóföld. Ez összeköttetésben van a rókáslapossal...”

Igen gyakran használt, általánosan ismert név. A *Kis-Szil-völgy* és a *Nagy-Szil-völgy* nevek által jelölt területet együttesen jelöli. Nevezik *Szil-völgy-laposnak* is. A völgy itt *lapos* jelentésű. (L. még *Kis-Szil-völgy*.)

Szil-völgyi-tó. – 1859: „*Szilvölgyi tó* terméketlen” (Úrb. tag. 6).

Kihalt név. Tóra az adatközlők közül senki sem emlékszik. A *Szil-völgy* a *Rókás-tónak*, másik nevéen *Rókás-fertőnek* a folytatása, tehát elképzelhető, hogy valamikor *tó*, *vízállás* lehetett. Egy 1888-ból való irat minősíti először szántónak.

Szil-völgy-lapos (sz.) **Szil-vőügy-laposs.** – 1859: „*Szil-völgy lapos* termékelen” (Úrb. tag. 6).

Azonos a *Szil-völgyvel*. Helyette inkább a *Szil-völgy* az általánosabban használt.

Szobor tér (Bt., t.). – Azonos a *Levente térrel* (l. ott).

Szőlő (gy., sz., sző.) **Szőüllőü.** – 1859: „*Szőllő szőlő*” (Úrb. tag. 6), 1889: „*Szőllő düllő szőlő, szántó*” (H. m. Lt. VI-104), 1893: „*Szőllő düllő* változás után szántó. A phyloxera pusztításai miatt a régi szőlőtőkék kiirtattak s most szántóföldnek használatnak 1893 október hónapja óta. Bejelentetett 1893. december 31. (H. m. Lt. VI-104).

Az 1893-ból való történeti anyagtól eltérően ma a nagyobb része szőlő. Azonos a *Nagy-Szőlővel* (l. ott).

Szőlő alatti-tó. – 1863: „*Szőlő alatti tó közlegelő*” (Úrb. tag. 7).

Kihalt név. A helyét megállapítani nem lehet.

Szőlő megett (sz.). – 1864: „... a *Szőllő megetti düllő*” (Úrb. tag. 4/1), 1865: „*szőlő megett szántó*” (Uo. 8), 1865: „... a *Szőllő háta megett*” (Uo. 4/1; T/5: „*Szőllő megetti*”).

A *Felsőföldön* a *Nagy-Szőlő* mögötti területet jelöli. Lehetséges, hogy valódi névvé sohasem vált, csak helymegjelölés.

Szőlősi-morotva (sz.). – T/6: „*szőlősi Morotva*”.

Kihalt név, senki sem emlékszik rá. A *morotva* köznévi is ismeretlen a faluban. A térkép szerint azonos a *Sirok-lapossal*, a volt *Sirok-tóval* (l. ott).

Szövetkezet köz (Bt., ú., 3) **Szövetkezet köz.** – Régi népi neve a Hangya szövetkezetek melletti gyalog- és szekérútnak.

Táglát-hát (sz., k.). – 1863: „*Táglát hát* első osztályú kaszáló” (Úrb. tag. 4/1), 1863: „*Táglásból Halászó fenek víz, Cegléd fenek víz, Kenderázató víz, Szártos víz, Sebes víz...*” (Uo. 7), 1865: „*Táglás hát kaszáló*” (Uo. 8); T/1: „*Táglás hát*”, T/4: „*Taglat hát*”.

Kihalt név. A térképek szerint a mai *Aranyos, Aranyosi-kaszáló* itt laposokkal, fenekekkel tele területét jelölte. Az összefüggő nagy területet a Tisza medréről kilépve az erek, fenekek segítségével több részre tagolta szétszaggatta, ... egy részét használhatatlanná tette. BARÓTI SZABÓ DÁVID szótárában a *Taglat* 'analysist, felosztást, bontolást' jelent.

Tajbok (sz.). – 1863: „Legelői illetményben kiadatott a hasznavehetetlennek osztályozott és illetményben be nem számított Gellértói, *Tajbok* és Sóstói területek egy része” (Úrb. tag. 4/1), 1863: „kis Pánczélós és *Tajbok szántó*” (Uo.), T/2: „*Tajbok*”, T/4: „*Tajbok*”; PESTY: „A nagyszótól keletre van a *tajbok* szikós, posványos tó...”

A *Kis-Pánczélós* és a *Nagy-Aszó* közötti terület neve. Magába foglalja a *Tajbok farka, Tajbok-hát* és *Tajbok-lapos*, másképpen *Tajbok-tó* nevek által

jelölt területeket. A *Tajbok farka* név kivételével még valamennyi ismert, de inkább csak a *Tajbok* a használatos. A *Tajbok* valószínűleg tapadásos úton jött létre, alapul a *Tajbok-tó*, illetve *Tajbok-lapos* szolgált. Ma már a *Tajbok-lapos* is szántó.

Az anyakönyvben *Tajbok* személynév nem fordul elő. A *tajbok* köznévi eredetére vonatkozó konkrét adatot nem találtam. A szótárak ismernek *tajdok* és *tabojdok* szóalakot 'hitvány, silány, piszkos, mocskos' jelentéssel (Ball.; CzF.; MTsz.; SzamSz.). Talán összefügghet vele a *tajbok* szó.

Tajbok farka (sz.). – 1859: „... a tarjányi düllő másod osztályúnak becsültezt az ezen szántó föld mellett levő *Tajbok farka* gyeppelel” (Úrb. tag. 3), 1863: „*Tajbok farka* közlegelő” (Uo. 7), 1865: „*Tajbok farka* szántó” (Uo. 4/1), 1864: „A *Tajbok farka* a benne levő ingoványos lapos” (Uo. 4/1); T/1: „*Tajbok farka*”.

A *Tajbok-lapos*nak a *Tarján*hoz lenyúló vége, nyúlványa. Ma már szántó. Kihalt név.

Tajbok-hát (sz.). – 1886: „A *Tajboktó* környékén 7. osztályú felsőföld” (Úrb. tag. 7).

Az adatközlők úgy tudják, hogy a *Tajbok-lapos* melletti szélesebb, hátszerű kiemelkedés.

Tajbok-lapos (sz.) **Tajbok-laposs**. – Mélyebben fekvő, fenékszerű terület. Rossz minőségű, szikes szántó. Korábbi neve *Tajbok-tó*.

Tajbok-tó (sz.) **Tajbok-tóu**. – 1863: „*Tajbok tó* közlegelő” (Úrb. tag. 7), 1886: „A *Tajboktó* környékén 7. osztályú felsőföld” (Uo. 11); T/1: „*Tajbok tó*”.

Azonos a *Tajbok-lapossal* (l. ott).

Tarján (sz.). – 1859: „... a *tarjányi düllő* másod osztályúnak becsültezt az ezen szántó föld mellett levő *Tajbok farki* gyeppelel” (Úrb. tag. 1–3), 1863: „*Tarján* a fitanitóé” (Uo. 7), 1863: „Legelői illetményben kiadatott a *Tarján düllő* melléki eddigi közlegelő” (Uo. 4/1), 1863: „*Tarján düllő* szántó” (Uo.), 1882: „... a helybeli református egyháznak azon kérelme, mely szerint a néhai Horváth Mária által részére hagyományozott 50 hold szántóföldet részére a *tarjányi táblán* egy tagban kiadni kérelmezni” (Uo. 4/2), PESTY: „A nagyaszótól keletre van a *tajbok*, sziksós, posványos tó, tovább a *tarjány düllő*, mely a kispáncélos düllővel van összeköttetésben.”

A falu mellett a *Gellért-lapos* délnyugati szélétől a *Tajbokig* és a *Kis-Páncélosig* tartó szántóföld. Általánosan ismert és használt név. Valószínűleg a régi *Tarján* törzsnév emléke. Személynévként a községben sohasem fordult elő. A Szegeden kiadott Acta Historica (ezt a szőlősi nevet) a GYÖRFFY adatára hivatkozva törzsnévi helynévként említi (vö. Acta Historica, Tomus XLIV. Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez. Szeged, 1973. 35). Ismeretes, hogy az országban, az Alföldön sok olyan apró település, telephely volt korábban, melyről írásos emlék sehol nem maradt fenn (vö. GYÖRFFY ISTVÁN, Magyar falu – magyar ház. Budapest, 1943. 32). István király a birtokosokat azáltal is igye-

kezett gyengíteni, hogy egy részüket a királyi birtokra telepítette, távolra eredeti szálláshelyüktől (vö. KÁLMÁN BÉLA, i. m. 167). INCZEFI GÉZA a puszta személynevből származó nevek között legrégebbsnek tartja a *Tarján* törzsnevet annak emlékeként, hogy az ország azon részén megtelepült törzs közé a *Tarján* törzs szétszórt részei telepedtek a királyi várbirtok területére a vár és nemzetségi birtok közé (vö. Puszta személynevekből származó földrajzi nevek. SzTKFÉK. 1960. 40–41). Talán a mi esetünkben is hasonló településről van szó. Nem lehet mellékes, hogy *Szóllós* a *Tomaj* nemzetséghez tartozó falu volt. Abádszalók, az Abák ősi szálláshelye 16 km-re, Tomaj 25-30 km-re van a falutól.

Taskó-halom (sz.). – Azonos az *Örvényi-halom*mal (l. ott).

Taskó-hát (sz.). – Az örvényi és a domaházi határ találkozásánál levő hátság kiemelkedés, rajta kerek, kúpszerű halom. Volt idő, amikor *Király halmának* nevezték (vö. Nyr. XLV, 190).

A név fontos történelmi hely. Tariczky Endre ide helyezi Tas vezér szálláshelyét (Tariczky Endre i. m. 15, Ny. XLV. 190).

Tasku gödre. – PESTY: „... a *tasku gödre* egy hajdani korcsma helye a benne lakott korcsmárostól nevezetve...”

Kihalt név. A helyét nem lehet meghatározni, a PESTY adatából annyi a bizonyos, hogy *Domaházán* a Taskó-halom környékén lehetett.

Telek (sz.). – PESTY: „... *telek* nevű legelő és szántóföld. Szélében van a lebújosi korcsma, a telek kis és nagytelekre osztatik.”

Kihalt név. PESTY adataiból kiindulva a terület Domaházára tehető.

A *telek* köznévből Szőlősön ma nem él, legfeljebb az idősebb emberek beszédében fordul elő igen ritkán ’trágyadomb’ és a ’ház körül levő körülkerített kert, udvar’ jelentésben, valamint az *ostor* telekjeként. A telek jelentésének kérdésével, gazdálkodástörténeti összefüggéseivel a szakirodalomban többször találkozhatunk (BELÉNYESY MÁRTA, Adatok a tanyakialakulás kérdéséhez. A *telek* és a magyar tanya középkori gyökerei. Budapest, 1948.; Uő., A földművelés fejlődésének alapvető kérdései a XIV. században. Ethn. LXV, 394). Általános az a nézet, hogy a *telek* egykori emberi lakóhelyet jelöl, amely természet szerint árvízmentes helyen, de víz közelében van. Többnyire elpusztult falvak, szállások, ritkábban csárdák, újabban tanyák helye (vö. GYÖRFFY ISTVÁN, i. m. 130; MNy. XVIII–XX, 67; Nyr. LXXXI, 308). Szeged környékén a XVIII. században a szegedi határban a szállások állattartásra, elsősorban a tavasztól őszi legelőn tartott nagy jószág legeltetésére készültek. Van arra is adat, hogy 1732-től a birtokba vett *telket* szántották is. A telkes jószág által megrágyázott kaszálók jó termést adtak, így érdemes lehetett feltörni (vö. JUHÁSZ ANTAL, i. m. 284–285). Kalocsa környékén a *szállás* árvízjárta sík föld, rengeteg mocsárral. A mocsarakkal szabdaltszerű terület apró szigetein egy-egy kis falu húzódott meg. Némelyik csak egy kisebb udvarházból és néhány jobbágyházból állt (vö. BARTH JÁNOS, A szállás fogalma és típusai kalocsa környékén. Ethnográfia,

LXXXVI, 2–3. sz. 235–236). Túrkevéen az elpusztult falvak helyét hívják *telek*-nek (vö. DANKÓ IMRE, Túrkevei helynevek történelmi és társadalmi vonatkozásban. Nyr. LXXXIII, 308). BELÉNYESY MÁRTÁNál a *telek* a földet megszálló települése. A jószág nyári éjszakázásának és téli szállásának állandó helye (vö. Ethnographia. LXV, 394). Szegeden a *telek mező* 'olyan mező, amelyen előző esztendőben cserény állott' (SzegSz.). K. PALLÓ MARGIT Veres Péterre hivatkozva úgy határozza meg a *telek* köznevet, hogy nem akármilyen földdarab, hanem *állás*. *Gulyatelek, birkatelek*. Olyan hely, ahová a jószág évről évre visszatér mint szálláshelyére. Lehetőleg a vizes legelők partosabb helyein alakul, s az ott maradt trágyából mindig magasabbra nő (vö. Telek 'Grund' – telek 'Reimen'. NytudÉrt. 38. sz. 193). Az alföldi emberek a térszínforma elnevezésére is használják. Az olyan magaslatoknak, amelyek többé-kevésbé kerek alakúak, *domb, halom, lapanyag, porong, telek* a nevük (vö. MNy. XVIII–XX, 67). A Hortobágyon a *telkek* nagy összefüggő, jó talajú területek. Egyes részeik kora tavasszal víz alá kerülnek, de a víz hamarosan lehúzódik a fokokba, laposokba. A visszamaradt porongok, lapanyagok, *telkek* adják a hortobágyi legelő legjavát (vö. Nyr. LXXV, 345). Az ÚMTSz. kéziratanyaga szerint *telkes föld* 'trágyás földet' jelent (idézi K. PALLÓ MARGIT, i. m. 193).

Ha Szőlősen a *Telek*, illetve *Telek-part* és *Telek alja* nevek által jelölt területeket a fentiek alapján megvizsgáljuk, nagyon sok felsorolt tényezőre ismerünk. Ez a sejtethető határrész legelő és szántó. Ezt a rendelkezésre álló iratokból bizonyítani nem tudom.

A szőlősi határban az *Alsó-réten* van egy *Telek-ér* nevünk is. Ez a *Sirokból* (l. ott) kiágazó széles ér volt, amely lenyúlt egészen az *Aszóig*, sőt a PESTY adata szerint körül folyta az *Aszót* (l. *Telek-ér*). A hagyomány szerint az *Aszó* „*valamikor falu vóut, az ekik sokszor forgattak ki épületmaradványokat a rigijek szērint*.” Az *Aszónak* falu voltára nem találtam adatot sem az oklevelekben, sem pedig a későbbi korból származó iratokban. Egy 1360-ból származó oklevélben viszont Szentimrei Loránt özvegye Igaron levő lakatlan birtokrészét átengedte a szőlősieknek, viszont Szőlős 1/6-od részét a benne levő Szűz Mária-templom kegyuraságával, továbbá *Gyamántelke* felét és *Petri* negyedét kitevő részeket átengedik az özvegynek. Egy 1775-ből származó szőlősi határleírás Igar és Szőlős határát megjelölve sorolja fel a „*Hugati Ér, Petri Halom, Nagy Aszód Ér, Köhérhát* stb. neveket (H. m. Lt. IV-9/d. 83; BÁRTFAI). A nevek felsorolásából ítélve a *Gyamántelke, Petri Halom* Alsó-rétre helyezhető. 1480-ban Szőlős mellett Gyoma Petri, Kis Igor is helységgént szerepel (Csánky).

GYÖRFFY ISTVÁN ír arról, hogy a magyarságnak vannak magános, szét-szórt irtványszerű településformái. Bizonyos pusztá személynévekből képzett birtokos helynevek: *-laka, -háza, -telke* stb. Arra lehet következtetni, hogy ezek kezdetben magános udvarházak kisebb-nagyobb majorságok, egyszóval tanya-szerű telepek voltak, amik idővel falvakká nőttek. Az tény, hogy háromszor annyi praediumot találunk, mint falut, maga is azt mutatja, hogy régen apró te-

lephelyek voltak, amelyek idővel vagy falvakká nőttek, vagy pedig elsorvadtak (Magyar falu – magyar ház. Budapest, 1943. 32). Talán a Szőlős körül meglévő, de ma már csak a régi történeti anyagban található *Gyamántelek*, *Pethry halom*, *Pethrytelke* nevekből is lehet a fentiekre következtetni (H. m. Lt. IV-9/d, BÁRTFAI).

Telek alja. – Kihalt név. L. *Csákány-szag-alj*.

Telek-ér (sz.). – T/7: „*Telek Ér*”; PESTY: „... a *telekér* az aszónak nevezett dűlőt körül kanyarogja, ezzel határos az érintett alsórét is.”

Kihalt név. (L.: *Telek*.)

Telek-part. – Kihalt név. (l. *Telek*)

Temető (Bt., temető) **Temetőü.** – 1859: „*Temető 7 hold*” (Úrb. tag. 6), 1864: „Az iskolás gyermekeknek a fa tenyésztésben s oltásban és a mennyire lehet a házi kertészeten jó példa adással gyakorlatilag taníthatása tekintetéből a *temető* mellett a közösből egy holdnyi tér léssen kihasítandó” (Uo.), 1870: „A *Temető* és a vályogvető terület úgy hisszük, a mi földünkéből nagyobbított meg” (Uo.), 1886: „... a *temető* melletti Vásártér...” (Uo. 11).

A község temetkezési helye volt. Az 1960-as évek elején zárták le, s jelöltek ki új területet temetőnek (l. *Kender-föld*). A név általánosan ismert és használt. Az 1870-es irat azt is mutatja, hogy akkor vályogvetésre a *Temető* melletti területet jelölték ki. Ebből később *Homokos-gödör* lett, ma szeméttelep.

Templomkert (Bt., kert). – A református templommal együtt körülkerített nagy parkírozott terület. A névadás alapjául az épület szolgált.

A templommal kapcsolatos tényeket l. Adatok a falu történetéhez.

Templom köz (Bt., ú.). – A *Templomkert*, a *Nóborda*, illetve az általános iskola közötti gyalog- és szekérút.

Tisza (f.). – 1859: „*Tisza*” (Úrb. tag. 6).

Az országosan ismert *Tisza* folyó neve. A falu határának északi és nyugati részén folyik, egyben elválasztja a község határát az ebben az irányban levő szomszédos községek határától.

A *Tisza* név Pliniusnál bukkal fel először. Talán illir-trák eredetű, jelentését nem tudjuk. Nehéz eldönteni, hogy közvetlenül melyik nyelvből került hozzánk (vö. KÁLMÁN BÉLA, i. m. 139).

Tisza-gát (töltés). – Azonos a *Gáttal*.

Tisza-sziget (sz.). – 1863: „*Tisza Sziget*” (Úrb. tag. 7), 1865: „*Tisza sziget – porond*” (Uo. 8).

Kihalt név. Azonos a *Poronggal*. L. ott.

Tó (sz.) **Tóü.** – 1863: „A Falut környező tó egész kiterjedésében rossz minőségű legelőnek becsültetett” (Úrb. tag. 4/1), 1865: „... óvás tétetik a soha nem használható *tónak* az urbéres vizes legelőterületbe beszámítása ellen” (Uo.),

1870: „... birtoka az úgy nevezett *tó lapos térrel* lévén érintkezésben...” (Uo.), 1878: „Vizes legelőben van a falu alatti *tó*, mely 25 hold területen gyakran, ezen terén pedig különösen 15 hold területen mindig víz által borítottván, teljes hasznavehetetlen” (Uo.), É. n.: „*Tófenék* vízállás. 1863-ban terményzövővé vált” (H. m. Lt. VI-104), 1893: „*Tófenék* T. szőlős község volt zsellérek felosztott legelője, a mellette levő terület a volt telkes gazdák felosztott legelője” (Úrb. tag. 5); PESTY: „... nagyszigetnek nevezetik a falutól mély vízmederrel az ún. *tótól* választva, mely észak és nyugati oldalon körül öleli a falut.”

A falut északon, nyugaton és délnyugaton körülvevő tó volt. Ma sík területű szántó az egész terület. A mellette levő *Farkas-szigettel*, *Tó-háttal* egybevetve csak alapos megfigyeléssel lehet a térszínbeli különbséget észrevenni. A hivatalos nevekben *Tófenék* néven is megtalálható, sőt egy iratban a „*Tó lapos tér*” is előfordul. A mai lakosság csak a *Tó* nevet használja.

A tó köznévi önmagában vált tulajdonnévvé, ezekkel különböztethető meg a többi megkülönböztető elemmel ellátott tótól.

Tó-fenek (sz.). – Azonos a *Tóval* (l. ott).

Tó-hát (sz.) **Tóu-hát**. – 1863: „... *Tóhát* első osztályú szántó földnek is alkalmas közepszerű legelőnek becsültetett” (Úrb. tag. 4/1), 1864: „... az úgy nevezett *Tóhát*i területet, melyet a ’Tktes közbirtokosság a’ sorshúzás kikerülése tekintetéből felajánlott elfogadják” (Uo.), 1870: „Bodnár Sándor panaszolja, hogy a kissé kiemelkedő *Tóhát*i zsellér illetőségéhez út kivágva nincs” (Uo.).

A *Tó* mellett végighúzódó, alig észrevehető kiemelkedésű, hosszú, sík terület. A *Farkas-sziget* része. Jó minőségű szántó. Általánosan ismert és használt név.

Tó-lapos-tér (sz.). – Azonos a *Tóval* (l. ott).

Topáncs (Bt., fr.). – 1776: „*Topantsi* Kis János” (Házassági anyakönyv), 1792: „*Topantsi* Tóth Mihály” (Házassági anyakönyv), 1829: „*Topantsi* Nagy György fia József” (Házassági anyakönyv); PESTY: „A község délnyugati részét a szintén víziútnak nevezhető petykértől választva *topáncs*nak hívják.”

A helyét PESTY pontosan meghatározta. A *Tó* és a *Petykér* vette körül. Az adatközlők szerint „*a topáncson ílt éggy örek halász, aki a csóunakján a háza küszöbijig mēnt, mer odáig vóut a Tóu még a Petykér vize. Vóut úgy, hogy még a halottat is csóunakkal hozták ki.*”

A szó eredetére vonatkozóan talán GRÉTSY LÁSZLÓnak a *topánka* szó elemzésével kapcsolatos megállapításához kell csatlakoznunk. GRÉTSY a *Toppány*, *Toppants* szóalakokra hivatkozva megállapítja, hogy százötven évvel ezelőtt még világosan érezték a *topánynak* a hangutánzó eredetű *top* igenévszóval való rokonságát. A szót GRÉTSY az igeiként és névszóként egyaránt élő *top* alapszó *-ány* deverbális nomenképzős származékának tartja (MNY. LII, 74–75).

A nyelvjárásokban szinte valamennyi köznyelvi *n* vagy *ny* végű szavunk előfordul mind a két módon. Az *n ny* váltakozás nyelvünknek régi sajátossága (MNY. LII, 75). Szólósn is többször találunk rá példát.

A MTsz.-ban a *top* jelentése 'lép'. Lábado nyomába *toptam*. *Topva* megy. *Topva* vagy *tapva* jár az olyan ló, amely a hátulsó lábával az első lába nyomába lép, a gyerek, amikor a homokban vagy hóban lábnyomokat talál, és úgy jár, hogy mindig a kész nyomba lép. Megjegyzendő: Szőlősön az adatközlőknek az a véleménye, hogy „*csak úgy lehetett ot járni, hogy mindig keresni kellett a nyomot, oszt abba kellett lépni. Az iskolász gyerekeket úgy engettik el othonról, hogy a nyomba lépj te, mer lëragacc a sárba.*”.

NYÍRI ANTAL a *habarcs* szóban a *-cs* kicsinyítő képzőt látja (MNY. XLVI, 83). MÉSZÖLY GEDEON a *zuhancs* szóval kapcsolatban kifejti, hogy az edények sokszor veszik elnevezésüket a bennük mozgó folyadék hangjától. A hangutánzó bugyogásból lett a korsó a Dunántúlon *bugyogó*, *bugyoga*, ami a köznyelvben *butykos*, a *göbbsentről* van elnevezve némelyik helyen a 'flaskó' *göbbencsnek*, olyan tréfás képzéssel, mint pl. a 'zápor' a szintén hangutánzó *zuhancs* szóval (MNY. XI, 19). A *topánka* tövét szorosán összekapcsolhatjuk az olyan nyelvjárási szavakkal, mint a *topancs*, *tappancs* 'nagy láb, nehéz lábú' (MTsz.), *topancs* 'topánka' (NytudÉrt. 71. sz. 78). LACZKÓ GÉZA a játszi névszóképzéssel foglalkozva a *Billents* (az apja sánta volt), *Libbents* (az egyik lába rövidebb volt) gúnyneveket említi. Az elnevezés alapja ezekben valami jellemző mozzanatos cselekvés. Mindez arra mutat, hogy az *-en* adja meg a mozzanatos értelmet, a *-cs* pedig névszóképző (vö. Nyr. XXXVI, 300). A *tökincs* 'sárga vízítők' valószínű, hogy a tök kicsinyítése (Nyr. XXXIV, 481). A felsorakoztatott példák analógiájára talán felvethetjük annak a lehetőségét, hogy *Topancs* nevünk is a hangutánzó eredetű *top-* igenévszótó képzős származékszóva.

Tóth Pista gyümölcsöse (gy.) **Tóut Pista gyümölcsöse**. – Almafával beültetett nagy terület. 1945-ben kiosztották a falubelieknek. Tulajdonosa *Tóth István* a falu egyik leggazdagabb parasztembere volt. A tulajdonos már nem él, a család tagjai sem laknak a faluban, a név azonban még ismert és használt.

Tóth Pista tanyája (ta.) **Tóut Pista tanyája**. – Lakóházból és néhány gazdasági épületből álló település volt a *Kis-Páncéloson*.

Tóth Pista útja (dűlőút) **Tóut Pista úttva**. – A *Tóth Pista gyümölcsöse*hez vezető dűlőút. Régi neve *Halászi út* (l. ott).

Tökös-fenek (sz.) **Tökös-fenek**. – 1859: „Az alsó réti legelő középosztályúnak találtatott a *tökös fenék* és köhér tó kivételével, melyek hasznavehetetlenek” (Úrb. tag. 1–3), 1859: „*Tökös fenék* kaszáló a fitanítóé” (Uo. 6); PESTY: „... az alsórét, ebben egy fenék, most már szántóföld a *tökösfenék*...”

Az *Alsó-réten* található. Másik, ma használt neve *Tökös-lapos*. A történeti adatok szerint korábban *Tökös-tónak* hívták (l. ott).

Tökös nevét valószínűleg a jellemző növényzetéről, a vízítőkről kapta.

Tökös-lapos (sz.) **Tökös-laposs**. – Azonos a *Tökös-fenékkel* (l. ott).

Tökös-tó (sz.). – T/1: „*Tökös tó*”, T/7: „*Tökös Tó*”.

Kihalt név. Azonos a *Tökös-fenékkel* (l. ott).

Új-fok. – 1863: „*Újfok*” (Úrb. tag. 7), 1865: „Az *Újfoknál* több mint 40 k. hold kaszálót...” (Uo. 4/1).

Kihalt név. Valószínűleg az *Aranyoson* lehetett.

Új-fok-hát. – PESTY: „... *görbeér*, azután következnek az *újfokhát*, *ceglédihát*...”

Kihalt név. A PESTY adata szerint az *Aranyoson* volt.

Új-foki-ráta. – 1863: „Nagy, Kerektói, sebes és *újfoki ráták* első osztályú kaszálóknak becsültettek” (Úrb. tag. 4/1).

Kihalt név.

Újsor (Bt., fr., ú). – A harmincas években épült falurész a *Temető* déli végében. Két utcát jelöl. *Sor* ’két házsorból álló falurész és mellette levő út’ jelentésű.

Uracs-hát. – PESTY: „... a nagyhát kaszáló, e melletti nagy kerek tó görbének nevezetik, e mellett nyugati oldalán délnek fekszik az *uracshát* egy hajdan Uracs nevű korcsmáros használójáról nevezetve.”

Kihalt név. A PESTY adatából annyit meg lehet állapítani, hogy *Domaháza* területén volt. PESTY a név eredetét egy *Szőlősön* élő személlyel hozza kapcsolatba. A református egyház anyakönyvébe többször megtalálható az *Uracs* név, így a személynévi eredetnek alapja van. 1798-ban „Öntetett a T. szőlősi Református Eklésia egy 115 fontos Harangot Egerbe. A’ koronáját és ütőjét tsináltatta *Uracs András* a’ maga költségén.” 1812-ben *Uracs András* presbiter. Ma nincs *Uracs* nevű ember fa faluban.

Úsztató. – Kihalt név. L. *Juhúsztató*.

Vadas (Bt., fr.). – 1866: „Monori Sámuel által birtokolt beltelek: úgynevezett *Vadas* keleti sarkától egyenes vonalban a Nagy-Szöllőnek...” (Úrb. tag. 4/1), 1878: „Amennyiben a kaszálók között a *Vadastól* a réteken keresztül éjszaki irányban a tiszai védtöltésig dülő út áll fenn...” (Uo.); PESTY: „A község északkeleti részét a belső résztől vízállásos hely az ún. Kis gellértől választva *Vadasnak* hívják.”

A község északkeleti részén levő falurész neve. Eredetileg a *Tó*, *Kis-Gellért* és a *Csontos* közötti kiemelkedés. A hagyomány szerint *Széky Péter* földbirtokos vadaskertje volt. A *Széky*eknek a XVIII. században még voltak *Szőlősön* birtokaik.

Vályogvető-gödör (e.) **Vájugvetőü-gödör**. – 1859: „... a község déli oldala, az Elek Menyhért úr udvarháza előtt *vályog vető gödör* mellett a kenderföldek éjszaki szélén...” (Úrb. tag. 1–3), 1864: „... a *vályogvető gödrök* pedig a gellért tónak a faluhoz közelebb eső részén rendeltetnek kijelöltetni” (Uo. 4/1), 1865: „*Vályog-gödör*” (Uo. 9).

Régen többen foglalkoztak vályogvetéssel. A faluban az építkezésnek a legfontosabb anyagát a vályog jelentette. A vályog vetéséhez alkalmas helyre tehát mindig szükség volt. Az 1859-ből való adat szerint az akkori vályogvető hely a *Kakas-kút* melletti nagy terület volt. Emlékét még ma is őrzi a helynek igen mély fekvése és gidres-gödörös volta. 1864-ben a későbbi *Homokos-gödör*, a mai szeméttelép helye szolgált a vályog vetésére. Az 1930-as években már a *Vadas* keleti részén, a *Csontos-lapos* nyúlványa melletti terület szolgált a vályogvetésre.

Vályog ’törekkel kevert, agyagos sárból téglá alakúra formált és napon kiszáritott építőanyag, amit égetett téglá helyett használnak’.

Vásártér (Bt., fr.). – 1886: „A temető melletti *vásártér*” (Úrb. tag. 11).

Kihalt név. Az adatközlők azonban emlékeznek rá. A *temető* melletti kis tér volt, most lakóház áll a helyén körülkerített kerttel. A faluban vásárok nem voltak. A név a katonaság lóvásárlásainak emléke. Erre a térre vitték a helybeliek az eladásra szánt fiatal lovakat, ahogy akkor nevezték *remondákat*, amikor a falu előljárósága kihirdette, hogy a katonaság megbízottai lovat vásárolni jönnek a községbe.

Vaskapu. – PESTY: „A Tisza által képzett félszigetben van a két nagy bokor nyárfá által képzett *vaskapu*.”

Kihalt név. Az adatközlők között azonban vannak, akik emlékeznek rá. A PESTY adata, de az adatközlők véleménye szerint is a *Domaházi-kaszálóban* a Tisza és a Tisza holt ága által alkotott szigeten volt. Ez a terület ma is kaszáló, tele van nyárfával. Az adatközlők megállapítása és PESTY névmagyarázata megegyezik. TAGÁNYI KÁROLY megállapítja, hogy e kapukkal szorosan összefüggnek a hegyek, völgyek, *erdők*, folyók természetes nyílásai, szorosai, torka, szája, amelyek azután helységnévül is szolgálnak (Gyepű és gyepűelve MNy. IX, 259–260). Az adatoknak ismeretében úgy látszik, elfogadható a PESTY névmagyarázata. A *Woschkapu* helynevet GYÖRFFY GYÖRGY már 1332–37-ből idézi (az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I, Budapest, 1963. 244).

A *Gátnak*, illetve a *Tisza-gátnak* a másik neve.

Vermes-halom (Bt., fr.). – Kihalt név. Az adatközlők közül azonban többen említették, mint a falu kialakulásával kapcsolatosan lényeges helyet. Szerintük ott voltak a faluban az első házak, „*mer így emlégettik az öregék*” Nevezték *Vermes-hátnak* is. Az adatközlők szerint „*ev vóut a falu legnagyobb* (értad: legmagasabb) *heje, ide ásták el a rípát, krumplit*. Az ide vonatkozó irodalom szerint az Alföldön jellemző szó volt a futás. Ha jött a török, menekült a lakosság a füzesekbe, nádasokba. A fálvak legmagasabban fekvő részén vermet ástak. Kiégették, bélelték, s az elrejtett ételeket éppen találták, amikor visszajöttek. GYÖRFFY ISTVÁNNál is megtalálható a vermes gabonátárolás. A gabonát

vermekben a föld alatt tartották. A vermeket vagy az utcán, vagy a falu végén valamely emelkedettebb helyen ásták (i. m. 136), kiégették, bélelték.

Ismeretes, hogy a község többször elpusztult, így az elmenekült, de később visszatérő lakosság az elrejtett gabonát elővehette. A falu többszöri elpusztulás után 1713-ban települt le véglegesen (l. Adatok a falu történetéhez c. fejezet). Csak a véglegesen letelepült ember épített magának időtálló házat. A bizonytalan helyzetben levő, mindig „futásra” kész lakosság istállóiban, fűzfából font s betapasztott kunyhókban, földbeálsott vermekben húzta meg magát. Az 1728. évi összeírás elmondja, hogy a Tiszának ezen a vidékén a jobbágyság fundusai, házhelyei nincsenek telkekre kiszabva, hanem ha valaki bárhol házhelyet szerez, arra nádból és sárból tapasztott házat, kunyhóját bátran megépítheti, vermet is áshat magának akadály nélkül. Az 1728. évi lakóhely-statisztika szerint Szőlősön 15 vályogház (nádból és sárból tapasztott), 19 kunyhó és 10 *verem* volt (SOÓS IMRE, A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon. Damjanich János Múzeum, Szolnok, 1958. 14; vö. még EPERJESSY KÁLMÁN, A magyar falu története. Budapest, 1966. 75).

Vermes-hát (Bt., fr.). – Kihalt név. L. *Vermes-halom*.

Vincze-föld. – PESTY: „A nagypáncélostól északkeletre van a *vinceföld* hajdan Vincze nevű gazdájától, odább a Balázshalom...”

Kihalt név. A helyét pontosan meghatározni nem lehet. Csak annyi bizonyos, hogy a *Felsőföldön* a *Balázs-halom* és a *Nagy-Páncélos* közötti terület neve volt.

A *Vincze* név eredetére vonatkozó PESTY magyarázata elfogadhatónak látszik. Szőlősön 1576-ban *Joannes Wintze* pénzt, 1581-ben gabona- és báránytizedet fizet (U. et. c. 9687. d. 1576/2, 1581/2.). Az 1725–1738. évi jobbágyösszeírásokban is szerepel *Joannes Vincze* név (H. m. Lt. IV-7/b. 2). 1743-ban Kecskeméti István *Vincze Pál* úr kerülője (H. m. Lt. IV-7/b. 206). Az 1754-55. évi nemesi összeírásban a nemesek között található *Vincze Pál* (H. m. Lt. IV-7/b. 2.). A *Vincze* vezetéknev a református egyház XVIII. századi anyakönyvében többször előfordul, s a XIX. században tűnik el. Ma ilyen vezetéknevű ember nincs a faluban.

Wildmann-járó (átjáró) **Vilmán-járóu**. – A Tisza gátján keresztül vezető átjáró. A név eredetével kapcsolatban az adatközlők azt tartják, hogy a „*járóu melletti föld a Vilmányé vóut*”. A *Wildmann* személynév. *Wildmann Adolf* 1882-ben Pazonyi Elek Kálmánné, Elek Mathild helybeli haszonbérője (Úrb. tag. 4/1), majd 1925-ben a későbbi tulajdonos Bobory Györgyné bérője lett (l. még Adatok a falu történetéhez).

Wildmann-tanya (ta.) **Vilmán-tanya**. – Azonos a *Graefl-tanyával* (l. ott). Jellemző, hogy a tanya nevében a *Wildmann* mellett a *Graefl* is egyidőben használatos. A járó esetében maradt a régi *Wildmann-járó* név, de ott megjelent a *Graefl-járó* név is.

Zsidótemető (Bt., temető) **Zsidóutemetőü.** – 1863: „Zsidótemető közlegelő” (Úrb. tag. 7), 1864: „A 3-ik mérés eszközöltetett a *Zsidó Temető* északkeleti sarkától a Tisza réten át...” (Uo. 4/1), 1886: „Zsidótemető” (Uo. 11).

A *Temető* délnyugati sarkában kerítéssel elkülönített temetkezési hely. Az izraelita származású lakosokat temették ide.

Zsidótemplom (Bt., templom, lh.) **Zsidóu-templom.** – 1864: „Izraelita imaház telke 1840. június 10-én költ szerződés mellett 25 váltóforint évi fizetésért engedtetett át Dévay István cs. kir. nyugalmazott lovaskapitány úr által a Szöllősi Izraelita községnek imaház építtetése végett” (Úrb. tag. 4/1), 1886: „Zsidótemplom” (Uo. 11).

Izraelita imaház volt. Az 1950-es években lebontották, sokáig üres telek volt, ma körülkerített kerttel lakóház áll a helyén. A név ennek ellenére általánosan ismert.

Tiszaszőlős nyelvjárásának néhány jellemző sajátossága

Tiszaszőlős a Tisza bal partján Tiszafüred mellett fekszik Szolnok megyében. Régi idők óta lakott terület. A határában előkerült avarkori és Árpád-kori leletanyag említésre méltó (vö.: Makkai János: A tiszaszőlősi kincs. Bp. 1985).

A falu magyar lakosságának folyamatosságára vagy az esetleges telepítésekre semmiféle biztos adatunk nincs. Az a kevés Heves megyével kapcsolatos monográfia, amelyben Tiszaszőlős is megtalálható, nem ad útbaigazítást erre a kérdésre. A történeti adatok a lakosság folyamatosságát sejtetik annak ellenére, hogy a lakosságnak többször menekülnie kellett, azonban úgy látszik, hogy a veszedelem elmúlása után mindig visszatért. (Nyr. 107 [1983]: 182–90.)

Tiszaszőlősre vonatkozóan a nyelvészeti szakirodalomban rendkívül gyér utalás található. Kevés szó, szólás az előforduló anyag (NyjBibl.). Imre Samu osztályozásában a közép-tiszántúli nyelvjárástípusba sorolható. Szerinte egyetlen jelentős eltérés a hajdú-bihari típustól, hogy az *e* : *ë* fonológiai ellentétet megkülönbözteti (A mai magyar nyelvjárások rendszere. Bp., 1971. 362). Sebestyén Árpád a nyelvjárási szakirodalomra hivatkozva közli, hogy a zárt *ë* fonéma előfordulásának határa Szoboszló vidékén húzódik. Tiszacsege, Egyek, Nagyiván, Püspökladány, Kaba, Derecske, Tépe, Berettyóújfalú, Bakonszeg, Furta és a tőlük nyugatra fekvő helységek nyelvjárása zárt *ë*-zű (vö.: Hajdúszoboszló nyelvjárásának jellemzése. Hajdúszoboszló monográfiája. 1975. 599–637). Tiszaszőlős a meghatározott helységektől nyugatra, Egyekhez 18 km-re fekszik.

A falu nyelvjárására legjellemzőbb a zárt /*ë*/, erős *i*-zés, az *óu*, *őü* diftongus, az *ü*-nek a köznyelvinél nagyobb megterhelése. A Szoboszlóra jellemző *l*, *r*, *j* nyújtó hatása nem általános. Sohasem *börjű*, *àlma*, hanem *bornyú*, *alma* stb.

Céлом, hogy bemutassam az egyes fonémák létezését, a köznyelvvél egyező vagy eltérő vonásait, utalok az egyes fonémáknak a köznyelvhez viszonyított terhelésére. Teljességre nem vállalkozom. Az adatközlőkkel történő beszélgetések mellett felhasználtam a több ezer darabból álló, birtokomban levő cédulaanyagot, amelyet az *i*-zés, a zárt *ë*, az *ü* használatának vizsgálatára gyűjtöttem (l.: Nyr. 107 (1983.): 182–90;

MNyj. 26–27 (1984–85): 31–41), nem utolsósorban támaszkodtam arra, hogy a falu nyelvjárása anyanyelvjárásom.

A jelenségek bemutatásában, rendszerezésében elsősorban Sebestyén Árpád tanulmányát követtem (i. m.), de figyelembe vettem más hasonló jellegű feldolgozásokat is. (Imre Samu i. m., Kiss Jenő: A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és alaktana, valamint Szabó József: A nagykovácsi nyelvjárás.)

Részletesebb jellemzés

Magánhangzók

1. A rövid magánhangzók

Nyolc rövid magánhangzója van: *u, ü, /i/, o, ö, /ë/, a, e.*

Az *u* megterhelése megegyezik a köznyelvvél.

Gyakoriságát némileg növeli, hogy egyes szavakban a köznyelvi *o*, *ó* helyén is *u* használatos: *ahun, Bubori (Bobory), bulgár, csuda, csudálkozik, csurdogál, csurgat, csurog, kufër 'katonaláda', máshuva, muzi, puhár, sèhuva.*

Csökkenti az *u* számát, hogy a többes szám harmadik személyű birtokos személyrag az *-uk* helyett *-ok, -jok*: *gójájok, kutyajok, apjok, kalapjok, vagyonyok* v. *vagyonok, lovok, malaccok, magok, nállok* stb.

Az *u* helyén *o* van: *aluminijom, fodbal, fundamëntom, komonista, kopec, pádimëntom, páskom, onoka* stb.

Néhány esetben az *u* megnyúlik: *cúkor, úcca, új 'ujj', túkør* stb.

Az *u* helyén *i*: *iborka, curikk, curikkol.*

Az *ü* a köznyelvvél általában egyező módon fordul elő. Eltérés csak néhány esetben tapasztalható.

Ö helyén *ü* van: *gyükér, türül, türülközöü, büfög, de bökköny* stb.

Az *ü* helyén *i*: *kilsőü.*

Az *ü* helyén *ű* van: *kűd, túkør.*

A birtokos személyrag a többes szám harmadik személyében *-ök, -ék, -jök, -jék*: *ökörjök, ökrök, velék, tehenék, közzéjék, kertyek, fécskéjék* stb.

Az *i* az esetek nagyobb részében megegyezik a köznyelvvél, néhány eltérés azonban előfordul.

A köznyelvtől eltérően *i* használatos: *bitumin 'bitumen', curikk, firfi, girinc, giriny, girízd, girízdés, hörpint, iborka, idésanyám, idésapám,*

idésnéém, ippen, kilís, krizantin, messzi, pinték, ridikül, siket, sipka, teli, vircse, zombik stb.

A szó végére kerülő egyes szám birtokos személyrag sohasem *i*, de toldalék előtt gyakori: *ere > erit, elé > elébe* v. *elejibe, erdeje > erdejít, ereje > erejit, fejivel, fejibe, füle > fülit, ideje > idejibe* stb.

Megtalálható még: *apránkint, düllőünkint, esténkint, fejenkint, réggelenkint* stb.

Csökkenti a számát néhány nyúlás: *finom, vidám, pipa, szik* (szik), *szil* (szilfa) stb.

Az *o* előfordulása nagyjából egyezik a köznyelvvél, néhány eltérés azonban itt is található.

Növeli a számát: *aszott, fodbal, kopec, komora, lugos, onoka, onokája, sorogja, magoss, villony, lábom, újom 'újjam'* stb.

Az *asztán* helyén *osztán, oszt* van. A birtokos személyrag *-ok, -jok* (1. még *u* fonéma).

Csökkenti a számát: *ahun, barona, bërétva, Bubori, bulgár, csuda, csudálkozik, csurdogál, elevátër, csurgat, gádër, hunnan, kufër, máshuva, marëk, muzi, óur 'orr', orvas, puhár, sëhuva* stb.

Az *-ol* hangkapcsolatok helyén az *l* kiesésével pótlónyúlásos *óu* diftongus hangzik: *vóút, nyóúc* stb.

Az *ë* igen nagy megterhelésű fonémája a nyelvjárásnak. Megtalálható hangsúlyos és hangsúlytalan helyzetben, szótőben és toldalékokban egyaránt. Megléte nagymértékben csökkenti a nyílt *e* terhelését, változatosabbá teszi a kiejtést, néhol jelentéskülönbséget is ad. Néhány jellegzetes példa: (fújnak a) *szelek*, (kenyeret) *szelëk*, (kenyeret) *szegëk, szëgek* (vannak a cipőben) stb.; *Bëcsali* (csárda), *Cëglidi, Csërje, Dëják, dëszka, fëdíl, fëlsőü, gyëp, Mënyhërt, sër, sëtít, szëg, zsëmje; fazëkas, gyërëk, idës, kendër, sebëss, szövetkëzet, verëm, vermës, fejëk* (tehenet), de 'fejük' jelentése is van; *kërëszt, rëndës, sëpër, vëdër, vërëss; gyikinyës, kërësztes, përës, përgël; fenekët, gyëpët, ligetët, szëmetët, szövetkëzetët*, de: *kertet, vërëssët* stb.; *fejëk* (-ük), *tehenëk* (-ük), *kenyerëk* (-ük), *pízëk* (-ük), *közzëjëk* (-ük), *szëmëk* (-ük); *Pëtykëren, Cëglidën, Köhëren, fehírën*, (hol?), de: *fehírën* (hogyan?), *sebëssën*, de *sebëssen, vërëssën*, de: *vërëssen* stb.; *szövetkëzethë, mühejhë* stb.; *hëccër, ëtyszër* v. *ëccër*, valamint: *bërétva, dëra 'dara', dërálóu, gërággya, katëszter*. (L. még: A zárt *ë* használata Tiszaszólóson. MNyj. 26–27 [1984–85]: 31–41.)

Az *ö* általában egyezik a köznyelvvel, számát a köznyelvvel szemben csak kevés eset növeli: *bökköny, fröstök, fröstököl, röggöny* 'röntgen', *röggönyöz* 'röntgenez' stb. Az *-ük* birtokos személyrag *-ök, -jök: főügyök* stb. (1. *ü* fonéma).

Néhány eltérés csökkenti a számát: *gyükör, türül, giríny* stb. (1. *ü* fonéma).

A köznyelvi *-öl* hangkapcsolat helyén az *l* kiesésével pótlónyúlásos *őü* diftongus található: *kőüccsigés, köüt, tőücsír, tőüt, tőütött, tőütyfa, zőüd*. Ez a jelenség figyelhető meg az *őürviny* (örvény), *őür* 'öröl' szavakban. Az *ö ~ e* váltakozás is előfordul: a *köménymag ~ kemímmag*. Az *e ~ ö* váltakozásban mindig az illabiális változat használatos: *sépër, sër, csépëg, vërëss, përés, fël, vëdër, lëszël, tëszël* stb.

Az *a* a köznyelvhez hasonlóan előforduló fonéma.

Növeli a terhelését, hogy néhány szóban más hangok rovására megtalálható: *barona, kila, kilamétër, orvas, lapossak* (*laposok* helyén) stb.

Az *r* rövidülése következtében pótlónyúlásos hangsúlyos nyújtott alak jön létre: *āra, amāra*, az *l* kiesésével megnyúlik az *a*: *bāra* stb., a hosszú *á* hang helyén gyakori az *a*: *akarmejik, akarhun, valahuva, rampa* stb.

Néhány jelenség csökkenti az *a* terhelését: *ákácos, dëra, dërálóu*, (kizárólag az idős embereknél), *gërággya* (de: *garád*), *hunnét, onnét, osztán, óután, villony, sorogja* stb. (1. még az *o* fonéma; *lábom, újom* stb.).

Az *e* minden helyzetben előforduló fonéma.

Növeli a számát néhány esetben a hosszú *é* kárára való *e* használat: *abéce, bele* 'béle', *lëfele, fenek, keves, közepsőü, véce* stb., valamint más szórványos esetek: *cipe, kemímmag* stb.

Megterhelését nagymértékben csökkenti a zárt *ë* használata (1. *ë* fonéma).

Hangsúlyos nyújtott alak jön létre az *r* rövidülése, valamint az *l* kiesése következtében: *ëre, mëre, ëjár, ëjutok, fëjutok, ëránt* stb. Az *ë* kivételével csak néhány jelenség csökkenti az *e* terhelését: *messzi, girízd*, illetve *gërëzd, ridikül, teli* stb.

2. A hosszú magánhangzók

A falubeli nyelvjárás hosszú magánhangzó-rendszere a köznyelvinek megfelelően 7 hosszú fonémából áll. Az *ó, ő* helyén jelentkező dif-

tongusokat a monoftongusos főváltozathoz sorolom. Az *l*, *r*, *j* hatására megnyúlt, illetve pótlónyúlásos *e*, *a* (*ēre*, *āra*, *bāra*, *ējut* stb.) hangokat nem tekintetem önálló, külön fonémának. Ezért a rövid magánhangzók-nál mutattam be őket.

A hosszú magánhangzó fonémák: *ú*, *ű*, *í*, *ó*, *ő*, *á*, *é*.

Az *ú* minden helyzetben előforduló önálló fonéma. A köznyelvtől kevés esetben tér el a terhelése.

Növeli a terhelését: *cúkor*, *fűrű* 'fűrő', *kútat* (ás), *lú* 'ló', *úcca*, *új* 'ujj', *zsúzsok* stb. Az *l* kiesésével pótlólag megnyúlik az *ú*: *kúcs* stb., a -*ból*, -*ról*, -*tól* rag mindig zártabb ejtésű: -*bűl*, -*rűl*, -*tűl* (*asztalbűl*, *asztarrűl*, *asztaltűl* stb.).

Az *ű* minden helyzetben előforduló fonéma. Terhelése jóval nagyobb a köznyelvinél.

Leggyakoribb az *ő* rovására jelentkező *ű*: *bőjűcsű*, *bű*, *bűr*, *csű*, *fenkű*, *fűkötőjű*, *gyeplű*, *hétfű*, *kű*, *kűműves*, *lű*, *meddű*, *menkű*, *szű* 'sző', *szűrű*, *tű* 'tő', *ű* 'ő', *űk* 'ők', *vísű* stb.

A rövid *ü* helyén *ű*, esetleg az *l* kiesésével nyúlik meg az *ü*: *dűt*, *kűd*, *tűkőr* stb.

A -*ből*, -*ről*, -*től* rag mindig zártabb ejtésű: -*bűl*, -*rűl*, -*tűl* (*mibűl*, *mirűl*, *mitűl* stb.). *É* helyén *ű*: *fűsű*, de *físű* is.

Az *ű* hiánya rendkívül elenyésző: *dűllőjű* stb.

Az *í* igen nagy megterhelésű fonémája a nyelvjárásnak. Az *i*-zés megtalálható hangsúlyos és hangsúlytalan helyzetben, toldalékokban és szótőben egyaránt.

Túlnyomó többségben a köznyelvi *é* fonéma helyén jelentkező zart *i*-zés fordul elő: *íg*, *il*, *hív*, *líp*, *níz*, *mír* 'miért', *rit*; *iccaka*, *félidés*, *izik*, *fírég*, *kisőjű*, *kíve*, *lilék*, *ripa*, *beszil*, *fehír*, *szívanóu*, *kaparík*, *kerítis*, *kössig*, *páncíl*, *tessík*, *dicsőjűssig*, *zőjűcsig* stb.

Szórányosan megtalálható más hangok helyén is: *irígy*, *kílsőjű*, *kőműves*, de *kőműves* is, *szik*, *szil* fa, *zsizsik* stb. (L. még: Az *i*-zés használata Tiszaszőlősen, Nyr. 107 [1983]: 182–190).

Az *ó* a köznyelvhez hasonló megterhelésben fordul elő, tőle csupán néhány esetben tér el. Leginkább diftongusban realizálódik: *átjáróu*, *kaszálóu*, *kunyóu*, *nóuborda*, *alsóu*, *sóus*, *Róukás* stb.

Terhelését növeli az *l* kiesésével és az *rr* rövidülésével járó pótlónyúlás: *bóut, dógózik, gyóuc, nyóuc, óucsóu, vóut* stb.; *óra* 'orra', *a* helyén: *óután, óut*, 'asztán' stb.

Elenyésző számban az *ó* helyén *ú* látható: *lú, fúru* stb. A *-ból, -ról, -tól* rag mindig zártabb ejtésű: *búl, -rúl, -túl: tóubúl, Páncilosrúl, Aszóutúl* stb.

Az *ő* fonéma helyzete nagymértékben hasonló az *ó*-éhoz.

Az *ő* leginkább a diftongusokban realizálódik: *düllőü, elsőü, felsőü, inneksőü, szőüke, temetőü, tetőü, ülőü* stb.

Terhelését növeli az *-öl* hangkapcsolat átalakulásából az *l* kiesését követő pótlónyúlásos jelenség: *bőücsű, főüd, gyümőücs, szemőücs, törkőü, vőügy, zőüd* stb.

A számát jelentősen csökkenti a zárt *ű*-zés: *bőücsű, bú, búr, csű, kű, lű* stb. (1. az *ű* fonéma).

Az *é* helyzete, terhelése szorosan összefügg az *i*-ével. A köznyelvi *é* hangoknak a helyén csak részben találunk *é*-t: *ég, jég, léc, rév* (de *ri* is: *rijárás rivisz*), *cserép, kerék, kötél, téglá* stb., de *írte, kiséü* stb. (1. *i* fonéma); *a* helyén *é*: *zsétár* 'sajtár' stb.

Terhelését nagymértékben csökkenti a zárt *i*-zés, ami néha *i*: *enyím* és *enyim, krizantin, vőüfi, zsombik*, néha a köznyelvi rövid párjának használata: *ábéce, fenek, keves, középsőü, lefele, véce* stb. Az *é* helyén *ü*: *fűsű*.

Az *á* előfordulása a köznyelvihez hasonló. Eltérése nagyon minimális.

Növeli a terhelését: *ákácfa, ártézi, gimnázista, tráncport* 'transzport'.

Csökken a terhelése: *akarhuva, akarki, akarmijen, fajront, rampa, spajz, vajling* stb.

Mássalhangzók

A *j*-zés

Imre Samu szerint a *j*-zés ebben a nyelvjárástípusban a legerősebb (i. m. 361).

A falu nyelvjárásában a palatalizált *l* és a helyette használt *l*-ező ejtés ismeretlen. Szoboszlóhoz hasonlóan *j*-t találunk a *jány*, *tajiga*, *pájinka*, *váju* példákon túl a *gajj*, *ijen*, *mejj*, *vájug* stb. szóalakokban is.

A palatalizáció, depalatalizáció

A jelenségre a falu nyelvjárásában kevés példát lehet találni: *Danyi*, *nyőű* (nő), *nyöveszt* (növeszt), *Vilmány* (Wildmann), *Kátmány* (Kaltmann), *puttony*, *szelony*, *röggönyöz*, *takarmány*, de *takarmánt* eszik, *bökköny*, de *bökkönt*, *dohány*, de: *dohánt széd*, *léhány*, de *léhánta a takarmánt*, *cigány*, de: *Cigán-laposs*; *bizon*, *bizo*, *mán 'már'*, *ménkű* stb., *szégíny*, de *szégín legíny*, *kémíny*, de *kéminkotróu* stb.

Hasonulósos jelenségek

A köznyelvben előforduló hasonulósos jelenségek mind megtalálhatók a falu nyelvjárásában, azonban ezen túl még egy-két sajátosság is megfigyelhető.

Az *rl* > *ll*: *babillevél*, *kollát*, *pallag* 'parlag', *sállik* (a ló), *tallóu*, *tölleszt*; *lr* > *rr*: *farra*, *kötérre*, *szárra*, *szírre*, *óudarra*; *gn* > *nn*: *tënnap*; *dl* > *ll*: *pallóu*, '3–4 cm vastag, széles deszka', *padlóu* 'a szoba padlózatára szolgáló vékonyabb, keskeny deszka', „pádimentomosz szoba”, „në hord bë a *padlóura* a sarat”, *pallás* 'padlás', de *hidlás* 'az istállóban az állatok vizeletének összegyűjtésére szolgáló árok, tetején padlódeszkával'; *gyt* > *tt*: *fottok*, de *fotyok* is, *hattok* vagy *hatyok*, *hattatok* vagy *hatytatok*, *vattok*; *dgy* > *ggy*: *hagy gyújjon*, *agy gyorsan* stb.; *dcs* > *ccs*: *hacs csinájja*, *acs cserébe* stb.; *gycs* > *ccs*: *ëcs csikóu*, *nacs csikóu*, *nacs csúnya embër*, *lécs csapóu* stb.; *jjny* > *ny*: *únyi* 'újjnyi'; *nl* > *ll*: *killóudik*, *szélláda* 'szénláda', *széllapát* 'szénlapát' stb.; *scs* > *ccs*: *kics csikóu*, *kics cseléd* stb.; a mutató névmás *z*-je hasonul a következő mássalhangzóhoz: *as së*, *es së*, *el lëd belőülle*, *em még nem vóut ott*, *et tette*, *el látta* 'ez látta', de mindig *avval*, *evvel*; az *rs* hasonulása soha nem fordul elő: *borsó*, *farsang*, *korsó*, *nyers* stb.

Affrikálódás

A Dunántúlra jellemző affrikálódás (*ty-zés, gy-zés*) nem fordul elő, de néhány más esetben megtalálható az affrikálódás: *bëgubóddzik, cvettër, bocfa, gyön, bornyú, varnyú, tráncport* 'transzport'. Más esetben *ry* az ejtés: *sarjú* stb.

Kieséses jelenségek

A hármassalhangzó-kapcsolatok a köznyelvinél gyakrabban oldódnak fel kivetéssel. A két hármassalhangzós kapcsolatok egyes típusainak helyi megoldását is ide sorolom: *aszma, aszitte, fírhë mëgy, gané* 'ganaj', *hí* 'hív', *karé, katuja, parhëlt* 'sparherd', *pajz, pórol, pekulál, penóut, röggöny, szí* 'szív', *taniszli* 'staniszli', *taré, tëlázsi, törkőü, vőüfi; aszonta, asz keresi, aszonygya, inekcijóü, kerbe, kërëzgát, kërëszfa, minnek* 'mindnek'; *majnem, monygyuk, mos majd, në bánd* 'bánts'd', *tesvir, vajling* 'vajdling' stb., de *drótot, friss, krajcár* stb.

A hármassalhangzó után a *t, d* gyakran kiesik: *azír, ezír, mëgin(t), mer(t), mír* 'miért' stb.

A *j* kiesésével megnyúlik az előtte álló magánhangzó, ha nem volt előzőleg is hosszú: *elbütt* (a nap), *gyút, rágyút* (a pipára), *gyút* (szénát), *hitta, iccakázik, karé, nyút, nyútóufa, nyútóüdzscka, paré, taré* stb.

Leggyakoribb jelenség az *l* kiesése. Rendszerint diftongusos változatot eredményez, s megnyújtja a szótag magánhangzóját: *bóüü, böücsü, főüü, főüü, gyümöücs, hóüü, hóüü, küü, móüünár, nyóüü, köüüök, óüü* 'olt', *tőüücsír, tőüütyfa, tőüütis* stb. Néha kiesik az *el* igekötőből az *l*. Ilyenkor megnyúlik az igekötő magánhangzója: *ëjár* stb. (l. *e* fonéma).

Mássalhangzók rövidülése

balon, istálóü, komonista, stram, vacilál, tërász, variál stb.

Mássalhangzók felcserélése

ahun 'ahol', *gargalizál* 'gargarizál', *gyön, gyössz, mán* 'már', *paksus* 'passzus', *pëndël* 'pendely', *ridikül, röggöny, szërbusz, zsétár* 'sajtár' stb.

A mássalhangzók nyúlása

Intervokális helyzetben néhány mássalhangzó hajlamos a nyúlásra, de ritkán megtalálható szó végén is: *aggancs, aszott* 'aszat', *bágyatt, bakkancs, köppený, belőüllem, bűdöss, düllőü, erőüssen, këttyög, laposs, magoss, porcëllán, sebëss* 'gyors', de *sebës a keze* 'kiütéses'; *szőüllőü, utánna* stb.

A hosszú *nn* Szoboszlóval ellentétben nem fordul elő (nincs *szappann* stb.).

A hiátus és a hiátus megszüntetése

A két magánhangzónak egymás mellé kerülésével keletkezett hangűrt a falubeliek a köznyelvhez hasonlóan oldják fel: *fijaji, Petőűfi juccaji, lilijom* stb.

Alaktani jelenségek

Az alaktani jelenségekből a helyi sajátosságok közül a legjellemzőbbeket mutatom be.

Névszótövek

A köznyelvi *szekér–szekeret, tehén–tehenet* stb. alakokhoz hasonlóan a szőlősi nyelvjárásban is hosszú magánhangzót találunk az esetek túlnyomó többségében, de néhány szóalakban az *e* is megtalálható: *keves–keveset, közepsőü–közepsőüüt, szëmet–szëmetët* stb.

Sebestyén Árpád jelzi (i. m. 612), hogy Szoboszlón a többeli hosszú magánhangzók megőrzése megfigyelhető. Ez a jelenség ritkán, kizárólag az idősebbek nyelvében Szőlőson is megtalálható: *kanált, puhárt, sárt* stb.

Az egyes szám harmadik személyű birtokos személyraggal alakult tövekre általában jellemző a *feje–fejüt, fejibe, fejivel* stb. (l. A birtokos személyragozás).

A köznyelvi *karaj, paraj, taraj, ganaj* szavak tőtípusa: *karé, paré, gané* stb. (l. Kieséses jelenségek).

A *v*-töví névszók tövében a köznyelvi alak az uralkodó; de előfordul a *csű; csövet* mellett a *csút, a kű, követ* mellett a *kút* is („aggy étý *csút* nekem is”).

Az igetövek

Az *ád, hágy, kél* stb. tőalakok csak elvétve, egy-két idős ember beszédében fordulnak elő: *fēlkél a nap, nem kél el a termíny* stb.

A *v*-tövű igéket *v* nélkül használják: *hí, hídd, híttak; szí, szíjjad, szídd, szíssz, szíttok, szíttak* stb.

A *fől, nől* igetöveket nem használják, csak *főű, nyőű* fordul elő. A köznyelvi *lő* mindig *lű*, de: *lövök, lövís, lövőüdöz* stb.

Az *eszik, iszik* egyes szám harmadik személyű múlt idő alanyi ragozású alakja: *ētt, itt*. Ma is általános használatú. Gyakori jelenség, hogy a *d, t* végű igékhez közvetlenül csatlakozik a főnévi igenév képzője és a *-lak, -lek* rag: *tanítani, hasítani, kérdlek, küdlek* stb. („El kéne *hasítani*”; „Majd *elküdlek* én tígédet!”).

A birtokos személyragozás

A birtokos személyragozásban csak a 3. személyű ragok mutatnak eltérést a köznyelvi formáktól.

Gyakori az egyes szám harmadik személyben a többeli mássalhangzó megnyúlása: *tehennye, tehennyit, bödönnye, lapossa, orvassa* stb.

Ha az *-e, -je* személyrag-változatok után még további toldalék következik, akkor a személyrag rövid *i*-vé válik: *erit (ér), eribe; erejit, erejivel, erjibe; kertyibe; fenekit, közit, erdejít, rítyit* stb. (1. még *i* főnéma).

A többes szám harmadik személyű birtokos személyragban a köznyelvi *-uk, -ük, -juk, -jük* változatok helyén a nyíltabb magánhangzós *-ok, -ök, -ék, -jok, -jök, -jék* található: *házok, lábok* („kiteszik a lábokat”), *rúllok, örömök vóut benne ’örömük’, megellēt a tehenék ’tehenük’, pízék ’pénzük’, kényerék ’kenyerük’, zsebék ’zsebük’, ökrök, ökörjök ’ökrük’, fíjok, lakójok, malaccok, vevőűjök, szőűllőűjök, közzéjék* stb.

A névragozás

A legjellemzőbb ragozási sajátosságok a falu nyelvjárásában: a tárgy *t* ragját néha megkettőzve használják: *asztat, esztet, útet*; az egyes szám 2. személy mindig *tígédet* stb. Néha a köznyelvtől eltérő tőváltozatot találunk a ragok előtt: *kútat, útat, úccát, cúkort, csűt*, máskor eltérő tövéghangzó előzi meg: *ekít, puhárt, sárt* stb. A birtokos személyragos

szó további ragozása esetén is más tövéghangzó található: *fejít, térgyít* stb. (1. A birtokos személyragozás; *i* fonéma).

A köznyelvi *-hoz, -hez, -höz* ragok általános használati formája *-ho, -hē, -hō*: *kössíkhászho, Csapóuho, Csěrjéhē, csűhō, Göbéhē* stb. A *-ból, -ből; -ról, -ról; -tól, -tól* határozóragok mindig a zártabb *-búl, -bűl; -rúl, -rűl; -túl, -tűl* formában élnek: *bóudbúl, rítrúl, Róukásrúl, szövetkēzetbúl; Aranyostúl, attúl, előürúl, hátúrúl, magátúl, szőüllőütúl* stb. Az ide tartozó ragokból alakított személyragos határozószók rövid és hosszú magánhangzóval váltakozva találhatók: *rúllam – rullam, túlled – tülled* stb.

A *-bú, -bű; -rú, -rű; -tú, -tű* forma sohasem fordul elő.

A *-val, -vel* rag használata a köznyelvvel megegyezik. Az *l* nyújtó hatása nem érvényesül. A köznyelvi *azzal, ezzel* alakkal szemben az *avval, evvel* az általános.

A köznyelvi *-ban, -ben* ragok helyén is a *-ba, -be* használatos.

A köznyelvvel egyezik az *-n, -on, -en* (*-ēn* is van), *-ön* használata: *Aranyoson, Cēglídēn, Csěrjēn, fehírēn, fehíren* (hogyan?), *vőügyön* stb. (sohasem „*píjaconn*”, „*vőügyönn*” stb.). A ragnak mód-állapothatározó szerepű változatában nincs *-on* forma, mindig az *-an* használatos: *parasz-tosan, okosan* stb.

Az *-ért* rag mindig *-ír* alakban szerepel: *azír, ezír, főőüdir, mír* 'miért', *pízír, rítír, szőüllőüír, tóúír, útír* stb.

A *-kor₂* illetve a *-szor, -szēr, -ször* ragok magánhangzóin nem érződik az *r* nyújtó hatása: *akkor, haccor, héccēr* stb.

A családnevek és foglalkozást jelölő névszók mellett a köznyelvi *-ékhoz, -éknál* helyén az *-ék* képző használatos: „*megyek Nagyék, vóútam Nagyék*” stb.

A hasonlító határozó mellett a köznyelvi *-nál, -nél* helyett gyakoribb a *-túl, -tűl* használata: *apáttúl* (is nagyobb), *tűllet* (kissebnek láccott) stb.

Az igeragozás

Az ikes ragozás használata csak egyes esetekben figyelhető meg. Az első személyben mindig *észék, iszok*. A harmadik személyben az *észik, iszik* élő, a feltételes módban mindig *ēnne, inna* fordul elő. A felszólító módban sincs meg az a „heves burjánzás” (Sebestyén Árpád, i. m. 625), ami Szoboszlón tapasztalható, bár néha itt is megtalálható az ikes igék iktelen és az iktelen igék ikes ragozása. Csak az udvarias felszólításban

fedezhető fel: „*tessik lēülni, tessik mēkhalgatni*” stb. Egyéb esetekben elvéve egyszer-egyszer hallható, akkor is csak öregekhez szólva: „*űjők lē, aluggyők kend, nē jajgassők mindig, beszilgessők ēty kicsit*” stb.

Az alanyi ragozás egyes szám második személyű alakja néha (elsősorban kedveskedő megnyilatkozásban, kis gyerekekkel való beszélgetés közben) *-ol, -öl*: *adol* (nekem ēty picit), *mondol* (valamit), *ugrol* (ēgy nagyot) stb.

A jelen idejű egyes szám harmadik személyében *-n* ragot csak a *megy* ige esetében figyelhetünk meg, ott is csak ritkán, elvéve fordul elő: „*Mēgyēm má mēgin* a kocsmába, nizzítēk csak!”

Egyes esetekben a kötőhangzó nélküli formák az általánosak a ragozás során (*kihult, mēgált* stb.), de az esetek egy részében a rövidebb és a hosszabb alak egymás mellett él: *segíteni akartam – segíteni akartam, tanítlak – tanítalak, kérdlek – kérdelek* stb.

A harmadik személyben a *kell* ige *kēllene* alakja helyett a *kék, kéne* használatos, az első személyben a *kénék* forma a gyakoribb: „Nem *kénék* én ot mán, minek mēnnék oda.” „Nekēm is *kék* ojan ruha.”

A *-suk, -sük* igeragozás használata a faluban általános.

A szóképzés

A nyelvjárás a képzőállomány tekintetében nem mutat lényeges eltérést a köznyelvtől. A köznevekben és földrajzi nevekben igen gyakori az *-s* és az *-ás, -és* képző.

A főnévi igenév képzője mindig *-ni*.

A *-talan, -telen* fosztóképző olykor változott tőhöz járul: *sajttalan* (sóttlan) stb.

Mondattani jelenségek

A szőlősi nyelvjárás a mondattani jelenségek tekintetében általában megegyezik a köznyelvivel.

A jelenleg rendelkezésemre álló adatok alapján jellemző eltérésnek látszik pl. az, hogy a főnévi igenév birtokos személyragos alakját nem használják: *el kēl mēnni* (sohasem *mennem*), *írni kell* stb. „Aszonta az orvos, hoty sokat kēll *úszni*” (nem *úsznom* stb.). Az *és* kötőszó csak elvéve fordul elő, helyette a *mēg, osztán, úútán, őűt* az általános.

Magyar Nyelvőr (1989) CXIII: 76–83.

Az *i*-zés esetei Tiszaszőlős nyelvjárásában

1. Fűr István az *i*-zést az egész magyar nyelvterületre vonatkozóan tárgyaló munkájában (Az *i*-zés állapota a mai magyar nyelvjárásokban. Szeged, 1930.) megállapítja, hogy kevés lehet azoknak a községeknek a száma, amelyeknek az *i*-zése teljesen egyforma mértékű. Az *i*-zés mértékét sok nyelvegységről való tanulmány alapján tudjuk majd megállapítani.

A kitűnő munkát azóta a feldolgozás módszerét is tárgyaló (a bukta-tókra is figyelmeztetve) mintaszerű tanulmányok követték, az ajánlott módszereket alapul véve jelentek meg jelenségtanulmányok is (Benkő: I. OK. VII, 500–535; Deme: Nytud. Ért. 3. sz. 85–162; Imre: MNy. 3: 115–129; Papp: MNy. 5: 23–39; Sulán: MNyj. 1: 3–33; Szabó: MNy. 3: 275–304; Szathmári: Pais. Eml. 472–9; Végh: Nytud. Ért. 40. sz. 369–70; vö. még: Bolla: Nyr. 84: 83–97; Károlyi: Nyr. 104: 348–354; Kiss: Nyr. 90: 76–81; Márton: MNy. 10: 77–83; uo. 15: 41–50; Zilahi: A zárt *i*-zés esetei Püspökladány nyelvjárásában. Bp., 1970. Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Dolgozatok. I.), mégis messze járunk még ahhoz, hogy az *i*-zés mértékét sok nyelvegységről szóló számos tanulmány alapján megállapíthassuk. Ilyenformán minden község *i*-zésének feldolgozása ehhez a célhoz juttat közelebb.

2. Munkámban Tiszaszőlős *i*-zését, a község nyelvjárásának egyik legfőbb jellemzőjét kívánom bemutatni. A feldolgozásban figyelembe vettem az eddig megjelent tanulmányokat, elsősorban azonban Szathmári (i. m.) módszeréhez igazodom.

A zárt *i*-zés mellett összegyűjtöttem és feldolgoztam a nyelvjárás valamennyi *i*-t tartalmazó elemét, azaz az *é*-vel szembeni zárt *i*-zést, az *ű*-vel szembeni illabiális *i*-zést, az *i*-vel szembeni hosszú *i*-zést, s számba vettem a köz- és irodalmi nyelvi alakokkal egyező *i*-zéseket is.

Mivel a rövid *i* használata nagyrészt összefügg a hosszú *i*-zéssel, a szakirodalom nem egyértelmű állásfoglalása ellenére Szathmárihoz hasonlóan (i. m. 474–75) ezeket is bemutatom (*firfi* stb.).

Dolgozatomban különválasztottam a szótöveket és a szuffixumokat. Külön csoportosítom a zárt *i*-zést (és *i*-zést) hangsúlyos és hangsúlytalan helyzetben, szuffixumok előtt és szuffixumokban. Ugyanígy mutatom be az *i*-zés többi eseteit azzal a különbséggel, hogy a szuffixumok itt elmaradnak, mivel a szuffixumokban csak a zárt *i*-zés található.

A nyelvjárás teljes *i*-zésének a feltárása érdekében az egyes *i*-ző csoportok után azonnal felsorolom az ellenpéldákat is.

A dolgozatban – betűrendbe sorolva a szavakat – első helyen fonetikusan az *i*-ző alak áll, mellette mintegy értelmezőként a köznyelvi forma, s zárójelben néhány ragos és képzett szóalak következik. Ahol az értelmezés kívánja, szókapcsolatokat, példamondatokat is közlök. Az anyag nagy terjedelme miatt el kellett tekintenem attól, hogy az adatok nyelvi felhasználását minden esetben példamondatokkal érzékeltessem.

Sokszor elhangzott már, hogy a leíró szempontú anyaggyűjtést nehezíti a nyelvjárás jelenségek bomlása, a községekben egyre kevesebb a tiszta nyelvjárást beszélők száma. Munkámat megkönnyítette, hogy a nyelvjárás anyanyelvjárásom, az adattár minden szavát jól ismerem, magam is használtam.

3. Tizzaszőlős Szolnok megyében, a Tisza bal partján fekszik. A rendelkezésünkre álló iratok tanúsága szerint régi idők óta lakott terület. Az ősi Kemej megye részeként *Zeuleus* néven 1332–37 között pápai adót fizet (Ortvay: Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján. Bp., 1891. 321., II. 174). 1360-ban az egri káptalan bizonyítja, hogy Szentimrei Loránd fia Imre és Sebestyén perbe fogták anyjuk *zeuleus*-i possessiója miatt Antal fia Tamás fia János Ispánt és fiait. Az egyezség szerint Szentimrei Loránd özvegye kapja Szőlős 1/6-od részét a benne levő Szűz Mária templom kegyuraságával (Bártfai Szabó László kéziratos regesta gyűjteménye. Másolat a gyöngyösi Mátra Múzeum Adattárából, Heves megyei Levéltár. Történeti Adattár. A továbbiakban: Bártfai.). Említésre méltó, hogy a birtok határának leírása közben Szőlösön lakótoronyról is szó van, amit akkor már nem használnak. Ismeretes, hogy a lakótorony nagyon korai építkezési forma. Ez is arra enged következtetni, hogy Szőlős korai falu lehetett. 1433-ban Miklós püspöki lelki helynök poroszlói, fyredy, zewlewszi és igari plébánosokhoz intéz felhívást (Bártfai). 1483-ban Dóczi Orbán győri püspök a Heves vármegyei Abád, Szentgyörgy, Szentimre, Nagyiván, Zolos-ban levő birtokrészét átengedi Abádi Sebestyénnek (Bártfai). 1824-ben Szöllősi László özvegye Katalin a férje után nászajándék címén örökölt Heves megyei Zewlews, Igar ... birtokát leányának Orsolyának, Decsi Istvánnának ... adja (Bártfai). A falu 1573–74-ben Szelős néven feltüntetve a szolnoki szandzsáknak haltized címén 350 akcsét fizetett (Velics Antal: Magyarország török kincstári defterek. 1890. II. 422). 1580-ban a

falut *Zeoleos* néven tartják nyilván, 1672-ben Szölös pusztja a környező községekkel együtt (OL. Filmtár K. et. c. 1580. 1672.).

A falunak 1639-ben református eklézsiája volt (Tiszántúli református papok, 1597–1679. Közli: Borovszki Samu: Történelmi Tár. Budapest, 1898. 634). 1672-ben a tatárok egész lakosságát elhurcolták. 1695-ben Bihar megyei menekültek szállták meg egy időre. 1706-ban a rácok és Rabutin labanc generális pusztította el a falut. 1713-ban indult meg újra az élet (Soós Imre: A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon, 1711–1770. Damjanich János Múzeum, Szolnok, 1959. 39; uő. Heves megye benépesítése a török hódoltság után. Heves megyei Füzetek. 3. sz. 54).

Egy 1725-ből származó jegyzőkönyvben azt akarják bizonyítani, hogy 28 évvel azelőtt „a Komjáthy Úr Tisztartója Taxát kért, s ezen Tanú jól emlékezik és tudgya is Iffüülegény korában, még az előtteni kurucz világ időben, hogy... Horváth Gergely és Sárközi János nevű két emberek két házat építettek, őket aköri időben senki nem elenzvén... (Heves megyei Levéltár, IV – 9/4. 83). A tanú arról is bizonyoságot tesz, hogy „...gyermekségitül fogvást mikor az ellenségtül Szöllöst lakhatták mindenkor itt Szöllösön lakott” (Heves megyei Levéltár, IV – 9/d. 83). Az említett Komjáthy névvel Szöllösön az 1300-as évektől találkozunk. A család a falu egyik birtokosa volt (Bártfay, Sztárai cs. oklt. I, 307–308, Heves megyei Levéltár, IV – 9/d. 83). A Komjáthyakat birtokosként később a velük rokonságban levő Elek család váltotta fel (Heves megyei Levéltár. IV – 9/d. 85).

Álljon még itt „a TISZA-SZOELOESI KERESZTYÉN GYÜLEKEZET MATRICULÁJA Mellyet Maga Költségén Szerzett Ifjú KUCZIK JÁNOS OLAH MIHÁLY Prédikátorságában az 1760-adik esztendőben. Sokszor országunkban megfordult háborúságok miatt ezen T. Szőlösi Eklesiának régi Jegyző-Könyve el-veszvén igyekeztük ezen jelen való á mennyire lehetett á Szükséges dolgokat feljegyezni, mellyre nézve a régi öregektül tudakozódván, a mi értesünkre eshetett akartuk a következő Nemzetségnek értésére adni.

Hogy T. Szöllösön a. b. e. Reformatiótól fogva a Reformata Eklesiának szabados vallásbeli gyakorlása lett légyen...

Sőt hogy egyedül tsak Reformatusok laktak itten világos a Religio dolgáról 1721-dik esztendőben Pesthen tartott Commisio alkalmatosságával véghez-ment Inguisitióból, Mellynek Párja az Eklesia ladjában nálunk tartatik.

Kivált hogy a Soproni Gyűlés alkalmatosságával az az 1681-dik esztendőbe (:amikor Eklesiák articulattak) az ide való Templomot, Oskolákat, Parochiákat a Reformatörök bírták ugyan azon Inguisitio nyilván mutattya.

Az ... (olvashatatlan évszám: saját megjegyzésem) esztendőben a Lakosok a Tiszán által szaladtak ugyan az ellenség miatt Halászra, és más Helységekbe is némelleyek, de 1715-ben ismét vissza-jöttek ugyan azon Reformatör lakosok, és az időtől fogva az Ur Istennek Kegyelmisségéből tsendességben lakoznak az Ur Istent az ő kijelentett Beszéde szerint tisztelvén, Mellyért Hála légyen ő Felségének.”

A felsorakoztatott történeti adatok birtokában talán a lakosság folyamatosága is feltételezhető, hitelt érdemlően azonban nem bizonyítható.

A község hivatalos neve 1888-ban Tizzaszöllös (Hnt. 1888.), ma Tizzaszöllös. 1977-ig önálló tanácsa volt. A község önállóságát ekkor megszüntették. Közigazgatásilag a járási székhelyhez, Tiszafüredhez csatolták. Lakossága 2062. Az úrbérrendezésig s a vele egy időben folyó vízszabályozásig mocsarak, tavak, erek, fokok uralták a határt. Ez igen kedvező volt a halászat számára. A vizek közötti hátacon levő legelő, kaszáló lehetővé tette a virágzó állattenyésztést. A földművelésre a külterületnek csak kisebb része, az úgynevezett *felsőüfőüd* volt alkalmas. A vízszabályozás az egész határt művelhetővé tette. Elsősorban gabonát és kapásnövényeket termeltek. Korábban nagyobb gondot fordítottak a szőlőművelésre is. A falut a környék legjobb bortermő helyének tartották. A lakosság túlnyomó többsége a földművelésből és az állattenyésztésből élt, s él ma is.

A Magyar Nyelvjárások Atlaszának legközelebbi kutatópontjai Abádszalók, Nagyiván, Tiszacsege és a Tisza másik oldalán Sarud voltak.

I. A zárt í-zés

A) Hangsúlyos helyzetben. Hosszúak: *bika* 'béka' (*bikát, bikás*); *bike* 'béke' (*bikít, bikesség, bikís, bikítlen, bikül*); *bíkjóu* 'béklyó' (*bíkjóus, bíkjóuz; bíkjóut raknak a legelőü lovak lábára, hogy ne szalaggyanak el*); *bír* 'bér' (*birt, bírel, bírlőü, bírbül il, bírház, házbír*); *bírés* 'béres' (*bírëskedik, bírësiilet*); *cil* 'cél' (*ciloz, cilba lü, cíltábla, cíltalanul il*); *csípél* 'csépel' (*csíplőüégép, ros 'rozst' csípéltek kézzel árpakötélnék*);

dídelget 'dédelget' (*dídelgetőü, dídelgetís*); *díl*¹ 'dél' (*dílt* 'delet', *dírre* gyön kosztolni, *díltájt, dílutános*); *díl*² 'dél' (*dírre* vonulnak a köütözőü madarak, *díle* nincs igazi tél); *dílibáb* 'déliabáb' (*dílibábos*); *fil* 'fél' (*filink, filőüs, filelēm, fíltikēny*); *fíny* 'fény' (*fínyes, fínyēz, fínylik*); *fírēg* 'fereg' (*fírget, fírges*); *fírj* 'férj' (csak igen ritkán fordul elő pl. így: *az ű fírje, a fírhe* mēgy használata viszont gyakori); ¹*físű* 'fésű' (*físűt, físűl, físűs*); *físzēk* (*físzket, físzkel, físzkes*); *gyíkiny* 'gyékény' (*gyíkint, gyíkinyēs*); *hízag* 'hézag' (*hízagot, hízagok, hízagos*); *idēs* (*idēsēt, idēsīg, idēsķēs, de idēsapám, idēsanyám*); *íg* 'ég' (*ígedelēm, íget, ígēt, ígís, ígőü*); *íccaka* 'éjszaka' (*íccakára, íccakás, íccakázik*); *ífel* 'éjfél' (*ífélbe, ífélkor*); *íjel* 'éjjel' (*íjeli zene, íjelēs, íjeli őür*. Az *íjel* csak ezekben az esetekben használatos.); *ík* 'ék' (*íket, íkel*); *íl* 'él' (*íled, ílet, ílís, íleszt, ílesztőü, ílőü*); *ílelēm* (*ílelmet, ílelmes, ílelmez, ílelmiszer*); *ílink* (*ílinken, ílinkül, ílinkīg*); *ímejēg* (*ímejgís, ímejgőüs, ímejēg a gyomra*); *íp*¹ 'ép' (*ípen, ípsīg, ípkēzláb*); *ípp*² 'épp' (*íp most írķēzēt, íppē most írķēzēt*); *ípít* (*ípítés, ípűl, ípítís, ípítőü*); *ír* 'ér' ('valamit elír', 'valahová érkezik', 'hozzáér', 'ráér', 'érték'); *írik* 'érik' (*írēl, írēt, íretlen, íris; írte* 'erte' (mindēt mēgadnēk írte); *ítel* 'étel' (*ítelt, ítelēs, ítet*); *ítelhordóu* (az *ítelhordóuba* beleraktam az *ítelt, osz vártam a többi asszonra, hogy mēhessünk az aratóukho*); *ívőüdik* 'évődik' (*ívőüдне, ívőüggýon, nē ívőüty* tovább rajta, mer tönkretēszed magadat); *kíccsīg* 'kétség' (*kíccsīgēs, kíccsítelen*); *kíjelēg* 'kéjeleg' (*kíjelgēs, kíjelgőü*); *kík* 'kék' (*kíket, kíkit, kíkitőü, kíklőü, kikkű, kíkīg*); *kínyelēm* 'kényelem' (*kínyelmet, kínyelmes*); *kínyēs* (*kínyeskedőü, kínyēsztet*); *kínszēr* 'kényszer' (*kínszērt, kínszērít*); *kínytelen* (*kínytelensīg*); *kíp*¹ 'kép' (*kípet, kípēs könyv, falíkíp, kípfestőü*); *kíp*² 'arc' (*kípit, jóukípű*); *kípēs* (mindēnre *kípēs*); *kír* 'kér' (*kírne, kíreget, kírelēm, kíreckēdik, kíróü*); *kírőüddzik*; *kírēg* (*kírget, kírges*); *kírís* 'kérés' (*kírísízlet*); *kísik* (*kísedelēm, kísís, kísőü, kísve*); *kís* 'kész' (*kíszen, kízít, kízűl, kízlet, kízstet, kízīg*); *kítej* 'kétely' (*kítejt, kítejes, kítes*); *kítelkēdik* (*kítkēdik, kítkēdís, kítkēdőü*); *kíve* 'kéve' (*kívít, kívík, kívehányóu, kívekötőü*); *lík* 'lék' (*líket, líkel, líkes*); *lílēk* (*lélkēt, lílēgzēt, lígzís, lílēktelen*); *líp*¹ 'lép' (*lípcsőü, lípís, lípēget,*

¹ Az illabiális *i*-zésnél is szerepel.

*líp*köd); *líp*² 'löp' (*líp*et, *líp*es); *lít* 'lét' (*lít*el, *jólít*); *mí* 'méh' (*mí*het, *mí*hes, *mí*hész); *mícc* 'mégy' (*elmí*dz *dóu*gozni); *míj* 'mély' (*míjít*, *míj*síg, *míj*ül); *mín*és 'ménes' (*mín*ést); *mír* 'mér' (*mír*éget, *mír*et, *mír*ís, *mír*leg, *mír*ce, *mír*tík, *mír*tíktelen); *mír* 'miért' (*mír* *vó*utál *o*ja soká a határba?); *mír*ég (*mír*get, *mír*gelőődik, *mír*ges, *mír*gesít, *mír*gez); *mír*sikél (*mír*sikélten, *mír*siklet); *mí*száros (*mí*szárost, *mí*szárszék, *mí*szárol); *míz* 'méz' (*míz*et, *míz*es, *míz*pérgetís); *nígy* 'négy' (*nígy*et, *nígy*es, *ní*tyeszegletés, *ní*tykézláb); *niha* (*ní*ha-níha, *ní*hanapján); *níhán*y (*níhán*yan); *níhun* 'néhol'; *níma* 'néma' (*ní*mát, *mégní*mul, *sí*ketníma); *ní*mejik; *ním*ét 'német' (*ním*étet, *ním*étés, *ním*étül); *níp* (*níp*et, *níp*es, *níp*szérű, *níp*akarát); *níz* (*níz*ne, *níz*ís, *níz*éget, *níz*et); *píz* 'pé²nz' (*pí*sz, *píz*él, *píz*és, *apró*píz, *kí*szpíz, *pí*sztár); *rí*¹ 'rév' (*rí*be, *rí*járás); *rí*² 'sír' (*rí*na, *rí*vóus, *rí* a malac); *rígi* 'régi' (*rí*g²en, *rígi*, *rí*gisíg, *rí*gísz, *rí*gó²ta); *rím*ül 'ré²mül' (*rím*ít, *rím*ísz²tőü, *rím*lik, *rím*síg, *rím*ül); *rípa* (*ríp*át, *ríp*ás, *ríp*afőüd, *ríp*alevél, *ríp*aszédís); *rís* 'rés' (*rí*st, *rís*és, a kutya a kerítés *rís*in mindik kiugrik); *rísz* (*rí*sz²t, *rí*szél, *rí*szés, *rí*szésül, *rí*szésarató²); *rísz*ég (*rí*szég²en, *rí*szég²et, *rí*szég²ék, *rí*szég²és, *rí*szég²ít); *ríszvín*y (*rí*szvín²y²t, *rí*szvín²y²és); *rít* (*rít*en, *rít*i szí²na); *ríteg* (*ríteg*ét; *ríteg*és, *ríteg*ész); *rítes* (*ríte*st, *túr*srítes); *rívísz* 'révész' (*ríví*sz²t, *ríví*szkunyhó²); *szíd*ül (*szíd*élég, *szíd*ít, *szíd*ülís, *szíd*ült); *szígy*en (*szígy*ent, *szígy*yelli, *szígy*ékézik, *szígy*éllőüs); *szik* 'szik' (*szík*et, *szík*en, *szík*es, *szík*fű t²ea); *szíl* 'szél' (*szí*le, *szí*lit, *szí*l²és, *szír*re, *szír*rül, *szí*lsőü); *szíled* 'széled' (*szí*tszíled); *szína* 'széna' (*szín*át, *szín*ás, *szín*ázik); *szíp* (*szíp*et, *szíp*ít, *szíp*ül, *szíp*síg); *szír*ű 'szérű' (*szír*út, *szír*úhej, *szír*úskert); *szít* 'szét' (*szít*níz, *szí*tszakít, *szíj*jel, *szíj*jelníz); *szívanó*ú 'szénvonó' (*szívanó*út, *szívanó*us, a *szívanó*úval tisztították ki a kémencét a sok p²rn²yétül, akkor t²ttig b²e a t²sz²tát s²ütni); *tíboj* 'téboly' (*tíboj*da, *tíboj*odik, *tíboj*odott); *tíg*éd (*tíg*édet); *tíkozol* 'tékozol' (*tíkoz*ló²ú, *tíkoz*lás); *típ* 'tép' (*típ*ís, *típ*ett, *típ*élőüdik, libát *típ*); *tíszta* 'tészta' (*tísz*tát, *tísz*tás, *tísz*taleves, a k²enyír *tísz*tája); *títova* 'tétova' (*títov*án, *títov*ázik); *tíved* 'téved' (*tíved*ís, *tíves*zt, *tíves*, *tívej*ég); *víd* 'véd' (*víd*ett, *vídel*em, *vídek*ézik, *vídel*mez, *víd*ís); *víge* (*víg*in, *vígez*, *vígz*őüdik, *falu*víg, *víg*eredmíny, *vígz*éccsíg); *víka* 'véka' (*vík*át, *vík*ás); *víkony* (*víkny*at, *víkny*ít, *víkny*odik); *víl* 'vél' (*vílek*edik, *vílem*íny, *vílet*len); *vín* 'vén' (*vín*ül, *vínsíg*ire); *vír* 'vér' (*testvír*, *vír*éngz²őü, *vír*és, *vír*ész, *vír*has, *vír*mes, *vír*t, *vír*zik, *vír*zikény); *vír*cse (*vír*csét, *vír*csés); *vír*telek 'vételek', 'a pad-

lás két végét lezáró rész' (*virtelkös ház, virtelegbe*); *vís* 'vés' (*visne, visétt, visű*); *vít* 'vét' (*vitétt, viték, vitékös, vitékzik, elvít a dőugot*).

Rövid *i*: *birbitél* 'berbitél' (a kis gyerekeknek mondják, a kakas és a tyúk párzásakor); *csicsás* 'csecsés' (*csicsás a ruhád* 'tuldíszített'); *firfi* 'férfi'; *girinc* 'gerinc'; *girizd* 'gerezd'; *hiss el* 'hess el' (állatterelő); *idésanyám; idésapám; ippet* 'éppen'; *istráng* 'estráng'; *kilis* 'kelés'; *pihe* 'pehely'; *pinték* 'péntek'.

Ellenpéldák: *béjeg, bél, bélél, bélés* 'sütemény', *bélis, béna, bérc, céccóu, cédula, cégérés, cé* 'céh', *cékla, cerna, csésze, dér, dévankozik, dézsa, dézsmál, ébör, ébred, ég* 'mennbolt', *éhés, ésíg* 'éhség', *ékszer, éjén* 'éljen', *él* 'a kés éle', *élvezet, én, ének, ér, érc, érdek, érdem, érém, érez, érsék, ért, értékzik, értelmiség, értesít, értetlen, érv, érvény, érvényesít, érzelm, érzik, érzis, és, ész, észak, észrevész, észt, étvágy, év, Éva, fédör, fék* (de: *kötőűfik*), *féktelen, fél* 'az egésznek a fele', *féle, félszeg, fénykép, fér, férc, fére* 'félre', *férkőzik, gége, gém* 1. 'kűtgém', 2. 'madárfajta', *gémberedik, gép, géz, gyémánt, gyér, hé, héba-hóba, héccör, héja, hékás, hérisz, hét, hétfű, hévíz, jég, jerce, kék* 'kellene', *kém, kén, kéne, kérd, kérvény, kés, két, kéz, kézbesít, krém, kréta, lé, léc, légáció, légatus, légy* (fn.), *léha, lényeg, létetik, létra, lézeng, mécs, még, méksé, méla, méltóság, mérnök, mész, mètér, néftelen, négör, nélkül* 'nélkül', *néném, népfront, név, névlegös, nyél, pék, példa, pétisóu, pévécé, plé* 'pléh', *plébános, prédikál, prém, prés, rékli, réz, rézsút, sè, sérelém, sért, sérül, séta, svéd, szék, székej, széklet, szél* 'levegőmozgás', *szélhámos, szélütés, szén, tégla, tél, téma, ténfèrög, ténleg, ténlegös, tér* 1. 'elfér', 2. 'más irányba indul', 3. 'parkos vagy üres kis terület', *térgy* 'térd', *térgyepél, térítőü, térkép, tét* (de: *ellentít, bétit, jóüteminy*), *tézsza, tréfa, trén, védgát* (de: *megvidi*), *vész* 1. 'járványos betegség', 2. 'szélvész', 3. 'háború', *vétel* (*bévétel, kivétel, felvétel*), *vézna, zsémbél, zsétár* 'sajtár'.

B) Alapszóban hangsúlytalan helyzetben. Hosszúak: *acil* (*acilt, acilos, aciloz*); *ágyik* 'ágyék' (*ágyikát, ágyikos*); *ajándik* (*ajándikot, ajándikoz*); *akadikoskodik, apróulik* (*apróulikot, apróulikos*); *árnyik* (*árnyikot, árnyikol, árnyikos*); *bámiskodik* (*báméskodóu*); *bélis* 'ruhabélés' (*bélíst, bélisés*); *beszid* (*beszidét, beszidés, beszíl*); *borbij; borítik* (*borítikot, borítikos*); *búborik; bugyborik* (*bugyborikot, bugyborikol, bugyborikos*); *csapadik* (*csapadikot, csapadikos*); *csenevész* (*oja csenevész ez a gyerek, mint aki nem észik*); *csőücselik* (*csőücseliket*); *dërik* (*dërikaj,*

déríkon kapta az ütést, bēatta a dērēkát, dēríg dolog vóut); dicsír (dicsíret, dicsírís); dorbízol (dorbízolt, dorbízoló, dorbízolás); dörgís 'dürgés' (ismeri a dürgíst); ebíd (ebídet, ebídel); edíny (edínyt, edínyés); egísz (egíszet, egíssíg, egíszít) ; elíg¹ (elíg az ítelbül, elik sok bajom van nekēm mostanában); elíg² (elíg ebbe a kájhába mindēn); elkípesztőü; ellenzík (ellenzíkēt, ellenzíki); elvítve (elvítve, niha előüfordul); emísz (emíszítís, emísztőüdik); emlík (emlíkēt, emlíkēzet, emlíkszik, emlíkül, emlí); enyím (enyímet); enyíszik (enyíszet, enyíszís); érvíny (érvínyt szērēz, érvínyēs); eszmíl (eszmílt, eszmíletlen); fehír (fehíret, fehíres, fehírít, fehírlik, fehírísíg); feki 'fekély' (fekíjt, fekiēs); felesíg (felesígēt, felesígēs); fōsvíny (fōsvínyt, fōsvínyísíg); fūrís (fūríszt, fūríszēl, fūríszēs); gácsír (gácsírít, gácsíros, gácsíroz); giríny 'gōrény' (girínyt, girínyēs); gyíkíny (gyíkínt, gyíkínyēs); hajlík 'hajlék', (hajlíkot, hajlíkos, hajlíktalan); halántík (halántíkot, halántíkos); hérís (hérísz, héríszēs, a hérízbe a mēnyasszony lekkōzelebbi rokonai mēntek); hūsvít (hūsvítot, hūsvítkor); ígír (ígíret, ígírēzik, mēgígír, ígírőü); illetík (illetíkēt, illetíkēs, illetíktelen); insíg (insígēt, insígēs); írtík 'érték' (irtíket, irtíkel, irtíkes); ítil (ítílet, ítilkēzik, ítilőü); ivadík (ivadíkot, ivadíkos); ízík 'ízék' (ízíkēt, ízíkēl, ízíkēs, csutkaízík); jajveszíkēl; játík (játíkot, játíkos); kastíj (kastíjt, kastíjos); kemíny (kemínyet, kemínyen, kemínyísíg); kémíny 'kémény' (kémínyt, kémínyēs, kémínyseprőü); kēnyír (kēnyeret, kēnyeres, kēnyírtelen); kevíj (kevíjet, kevíjísíg); kílis 'kelés' (kílist, kílisēs); kímil (kímílet, kímílóü); kísr (kísriget, kísrēl, kísrít, kísrítet); kotyvalík (kotyvalíkot, kotyvalíkos); kovártíj 'kvártély' (kvártíj, kvártíjos); kōkíny (kōkínyt, kōkínyēs); kōrník (kōrníkēt, kōrníkēz); kōrtí 'kōrte' (kōrtít, kōrtís); kōssíg (kōssígēt, kōssíkháza); kōszvíny (kōszvínyt, kōszvínyēs); kōtőüfik (kōtőüfikēt, kōtőüfikēs, elszakította a lú a kōtőüfikēt, oszt elszalatt); kōtvíny (kōtvínyt, kōtvínyēs); kōzōnsíg (kōzōnsígēt, kōzōnsígēs); kukoríkol (kukoríkolt, kukoríkolás); lágyík (lágyíkát, lágyíkvas); legíny (legínt, legínyēs, legínyēz, legínkēdik); lepíny (lepínt, lepínyēs); moslík (moslíkot, moslíkos); nőüvír (nőüvírt, nőüvírēs); nyomorík (nyomoríkok, nyomoríkot); őürvíny (őürvínyt, őürvínyēs, őürvínylik); ősvíny (ősvínt, ősvínyēs, ősvínyēz); ősvír (ősvírt, ősvírēs); páncíl (páncílt, páncílos, páncíloz); penís (penísz, peníszēdik, peníszēs); pocsík (pocsíkot, pocsíklás, pocsíkolás, pocsíkká); portíka (rosz portíka ez

a gyerek, elatta a portikáját); remíny (remínkedik, remíl); ríszvít; ríszvíny (ríszvínyés, ríszvínyt); rívísz 'révész' (rívísz, rívíszkunyhóú); sekíj 'sekély' (sekíjés, sekíj a víz, gázolni is lehed benne); sēríný 'sörény' (a lú sērínýibe kél kapaszkodni, aki a lú hátára ül); sērít 'sörét' (sērítés puska); sētít (sētítet, sētítcsíg, sētítés, sētítít, sētítédik); sígír 'sovány' (oja sígír vóút, asz hittem, nem hízik mők soha az a malac); Sóútísz Soltész csn.; söntís; sövíný (sövínýt, sövínýés, ilőűsövíný, nem kolbázbúl fonnyák a sövínýt); szándík; szégíný (szégínýt, szégínýedik, szégínýés); szēmíj 'személy' (szēmíjt, szēmíjes); szēmírmes (szēmírméskedik, szēmírmetlen); szēríný 'szerény' (szērínýet, szērínkédik); szomszíd (szomszídót, szomszídcság, szomszídol, szomszídós); szúszík 'szuszék' (szúszíkot, szúszíkos); szüksíg (szüksígét, szüksígés); tájík (a tájíkára sē mēgyék többet); tajtík (tajtíkot, tajtígzik, tajtíkos, tajtíkípa); takarík; tányír (tányírt, tányíros, tányíroz, cintányír); tenyísz (tenyíszítis, tenyíszítő, tenyíszálat); terebíjés; természet (természetét, természetés); tessík-lássík (csak úty tessík-lássík vígzi mindíg a munkáját); tesvír (tesvírt, tesvíries); toporzík (mindík toporzíkolt mírgibe); tőűcsír 'tölcsér' (tőűcsírt, tőűcsírés); tőkiletés (tőkiletlen, tőkiletésen); törtíník (törtínélém, törtínét); törvíný (törvínýt, törvínýés, törvínkézík, törvínýtelen); tőűtíný 'töltény' (tőűtínýt, tőűtínýés); túrbík (túrbíkolás, túrbíkoló); vendíg (vendígét, vendígél, vendíglő, vendígéskedik); verejtík (verejtíkét, verejtíkés, verejtíkézík); veszík 'veszély' (veszíkés, veszíkó); vídík 'vidék' (vídíkít, vídíkies); zsombík (zsombíkot, zsombíkó).

Rövíd í: *babíllevel 'babérlevel' (babíllevelet is tēttünk a káposzta-taposáskor a hordóúba); csírícsári (nagyon csírícsári az őűtőzete); delín 'délén' (delínkendőűt vettek az új mēnyecskének); girízd ('a fokhagyma girízgye'); vőűfí 'vőfély' (vasárnapí napon hívogatott a vőűfí a lagziba); zurdík 'szurdék; szúk hely'.*

Ellenpéldák: *ábécés, ahunnét, analfabéta, barhét 'ruhaanyag', becéz, Beréný, bíléta, bízserél, bokréta, brigadéros, cégér, cincér, csalé, csalamádé, cseléd, cserép, csérkés, csetepaté, csóúré 'cefre', dádé, de-nevér, drázsé, eger, egyéb, elé, erébb, esténkint, fédél, fenék, fillér, gané, gallér, gavallér, góúbé, gohér 'szőlőfajta', góúré, gyúkér, himpéllér, hóúhér, honvéd, idéten, intéz, ípkézláb, jelvény, kanapé 'ülőbútor', karalábé, karé 'karéj', kává, kerék, kérésztény, kevés, kollégium, kombiné,*

komédia, kondér, kordé, kötél, kövér, közép, kutyapécér, langaléta, levél, lidérc, málé, mégé, mellé, menyét, minél, minisztérium, mundér, mütét, művész, nehéz, óubéogat, pallér, parádés (kocsis), paré 'paréj', pécset, pöllengér, pévécé, pillér, pillés (a tej, a kávé, a víz, amikor vékony rétegűen befagy), póuré 'felfűzött dohánycsomó', pręzsbitérium, pucér, purdé, recés, regény, salétrom, segéd, segéj, simlédér, sintér, szalvéta, szanitéc, szekér, szelvény, sziréna, szóúszék, tehén, telivér, temérdék, tenyér, térkép, tévé, tüzér, ügyvéd, veréb, vezér, vitéz, zsellér, zsoké.

C) Szuffixumok előtt. Hosszúak: bike (bikít, bikiltet, bikís, de bikesség); eke ~ (ekít, ekís); epe ~ (epít, epís); eszme ~ (eszmít, eszmíl, eszmílet); fekete ~ (feketít, feketilik, feketís, feketízik); here ~ (heril de: herét adunk a lúnak, herés a búzafőüd, mer tavaj here vóút abba a főüdbe); ige ~ (a pap a templomban igít hirdet); kive 'kéve' (kívít, kívís, kívíz); körte ~ (körtít, körtís, körtíz); vese ~ (vesít, vesís, vesíz).

Rövid i: Az egyes szám 3. személyű birtokos személyrag a toldalékok előtt: bécsületit, belit, bírit, csőürit, csövít, eszit, fejit, felesígit, felit, főügyit, istenit, keblit, kedvit, kezit, mírgit, nevit, öccsit, szémit, szílit; ellenibe, idejibe, mírgibe, ríszibe, siettibe, tetejibe; csövire, ellenire, főügyire, hejire, ríszire, víktire; hegýin-hátán, szílin stb.

Ellenpéldák: bige ~ (bigét, bigés, bigézik); cibere (cibérét, cibérés); cinége (cinégét, cinégés); cinke ~ (cinkét, cinkés); csírke ~ (csirkét, csirkés); csémége (csémégét, csémégés, csémégézik); csémpe (csémpét, csémpés, csémpézik); csere ~ (cserét, cserél, cserés); csipke ~ (csipkés); csérésznye (csérésznyét, csérésznyés, csérésznyézik); csőürege 'csöröge' (csőüregét); csürhe ~ (csürhét, csürhés); dërce (dërcét, dërcés); dërje (dërjét); fejsze ~ (fejszét, fejszés); fene ~ (fenét); gebe ~ (gebét, gebés); gége ~ (gégét, gégés); gerebje (gerebjét, gerebjél, gerebjés, gerebjézik); görhe ~ (görhét); henye ~ (henyét, henyél); here (herét, herés); Imre ~ (Imrét); jegénye (jegényét, jegényés); jërce ~ (jércét, jércés); kecske ~ (kecskét, kecskés); kefe ~ (kefét, kefél, kefés); kémence (kémencét, kémencés); lencse ~ (lencsét, lencsés); lepke ~ (lepkét, lepkés); menyecske (menyecskét, menyecskés, menyecskézik); mese ~ (mesét, mesél, mesés); përnye (përnyét, përnyés); pince ~ (pincét, pincés); pite ~ (pitét); sërke (sërkét, sërkés); szërencse (szërencsét, szërencsés); szőüke (szőükét, szőükés, szőükül); szürke ~ (szürkét, szürkés); tőüke (tőükét, tőükés); tús-

ke ~ (*tüskét, tüskés*) ; *ürge* ~ (*ürgét, ürgés, ürgézik*); *venyége* (*venyégét, venyégés*); *vircse* (*vircsét, vircsés*); *zene* ~ (*zenét, zenél, zenés, zenész*); *zsémje* (*zsémjét, zsémjés*); *zsenge* (*zséngés*).

II. Az illabiális í-zés

A) Hangsúlyos helyzetben. Hosszúak: *fikötőü* (ritkán *fűkötőü* is. A fejre való kendő mellett gyakran használatos a *fűre való kendő* kifejezés. A *fűaj* a fej alatt levő párnát jelenti); *fisül* (az idősebbek nyelvhasználatában alig fordul elő a *fésű*, helyette a *fisű* és a *fűsű* a gyakori).

Rövid *i*: *giriny* 'görény'; *kilsőü*; *siket*; *sipka*.

Ellenpéldák: *bűn, fűzta, fűrész, fűsű, fűsül, gyűrűs, gyűszű, hüvös, műhej, nyűg, tűz*.

B) Hangsúlytalan helyzetben. Hosszúak: *főüdmíves*; *kűmíves*.

Rövid *i*: *görinygy* 'göröngy'.

Ellenpéldák: *kűműves*.

III. A hosszú í-zés

A) Hangsúlyos helyzetben: *bízoccság, cívőüdik, csíbdés, csípéget, csípet* (fn.), *csípetnyi, dícsír, dísztol* 'dinsztol', *dívány, finom, hivatal, hívatkozik, hívőü, hízlal, írat* (fn.), *íromány, kijebb, nyíratkozik, pípa, szík* 1. 'a tojás szikje' 2. 'szikes föld'; *szípojoz, szívatyú, szívéjés, vídám, vígad, vígasság, vígasz, vígasztal, zszísík*.

Ellenpéldák: *insíg, kinzóü, pipa, sin, sinyli, színház, színleg, színlel, szintelen*.

B) Hangsúlytalan helyzetben: *csíríz, körtí, lúcsízszár, írígy, mindig, mirígy, őüíríz*.

IV. A köz- és irodalmi nyelvvel megegyező í-zés

A) Hangsúlyos helyzetben: *bibélőüdik, bibic, bíbor, bíboros, bír, bíróü, bízik, cím, címöz, csík, csíkos, csíp, csípőü, díj, díjnok, dínomdánom, dísz, dívány, gríz, gyík, híd, híg, hímes, hír, híres, hírhett, hírlík, hízelög, hízik, ígíri, így, ín, ír, írnök, ítíl, ív, íz, ízlik, kígyóü, kímíl, kín, kínai, kínál, kísír, kísírlet, kísírtet, kíván, kíváncsi, kívél* 'kívil', *míder, míg* (hsz.), *mí-*

nusz, nyíl (fn.), nyílik (ige), nyír, primás, sí, sík, síp, sír (fn., ige), szí, szín, szj, szít, szív, tífusz, tíz, víg, vírus, víz, zsír.

B) Hangsúlytalan helyzetben: *alumínium, amíg, batiz, detektív, fakír, mártír, meztláb, papír, stafírung, szélid, televízióu.*

V. A zárt *i*-zés szuffixumokban

1. Képzőkben:

Deverbális igeképzőkben: *-isz ~ -ész: csöpérisz(ik), fütyörisz(ik), heverisz(ik), legelisz(ik), nyeríszkédik.*

Denominális igeképzőkben: *-isz ~ -ész: egerisz(ik), eprisz(ik).*

Deverbális névszóképzőkben : *-dik ~ -dék: fojadik, hulladik, lövedik, növendik, járadik, sēpredik, váladik; -ik ~ -ék: habarík, hagyatík, hasadík, járúlik, kaparík, keverík, maradík, póutlík, támasztík, terítík; -ikēny ~ -ékēny: engedíkēny, érzíkēny, feledíkēny, filtíkēny, hiszíkēny, közlíkēny, töríkēny; -íkony ~ -ékony: fáradíkony, fogíkony, hajlíkony, hatíkony, mozgíkony, múlíkony, tanúlíkony; -íj ~ -ély: engedíj, rejtíj, szegíj, veszíj; -ínk ~ -énk: filínk, ilínk; -ís ~ -és: érzís, ígís, ismerkédís, kenís, kérdís, kerítís, kesergís, kisírtís, lípís, nyelís, segítís, szereplís, termelís, ütís, vetís; -ísz ~ -ész: lövísz, merísz; -lík ~ -lék: járúlik, osztalík, toldalík, töütelík, zúzalík; -míny ~ -mény: éggyezmíny, engedmíny, eredmíny, kedvezmíny, nyeremíny, sütemíny, vetemíny, vilemíny; -síg ~ -ség: ijeccsíg, köüccsíg, mēncsíg, neveccsíg, nyeresíg, segíccsíg, veresíg, veszöüccsíg, vesztesíg; -tík ~ -ték: hagyatík, líptík, nyomatík; -víny ~ -vény: jövevíny, kelevíny, körözvíny, öntvíny, rēndēzvíny, szökevíny, ültetvíny.*

Denominális névszóképzőkben: *-ik ~ -ék: környík, lágyík, tájík; -isz ~ -ész: gépísz, kertísz, mihísz, tehenísz; -lík ~ -lék: apróulík, hátralík, száزالík; -síg ~ -ség: beteksíg, bikessíg, búság, dicsőüsíg, egíssíg, felesíg, húság, idēssíg, kedvessíg, kemínység, kípesség, nemzeccsíg, nípesség, szípsíg, szürkesíg.*

2. Ragokban:

a) A névszókhoz járuló ragokban. Hosszúak: *-ír ~ -ért: azír, ezír, könyvír, másír, pízír, vízír; -kíppen ~ -képpen: főkíppen, máskíppen, sokfélekíppen.*

Rövid *i*: *-kint ~ -ként*: *apránkint, eggyenkint, óránkint, percenkint, reggelenkint*.

b) Igéhez járuló személyragokban: *ik ~ -ék*: *egyik, igyik, bélítettik, engettik, gépeltik, kirtik, nisztik, söpértik, keverjik, mennyik, mirjik, száraggyik*; *-iték ~ -étek*: *bélítették, engették, gépelték, söpérték, egyíték, kirjíték, nizzíték, vigyíték*.

Ellenpéldák:

1. Képzőkben:

Deverbális igeképzőkben: *-décsel* : *nyögdécsél, szögdécsél*; *-degél*: *ildégél, libdegél, mändégél, üldögél*; *-écsel*: *köhécsél*; *-él*: *metél, vetél*; *-gél*: *észégél, kerezsgél*; *-icsél*: *döngicsél, gögicsél*; *-kél*: *szëmërkél*; *-kérezik* : *sütékérezik*.

Deverbális névszóképzőkben: *-él*: *fédél, kötél*.

Denominális névszóképzőkben: *-ék*: *apjájék, jányoméék, Jóuskájék, Nagyék, tanítóujék*; *-ész*: *cipész, erdész, fényképész, műszerész, sebész, szemész, színész, ügyész, zenész*; *-né*: *Kovácsné, bíróné*.

2. Ragokban: *-é*: *felé, mégé, mellé*; *-él*: *éttél, nisztél*; *-nél*: *embërnél, kertnél, kinél*; *-vé*: *embërré, jéggé, kúvé, mestërré*.

3. Jelekben: *-é*: *embëré, iskolájé, magadé, Jóuskájé*; *-né*: *ënnék, gépëlnék, nizzéd*.

VI. A köz- és irodalmi nyelvvel megegyező *í*-zés képzőben

-ít: *merít, sántít, vidít, tanít*; *-íroz*: *egrecíroz, masszíroz, paszíroz, reckíroz, szekíroz, vagoníroz*.

Magyar Nyelvőr (1983) CVII: 182–190.

A zárt *ĕ* használata Tizzaszólósön

Tizzaszólós Szolnok megyében, a Tisza bal partján fekszik. Lakossága 2163 (Hnt. 1973.) Közigazgatásilag 1977-től a tőle 8 km-re lévő járási székhelyhez, Tiszafüredhez tartozik, addig önálló község volt. A rendelkezésünkre álló iratok tanúsága szerint a falu régi idők óta lakott terület. Az ősi Kemej megye részeként *Zeuleus* néven 1332–37 között pápai adót fizet (ORTVAY, Magyarország egyházi földleírása a XIV. sz. elején a pápai tizedjegyzékek alapján. Bp., 1891. 321; II. 174). A lakosság túlnyomó többsége földművelésből és állattenyésztésből élt s él ma is. A Magyar Nyelvjárások Atlaszának legközelebbi kutatópontjai Abádszalók, Nagyiván, Tiszacsege és Sarud voltak. (A községre vonatkozó adatokat s egyéb tudnivalókat l. Az *i*-zés esetei Tizzaszólós nyelvjárásában. Nyr. 107: 182–4).

A dolgozatban a zárt *ĕ* használatát, az *i*-zés mellett a község nyelvjárásának másik legfőbb jellemzőjét kívánom feltárni. Mindkét sajátosság ma is elevenen él a lakosság nyelvhasználatában. Munkámat megkönnyítette, hogy a nyelvjárás anyanyelvjárásom, az adattár minden szavát jól ismerem, magam is használtam s használom. Törekedtem a zárt *ĕ*-zés teljes morfématárának összeállítására, ezért az ellenpéldák felsorolásától eltekintek; a példáim közt nem található zárt *ĕ*-zhető morféma a faluban nyílt *e*-vel hallhatók.

A zárt *ĕ* használatát két részre választva mutatom be. A zárt *ĕ*-zés igékben címen az igékben előforduló *ĕ* használata található, míg „A zárt *ĕ* névszókból és az egyéb szófajokból” címen a névszókkal együtt tüntetem fel az igéken kívül minden szófajnak a zárt *ĕ* hangokat tartalmazó szavait. A felsorolásban mind a két esetben a betűrendet követem. Külön választom az egytagú és a többtagú szavakat, a többtagúaknál külön veszem a magas és a vegegyes hangrendűeket, majd ezeken belül az első, második, valamint a harmadik, illetve a további szótagokban előforduló zárt *ĕ*-ket tartalmazó szavakat.

Tekintettel arra, hogy a névszók csoportjában a többes szám jele, a tárgyrag, az egyes szám első, második, a többes szám második személyű birtokos személyrag, az *-s* melléknévképző kapcsolódása az esetek túlnyomó többségében megegyezik, az említett besorolási szempontok szerint létrehozott csoportokon belül az ilyen toldalékolás alapján összetartozó szavakat az alábbiak szerint sorakoztatom fel: *a*) a töben *ĕ*, az említett

toldalékok előtt szintén *ë*, b) a töben *ë*, az említett toldalékok előtt *e*, a töben *e*, az említett toldalékok előtt *ë* található. Eszerint pl. a) a töben *ë*, az említett toldalék előtt *ë*: *csëcs*, értsd azt is: *csëcsék*, *csëcsëm*, *csëcsëd*, *csëcsëték*, *csëcsës*; b) a töben *ë*, az említett toldalék előtt *e*: *csëpp*, értsd azt is: *csëppek*, *csëppet*, *csëppem*, *csëpped*, *csëppetek*, *csëppes* stb. Néhányszor előfordul kettős alak, kivétel is az említett kapcsolódásban, ezt a szó után zárójelben mindig feltüntetem.

Vannak tövek, melyekben zárt *ë* található, az említett toldalékok előtt azonban nem *ë* és nem *e* fordul elő, illetve nem kaphatják, vagy az említett toldalékok nem mindegyikét kaphatják meg. Ezeket a töveket nem veszem külön csoportba, hanem a betűrend szerint besorolom őket, úgy gondolom, az olvasót a nyelvrzéke mindegyik esetben eligazítja.

A névszókon belül a megfelelő csoportokhoz igazítva felsorolok olyan töveket is, amelyekben nincsen ugyan zárt *ë*, a toldalék azonban *ë*-vel kapcsolódik, ezért szükségét láttam a bemutatásnak.

Az igetöveknél nincs szükség a névszókhöz hasonló csoportosításra. Az igei személyragok kapcsolódása a tőhöz viszonylag egyszerű és kivétel nélküli.

A szójegyzék után az igéknél és a névszóknál egyaránt külön fejezetekben mutatom be a zárt *ë* használatát ragokban, jelekben, képzőkben, valamint a toldalékok kapcsolódását a tövekhez.

A szavakat fonetikusán jelölöm, értelmezést, példamondatokat csupán néhány olyan helyen közlök, ahol ezt elkerülhetetlennek látom. Ilyenkor is csak rövid szókapcsolatból álló értelmezést adok, vagy pedig – ha ez is elég – köznyelvi helyesírással közlöm a szót. Egy-két esetben a szófaji minősítést adtam meg.

I. A zárt *ë*-zés igékben

1. Egytagú igékben: *csëng*, *ësz(ik)*, *fëd*, *këll*, *lëng*, *lëssz*, *mëgy*, *mënt*, *pëddz*, *pëng*, *rëng*, *szëd*, *tëng*, *tësz*, *vësz*, *zëng*.

2. Többtagú igék első szótagjában: *bëcsmírël*, *bëcsül*, *bëngész(ik)*, *bërëg*, *bërënkëdik*, *csëllëng*, *csëpëg*, *csëpërëdik*, *csëpërëg*, *csëppen*, *csëpül*, *csërdít 'üt' (jól a nyaka közzé csërdít)*, *csërget 'ostorral pattogat'*, *csëvëg*, *dërëng*, *ëgyenlít*, *ëggyesít*, *ëggyezik*, *fëcsëg*, *fëdëz*, *fëlëz 'a tej fölét leszedi'*, *frëccsen*, *këcsëktet*, *këttyen*, *lëbben*, *lëbëg*, *lëfëtyël*, *lëndít*, *lëndül*, *mënekül*, *mëneszt*, *pëckël*, *pëdër*, *pëndërëdik*, *pëndërül*, *pëpëcsël*, *përcëg*, *përdít*, *përdül*, *përëg*, *përgël*, *përsen*, *përzsël*, *pëtyëg*, *pëzsdül*,

pézség, rébben, rébég, rébészget, récség, réccsen, remég, réstél, részket, réttég, rétten, rézdít, rézdül, rézég, rézzén, söpér, sörceg, sörcen, sörég, sörked, sörken, szembesít, szemérég, szemérkél, széndérég, széndérül, szépég, széppen, szerél, szeréz, szerkeszt, szervez, tépér, tétel, védél, zéndít, zéndül, zséndül.

3. Többtagú, vegyes hangrendű igék első szótagjában : *hérdál, hervad, pésztrál 'csecsemőre vigyáz', rēfērál, rēpērál, székál, szépérál, tēndál.*

4. Többtagú igék második szótagjában : *bélél, bérég, bérzēnkedik, bíbélőüdik, bizség 'bizserég', bizsérég, bliccél, brekég, cicérel 'a kakas a tyúkot tojózza' (kisgyerekeknek mondják), cihelőüdik, csélleng, csépéredik, csépéreg, csévég, csicsérég, csípél, dídélgét, didéreg, eréggy, érez, fécseg, fédéz, fenyéget, gémbéredik, hebég, hempéreg, hemzség, hencég, hencsérég, hentéreg, hergél, kécséktet, kízél, léfetyél, lézeng, lihég, mekég, nyekéreg, pēckél, pēder, pēndéredik, pēndérül, pēpēcsél, pērcég, pēreg, pērgél, pērszél, pētyég, pézség, pihég, pityéreg, rébég, rébészget, récség, remég, réstél, réttég, rézég, söpér, sörég, sistéreg, szemérég, szemérkél, széndérég, széndérül, szerél, szeréz, szidélég, szígyél, ténféreg, tépér, tétel, terem, tipég, tisztél, trécsél, úberél, védél, zsémbél.*

5. Többtagú, vegyes hangrendű igék második szótagjában: *afféktál, apéllál, apréhéndál, buzérál, csúúrészol, fusérál, gubérál, intérnál, koméndál, kukkērol 'távcsón néz', kunyérál, laméntál, macérál, opérál, rēfērál, rēpērál, szépērál, szupérál.*

6. Többtagú igék harmadik vagy további szótagjaiban: *bécsmírel, bérzēnkedik, bizsérég, ciripél, csépéredik, csépéreg, csicsérég, csilingél, csivítél, didéreg, engesztél, enyelég, felesél, gémbéredik, hempéreg, hencsérég, hentéreg, hízelég, ídelég, ímejég, incselég, incselkedik, kecmerég, kelepél, kítelkédik, követél, következik, léfetyél, lelkendézik, nehesztél, nyekéreg, őügyelég, pēpēcsél, pityéreg, püffeszkedik, sipircél, sistéreg, szemérég, széndérég, ténféreg, térgyepél, tülekedik, úberél, vezényél stb.*

7. Többtagú, vegyes hangrendű igék harmadik vagy további szótagjaiban: *apréhéndál.*

8. A képzők kapcsolódása

a) Zárt *ë*-vel kapcsolódik:

-g: *bicëg, billëg, csëpëg, fityëg, këtyëg, keserëg, lëbëg, nyekëg, pizsëg, sërcëg, szëpëg, sziszëg, tisztëlëg, zizëg* stb.

-get: *eddzëget, ejtëget, emlëget, ësözëget, fenyëget, festëget, feszëget, hitëget, kenëget, kírëget, mëntëget, nízëget, nyesëget, pëddzëget, rejtëget, sëprëget, szëdëget, terëget, verëget, vësözëget* stb.

b) Zárt *ë*-vel és nyílt *e*-vel kapcsolódik:

-l: *bëlël, bîrël, csîripël, ebîdël, ecsetël, elîgël, ênekël, êrdekël, êrdemël, felesël, fenekël, fêrcël, fûrîszël, gépël, gîpszël, heccël, hejësël, îgényël, îngêrël, îrtîkël, îsmêtël, jeddzetël, 'jegyzetël', kelepël, kërësztël, kilîncsël, kôhécsël, kôvetël, lécël, mellîkël, mënetël 'a katonaság zárt csoportban vonul', merîszël, mîrlegël, nyergël, pëckël, pëcsêtël, pëpëcsël, pêrël, pîzël, pöfêkël, prêsël, remekël, rêndël, rêstël, reteszël, rîszël, síël, spriccël, süvegël, szëgecsël, szeletël, szêmël, szëmetël, szentël, szerepël, szigetël, szünetël, szüretël, tekercsël, tenyerël, térgyël, terhël, tippël, tisztël, tizedël, ünnepël, ütlegël, üzletël, vermël, vezényël, vezêrël, viccël, zsebël, stb.;* – de: *delel, êggyel, êrvel, fejel, fîszkel, fôüdel, fülel, îkel, jegel, kedvel, kezel, kônyvel, lîkel, meszel, mûvel, szëgel, szelel, telel, terel, termel, tóügyel, tüzel* stb.

-ll: *kevesëll, kicsinyëll* stb.; de: *kikell(ik), lövell, szökell, zôüdel* stb.

-leg: *szîdëlëg* stb., de *êrzelëg, kîjelëg* stb.

-z: *bêjegëz, bîrëz, bukfencëz, cëmëntëz, cikkëz(ik), címëz, cinëz, csêrëz, êbredëz(ik), êhëz(ik), êjjënëz, êlëz, ellenëz, elôülegëz, emlîkëz(ik), engedîjëz, fêcskendëz, fêdëz, fêkëz, fêlëz 'tejfôlt szed le', fînyëz, fûszêrëz, gerebënëz, gôrnyedëz, gyüllîsëz(ik), igyekëz(ik), ijedëz, îledëz(ik), keltëz, kênëz, kêrdëz, kêrësztëz, keretëz, kêrvînyëz, kîsîrletëz(ik), kîvetelëz, kôrnyîkëz, lécëz, létëz(ik), lîsztëz, meredëz, mîretëz, permetëz, pêrsejëz, rêndëz, rîszletëz, sebëz, segêjëz, selejtëz, szêmëz, szîledëz, szîlvësztêrëz, szînëz, terjedëz, tetejëz, üllîsëz(ik), üvegëz, verejtîkëz(ik), versenyëz, vetemînyëz, zsindejëz* stb.; – de: *belez, cselez, êggyez(ik), enyvez, fêgyelmez, fejez, felez 'két egyenlô részre oszt', fênyképez, îlelmez, jegyez, jôvedelmez, kedvez, kêgyelmez, kênyszer, keze, kîpez, kîrelmez, kônnyez, kôtelez, kôvez, legyez, levelez, mîrgez, nevez, szëgez, szekerez, szennyez, szêrvez, tervez, vîgez, vîvez* stb.

9. Zárt *ë* az igeképzőkben

-décsël: *nyögdécsël, szögdécsël* stb.

-dëgël: *ıldëgël, líbdëgël, mëndëgël, nízdëgël* stb.

-dëkël, -dekël: *érdekël, ezsdëkël, nyeldëkël* stb.

-dës: *csíbdës, nyeldës, rebdës, tíbdës, verdës* stb.

-dëz: *csërgedëz, dülledëz, esedëz, hülldëz, lëngedëz, töredëz, zëngedëz* stb.

-écsël: *köhécsël, röhécsël* stb. .

-ëdik: *fejësëdik, gyëpësëdik, keverëdik, szëmësëdik, tekerëdik, telepëdik* stb.

-ëng: *dërëng, feszëng, fetrëng, terjëng* (de *terjeng* is) stb.

-ërál: *buzërál* 'heccel', *kunyërál* 'kér, könyörög', *macërál* stb.

-këd: *csipkëd, lípkëd, repkëd* stb.

-këdik: *kötekëdik, përlekëdik, verëkëdik, veszekëdik* stb.

-këzik: *gyülekëzik, kőütekëzik, vídekëzik* stb.

-lëg: *érzelëg, kijelëg, szídëlëg* stb.

10. Az igéhez járuló jelek kapcsolódása zárt *ë*-vel: A múlt idő *-t ~ tt* jele: *bicëgëtt, brekëgëtt, derítëtt, ejtëtt, engedëtt, esëtt, festëtt, lëngëtt, mekëgëtt, sistërgëtt, rëszketëtt* stb.

11. Az igeragok kapcsolódása zárt *ë*-vel: A kijelentő mód jelen idő egyes szám első személyű alanyi és tárgyias személyragok: *fëdëk, kírëk, merëk* stb.; *fëdëm, kírëm, merëm* stb.

A kijelentő mód jelen idő egyes szám második személyű *-l* alanyi személyrag (*-sz* előtt *e*) és a tárgyias személyrag: *ejtël, fejtël, festël, hiszël, szërzël, tészël, vészël* stb.; *ejtëd, fejtëd, festëd, hiszëd, szërzëd, tészëd, vészëd* stb.

A kijelentő mód jelen idő többes szám második személyű alanyi személyrag: *emíszëtëk, ejtëtëk, fejtëtëk, fekszëtëk, festëtëk, meccëtëk, szërkesztëtëk* stb.

A felszólító mód egyes szám harmadik személyű *-n* alanyi személyrag: *csëngjën, higgyën, lëngjën, lepjën, nyeljën, verjën* stb.

12. Zárt *ë*-zés igeragokban: A kijelentő mód többes szám második személyű alanyi (*-tëk*) és tárgyias (*-itëk*), személyragokban: *bëngészëtëk, beszíltëk, fejtëk, festëtëk, leltëk, përzszëltëk* stb.; *bëngészítëk, beszílitëk, fejitëk, festítëk, lelitëk, përzszëlitëk* stb.

II. A zárt *ë* névszókban és az egyéb szófajokban

1. Egytagú szavakban

a) A töben *ë*, a bevezetőben említett toldalékok előtt *ë*. (A továbbiakban: a töben, a toldalékok előtt.): *bë, bënn, bënt, csëcs, csënd, csëpp* (de 'egy csepp orvosságot' valamennyi *e* is) *csër, ë, ëb, fël, fënn, fënt, gyëp, hëgy* 1. 'talajkiemelkedés' (az *-s* előtt *ë* vagy *e*: *hëgyës, hëgyes*, valamennyi más esetben *e*): 2. 'éle valaminek' (de mindig *-et*), *lë, lënn, lënt, mëg, në* (*në mëny sëhuva*), *për, përc, rëccs, rënd, rëst, së, sëm, sër, szëm, szër, szërb, tëtt*.

b) A töben *ë*, a toldalékok előtt *e*: *bëgy* (néha ingadozik: *bëgyës mënyecske*, de nagy *bëgyes* madár), *csëpp*; 1. még az a) alatt; *mëggy, mëny, mënny, szëbb, szëg, szëgy, szërv*.

c) A töben *e*, a toldalékok előtt *ë*; *cseh, csekk, dressz; kedd, keh, kekk, kend, leg* (fokjel), *krepp, len, meccs, nem, nesz, nyest, Pest, seb, segg, sejp, szent, szesz, test, zseb*.

d) A töben nincs *ë*, sem *e*, a toldalékok előtt azonban *ë*: *bír 'bér', cikk, cím, cink, csikk, dísz, éh, él, érc, fëm, fërc, film, fïny, gém, gép, gipsz, gríz, hím, hír, hit, ing, ïny, íz, kém, kën, kés, kincs, krém, léc, liszt, mécs, pék, pép, pinyty 'pinty', píz 'péznz', pléh, prém, prés, rís, rísz, rizs, sín, srét, szék, szín, térgy 'tërd', tiszt, vész, vicc, vír*.

2. Többtagú szavak első szótagjában

a) A töben, a toldalékok előtt *ë*: *bëgyërőü* α) 'férfi nemi szervének tréfás elnevezése', β) 'nudli', *bëgyőü* 'nudli', *bëlsőü, bënsőü, bërcënceji* 'szilvafajta', *bëtít, bëtü, bëvül* 'belül', *cëmënt, csëcsëmőü, csëmëge, csëmëte, csëmpe, csëndőü, csëngőü, csëpü, csërësznye, csërgőü* 'kisbaba csörgő játéka', *csërje, csërkész, Dëbrëcën, dërce, dërëje, dërik, ëccër, ëgybe, ëgyedül, ëgyenes* (*-ek* is, de csak *-et*), *ëgyetem, ëgylet, ëgyre, ëgyríszt, ëgyrítü, ëggyüve, Èrzsëbet, Èrzsï, Èrzsike, ëspërës, Èszter, Èszti, Ètël, ëtyëlepëtyële* 'szerelmi enyelgés', *ëtyke, ëtykint, fëcske, fëcskendőü, fëdőü, fëgyënc, fëjjobb* 'feljobb', *fëlsíg, fëlsőü, fëltétel, fëlül* (hsz.), *fënsőü, fërgettyü* 'a szekér része', *gërëzd, gyënge, gyëplü, hëtyke, jërke* 'fiatal nöstény bárány', *këcsëge, këhëj, këllemës* (*-ek* is, de mindig *-et*), *këmënce, kërëszt, kërësztü, krëdënc, lëbërnyeg* 'a tehén nyaka alatt lebegő húsos bőr', *lëjjobb, lënge, mëdënce, mëdër, mëgé, mëgint, mëgül* 'mögül', *mëgye, mënedík, mënet* 'csavarmenet', *mënkü, mënte, mëntën, mëntës* (*-ek* is, de csak *-et*), *mënyecske, mënyët, Mënyhërt, mënnyezet, nëfelejcs,*

pécék, pécsenye, pécset, pēhēj, pēllēngér, pēndēl, pēnge, pēngőü, pēnye 'nyafogó, élhétetlen, elhagyja magát', *pērgőü, pērje, pērnye, pērsej, pētrēzsejēm, pēttyēs v. pēttyes* (-ek is, de csak -et), *pēzsgőü* 'ecetes vízben feloldott szódabikarbóna', *prēzsbītēr, rēggel, rēggelēnkint, rēkkenőü, rēndőüj, rēntszēr* 'rendszer', *rēntszērint* 'rendszerint', *sēkrēstye, sēmlegēs* (-ek is, de csak -et), *sēm̄mi, sēnki, sēpredik, sēprű* α) 'sepréshez használt eszköz', β) 'borseprő', *sēríny* 'a ló sörénye', *sērít* 'sörét', *sērke, sērleg, sērpenyőü, sērte, sētít* (-ek, -et, -es is), *szēgecs, Szēged, szēgíny* (-ek is, de csak -et), *szēglet, szēgrűl-vígre, szēkfű, szēlid* (-ek, -et is), *szēm̄cse, szēm̄rnyi, szēm̄et, szēm̄füles* (-ek is, de csak -et), *szēm̄ij, szēm̄köszt, szēm̄le, szēm̄őücs, szēm̄őüdök, szēplőü, szērēncse, szērkezet, szērte, szērteszít, szērzetēs, szērzőü, szērzőüdis, tēpērtőü, Tērēz, Tēri, vēdēr, vērēs* (-ek is, de csak -et), *vēvőü, zēllēr, zērge, zsēllēr, zsēm̄je, zsēnge*.

b) A töben *ē*, a toldalékok előtt *e*: *ēgyeb, ēgyenes*; 1. még az *a*) alatt; *ēgyütt, fēdél, fēgyelem, fēles* (a tej), *fēlēt, fērtelēm, kēllemēs*; 1. még az *a*) alatt; *kēnyír, mēgēt, mēntēs*; 1. még az *a*) alatt; *pēttyēs v. pēttyes*; 1. még az *a*) alatt; *sēm̄legēs*; 1. még az *a*) alatt; *sētít*; 1. még az *a*) alatt; *szēdēt-vēdēt, szēgíny*; 1. még az *a*) alatt; *szēlid*; 1. még az *a*) alatt; *szērint, vērēs*; 1. még az *a*) alatt.

c) A töben *e*, a toldalékok előtt *ē*: *bekecs, berliner* 'gyapjúból készült nagykendő', *Benedēk, benzin, berek, beszíd, beteg, cseléd, csenevisz* (-ek is, de csak -et), *decembēr, defekt, deficit, degesz* (-ek is, de csak -et), *Demetēr, denevēr, deres* 'dérrel borított' (-ek is, de csak -et), *ebíd, ecet, ecset, edíny, Edit, egíssíg, eledel, Elek, elem, Elemér, eleven* (-ek, -et is), *ellen, előüleg, embēr, emlík, epēr, eplíny* 'a szánkó része', *eresz, erkīj, esedikēs* (-ek is, de csak -et), *eset, esetleg, eternit, ezēr, fegyver, fekīj, felekēzet, felesíg, fenyves, Ferenc, festík, fészēs* (-ek is, de csak -et), *gerebēn, Gergej, gyerēk, hengēr, hentēs, herceg, hering, hermelin, hevedēr, heves* (-ek is, de csak -et), *jeddzet* 'jegyzet', *jelvény, kebel, kec-mec, kendēr, kengyel, kerek*, (-ek, -et, -es is), *keret, kesej, keserves* (-ek is, de csak -et), *keskēny* (-ek is, de csak -et), *keszeg, ketrec, krebdesin* 'női ruhaanyag', *lebbencs, legíny, lemez, lengyel, lepěl, lepíny, leves, mecset, meleg* (-ek is), *mellík, meredēk* (-ek, -et is), *merev* (-ek is, de csak -et), *mestēr, nedves* (-ek is, de csak -et), *nemzedík, nemzet, nyerēg, pedig, penísz, perec, perem, permet, pestis, recept, recēs* (-ek is, de csak -et), *regény, rekesz, remíny, repesz, reszelík, retēk, retesz, segéd, segēj, sejēm*,

selejt, szegij, szelemën, szelep, szellem, szennyes (-ek is, de csak -et: në vët fël a szennyeset; értsd: szennyes inget), szeptembër, szerencsën, szerep, szeszij, szvettër, tehër, tejfël, tekercs, telek, telep, tengej, tengër, terëm, 'helyiség', terep, termet, termíny, termís, természet, terpentín, testület, tesvír, vegyes (-ek is, de csak -et), Vendel, vendíg, verëm, verejtk, verítik, verseny, veszj.

3. Többtagú, vegyes hangrendű szavak első szótagjában

a) A töben *ë*, a toldalékok előtt *ë*: *bëlga, bërđóu* 'a hagyma magját tartalmazó burok', *bërëtvá, Bërnát, Bërtalan, bëtýár, cëlla, cënzura, cërkóu* 'az állatok takarmányozásának (törek, lucerna stb.) előkészítésére, néhány napos, esetleg hetes tárolására szolgáló kisebb épület', *cëruza, csërpák, dëják, dëbëlla, dëka, dëra, dërékas, dëszka, ëbatta* 'rosszallás, szidás', *ëgál, ëggyáltalan, ëggyaránt, Èggyiptom, ëgymást, ëklëzsija, ëkrazit, ënnivalóu, ëszëmatta, ësztërgájos, Èta, ëtyház, ëtykor, fëlslóug* 'faláda', *fëtýház, gënërális, gërënda, gërmán, gyërtya, gyërtyán, hërbatëja, lëándër, lëgënda, lëpra, mëdália, mëlák, mëlász, mënázsi, mënza, nëbáncsvirág, nëhogy, pëcu* 'kis kamra', *pëdál, pëlënka, pënna, përgamënt, përtu, përzsa, pëszra, plëtýka, Rëbëka; rëpëta, rëvërenda, rëzëda, rëzërvátum, sëhun, sëhuva, szëcska, szëkáns, szëkta, szërda, szërszám, szërtár, szërtartás, tëja, tëlázsi, tënnap, tërasz, Tërcsa, trëhány, Vëra, vërenda, Vëron.*

b) A töben *e*, a toldalékok előtt *ë*: *elevátër* (v. elevátor), *helikoptër, herköupátër, revolver.*

4. Többtagú szavak második szótagjában

a) A töben *ë*, a toldalékok előtt *ë*: *bëgyërőü, bëlës* 'mákkal, dióval vagy túróval töltött, összehajtogatott kelt tészta', *bërcënceji* 'szilvafajta', *berkënye, bírës, cëmënt, cibëre* α) 'aszalt gyümölcsből főzött leves', β) 'vízzel felhígított borsepró felforralva' (becukrozva forralt bor helyett isszák), *címër*: α) kny., β) 'a kukorica szárán felül lévő bojt', *cinëge* α) 'madárfajta', β) 'vékony, cingár', *csëcsëmőü, csëmëge, csëmëte, csërésznye, csipëtke* 'levesbe készített tészta', *Dëbrëcën, Dënës, ëbër* (-ek is, de csak -et), *ëccër, ëdën, ëgër, ëkszër, ëmbër, ëpër, ërëm, ërsëk, ëspërës, ëtyëlepëtýële* 'szerelmi enyelgés', *ëvënte, ezër, fëdër, fëgyënc, fëlësleg, fëlészëg, fëszës* (-ek is, de csak -et), *físzër, fűszër, gesztënye, girhës* (-ek is, de csak -et), *gyerëk, hengër, hentës, himpëllër, hizsën, igën, ikër, ingër, ingyën, ítëk, jegënye, jëgër, kéccër, kécsëge, këhëj, këmënce,*

kendër, kërëszt, kërësztül, keskény (-ek is, de csak -et), kínyszer, krödenc, lëbërnyeg 'szarvasmarha nyaka alatt lecsüngő húsos bőr', lepëdõü, lepël, levëgõü, lilëk, litër, lüszër, mëdënce, mëdër, mëntën, mëntës (-ek is, de csak -et), mestër, mëtër, midër 'öv', mindëggy, mindën, müszër, nëgër, nikkël, nímët, nyerëg, pëcëk, pëcsënyë, pëhëj, pëllëngër, pëndël, Pëtër, pëtrëzsejëm, pintëk, pipërkõüc, rëntszer 'rendszer', rëntszerint, retëk, rígën, ríszëg, sejëm, sëkrëstye, sikkës (-ek is, de csak -et), spiccës (-ek is, de csak -et), szëdër, szëmërnyï, szërëncse, szígyën, szilvësztër, szvettër, tehër, tejfël, tengër, tëpërtõü, terëm 'helyiség', trënër, ugyë, vëdër, venyëge, verëm, vërës (-ek is, de csak -et), vetyszer, vígës-vígig, vincëllër, vítëk, zëllër.

b) A töben *ë*, a toldalékok előtt *e*: *ëbër*; 1. még az *a*) alatt; *engëm, fëlës* (a tej), *fëlëtt, fészës*; 1. még az *a*) alatt; *fírëg, físzëk, girhës*, 1. még az *a*) alatt; *helyëtt, írëtt, keskény*; 1. még az *a*) alatt; *kírëg, mëgëtt, mëntës*; 1. még az *a*) alatt; *mírëg, nyíszlëtt, priccsës 'bricsesz nadrág', sebës 'gyors', sikkës*; 1. még az *a*) alatt; *spiccës*; 1. még az *aj* alatt; *szëdët-vëdëtt, tígëd, típëtt, lizënéggy, vërës*; 1. még az *aj* alatt; *veszëtt*.

c) A töben *e*, a toldalékok előtt *ë*: *bëjég, bekecs, Benedëk, berek, beteg, cõvek, csenevîsz, csipesz, csõücselîk, csõkevíny, decembër, defekt, degesz (-ek is, de csak -et), Demëtër, denevér, deres 'dérrel borított' (-ek is, de csak -et), ecet, ecset, ëgyenes (-ek is, de csak -et), ëgyetem, ëgylet, eledel, Elek, elem, Elemër, eleven (-ek, -et is), ërdek, ërdem, eresz, esedikës (-ek is, de csak -et), eset, eternít, fegyver, felekëzet, felesíg, fëlleg, Ferenc, fineszës (-ek is, de csak -et), gerebën, Gergej, herceg, hermelin, hevedër, heves (-ek is, de csak -et), hideg, hitel, hitves, hüvejk, ideg, idegën, ijen, íjjel, illem, isten, ítel, jeddzet, jelen, Jóüzsef, kebel, kecmec, këllemës (-ek is, de csak -et), kengyel, keret, kesej, keserves (-ek is, de csak -et), keszeg, ketrec, kikelet, kîszlet, kîtes (-ek is, de csak -et), köles, köppený, köteg, köteles (-ek is, de csak -et), kötleg 'a szõlõ vesszõjének összekötésére szolgáló kukoricaháncsból sodort 25–30 cm hosszú eszköz', követ, közepës (-ek is, de csak -et), közvetlen, krebdesin 'nõi ruhaanyag', lebbencs, lemez, lényeg, lengyel, leves, liget, löveg, mecset, meleg, mënet 'csavarmenet', mënnyezet, meredëk (-ek, -et is), merev (-ek, -et is), mijen, mîrleg, nëfelejcs, nedves (-ek is, de csak -et), nemzet, nîddzet 'négyzet', nõvendík, õreg, õzvegý, perec, perem, permet, përsëj, pëttyës v. pëttyes (-ek is, de csak -et), pikkej, põfeteg, recept, rekesz, repesz, reszelik, retesz, ríteg, rítes, röhencs, selejt, sëmlegës (-ek is, de csak*

-et), *sërleg, siker, siket, süveg, szégecs, Széged, széglet, székej, széklet, szelemën, szelep, szellem, szëmet, szennyes* (-ek is, de csak -et), *szeptembër, szerecsën, szerep, szerkezet, sziget, szõünyeg, szöveg, szövet, szünet, szüret, szüttes* 'szöttes', *tekercs, telek, telep, tengej, terep, termet, terpentín, tömeg, törek, törmelík, tóüzeg, ület* 'fenék', *ünnep, üreg, üteg, ütleg, üveg, üzlet, vegyes* (-ek is, de csak -et), *Vendel, verejtík, verseny, vígleg, víletlen, vírmes* (-ek is, de csak -et), *vírtelek* 'vértelék', *viszketeg, vítel* 'vétel', *zsilett, zsindej, zsineg*.

5. Többtagú, vegyes hangrendű szavak második szótagjában

a) A töben *ë*, a toldalékok előtt *ë*: *advënt, Ágnës, ájër, ámën, antëнна, ápërte, árënda, baktër, balëtt, bankët, bërëtvá, blankëtta, bodëga, bugyëlláris, bunkër, bunyëvác, cisztërna, citëra, débëlla, dërëkas, difërencija, ëszëmatta, ësztërgájos, farmër, fazëk, flasztër, fëdërvájsz, flanël, fotël, frátër, gajdësz, gardëmama, gënerális, gërënda, Gizëlla, gyóútyszër, hajdërmenkú, havër, hotël, húzënrágër, intërnátus, jampëc, kábël, kádër, kalëndárijom, kampëc, kancëllár, katësztër, kazëtta, klozët, kolëra, komëncijóu, kóusër, kóútër* 'fogda', *kufër, kukkër* 'látcsó', *kupërta, kuplëráj, lágër, lóugër, lëgënda, lóukhëc, lucërna, mágnës, majtër* 'malter', *mandzsëtta, marëk* 'marok', *maszëk, móútszër, notësz, óucëján, opëra, opërácijóu, otëllóu, parcëlla, parkëtta, patënt* 'kapocs', *pëlënka, porcëllán, prolëtár, propëllër, protëstáns, pucër* 'tisztiszolga', *púdër, Rëbëka, rëpëta, rëvërenda, rëzëda, saktër, sóúdër, sóuhër, spalëtta, sparhërt, srápnël, súbër* 'a szekér alkatrésze', *susztër, szutëren, tabëlla, tablëtta, valcër, vërënda, vipëra*.

b) A töben *e*, a toldalékok előtt *ë*: *bukfenc, elevátër* (v. elevátor), *kopec, korhej, kortes, kotynyeles* (de csak -et), *novembër, vatelin, vazelin*.

6. Többtagú szavak harmadik vagy további szótagjaiban

a) A töben *ë*, a toldalékok előtt *ë*: *Benedëk, berlinër* 'gyapjúból készült nagy kendő', *cilindër, Dëbrëcën, decembër, Demetër, esedikës* (-ek is, de csak -et), *ëspërës, ëtyëlepëtyële* 'szerelmi enyelgés', *ëtysígës* (-ek is, de csak -et), *felekëzet, fineszës* (-ek is, de csak -et), *függőülegës* (-ek is, de csak -et), *hevedër, idëgën, idëglenës* (-ek is, de csak -et), *këllemës* (-ek is, de csak -et), *közepës* (-ek is, de csak -et), *különlegës* (-ek is, de csak -et), *meredëk* (-ek, -et is), *minisztër, präzsbitër, rëggelënkint, sëmlegës* (-ek is, de csak -et), *simlédër, szelemën, szeptembër, szerecsën, szilvësztër, temërdëk, tökiletës* (-ek is, de csak -et).

b) A töben *e*, a toldalékok előtt *ë*: *esedikës*; 1. még az *a*) alatt; *ëtysígës*; 1. még az *a*) alatt; *fëgyelëm*, *fineszës*; 1. még az *a*) alatt; *függőülegës*; 1. még az *a*) alatt; *idéglenës*; 1. még az *a*) alatt; *këllemës*; 1. még az *a*) alatt; *közepës*; 1. még az *a*) alatt *különlegës*; 1. még az *a*) alatt; *meredëk*; 1. még az *a*) alatt; *sëmlegës*; 1. még az *a*) alatt; *szëdët-vëdëtt*, *szerelëm*, *tizënëggy*, *tökiletës*; 1. még az *a*) alatt. I

c) A töben *e*, a toldalékok előtt *ë*: *ëgyenes* (*-ek* is, de csak *-et*), *ëgyetem*, *ëggyüttes*, *eledel*, *eleven* (*-ek*, *-et* is), *előüleg*, *Ërzsëbet*, *esetleg*, *felekëzet*, *fëlësleg*, *fëltétel*, *függőülegës*; 1. még az *a*) alatt; *gërendej* 'az eke része', *hirtelen*, *idéglenës*; 1. még az *a*) alatt; *keserves* (*-ek* is, de csak *-et*), *kikelet*, *kísirtet*, *kivétel*, *köpönyeg*, *köteles* (*-ek* is, de csak *-et*), *közvetlen*, *különlegës*, 1. még az *a*) alatt; *lëbërnyeg* 'tehén nyaka alatt lecsüngő húsos bőr', *mënetel* 'valakinek a menetele', *mënnyezet*, *nëfelejcs*, *pëtrëzsejëm*, *pöfeteg*, *szëmfüles* (*-ek* is, de csak *-et*), *szërkezet*, *termízet*, *testület*, *tökiletës*, 1. még az *a*) alatt; *viletlen*, *vírtelek*, *viszketeg*.

7. Többtagú, vegyes hangrendű szavak harmadik vagy további szótagjaiban

a) A töben *ë*, a toldalékok előtt *ë*: *bitumën*, *cigarëta*, *ciklámën*, *citadëlla*, *difërencija*, *elevatër*, *fijákër*, *hajdërmënkü*, *helikoptër*, *hërbatëja*, *herkóupátër*, *húzënrágër*, *katësztër*, *kilamëtër*, *kutyapëcër*, *lëándër*, *novembër*, *októübër*, *parlamënt*, *parlamëntër*, *përgamënt*, *propëllër*, *pulóüvër*, *rëvërënda*, *riportër*, *szakramëntum*, *zsalugátër*.

b) A töben *e*, a toldalékok előtt *ë*: *kotynyeles* (*-ek* is, de csak *-et*), *revolver*, *talinyec*.

8. A jelek zárt *ë*-vel kapcsolódása relatív tövekhez

Az *-s* melléknévképzős tö után a *-k* többesjel nyílt *e*-vel és zárt *ë*-vel egyaránt kapcsolódik. Ha főnévi értékű a melléknév, akkor általában zárt *ë* található: *beszidësek* (*-ëk*), *gyerëkësek* (*-ëk*), *hengërësek* (*-ëk*), *jelvényësek* (*-ëk*), *ötvenesek* (*-ëk*), *peniszësek* (*-ëk*), *pikkejësek* (*-ëk*), *szerelmesek* (*-ëk*), *szërëncsësek* (*-ëk*) stb. L. a szójegyzékeket is.

9. A képzők kapcsolódása zárt *ë*-vel

A képző zárt *ë*-vel kapcsolódásának bemutatásán túl itt és az ezután következő „*Ë*-zés névszóképzőkben” című fejezetben azt is feltüntetem, hogy a képzővel létrehozott származékszóhoz – a szójegyzékhez hasonlóan – a többes szám jele, a tárgyrag, az egyes szám első, második és a töb-

bes szám második személyű birtokos személyrag, valamint az -s melléknévképző *ë*-vel vagy *e*-vel kapcsolódik.

a) A képző zárt *ë*-vel kapcsolódik, a származékszó a bevezetőben említett todalékok előtt *e* (a továbbiakban todalékok előtt *ë*, illetve *e*): **t-tt**: *bűvített, csérzett, eszeveszett, fődött, fejlött, fëlözött* (tej), *felezött* (pénz), *festött, filtött, írött, vedlött, vizezett* stb.

b) A képző zárt *ë*-vel és nyílt *e*-vel kapcsolódik, a todalékok előtt *e*: **-delëm**: *segëdelëm, veszëdelëm* stb., de *dörge-delëm, fejedelëm, gyöüzedelëm, jövedelëm, kisedelëm, köpedelëm, töredelëm* stb.

c) A képző zárt *ë*-vel és nyílt *e*-vel kapcsolódik, a todalékok előtt nem *ë*, nem *e*: **-cske**: *cikkëcske, hidegëcske, kertëcske, ríszëcske, székëcske, testëcske* stb., de *csëppecske, erecske, eröüsecske, fejecske, füvecské, kezecske, kípecské, könyvecské, kövecské, mënyecské, szívecské, vizecske* stb.

d) A képző nyílt *e*-vel kapcsolódik, a todalékok előtt *ë*:

-d: *ezred, heted, kilenced, könnyed, negyed, tized* stb.

-dík (-dék): *düledík, lövedík, mënedík, nemzedík, nyesedik, sëpredík, töredík, üledík* stb.

-lík (-lék): *ezrelík, föüzelík, kötelík, töütelik* stb.

-míny (-mény): *esemíny, gyütemíny, közlemíny, küdemíny, lelemíny, nyeremíny, sütemíny, szërzemíny, vetemíny, vilemíny* stb.

-síg (-ség): *elesíg, frissesíg, nyeresíg, nyersesíg, veresíg, vesztésíg* stb.

-tel: *jövetel, mënetel* stb.

-víny (-vény): *jövevíny, kelevíny, szökevíny* stb.

10. *Ë*-zés névszóképzőkben

a) A képzőkben zárt *ë*, a todalékok előtt *e*:

-delëm: a példákat 1. A képzők kapcsolódása b) alatt.

-elëm: *engedelëm, értelëm, érzelëm, filelëm, gyötrelëm, gyöüzelëm, ijedelëm, intelëm, këgyelëm, kereskedelëm, kinyelëm, kirelëm, küzdelëm, sejtelëm, sérelëm, türelëm, videlëm* stb.

-szërú: *cílszërú, elfszërú, korszërú* stb.

b) A képzőben zárt *ë* és nyílt *e*, a todalékok előtt *ë*:

-ënc: *bírënc, këgyënc, kíjënc, vidënc* stb.; – de *kedvenc, lelenc* stb.

c) A képzőben zárt *ë*, a todalékok előtt zárt *ë* és nyílt *e* (a többes szám *-ëk* is, *-ek* is, de mindig csak *-et*):

-etës: *filelmetës, szerelmetës* stb.

-ikény: *bikűlikény, düllikény, előüzikény, engedikény, érzikény, fültikény, hiszikény, jelentikény, termikény, töríkény, vírzikény* stb.

d) A képzőben nyílt *e*, a toldalékok előtt *ë*:

-ej: *dörej, röhej, zörej* stb.

-et: *bécsület, cselekédet, főüzet, füzet, igyekézet, illet, lelet, őütözet* stb.

-eteg: *férgeteg, rēneteg, tíveteg* stb.

-etlen: *éhetetlen, érintetlen, érziketlen, fēdetlen, fejletlen, független, fületlen, kēlletlen, tēhetetlen, sületlen, telhetetlen* stb.

-telen: *esztelen, gyerektelen, istentelen, könyörtelen, lilēktelen, mesztelen, nincstelen, sikertelen, törvīnytelen, veszījtelen* stb.

-zet: *fegyverzet, idegzet, lilēgzet, növīnyzet, szemījzet* stb.

11. *Ē*-zés névszóragokban

-ën helyhatározórag: *embërën, gépën, terepën* stb. Ez vonatkozik a főnévként használt melléknevekre is; *melegebbën* (melegebb helyen), a *meredékën* (...legurul a szekér), a *sētītën* (nem látszik a piszok), a *szípën* (...jól áll a ruha) stb.

A melléknevek modális alakja túlnyomó többségben *-en* ragot kap: *sebēsen, reketten, sekījen* (szánt), *szennyesen, ébēren* stb. Az alábbi esetekben azonban **-ën**: *betegën* (fekszik), *gyermētegën* (il), *kesejën* (született a kicscsikóū), (ajan) *keszegën* (...ült a szekérën), *melegën* (szeretēm); ingadozik az alábbi esetekben: (mēgmonta) *kerekën* vagy *kereken*, *elevenën* vagy *elevenen* (mēgnyúszták), *siketën* vagy *siketen* (...ílt mék tíz évet), *rēnetegën* vagy *rēnetegen* (*vóutak*).

-szër határozórag: *ëccër, nīccër, ezërszër* stb.

-tëk birtokos személyrag ; *embërëtëk, kedvetëk* stb.

-ëk (az *-ük* birtokos személyrag): *elejëk, helyëttek, kertyëk, mellettëk* stb.

Magyar Nyelvjárások 1984–85: 31–41.

Csú

A címben szereplő *Csú* egy nagy területű határrész neve a Szolnok megyei Tiszaszőlősen. A Holt-Tisza és a Holt-Tiszából kiágazó girbe-görbe Görcsös-fok közé benyúló jó minőségű szántóföld. Viszonylag keskenyen, de több kilométer hosszúságban terjed el a fok és a Tisza holt ága között. A név eredetére vonatkozó népi magyarázat a mai alakját figyelembe véve született meg: „Azír híjják így, mer ojan csú alakja van.” Megjegyzendő, hogy a helyi nyelvhasználatban az *ű* hang terheltsége a köznyelvinél jóval nagyobb (*csű, kű, lű* stb.).

A szóban forgó határrész igen fontos szerepet töltött be a lakosság életében. A levéltári iratokban (úrbéri iratok, periratok, térképek) igen gyakran megtalálható a neve. A legjellemzőbb adatok: 1859: *Csú erdő* (Heves megyei Levéltár, Úrbéri tagosítás. Tiszaszőlős, 6.; a továbbiakban Úrb. tag.). 1859: „A *csűji erdő* föld második osztályúnak vétetett” (uo. 4/1), 1863: „... a *Csú erdői* ráták mint kaszálók” (uo.), 1864: *Csú* (Heves megyei Levéltár U/393 sz. térkép. A névre vonatkozóan l. még az U/394, U/395, U/396 sz. térképeket). 1864: „... ármentesített földbeli járandóságuk a *Csúben* adassék ki” (Úrb. tag. 4/1), 1865: „*Csú* vizes része” (uo. 8), 1886: „Kiadatott a *Csú* elején...” (uo. 4/1), 1897: „*Csú düllő* szántó” (uo.).

A terület a múlt század közepéig erdő, rét és kaszáló volt, 1863-ban vált „terményzövővé” (Heves megyei Levéltár, VI-104). Az iratokban nyomon követhető a régi erdőnek szántóvá válása is. Az 1859-ből származó forrás már „erdő föld”-ről beszél. A faluban ma az erdő kivágása után művelés alá fogott területet nevezik *erdő föld*-nek. Az idősebb emberek szerint valamikor a *Gyepi-tábla* névvel is illették ezt a határrészt.

A név eredetére vonatkozóan alapvető, hogy két esetben *Csüllő* alakban fordul elő. É. n.: *Csüllő Erdő* (Heves megyei Levéltár Középtiszai Ármentesítő Társulat. Régi térképek a XVIII. századból), 1872: „... a *csüllő eleji* düllőben...” (Úrb. tag. 4/1). Az iratok és a térképek egybevetése után úgy látszik, hogy a *Csú* népetimológia eredménye. A *csüllő* 'sirályféle madár' emlékét őrzi. Figyelemre méltó, hogy 1783-ban még halásztanyát is találunk a Tiszának ezen a részén, a kitisztított „Három Duna Hálló Tanyák” egyike a *Csú*-ben volt (Heves megyei Levéltár, IV-9/d. 85). Az erdő fokozatos visszaszorulásával kihalt az ott élő madárvilág, így a *csüllő* név értelmetlenné vált a lakosság számára. Ennek

a következménye az új név népetimológiás kialakulása lehetett. A *csüllő* név két esetben előfordulása azzal magyarázható, hogy egy új név kialakulása és elterjedése nem egyszerre történik, egy ideig egymás mellett él a régi és az új, a régi csak fokozatosan szorul vissza, s legtovább a hivatalos iratokban található meg.

A *csüllő* az alföldi erdők gyakori madara volt. A MNy. a Tisza mellékéről hozva példákat a sirályféle madarak nevei közé sorolja a *csüllő*, *cserkő*, *csér*, *csire* neveket, s Tiszaszőlőssel szemben, a Tisza másik oldalán fekvő Poroszló községből idézi a *csire* elnevezést (II, 116). A *Csű* népetimológiás alakulását támogatja az a tény is, hogy Tiszaszőlős belterületén van *Csireülés*, *Csirezug* nevű falurész is. A népi magyarázat szerint a falurész a nevét az egykori *Gellért-tó* mellett tanyázó vízicsirkékről kapta.

Magyar Nyelv (1980) LXXVI: 210–211.

Dunakunyhó

Általánosan ismert és gyakran használt dülönév ez a Szolnok megyei Tiszaszőlősön. A *Holt-Tisza* szomszédságában levő kis területű határ rész neve. Ma a Holt-Tisza melletti rész akácerdő, a távolabbi szántó. A XVIII. és XIX. századi levéltári iratok *Dunakunyhó erdő* és *Dunakunyhó kaszáló* néven is igen gyakran emlegetik. (Heves megyei Levéltár. Középtiszai Ármentesítő Társulat. Régi térképek a 18-ik századból. – Urbéri tagosítás. Tiszaszőlős, 4/1, 7, 11.)

A helybeliek a név eredetére vonatkozóan hitelt érdemlő magyarázatot nem tudnak adni. Egyesek szerint egy csőszkunyhó állt ezen a helyen, mások szerint halászkunyhó volt itt: „egy vín halász lakott a kunyhóba”. A *Duna* személynévként sem a XVI. századi tizedjegyzékekben, sem pedig a református egyház 1760-tól meglévő anyakönyvében nem található meg.

A név minden valószínűség szerint régi halásztanya emlékét őrzi. Erre utal számos XVIII. századi perirat. 1783-ban „Komjáthy Éva Asszony T. Elek Salamon és Sándornak édes Anyja *Duna hállót*² és hajót a Duna mellől hoztatott. Az előtt *Duna hálóval* soha nem halásztak, nem is halászhattak, mivel *Tanyák* az halászatban nem voltak tisztítva. Más esztendőre kelve Ráckevidül Pap Mihály halász Mestert hoztatván azon halász Mester három *Duna Hálló Tanyákat* tisztított, úgy mint kettejét a Csú lapájon, harmadikat pedig Cserő köz iránt az Orsós ér felől” (Heves megyei Levéltár, IV-9/d. 85). Az Orsós ér felőli tanya megfelel a *Dunakunyhó* helyének. A terület szomszédságában található a *Pap ere* nevű szántóterületnek használt dülő. Eredetileg a *Sulymos-tó*-ból kiágazó vízer, a felszabadulás előtt azonban már urasági legelő volt. Az ér régi medre ma is jól megismerhető. Patakmederre emlékeztető igen széles és viszonylag nagy mélyedés, mely a *Sulymos-tó*-ból egy másik tó, a *Sirok-tó* irányába tart. Több kilométer hosszúságú. A levéltári iratok szerint a *Pap ere* mellett *Halszó* volt, ennek a pontos helyét azonban ma már megállapítani nem lehet. 1864-ben „... a Sziget Szöllők alatt levő úgy nevezett *Halszó* méjj víz feneket közbirtokossági közös használatra a faluból hozzá vezető alkalmas úttal együtt úsztatónak kijelölni kéri” (Urbéri tagosítás, 4/1). A *Pap ere* a *Szigetszőlő* alatt vezet el. A szakiroda-

---

² Itt és a további idézetekben a kiemelések tőlem valók.

lom szerint a halat régen hasították, szárították, sózták, füstölték. NYÍRI ANTAL a Tisza mellett Szentesen több sózó kunyhóról tesz említést (A kiháló szentesi víziélet néprajzi és népnyelvi maradványai. Szeged, 1948.).

Ide kívánczik KIS LAJOS könyvéből a Dombráddal kapcsolatos megállapítás: „A Tiszán nehéz volt halászni, de nem is volt a lakosság ráutalva. A tavakban legtöbbször csukát, potykát fogtak. Elek Salamon földesúr szerzett be két 60 öles hálót, egynek a használatához 24 ember kellett.” (Régi Rétköz. Bp., 1961. 69.) Elek Salamon azonos az 1783-ból Szőlősen is említett Elek Salamonnal. Komjáthy Jákób Szabolcs megyei főispánnak 1784-ből származó levele szerint „... az ottan [ti. Tiszaszőlősen] levő Tiszán való *Dunahalászati tanyához* semmi just nem tartottam, most sem tartok, mivel nem tisztítottam, az ollyatán tanyák pedig csak azokat illetik, a' kik tisztították, egyéb halászat pedig a *Dunahalászat*on kívül minden földesúrnak szabad volt, most is szabad. Ezt a *Halászó Tanyát* néhai néném Komjáthy Éva Asszony tisztította, már most ugyan Elek urakra szállt” (Heves megyei Levéltár, IV. 9/d. 85). Egy tanúvallomás szerint 1786-ban „A Tktes Borbély familia míg Szöllősen bírt mindenkor mind a Tiszán levő Tanyákat Szabadosson *Duna hálóval* halásztatta. Nem különben belépven azon Borbély jusban üdő jártával Darvas József Úr minden háborgás nélkül Szabadosson mind a Tiszán levő Tanyákat, és Nevezetessen az Aranyos oldalon Levő Leggutolsó Tanyát is *Duna Hálóval* halásztatta.” (Heves megyei Levéltár, IV, 9/d. 85.) Ennek a legutolsó tanyának a helye megegyezik a *Dunakunyhó* helyével.

Említésre méltó, hogy a szomszédos Tiszafüreden is folyt *Dunahalászat*. Komjáthy László szerint „A Füredi Tiszán levő *Duna Hálóval* halászó *Tanyáimat* néhai Veres László Ipam Uram in anno 1738. tsináltatta és az akadóktól nagy fáraccsággal tisztította míg élt.” A továbbiakban az olvasható nála: „... közre bocsátom a *Tanyákat*, de illy conditióval is, hogy az Erdöm mint hogy a *Tanya* mentében fekszik, a' Halászok *benne ne kunyhózzanak*, annyival inkább az Erdőt ne báncsák és ne tüzellyék” (Heves megyei Levéltár, IV. 9/d. 89). A Tiszának füredi szakaszára utal az a levél is, melyben az található, hogy „... más helyeken vagy a' nagy iszap miatt, vagy az Tiszában levő tőkék miatt, vagy pedig a Tiszának gödrössége miatt *Duna hálóval* halászni és aztat kihúzni nem lehet” (Heves megyei Levéltár, IV. 9/d. 89).

A felsorolt adatok kétségtelenné teszik, hogy a *Duna Háló* egy halászati eszköz, egy hálófajta neve.

A levéltári iratokból az is megállapítható, hogy Tiszaszőlősen a XVIII. században a halászatnak jelentős szerepe volt. A halászó helyeket *tanyá*-nak nevezték. A Tisza is több *tanyá*-ra (az iratok szerint ötre) volt felosztva. A *Duna-háló* a legnagyobb hálófajta volt, mellyel csak a *tanya* gondos tisztítása után lehetett halászni. A halászmester jelölte ki a helyet, ahol tanyákat vethettek. (Vö. még ECSEDI ISTVÁN, Népies halászat a Közép-Tiszán, és tiszántúli kis vizeken. Debrecen, 1934. 89.)

KNIEZSA ISTVÁN a mai 'kis település' jelentésű *tanya* szavunkat eredetileg a halászó helyet jelentő szóból származtatja, de az átmenetet mutató 'halászó hely melletti kunyhó' jelentését nem sikerült kimutatnia (SzlJsz.). A bemutatott adatok alapján feltehetjük, hogy ebben az esetben ezzel az átmenettel állunk szemben.

Magyar Nyelv (1981) LXVII: 466–467.

A vízrajzi nevek változása Tiszaszőlősön a XVIII–XIX. századi adatok tanúsága alapján

(A *tó, ér, fenék, fertő, fok, lapos* alapelemű nevek)

A földrajzi nevek változásának, elhalásának, ezek okainak vizsgálatát a kutatás éppen olyan fontos feladatának tekinti, mint a nevek keletkezésének feltárását. Rendszeres kutatás ezen a téren nálunk még nem történt. Az ilyen jellegű vizsgálatokat nagymértékben hátráltatja, hogy nehéz nyomon követni a földrajzi nevek változását. Nincs részletes adattárunk, nem mindig tudjuk garantáltan azonosítani az egyes neveket. A tájban, az ember és a táj kapcsolatában beállott változást nem követi nyomon azonnal a név megváltozása, illetve megszűnése. A régi nevet egy ideig őrzi egy-egy falu közössége, az új név csak bizonyos idő után jelenik meg, s több-kevesebb ideig a lakosság ingadozik a két név használatában, egymás mellett él a régi és az új név.

A változásoknak, a változások okainak felderítését csak a levéltárakban végzett gyűjtőmunkával, a különböző levéltári iratok névanyagának, főképp a térképeknek összevetésével lehet elérni. Csak a térképek felhasználásával lehet lokalizálni az esetleg eltérő neveket, csak a térképek anyagával lehet igazolni, hogy a változások valóban azok-e, vagy a területet tovább részletezte a nevekkel a névadó közösség. Tisztán spekulatív is világos, hogy pl. a vízszabályozás s a vele szinte egy időben történt határrendezés a névállományt igen nagy mértékben módosította. Nyilvánvaló, hogy a nevek követték ezt a változást: vagy új jellegű nevek jelentek meg, vagy pedig megváltozott a nevek jelölő funkciója, az eredeti névelemek közzői jelentése nem fedte tovább a jelölt objektum sajátosságait. Érdeemes hát megfigyelni a névanyag viselkedését.

Levéltári gyűjtésekre támaszkodva egy község névcsoportjának, a vízrajzi neveknek, azon belül a *tó, ér, fenék, fertő, fok* alapelemű neveknek és egy térszínformanevnek, a *lapos*nak a vizsgálatával kísérem meg a változás folyamatát tetten érni, a nevek bemutatásával érzékeltetni a tájváltozással együtt járó névváltozást.

Az alábbi szócikkekben sorra veszem a neveket, meghatározom a mai állapotot, azután felsorolom a rá vonatkozó levéltári adatokat, s ha szükséges, megjegyzéseket is teszek. Címszóként feltüntetek minden nevet, amely a levéltári iratokban előfordul. A ma is élő neveket fonetikus

a mai helyesírással írom, kiegészítem a *hova* kérdésre felelő ragos alakkal, a már kihaltakat □ jellel jelölöm, s úgy írom, ahogyan a levéltári iratokban található. Különböző írású előfordulás esetén a mai helyesíráshoz legközelebb állót választom ki. A lokalizálható neveknél megjelölöm a mai művelési ágat is. Végül mellékelem a rövidítések jegyzékét.

I. A *tó* eredetileg a legnagyobb megterheltségű földrajzi köznév volt. Közülük ma egy sem jelöl már vizet, kisebb-nagyobb fenékszerű mélyedések, hajlatok, széles síkterületek neveként tűnnek elő. Nagyobb részük szántóterület, kisebb részük legelő, kaszáló, esetleg terméketlen.

1. *Tóú, -ba, Gyalokfőüd, -be, □Tófenék, □Tó lapos tér.* – A falut északon és nyugaton határoló szántó. Ma a *Tóú* tulajdonnévként jobbra csak az északi résznek a neve, a nyugati részé gyakrabban *Kistóú* (l. ott). – 1863: „A falut környező *tó*...rossz minőségű legelő...” (Urb. tag. 4/1); É. n.: „*Tófenék* vízállás. 1863-ban terményzövé vált” (H. m. Lt. VI–d/104); É. n.: „Óvás tétetik a soha nem használható *tónak* az úrbéres vizes legelőterületbe beszámítása ellen...” (Urb. tag. 4/1); 1865: „...nehogy a *tónak* felosztása által egyesek örökre megkárosíttassanak, határoztatik, hogy azon helyen, melyeket jelenleg is víz borít, minden közösnek tüntessék fel” (Uo.); 1870: „...birtoka az úgynevezett *tó lapos térrel* lévén érintkezésben...” (Uo.); 1878: „Vizes legelőben van a falu alatti *tó*, mely 25 hold területen gyakran, ezen terén pedig különösen 15 hold területen mindig víz által borítván teljesen hasznavehetetlen” (Uo.); 1893: „*Tófenék* T. szőlős község volt zsellérek felosztott legelője, a mellette levő terület a volt telkes gazdák felosztott legelője” (Uo. 5); PESTY: „...nagyszigetnek neveztetik a falutól mély vízmederrel az úgynevezett *tótól* választva, mely észak és nyugati oldalon körül öleli a falut.” – A T/1, T/2, T/4, T/7 sz. térképek szerint a falut északon, nyugaton és délen egy széles *tó* vette körül. Nevet azonban a térképek egyike sem tüntet fel. Az északi és nyugati rész megnevezésére ma általában külön nevet használnak (l. *Tóú, Kistóú*), a déli részt külön névvel nem jelölik, a múlt században azonban *Borjú sziget tó* néven tartották számon. Az iratok jól érzékeltetik a régi *tó* kiszáradási folyamatát, a művelés alá fogását s vele együtt az új nevek megjelenését, a régi és az új nevek (*Tó, Tófenék, Tó lapos tér*) használati ingadozását, sőt utalnak a területnek két részre válására s külön elnevezésére is (*Tóú, Kistóú*). Ma csak a *Tóú*, a *Kistóú* és a *Tóú* helyett sokszor a *Gyalokfőüd* név az ismert. Mind a *Tóú*, mind a *Kistóú* jelentősége igen

nagy volt a falu lakóinak életében. Kis parcellákból álltak, sok ember érintve volt, a falu melletti elhelyezkedése is növelte az értékét. A *Gyalokfőüd* név szempontjából érdemes megemlíteni, hogy 1723-ban a községben 2 egész ekés (6 ökre volt), 17 félekés vagy cimborás (2–4 ökre volt), 25 *gyalogjobbágy*, és 3 földnélküli zsellér volt (Soós IMRE, A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon. 1711–1770. Damjanich János Múzeum, Szolnok, 1958, 7).

2. [□]*Balázs tó*, [□]*Balázshalmi tó*, *Balás-fertőü, -be*. – Nádas, sásos, vízenyős terület. – 1858: „*Balás tó*” (T/2); 1859: „...második osztályú, kivévén a *Balázshalmi tó*..., melyek hasznavehetetlenek” (Urb. tag. 1–3); 1859: „*Balázshalmi tó* terméketlen közös földesurasági” (Uo. 6); 1863: „*Balázsfertő víz*” (Uo. 7); 1863: „*Balázs fertő*” (T/3); 1864: „*Balázsfertő*” (Urb. tag. 4/1); 1864: „...*balázsfertő* hasztalannak vétetett” (Uo. 7); 1865: „Hasztalanok ... a Balázshalom dülőben utak és a *Balázs tó*” (Uo. 8); 1865: „*Balás tó*” (T/1); 1875: „Csonka Jakab a *Balázsfertő*ben...” (Urb. tag. 4/2); 1886: „*Balázs fertő*” (T/4); PESTY: „...odább a Balázshalom, a mellette levő mocsár *Balázs fertő*...” – Az állandó vízállás megszűnte miatt a *tó* köznévvé elvesztette régi jelentését, és az alkalmi vízállás, a vízenyős, posványos, használhatatlan, új állapot következménye egy másik köznévvé, a *fertőnek*, a használata lett. Ma csak a *Balás-fertőü* név ismert. A *fertő* vízrajzi köznévvé a falubeliek mai nyelvhasználatában nem él ugyan, a névre vonatkoztatva viszont azt mondják „*azír fertőü, mer posványos, mocsaras, iszapos*”.

3. [□]*Borjú sziget tó*, [□]*Nagyborjú sziget lapos*. – A falu és a *Bornyú-sziget* közötti széles, sík területű szántó, ma a területnek nincs neve. A falu alatti egykori tónak a déli része (l. *Tóü*). – 1895: „A Csűjig tartó legelő középosztályú a benne levő *nagyborjú sziget laposon* kívül, mely hasznavehetetlen” (Urb. tag. 1–3); 1863: „A vízmentet legelőn a *Borjú sziget tó* környékét silány legelőnek becsültük” (Uo. 4/1). – A múlt század közepén a *tó* és a *lapos* alapelemű két név egymás mellett élése, a területnek egyértelmű hasznavehetetlensége jól érzékelteti a régi állapot, vele együtt a régi funkció megváltozását, a mai művelési ág előzményét. Az egykori tó melletti, ma is igen jól kiemelkedő hátság területet, mai nevén *Bornyú-szigetet* az iratok szerint *nagyborjú szigetnek* nevezték (l. Urb. tag. 6; T/5). A név kihalásának okát tisztázni hitelt érdemlően ma már nem lehet. Kétségtelenül szerepet játszhatott az a tény, hogy az eredeti *laposnak*

egyik viszonylag keskeny sávját összeszántották a *Bornyú-szigettel*, s így vele együtt nevezték meg, míg egy másik sávja a régi *lapostól* árokkal elválasztva egy falu alatti széles útnak a részévé vált az út melletti füves libalegelővel együtt.

4. □*Csontos tó*, □*Csontos lapos tó*, □*Csontos völgy*, *Csontos-lapos*, -*ra*. – Észak-dél irányban húzódó két háttas kiemelkedés (*Csontos ~ Csontos-part*, *Kendërfőüd*) közötti igen széles, mély fekvésű terület, legelő. – 1858: „*Csontos lapos*” (T/2); 1859: „*Csontos lapos* hasznavehetetlen...”, (Urb. tag. 1–3), 1862: „*Csontos; Tó*” (T/5); 1863: „*Csontos lapos*” (T/3); 1863: „*Csontos lapos tó közlegelő*” (Urb. tag. 7); 1863: „*Csontos völgy*” (Uo. 4/1); 1864: „*Csontos lapos közlegelőnek vétetett*” (Uo.); 1865: „*Csontos lapos*” (T/4); 1893: „Legelő a *Csontos Laposon*” (Urb. tag. 5); GYÖRFFY: „*Csontos lapos*” (MNY. XXV, 154); PESTY: „...van a NagySzöllő. Ez és a falu közti gyep közt fekszenek a ... *csontos laposak* terméketlen mocsaras földek.” – A *lapos* és a *tó* alaptag egyidejű váltakozása mellett a *lapos* gyakoribb előfordulása és a terület legelő volta már igen sokat mondó. Jellemző az 1863-ból való, de kihalt *Csontos lapos tó* átmeneti forma, valamint az ugyancsak 1863-ból való s szintén kihalt *Csontos völgy* név. A *völgy* alaptag előfordul, és ma is él még a községben egy nagyon hasonló térszínformájú terület jelölésére (l. *Szilvölgyi tó*). A PESTY többes számú adata a nagy területű legelőnek, a *Csontosnak* több *tavára* utal. A többi tónak azonban saját külön neve is volt (*Lippai tó*, *Sásas tó* stb.).

5. □*Gellért tó*, □*Nagy Gellért tó*, □*Nagy Gellért*, *Gëllér*, -*re*, *Gëllér-lapos*, -*ra*. – Hosszú, széles, igen mély, mederszerű terület két háttas határ-rész (*Gëllér-hát*, *Kendërfőüd*) között. Kaszáló. A *Gëllér* név ma már a mellette levő háttas területet is jelöli. – 1858: „*Gellért tó*” (T/2); 1859: „...hasznavehetetlen térnek jelöltetett a *nagy Gellért tóval* egyetemben...” (Urb. tag. 1–3); 1859: „A *Gellért tó* maga hasznavehetetlen” (Uo.); 1863: „...a *nagy Gellért tó* fele részben rossz minőségű, fele részben pedig, jelesül a közepe teljesen hasznavehetetlen...” (Uo. 4/1); 1863: „Legelői illetményben kiadatott a hasznavehetetlennek osztályozott, és illetménybe be nem számított *Gellérttői* ... területek” (Uo.); 1863: „*Gellért tó*” (T/3); 1864: „...vályogvető gödrök pedig a *gellért tónak* a faluhoz közelebb eső részén rendeltetnek” (Urb. tag. 4/1); 1865: „*Gellért lapos*” (Uo. 9); 1865: „*Gellérttő*” (T/1); 1885: „Kihasítandó a *Gellért taván* elkészített töltésen a *Gellért tó* partján egész a hasításig...” (Urb. tag. 4/1); 1886: „A *Gellért*

tó fenekes része...” (Uo. 10); 1886: „A *Gellért lapos* száraz része és a falu közt zsellér legelő...” (Uo.); 1886: „*Gellért tó*” (T/4); GYÖRFFY: „*Gellért tó*” (MNy. XXV, 154); PESTY: „...*Nagygellértnek* szélesterjedelmű folytatása nevezetik, egy gát a faluba vezető *gellértgát* által választva.” – A név a múlt század végéig csak a *tó* alapelemmel található meg, s a jelölt területet az iratok mindenütt hasznavehetetlennek minősítik. A *tó* alapelemnek ilyen hosszú ideig történő fennmaradása valószínűleg ezzel a hasznavehetetlenséggel magyarázható. A terület még ma is gyakran vízállás, szárazabb időben azonban kiváló kaszáló. Úgy látszik, hogy egyértelmű kaszáló volta a múlt század végén állandósult. Ettől kezdve – legalábbis egy részét – rendszeresen használni lehetett, kiváló, sokakat érintő kaszáló lett. Ennek a változásnak eredménye a *lapos* alapelemű, és a mai általános használatú *Géllér-lapos* névnek a megjelenése.

A *Nagy Gellért tó* elnevezés kialakulását is megmutatják a források. Az állandóan vizes, sáros *Gellért tavát* egy töltéssel, a *Géllér-gáttal* két részre szakították. A nagyobb, a külterületre eső résznek a neve *Nagy-Gellért*, míg a kisebb, a belterületre benyúló *Kis-Gellért* lett (l. még: Urb. tag. 4/1; PESTY). A *Kis Gellért* ma belterület, szép nyárfaerdő, *Liget* a neve.

6. □*Halászó tó*, □*Halászó fenek*. – Lokalizálni nem lehet, a térképen jelölt terület a Tisza II. építésével a Tisza új medrévé vált. – 1858: „*Halászó fenek*” (T/2); 1859: „*Halászó tó* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1863: „...*a halászó* és halászon túl levő *fenek*ek, melyek kétes használatúak, harmadik osztályú kaszállóknak becsültettek” (Uo. 4/1); 1863: „Táglásból *Halászó fenek víz*” (Uo. 7); 1863: „*Halászó fenek* harmadik osztályú kaszáló” (Uo. 4/1); 1863: „*Halászó fenek*” (T/3); 1865: „*Halászó fenek* kaszáló” (Urb. tag. 8); 1865: „*Halászó fenek*” (T/1); 1886: „*Halászó fenek*” (T/4); GYÖRFFY: „*Halászó fenek*” (MNy. XXV, 154); PESTY: „...görbeér, azután következnek ... *halászó fenék*...” – A terület a Tisza II. építése előtt a nagy kiterjedésű *Aranyosi-kaszáló*nak hosszú mederszerű része volt. Ezt az állapotot nevezi meg a *fenek* alapelem. Az iratok minősítése szerint a múlt század közepén kezdődött az új funkciója. Ekkor még a kaszálók értéktelenebbjei közé sorolták. Az eredeti, a halászattal kapcsolatos funkcióját ezek szerint korán elvesztette, ezzel a név kihalásának az alapja megteremtődött.

7. □*Halszó tó*, □*Halszó*, □*Halszó fenek*, □*Úsztató*, □*Juhúsztató*. – Lokalizálni nem lehet. – 1859: „*Halszó tó* terméketlen” (Urb. tag. 6);

1864: „...a sziget Szöllők alatt levő úgy nevezett *Halsózó* méjj víz *feneket* közbirtokossági használatra ... *úsztatónak* kijelölni kéretik” (Uo. 4/1); 1864: „Úsztató gödör a *Halsózónál*” (Uo.); 1878: „Közös birtokot képező *Úsztató* továbbra is közösnek fenntartandó” (Uo.); 1878: „A kérdéses *juhúsztató* a közbirtokosságnak tulajdonát képezi, mely csupán juhúsztatás céljára használtathatik...” (Uo.); 1885: „...a *Juhúsztató* tárgyában régebben hozott határozatát fenntartja” (Uo. 4/2); 1885: „...utasítja működő mérnököt, hogy a *juhúsztatót* azon kiterjedésben, amint az eredetileg megállapított, s a meghatározott helyen jelölje és csóvázza ki...” (Uo.); 1886: „*Juhúsztató rét*” (Uo. 10). – A *tó* funkcióváltozása és a vele járó névingadozás, illetve a név megváltozása jól látható. A *tó* régi szerepét nem tölthette be, a korábban virágzó halászat háttérbe szorult. Az uradalmakban azonban a juhtenyésztés nagyon általános volt, így a régi *tó* a juhok gypjának tisztítására nagyon alkalmas lehetett. A felszabadulás előtt a juhtenyésztés már nem volt jellemző a falura. Az eredeti *tó* kiszáradása mellett az új név kihalását ez is indokolja.

8. □*Kender Tó*, □*Kenderáztató*, □*Kenderáztató fenék*, □*Kenderáztató Szartos*. – Lokalizálni nem lehet, a térképen jelölt terület a Tisza II. építésével a Tisza új medrének részévé vált. – 1859: „*Kenderáztató Szartos* kaszáló, nádas” (Urb. tag. 6); 1859: „*Kender ásztató* kaszáló” (Uo.); 1862: „*Kender Tó*” (T/5); 1863: „*Kenderáztató* kaszáló” (Urb. tag. 7); 1863: „Táglásból *Kenderáztató víz*” (Uo.); 1863: „*Kenderáztató fenék* III. osztályú kaszáló” (Uo. 4/1); 1863: „*Kenderáztató*” (T/2); 1865: „*Kenderáztató*” (T/1); 1886: „*Kenderáztató fenék*” (T/4); PESTY: „...azután következnek ... ceglédilapos, halászó fenék, *kenderáztató fenék*” – Az idézett források jól érzékeltetik a művelési ág változását, és egyben mintegy indokolják az alapelemek használati ingadozását. A múlt század közepén már kaszálónak használt korábbi *tó* régi kenderáztatói funkciója legfeljebb csak alkalmi, egyes esős években képzelhető el. A *Szartos* is az elsárosodásra, a kiszáradási folyamatra utal.

9. □*Kerek tó*. – Lokalizálni nem lehet. – 1863: „*Kerektó* első osztályú kaszáló” (Urb. tag. 7); 1863: „Nagy, *Kerektói* ... ráták első osztályú kaszálóknak becsültettek” (Urb. tag. 4/1); 1865: „*Kerektó* kaszáló” (Urb. tag. 7). – Az objektum már a múlt század közepén sem *tó*ként funkcionált, ezért könnyen egybeolvadhatott környezetével a szintén kaszáló *Határ-fenekkel*. Így kihalása is indokolt.

10. [□]*Kis páncélos tó*, [□]*Kis páncélos lapos*. – Lokalizálni nem lehet. – 1859: „*Kis páncélos tó* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1865: „*Kis páncélos lapos* terméketlen” (Urb. tag. 8). – Egyetlen térképen sem található meg, az iratok is csak arról tudnak tájékoztatni, hogy a terület átmeneti állapotban van. A *tó* és a *lapos* alapelemű név egyaránt terméketlen területet jelöl.

11. *Kistó*, *-ba*. – A falu alatti *Tó* (l. ott) nyugati része. Szántó. – 1863: „A vízmentett legelőn a *Kis tó* környékén silány legelő...” (Urb. tag. 4/1). – A név által jelölt terület a termelősövetkezet megalakulása előtt 30–100 [□]-öles nagyságú kis parcellákból állt. A T/5-ös számú 1862-ből származó térképen a mai *Kistó* területét *Kenderáztató* névvel jelölik, és 1889-ben 8. osztályúnak, a mai *Tó* területet pedig 6. és 7. osztályúnak tüntetik fel (H. m. Lt. VI–d/104; l. még *Tó*).

12. [□]*Kis Köhér Tó*, l. *Köhér tó*.

13. [□]*Köhér tó*, *Köhér*, *-re*. – Egy kis területű határrész néhány különböző nagyságú hajlattal az *Alsóúrít* nevű dűlőben. Szántó. – 1858: „*Köhér*” (T/2); 1859: „Az alsó réti legelő középosztályúnak tétetett a *Köhér tó* kivételével, mely hasznavehetetlennek tekintett” (Urb. tag. 1–3); 1859: „*Kövér tó* terméketlen” (Uo. 6); 1863: „*Köhér tó* közlegelői” (Uo. 7); 1865: „*Alsó rét* vizes rész, kavitsos” (Uo. 9); 1865: „*Köhér*” (T/1); 1845: „*Kis Köhér Tó*” (T/7); 1845: „*Nagy Köhér Tó*” (T/7); GYÖRFFY: „*Köhér*” (MNY. XXV, 154). – A terület túlnyomó része a szomszédos Tizsaszentimre határához tartozik. Az Új Magyar Múzeum gyűjtői is Tizsaszentimre nevei között *laposként* említik, „mely kaszáló csaknem szigetszerű fekvésű” (II. 1851–52, 164). Az 1962-ből származó Helységnévtárban a *Köhértanya* Tizsaszentimréhez tartozik. A nevet a levéltári iratokban, a térképeken és GYÖRFFY gyűjtésében Tizsaszőlős nevei között is megtaláljuk. A térképeken egy Tizsaszentimréhez tartozó nagy laposnak, kaszálónak a szőlősi *Alsóúrít* nevű határrészre több kiágazása van. Ezeknek többsége mélyen benyúlik a szőlősi határba, és az iratok *Köhér tó* néven említik. A T/7-es térkép pedig ezeket jelöli a *Kis Köhér Tó* és a *Nagy Köhér Tó* nevekkel. Ma csak a *Köhér* név ismert. A lakosság a területnek vízzel való kapcsolatára nem is gondol.

14. [□]*Lippai tó*, [□]*Lippai ér*, [□]*Lippai fenek*, [□]*Lippai lapos tó*, *Lippai-lapos*, *-ra*. – Széles, sekély mederre emlékeztető terület, a csordalegelő

egy része. Esős időben és kora tavasszal vízállás. – 1863: „*Lippai ér* és Sásas tó köze rossz minőségű legelőnek állapított meg” (Urb. tag. 4/1); 1863: „*Lippai lapos*” (T/3); 1863: „*Lippai lapos tó* közlegelő” (Urb. tag. 7); 1865: „*Lippai lapos*” (T/1); 1886: „*Lippai fenek* telkesek legelője” (Urb. tag. 10); 1886: „*Lippai lapos* környéke a telkesek legelője” (Uo.); 1886: „*Lippai* és Sásas tó köze a telkesek legelője” (Uo.); GYÖRFFY: „*Lippai lapos*” (MNY. XXV, 154); PESTY: „...van a NagySzöllő. Ez és a falu közti gyepek között fekszenek a *lippai*, sásas, csontos *lapos*ak természetlen, mocsaras földek.” – A múlt század második felében a területet már legelőnek használták. Ez az állandó vízállás megszűntére utal. Az iratok többsége a nevet már a *lapos* alapelemmel említi, de elő-előkerülnek még a változás folyamatát érzékeltető más alapelemű nevek is. Az *ér* alapelem használatát nem tudjuk indokolni, mivel az objektumnak más vízállással való kapcsolatát a jelenleg rendelkezésünkre álló levéltári anyagok alapján nem lehet megállapítani. Talán ebből s az időszakos vízállás jellegéből következett a *Lippai lapos tó* elnevezés is.

15. □*Nagy Aszó tó*, □*Nagy Aszó ér*, □*Aszó ér*, *Aszóú-lapos*, -*ra*, *Nagy-Aszóú-lapos*, -*ra*. – Egy nagy határrészen, az *Aszóún*, másképpen *Nagy-Aszóún* hátság kiemelkedés (*Aszóú-part*) közötti igen széles, hosszú, mélyen fekvő terület. Szántó és legelő. – É. n. „*Nagy Aszód Ér*” (T/6); 1859: „*Nagy Aszó Tó*” (Urb. tag. 6); 1863: „A *Nagy Aszó ér* első osztályú szántó földnek becsültetett” (Uo. 4/1); 1865: „...a volt úrbéresek a *Nagy-aszó ér* mellett mintegy három köblös szántóföldet...” (Uo.); 1865: „*Nagy aszó ér* mellett szántó...” (Uo.); PESTY: „Nagyaszó szántóföld a falutól délre. Partos, víz nem járta föld, melyet az *aszóér* választ el a délnyugati irányban levő kisaszótól.” – Az *Aszóú*, másik nevén *Nagy-Aszóú* a község egyik nagy határrésze. A lakosság szerint itt egykor falu volt. A név az *Aszóú-lapos*, valamint az *Aszóú-hát*, másképpen *Aszóú-part* nevek által jelölt területet foglalja magába. A mai *lapos* átnyúlik a szomszédos Tiszaigar község határába, és összeköttetésben van a községet körülvevő, nagy, széles, mélyen fekvő területtel, az egykori igari *Nagy tó*val. A térképeken jól látható, hogy az *Aszóú-lapos* a *Kis-Aszóú-lapossal* együtt (a mellette levő terület neve *Kis-Aszóú*) ennek a tónak a kiágazása volt. A kiágazás igari részét *Aszó ág*nak is nevezték, a tónak a szőlősi határ felé eső részét pedig *Aszó* névvel is jelölték (l. H. m. Lt. Térképtár, U/429, U/431). Nem lehet kétséges, hogy a határrész elnevezésére a *tó*, illetve az

ér adta az alapot. Az iratokban a ma ismert és használt *lapos* alapelemű név a múlt században még nem található meg. A *tó* alapelem viszont ekkor csak egyszer fordul elő (1859-ben), már egy korábbi, XVIII. századbeli térképen is a *Nagy Aszód Ér* név található (l. T/6). Az *Aszó ér* név hosszú élete talán a mellette levő *Aszód-hát*, *Aszód-part* fontosságával magyarázható. A vízszabályozásig a szőlősi határ 3/4 része vizes legelő, kaszáló volt, amit erek, fokok, tavak szaggattak darabokra. Szántóul az ún. *Felsőfőüddel* együtt csupán ez a terület szolgált.

16. □*Nagy Gyékényes tó*, □*Nagy Gyékényes*, □*Gyékényes*, □*Gyékényes lapos*, □*Kolokányos*. – Lokalizálni nem lehet. – 1859: „*Nagy Gyékényes tó* hasznavehetetlen” (Urb. tag. 1–3); 1859: „*Nagy Gyékényes*... hasznavehetetlennek jegyződtek” (Uo.); 1845: „*Gyékényes*” (T/7); PESTY: „...a határhát nevű kaszáló, ennek végénél a *kolokányos* nevű *lapos*, másképpen *gyékényes lapos*” – A *tó* már a múlt század közepén átmeneti állapotban volt, hasznavehetetlennek minősítették. A PESTY adatából ítélve egy ma is meglevő szántónak, abban az időben azonban kaszálónak használt *Határ-fenek* környékén helyezkedhetett el. A helyzetéből következően könnyen egybeolvadhatott a mellette levő *fenekkel*, így kihalása indokolt. A PESTY által említett *Határ-hát* ma is élő név, a *Határ-fenek* melletti nagyon enyhe, hátszerű kiemelkedés. A terület elnevezésére (a *fenek* és a *hát*) ma felváltva használják a *Határ-fenek* és a *Határ-hát* neveket (l. még *Határ-fenek*).

17. □*Nagy Köhér Tó* l. *Köhér tó*.

18. *Ökör-tó*, *-ba*, *Ökör-tó-lapos*, *-ba*. – Egy viszonylag nagy határrésznek, mélyen fekvő széles sík területnek és a mellette levő nagy, háttas kiemelkedésnek a neve. Szántó. – 1859: „*Ökörtó lapos* hasznavehetetlen” (Urb. tag. 6); 1859: „A kis foktól a Csújjig középszerű a benne levő *Ökörtó*, kis fok, Sirok, kisborjú, nagyborjú sziget *laposokon* kívül, melyek hasznavehetetlenek” (Urb. tag. 4/1); 1862: „*Ökörtó*” (T/5); 1863: „*Ökörtó* közlegelő” (Urb. tag. 7); 1863: „*Ökörtó*” (T/3); 1865: „*Ökörtó*” (T/1); GYÖRFFY: „*Ökörtó*” (MNY. XXV, 154); PESTY: „...Sirok laposból ered. Ettől nyugatra terül el az *ökörtólapos*...” – Az *Ökör-tó* eredetileg csak a mélyen fekvő, széles sík területnek, a korábbi tónak a neve volt. A későbbi nyelvhasználat kiterjesztette a név jelölő funkcióját a mellette levő háttas területre is. Az *Ökör-tó-lapos* név a határrészen belül a korábbi tónak, a mai mélyen fekvő sík területnek mint térszínformának megkü-

lönbötzetésére szolgál. A régi *tó* kiszáradásával, művelés alá fogásával a területnek az állattartással kapcsolatos régi funkciója megváltozott. A név jelölő szerepének kiterjesztése az egykori *tó* melletti hátság területre is ezzel a táj-, illetve funkcióváltozással indokolható. A változás ellenére a név még ma is elevenen él. Urasági birtok volt, felosztása a falubeliek között az 1930-as évek végén történt. A név ekkor vált általános használatúvá.

19. [□]*Pap ere tó, Pap ere, -eribe, Naty-Pap ere, -eribe.* – Több kilométer hosszú, eléggé széles, patakmederre emlékeztető mélyedés. Szántó. – 1858: „*Pap ere*” (T/2); 1859: „...*paperere* hasznavehetetlennek jegyződtek” (Urb. tag. 1–3); 1859: „*Nagy paperere* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1862: „*Nagy Paperere*” (T/5); 1863: „*Pap ere*” (T/3); 1863: „*Nagy Paperere* szántásra képes használatú. Harmadik osztályú szántóföldnek becsülte-tett” (Urb. tag. 4/1); 1863: „*Nagypaperere* közlegelő” (Uo.); 1863: „*Papere* kaszáló” (Uo. 7); 1864: „*Pap ere tó*” (Uo. 4/1); 1865: „*Papere*” (T/1); 1886: „A Sziget szőlő helység és kis fok között van benne 2. osztályú *Pap ere*...” (Urb. tag. 10); 1886: „*Pap Ere*” (T/4); PESTY: „...sulymoslapos, ebből nő ki délfelé a kis *paperere*, mely kétfelé ágazik a *nagy paperere* és az oláhpaperere...” – Eredetileg a *Sulymos tóból* kiá-gazó, a *Kis Pap erén* keresztül két tavat (*Sulymos tó, Sirok tó*) összekötő víz volt. A Heves megyei Levéltárban található polgári periratokból ítélve a XVIII. században halászatra is használták. A *Pap ere* név ma is általáno-san ismert. Az *ér* vízrajzi köznév helyi jelentését az adatközlők nem tud-ják megadni. A névnek a *tó* köznévvvel való kiegészülésére a jelenleg ren-delkezésre álló levéltári adatok nem nyújtanak magyarázatot, talán idők folyamán a két tavat összekötő jellegének megszűnte, de egy ideig még vízállás volta eredményezte ezt az elnevezési formát.

20. *Pünkös-tóú, -ba, Pünkös-tóú-lapos, -ba.* – Igen nagy területű, a környezetétől csak kissé mélyebben fekvő hajlat. Szántó. Nagy havas telek után, áradások idején vízállás. – 1845: „*Pünkösdtava*” (T/7); 1859: „...*pünkösdtavakat*, melyek hasznavehetetlennek jegyződtek” (Urb. tag. 1–3); 1862: „*Pünkösdtó*” (T/5); 1886: „*Pünkösdtó*” (T/4); PESTY: „...a tófenékből származva csavarog messzire a *pünkösdtó* fele a görbeér...” – A *Pünkös-tóú* névnek a *lapos* köznévvvel kiegészülése a *tó* kiszáradásával, ennek következtében egy új térszínforma kialakulásával, a termővé válás-sal függ össze. A terület igen közel van a faluhoz, a falu alatt levő *Tóú* melletti *Tóúhátság* után következik. Az úrbérrendezés következtében igen sok embert érintő kaszáló, később szántó lett, a tavaszi áradások azonban

még ma is sokszor késleltetik a megművelését, így közismertsége, ezen keresztül fennmaradása természetesnek tűnik.

21. [□]Rókás tó, [□]Rókás fertő, [□]Fertő tó, *Róykás-lapos, -ra.* – A halmos, partos környezetétől jóval mélyebben fekvő, nagy, széles, sík terület. Kaszáló és szántó, egyes mélyebb helyeken sásos, kákás, terméketlen. – 1858: „*Rókás fertő*” (T/2); 1859: „...a *Rókás tavakat*, melyek hasznavehetetlennek ítéltettek” (Urb. tag. 1–3); 1859: „...kivéven a *Rókás fertőn* megforgó Rókás farka dülöt...” (Uo.); 1862: „*Fertő tó*” (T/5); 1863: „*Rókásfertő* terméketlen” (Urb. tag. 7); 1863: „*Rókás Fertő*” (T/3); 1865: „*Rókás tó* hasznavehetetlen” (Urb. tag. 9); 1876: „...indítványozza, hogy miután a szántóföldek közt található nagyterjedelmű, csupán legeltetésre használható földek szántó földnek nem adhatók a nélkül, hogy az illető tulajdonosok végkép meg ne károsíttassanak, ezért a *Rókás lapos* és Szilvölgy hagyassanak meg a közösben közlegelőnek” (Urb. tag. 4/1); 1876: „...a szántó földek közt nagy kiterjedésben átvonuló vízállásos vagy szikes természetű területek által, melyek *Rókás lapos* és Szilvölgy alatt mindenki előtt ismeretesek, szántóföldül egyáltalán nem használhatók” (Uo.); PESTY: „...Szilvölgy, hol hajdan szilfaerdő volt, most szántó. Ez összekötetésben van a *rókáslapossal*...” – Egy igen nagy területű, általánosan ismert dűlőhöz, a közös nevéen *Róykáshoz* tartozik. A partos, halmos dűlő egyes részeit több névvel különböztetik meg. A *Róykás-hát*, *Róykás-part*, *Róykás-halom*, *Róykás-lapos* ismert nevek. A róka ma is gyakran előfordul ezen a területen. A *lapos* egy kisebb határrész kiterjedésű. Kiszáradása hosszú ideig történhetett. Még az 1930-as évek végén is akadtak benne olyan kisebb-nagyobb vízállások, amelyekben kendert áztattak. Sok volt a használhatatlan sáros, vizenyős, posványos rész. A *fertő* használatát ez indokolja (l. *Balázs tó*). Az egész terület sok embert érintett. Szántónak, legelőnek, kaszálónak, kenderáztatónak használták. A névnek a levéltári iratokban látott ilyen nagy mértékű ingadozása talán ezekkel a tényezőkkel magyarázható. Ma már az egykori *tó* területének elnevezésére csak a *Róykás-lapos* mint két homokgerinc közötti térszínformanév ismeretes.

22. [□]Sásas tó, [□]Sásas, [□]Sásas fenek, *Sásas-lapos, -ra.* – A környezeténél jóval mélyebben fekvő, hosszú, széles, mederszerű terület. Legelő. – 1859: „*Sásas* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1859: „Az összes kaszáló földek általában mind első osztályú minőségűek a *Sásas feneket* kivéve, mely harmadik osztályú...” (Uo. 1–3); 1862: „*Sásas tó*” (T/5); 1863: „A Cson-

tos lapostól a *Sásasig közlegelő*” (Urb. tag. 7); 1863: „*Sásas lapos* és környéke rossz minőségű legelőnek vétetett fel” (Uo. 4/1); 1863: „*Sásas tó közlegelő*” (Uo. 7); 1863: „*Sásas lapos*” (T/3); 1865: „*Sásas tó* haszttalan vizes” (Urb. tag. 9); 1865: „*Sásas tó*” (T/1), 1886: „*Sásas tó* használható része telkes legelő” (Urb. tag. 10); 1886: „A *Sásas tó* fenekes része telkes legelő” (Uo.); 1886: „*Sásas lapos*” (T/4); PESTY: „...van a NagySzöllő. Ez és a falu közti gyepek közt fekszenek a lippai, *sásas*, csontos *laposok*, terméketlen mocsaras földek.” – A név által jelölt terület a múlt század második felében legelő, azonban az iratok szerint még található használhatatlan vizes része is. A névhasználat ingadozását ez az állapot teljesen indokolja. Ma az ismert és általánosan használt név *Sásas-lapos*. Az alapelem a térszínformára utal.

23. □*Sirok tó*, *Sirok*, *-ba*, *Sirok-lapos*, *-ba*. – Igen hosszú, széles, mély hajlat és a mellette levő háttas terület. Szántó. – 1845: „*Sirok*” (T/7); 1858: „*Sirok*” (T/2); 1859: „*Sirok tó* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1859: „...középosztályú a *Sirok laposon* kívül, mely hasznavehetetlen” (Uo. 1–3); 1862: „*Sirok*” (T/5); 1863: „*Sirok közlegelő*” (Urb. tag. 7); 1863: „*Sirok*” (T/3); 1864: „*Sirok* folyásán belül a Tisza gátig” (Urb. tag. 4/1); 1865: „*Sirok*” (T/1); 1878: „*Sirok* vízállás, 1863-ban terményzövé vált” (H. m. Lt. VI–d/104); 1886: „*Sirok*” (T/4); 1897: „*Sirok* dülő szántó” (Urb. tag. 14); PESTY: „...rendesfok, mely nagy térségű mély, de most már szántóföldnek használt *Sirok laposból* ered.” – Ma a határrész neve *Sirok*, a *Sirok-lapos* már a határrészen belül a korábbi tónak, a mai hajlatnak mint térszínformának megkülönböztetésül szolgál, bár néha az egész területre is vonatkoztatják.

24. □*Sós tó*, □*Sósfertő tó*, *Sóús-fertőü*, *-be*. – Igen nagy, széles hajlat. Legelő. – 1858: „*Sósfertő*” (T/2); 1859: „...a *Sós fertő* és a kis pánczélós düllőbeni három fenék legrosszabb mineműségű legelőnek jegyeztetett” (Urb. tag. 1–3); 1863: „Legelői illetményben kiadatott a hasznavehetetlennek osztályozott és illetményben be nem számított Gellértói, tajbok és *Sóstói* területek egy része” (Uo. 4/1); 1863: „*Sósfertő* környéke közlegelő” (Uo. 7); 1863: „*Sósfertő tó közlegelő*” (Uo.); 1863: „*Sós fertő*” (T/3); 1865: „*Sós fertő*” (T/1); 1885: „...a *Sós Fertő* végénél fent említett igari útba esne...” (Urb. tag. 4/2); 1886: „*Sós fertő*” (T/4); GYÖRFFY: „*Sós fertő*” (MNy. XXV, 154); PESTY : „... a lyukas és a magyarhalom alatt nyúlik el a *sósfertői* vízállásos lapály.” – Mai neve *Sóús-fertőü*, gyakran vízállás. – A nevek ingadozása a hosszú kiszáradási folyamat következmé-

nye. Nevének megőrzését talán a ma is gyakran előforduló vízállásos jellegével magyarázhatjuk (l. még *Balázs tó*).

25. [□]*Sulymos tó, Sujmos, -ba, Sujmos-fenek, -be, Sujmos-lapos, -ra.* – Egy viszonylag nagy területű határrész a Tisza közelében. Szántó. – 1845: „*Sulymos*” (T/7); 1858: „*Sulymos*” (T/2); 1859: „*Sulymos tó* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1859: „*Sulymos* ... hasznavehetetlennek jegyződtek” (Uo. 1–3); 1863: „...*Sulymos*, kis és nagy Papere szántásra képes használatú, harmadik osztályú szántó földnek becsültettek” (Uo. 4/1); 1863: „*Sulymos* kaszáló” (Uo. 7); 1863: „*Sulymos* víz” (Uo.); 1864: „*Sulymos tó* medre” (Uo. 4/1); 1865: „*Sulymos tó* hasztalan” (Uo. 8); 1865: „A *Sulymos tó* és köze 40 katasztrális holdnál több kaszáló” (Uo. 4/1); 1865: „*Sulymos*” (T/1); 1886: „*Sulymos tó*” (T/4); PESTY: „...délre a nagyhát. Ettől keletnek egy U forma fenék a *sulymoslapos*.” – A *Sujmos* név mellett néha a *Sujmos-fenek, Sujmos-lapos* neveket is felhasználja a falu közössége az egész határrész jelölésére. Eredetileg azonban valamennyi név a dűlőben ma is megtalálható félkör alakú, igen nagy terjedelmű és mélységű, mederszerű mélyedésnek, az eredeti tónak, a kiszáradása után *feneknek, laposnak* jelölője volt. A *fenek*, illetve *lapos* ritkán ma is vízállás. A három név közül a *Sujmos* az egész határrészre, a *Sujmos-fenek, Sujmos-lapos* pedig a régi medernek elnevezésére általános használatú. A terület a faluban közismert, és fontos határrészek egyike, jelentősége mindig nagy volt a község gazdálkodásában.

26. [□]*Szilvölgyi tó, Szilvőügy, -be, Szilvőügy-lapos, -ba.* Észak-dél irányú két magas homokgerinc közötti igen széles és hosszú, sík terület. Szántó és legelő. – 1859: „*Szilvölgyi tó* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1859: „*Szilvölgy lapos* terméketlen” (Uo.); 1862: „*Szilvölgy* (T/5); 1864: „A *Szilvölgy* kihatása alkalmával szenvedett sérelmek” (Urb. tag. 4/1); 1876: „...*Szilvölgy* hagyassanak meg közösben közlegelőnek. Szántóföldnek egyáltalán nem használtatik” (Uo.); 1888: „*Szilvölgy* rét 3. osztályú, a változás után szántó 7. osztályú...” (H. m. Lt. VI–d/104); PESTY: „...Balázs fertő, ettől délre *Szilvölgy*, hol hajdan Szilfaerdő volt, most szántóföld.” – A *Szilvőügy-lapos* név alapeleme kizárólag a mai térszínformára utal. A *Szilvölgy tó* és a *Szilvőügy-lapos* nevek kapcsolatát a jelenlegi levéltári adatokkal s a falubeli adatközlőkkel tisztázni nem lehet. Az iratok azt kétségtelenné teszik, hogy egy időben terméketlen volt, majd kaszálónak használták, s csak ezek után lett szántó. A név *szil* eleme is alátámasztja az iratok minősítését. A határnak egy másik hasonló tér-

színmájú mai *lapos*. (*Csontos-lapos*) is *tó* volt, és nevében hasonlóan megtalálható a *völgy* alapelem is (l. *Csontos tó*).

27. □*Szöllő alatti tó*, □*Kis fenék*. – A *Natyszőllő* előtti területen, a *Csordagyépén* levő kisebb hajlat, tavasszal és esős nyáron általában kisebb vízállás. Legelő. – 1865: „*Szöllő alatti tó közlegelő*” (Urb. tag. 7); 1887: „*Kis fenék a nagyszöllő alatti zsellér legelő*” (Uo. 10); 1886: „*Kis fenék és a falu között telkes legelő*” (Uo.). – A név kihalása érthető. Jelentéktelen, alig észrevehető kis terület a községi legelőn.

28. *Tajbok-tó**u*, *-ba*, *Tajbok*, *-ba*, *Tajbok-fenek*, *-be*, *Tajbok-lapos*, *-ba*. – A nevek ma egyöntetűen egy mélyen fekvő, nagy, széles, mederszerű területet jelölnek. A meder mellett levő hátság kiemelkedés az úgynevezett *Tajbok-hát*. Az egész területre (*laposra*, *hátra*) ma egyre inkább a *Tajbok* nevet használják. Rossz minőségű, szikes szántó. – 1858: „*Tajbok tó*” (T/2); 1862: „*Tajbok tó*” (T/5); 1863: „Legelői illetményben kiadatott a hasznavehetetlennek osztályozott és illetményben be nem számított Gellérttői, *Tajbok* és Sóstói területek egy része” (Urb. tag. 4/1); 1863: „...kis pánczélos és *Tajbok* szántó” (Uo.); 1864: „...a *Tajbok* farka, a benne levő ingoványos *lapos*” (Urb. tag. 4/1); 1865: „*Tajbok tó*” (T/1); 1882: „Felszólalók a *Tajboknál* ... területek kiigazítását kérik” (Urb. tag. 4/1); 1886: „A *Tajbaktó* környékén 7. osztályú felsőföld” (Uo.); 1886: „*Tajbok*” (T/4); GYÖRFFY: „*Tajbok tó*” (MNy. XXV, 154). – A múlt századi iratok egyértelműen a *tó* hasznosítására utalnak, általában azonban még legelőként is értéktelennek tartják. A régi *tó* teljes víztelenítése és szántóvá válása csak az 1930-as években történt. A vízlevezető árok még ma is megtalálható. A falu lakói közül az idősebbek a régi állapotot még jól ismerték. A névhasználat mai ismert ingadozása ezzel magyarázható. A *lapos* kizárólag a mai térszínmájú jelöli, a fiatalabbak a területnek vízzel való korábbi kapcsolatát nem ismerik.

29. □*Tökös tó*, □*Tökös fenék*, *Tökös-lapos*, *-ra*. – Enyhe hajlat az *Alsóú-ríten*. – 1845: „*Tökös tó* (T/7); 1859: „Az alsó réti legelő középosztályúnak találtatott a *tökös fenék* és a köhér tó kivételével melyek hasznavehetetlenek” (Urb. tag. 1–3); 1859: „*Tökös fenék* kaszáló a fitanítóé” (Uo. 6); 1865: „*Tökös tó*” (T/1); PESTY: „...az alsórét, ebben egy *fenék*, most már szántóföld a *tökösfenék*.” – Kis jelentőségű határrész. A tónak emléke sincs. Az élő név kizárólag a mai térszínmájú jelöli.

II. Az *ér* földrajzi köznévként ma nem él a lakosság nyelvhasználatában, nem is tudják értelmezni, meghatározni. A nevek által jelölt területek kisebb-nagyobb hajlatok, fenékszerű mélyedések, laposok, melyeknek egy része teljesen kiszáradt, más része esős időben vízállás.

A nevek többsége esetében – 15 névből 12-ről – megállapítható, hogy az *ér* egy-egy nagyobb vízállás kiágazása, illetve két tavat összekötő vízfolyás volt. Három *ér*nek (*Göbe ér*, *Lippai ér* – ma *Lippai-lapos*, *Nóborda ere* – ma *Nóuborda*) más vízállással való kapcsolatát nem lehet megtalálni. Három névben az *ér* helyén, illetve azt kiegészítve a *tó* köznévi is megtalálható (*Lippai ér* ~ *Lippai tó*, *Nagy Aszó ér* ~ *Nagy Aszó tó*, *Pap ere* ~ *Pap ere tó*). A *Nagy Aszó ér* ma *Nagy-Aszói-lapos* egy tónak a kiágazása, a *Pap ere* két tó összekötője volt (l. ott).

1. □*Aszó ér* l. *Nagy Aszó tó*.

2. □*Göbe ér*, □*Göbe*. – A név által jelölt s csak a térképek segítségével lokalizálható terület a Tisza II. építésével a Tisza új medrének részévé vált. – 1859: „*Göbe ér* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1859: „*Göbe* kaszáló, nádas” (Uo.); 1882: „A *Göbe ér* a Dunakunyhó erdőrészekhez vezet...” (Urb. tag. 6); 1862: „*Göbe ér*” (T/5); 1863: „*Göbe*” (T/3); 1865: „*Göbe*” (T/1); 1886: „Düllőút a *Göbéhez*” (Uo. 11); GYÖRFFY: „*Göbe*” (MNY. XXV, 154). – A *Göbe* elnevezés ma csak a Tisza gátján át vezető *Göbe-járóu* névben él. Az adatközlők szerint a *Göbe* „a *Göbe-járóu* melletti *lapos vóut*”. A megjelölt hely egyezik a T/7-es térkép adataival, ahol név nélkül a Tisza szomszédságában két nagy félkör alakú feneket találunk. A fenéknek a Tiszával vagy más vízállással való kapcsolatát a térkép nem jelöli. Az iratok a múlt század második felében már végig nádasnak, kaszálónak és terméketlennek tüntetik fel. A *Göbe* és *Göbe ér* név ugyanabban az időpontban váltakozva fordul elő. Mindezek azt mutatják, hogy a korábbi állapot ekkorra a régi funkcióval együtt megszűnt.

3. □*Görbeér*. – Egyes adatközlők még emlékeznek rá. Az általuk megjelölt hely egyezik PESTY adatával. Egy rendkívül kanyargós, széles árokra emlékeztető vízfolyás volt. – PESTY: „...a csákányszeg, ekörül a tófenékből származva csavarog messzire a pünkösdtő felé a *görbeér*.” – A megjelölt helyen kanyargós hajlatok már csak itt-ott figyelhetők meg. A név kihalása így természetes.

4. □*Kis Aszó ér*, *Kis-Aszói-lapos*, *-ra*. – A *Kis-Aszói* nevű dűlőben két háttas kiemelkedés közötti hosszú, fenékszerű mélyedés. Benyúlik

egész Tiszaigar alá, a község melletti *Nagy tó* kiágazása volt (l. *Nagy Aszó tó*). Szántó és legelő. – 1859: „*Kis Aszó lapos* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1865: „...a *kis aszó* érnél 2 1/2 hold szántóföld...” (Uo. 4/1); É. n.: „*Kis Aszód Ér*” (T/6). – L. még *Nagy Aszó tó*. A *lapos* a mai térszínformát jelöli.

5. [□]*Kis fok ere, Kis-fok-lapos, -ba, Kis-fok, -ba*. – A *Kis-fok* ma egy hosszú, mély, mesterséges árok. A *Kis-fok-lapos* az árok mellett vezető mély, széles hajlat, mederszerű mélyedés. Az árok kivételével ma szántó. – 1846: „...T. szőlősi határban létező úgy nevezett *Kisfok* partyán bizonyos holt test találtatott...” (H. m. Lt. IV–7/b. 2); 1859: „*Kis fok* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1859: „A *kis foktól* a Csűjig tartó legelő középosztályú” (Uo. 1–3); 1859: „A *kis fok laposon* kívül hasznavehetetlen...” (Uo.); 1863: „A Nagy fok fele, úgy a *Kis fok* Tisza felőli fél területe hasznavehetetlennek találtatott” (Uo.); 1863: „A *kisfok* keresztgát környéke közepszerű legelőnek becsültetett” (Urb. tag. 4/1); 1864: „*Kis fok* vizes része” (Uo.); 1886: „Sziget szőlő helység és a *Kis fok* között” (Uo. 11); 1886: „*Kisfok ere*” (Uo.); 1886: „...van benne 8-ik osztályú *kis fok ere*” (Uo.). – A Tiszából – ma *Hóút-Tisza* – kiágazó, természetes eredetű, széles vízfolyás volt. Az iratok szerint egyszerűen *Kis-fok*nak is nevezték. A víz levezetésére ma a közepén ásott árok szolgál, s a *Kis-fok* névvel ezt az árkot jelölik. Az árok melletti hajlat neve ma is *Kis-fok-lapos*. Úgy látszik, hogy a *fok* kiszáradása már a múlt században megindult, és vele együtt az *ér* alaptag helyén megjelent a *lapos*, s lassan állandósult, az *ér* pedig kihalt. A víznek mesterséges árokkal való levezetése pedig siettetette ezt a folyamatot.

6. *Kis-Pap ere, eribe*. – Természetes eredetű, széles árokra emlékeztető mélyedés, és a mellette levő hátság terület neve a *Hóút-Tisza* mellett, közel a faluhoz. Szántó. Az 1940-es években nagy része urasági legelő volt. – 1859: „*Kis Pap ere*” (Urb. tag. 10); 1862: „*Kis Papere*” (T/5); 1863: „A *kis Papere* szántásra képes használatú” (Urb. tag. 4/1); 1865: „*Kis papere* közlegelő” (Uo. 8); PESTY: „...sulymoslapos, ebből nő ki délfelé a *kis papere*, mely kétfelé ágazik, a nagy pap erére és az oláhpapere.” – Víznek, érnek nyoma sincs. A régi *ér* medre azonban a környezetében jól szemlélhető. Együtt művelik a mellette levő hátság területtel. A név igen közismert. L. még *Pap ere tó*.

7. [□]*Lippai ér* l. *Lippai tó*.

8. [□]*Nagy Aszó ér* l. *Nagy Aszó tó*.

9. *Naty-Pap ere* l. *Pap ere tó*.

10. [□]*Nóborda ere, Nóborda, -ra*. – A falu közepén végighúzódó, sekély, fenékszerű mélyedés, egy része nyárfával van beültetve. Esős időben vízállás. – 1770: „Tsukásné a *Nóbordába* holt” (Halotti anyakönyv); 1845: „*Nóborda*” (T/7); 1863: „*Nóborda ere víz*” (Urb. tag. 7); 1871: „...a templomunkat környező területet az úgy nevezett *nóborda széléig*” (Uo. 4/1); 1876: „...a paplak és iskola épület *nóborda* felőli részén mintegy 600–900 [□]-öl területen vízállás és mocsaras hely van” (Uo.); PESTY: „A gellért medrével párhuzamosan vonul keresztül a *nóborda* nevű vízállásos hely most már kertekre szaggatva, csak a templom irányában van még használatlan állapotban.” – Sem az adatközlők, sem az iratok nem adnak magyarázatot más vízállással való kapcsolatára.

11. [□]*Oláh Pap ere*. – A *Kis-Pap ere* egyik ága volt. Szántó. – PESTY: „... a sulymoslapos, ebből nő ki délfelé a kis papere, mely kétfelé ágazik, a nagy pap erére és az *oláhpapere*.” L. még *Pap ere tó*.

12. *Pap ere* l. *Pap ere tó*.

13. *Petykér, -re*. – A *Topáncs* nevű falurész és a falu között vezető széles földút és egy mellette levő kisebb térség, mely benyúlik a topáncsi kertekbe is. Esős időben a tér vízállás. PESTY: „A község délnyugati részét a szintén víziútnak nevezhető *petykértől* választva topáncsnak hívják...” – Eredetileg a tér *vízér* volt, a *Tóuból* indult, s a *Borjú sziget tóba* torkollott, és leválasztotta a falutól a *Topáncs* nevű falurészt. Ma is közismert név.

14. [□]*Rendes ér*, [□]*Rendes*, [□]*Rendes fok, Rëndöz-zug, -ba*. – Jó minőségű szántóföld a *Görccsös-fok* mellett. – 1859: „*Rendes fok* terméketlen” (Urb. tag. 6); 1862: „*Rendes*” (T/5); 1863: „*Rendes közlegelő*” (Urb. tag. 7); 1863: „*Rendes*” (T/3); 1864: „...felek előadása szerint 1820–1836-ik év közötti időszakban telepítették le néhai Széky Zsigmond úr által a helységnek *Rendes* nevű részén levő gyepre...” (Urb. tag. 4/1); 1865: „*Rendes*” (T/1); GYÖRFFY: „*Rendes ér*” (MNY. XXV, 154); PESTY: „...ásott fok, nyugatra a *rendes fok*, mely nagy térségű mély, de most már szántóföldnek használt Sirok laposból ered.” – A *Rendes fok* a térképek adatai szerint eredetileg nyílegyenes fok volt, mely a *Sirok tóból* eredt és a girbe-görbe *Görccsös-fokba* torkollott. A két fok közötti terület volt a

Rëndöz-zug. A régi fokra csak egy széles árokhoz hasonló hajlat és a kis határrészt jelölő *Rëndöz-zug* név emlékeztet.

15. □ *Telek Ér*. – 1846: „*Telek Ér*” (T/7); PESTY: „...a telekér az aszónak nevezett dülőt körül kanyarogja, ezzel határos az érintett alsórét is.” A *Sirok-lapostól az Aszónig* végig kísérelhető egy enyhe hajlat, a régi *ér* medre. A hely megegyezik a térkép adatával.

III. A *fenék* kiszáradt *ér*, *tó* medre, mely ma kisebb-nagyobb mederszerű mélyedés, hajlat, *lapos*.

1. *Aranyosi-fenek*, *-be*. – Hosszú, mély, száraz meder, az *Aranyosi-kaszáló* része volt. A Tisza II. építésével a Tisza új medrének részévé vált. – 1863: „*Aranyosi fenék*” (T/3); 1886: „*Aranyosi fenék*” (T/4). – Az objektum eltűnt, a név azonban még közismert.

2. *Ceglédi-fenek*, *-be*, *Ceglédi-lapos*, *-ra*. – Szélesen elterülő sekélyebb mélyedés, hajlat, az *Aranyosi-kaszáló* része volt. A körülötte levő fenékek közül (*Aranyosi-fenek*, *Halászó fenék*) a legkevésbé volt mély. A Tisza II. építésével a Tisza új medrének részévé vált. – 1858: „*Ceglédi fenék*” (T/2); 1862: „*Ceglédi fenék*” (T/5); 1863: „...Ceglédi hát első osztályú kaszálóknak becsültettek, kivételével a *Ceglédi Kenderáztató fenékeknek*, melyek harmadik osztályúnak becsültettek” (Urb. tag. 4/1); 1863: „*Ceglédi fenék víz kaszáló*” (Uo. 7); 1863: „*Táglásból a Halászó fenék víz, Ceglédi fenék víz*” (Uo.); 1863: „*Ceglédi fenék*” (T/3); 1886: „*Ceglédi fenék*” (T/4); GYÖRFFY: „*Ceglédi fenék*” (MNy. XXV, 154); PESTY: „...a pünkösdtő fele a görbeér, azután következnek az újfokhát, ceglédihát, *ceglédilapos*...” – Feltűnő, hogy a PESTY adata kivételével mindenütt *fenék* alapelem fordul elő. Az adatközlők szerint a térszínformát hűen már a Tisza II. építése előtt is a *lapos* fejezte ki.

3. □ *Görfenék*. – Lokalizálni nem lehet. – PESTY: „...a Tisza folyásában van az öntéserdő, ettől délre a *görfenék* nádat termő lapály.”

4. □ *Halászó fenék* l. *Halászó tó*.

5. □ *Halszó fenék* l. *Halszó tó*.

6. *Határ-fenek*, *-be*. – A szomszédos domaházi határ (ma Szőlős határrésze, régen önálló falu volt) melletti nagy területű, viszonylag mélyen fekvő dülő neve. Szántó. A dülőben megfigyelhető, hogy hátszerű kiemelkedés között hosszan elnyúlik egy széles, igen enyhe hajlat. Valószínűleg

nüleg eredetileg ez volt a *Határ-fenek*, a hátság kiemelkedés pedig a *Határ-hát*. A térszínforma változásának következménye a névhasználat ingadozása lett, ma mindkét nevet az egész területre vonatkoztatva felváltva használják.

7. □ *Kenderáztató fenék* l. *Kender Tó*.

8. □ *Kis fenék* l. *Szöllő alatti tó*.

9. □ *Lippai fenék* l. *Lippai tó*.

10. □ *Lóri Fenék*. – 1886: „*Lóri Fenék*” (T/4). – A térképen jelzett terület mocsár volt, ma sekély hajlat, szántó.

11. □ *Sásas fenék* l. *Sásas tó*.

12. *Sujmos-fenek* l. *Sulymos tó*.

13. *Tajbok-fenek* l. *Tajbok-tó*.

14. □ *Tófenék* l. *Tó*.

15. *Tökös-fenek* l. *Tökös tó*.

IV. A *fertőt* vízrajzi köznévként önmagában nem használják a faluban. Ma egy névben sásos, nádas, vizenyős területet jelöl, mely nyáron kiszárad, két névben száraz hajlat, *lapos*. A levéltári iratok adatai azt mutatják, hogy egy időben ezekben a nevekben a *tó* köznevet a *fertő*vel felváltva használták.

Mindössze három ilyen nevet találhatunk.

1. *Balás-fertő* l. *Balázs tó*.

2. □ *Rókás fertő* l. *Rókás tó*.

3. *Sóus-fertő* l. *Sós tó*.

V. A *fok* természetes eredetű, a Tiszából kiágazó vízlevezető, valamint természetes eredetű vízlevezető helyén ásott árok.

1. □ *Ásott fok*. – Igen mély és széles, mesterséges eredetű árok, egy természetes eredetű fok, az egykori *Görccsös-fok* helyén (l. ott). A *Hóut-Tiszát* a *Naty-fokkal* köti össze. – 1859: „*Ásott fok*” (Urb. tag. 6); 1859: „*Ásott fok*” (Uo. 10). – Az árok zsilippel felszerelve ma is megvan. A határban levő igen sok mesterségesen készült vízlevezető árokhoz ha-

sonlóan azonban ma már névtelen. Megjelölésére legfeljebb körülírást alkalmaznak, pl. „*az Oszkárban a csatorna.*” Az *Oszkár* az ottani határ-rész neve. A faluban az újabban készült, nagyobb, szélesebb, állandóan gondozott, zsilipes árkokat *csatornának* is nevezik.

2. *Görcsös-fok, -ba, Naty-fok, -ba.* – A *Hóút-Tiszából* kiágazó igen mély és széles, hosszú, rendkívül kanyargós, természetes eredetű, kisebb patakmederre emlékeztető árok. Nyáron is víz áll benne. – 1845: „*Gör-csös Fok* (T/7); PESTY: „...ökörtólapos, nyugatra ismét kicsapófok, *gör-csös-fok* girbegörbe hajlásaitól...” – Eredetileg csak *Naty-fok* névvel jelölték az objektumot (l. Urb. tag. 4/1, 8). A *Gör-csös-fok* a *Naty-fok*hoz közel levő, a *Hóút-Tiszából* kiágazó kis fok neve volt (l. T/7). Ez a régi *fok* teljesen eltűnt, a helyén a *Naty-fok* szomszédságában, vele összeköttetésben egy mély, széles, nyílegyenes árkot ástak a környék vizének levezetésére. Ennek a neve lett az *Ásott-fok* (l. ott). Az eredeti *Gör-csös-fok* eltűnése után a nevét átvitték a *Naty-fok* jelölésére. Ez a két fok közelségével, alakjának hasonlóságával magyarázható.

3. [□]*Kicsapó Fok.* – Csak a térkép segítségével lehet lokalizálni. Eszerint a mai *Hóút-Tiszából* kiágazó fok volt. A környező területet nevezték *Csapónak*, *Káposztásnak* is (Urb. tag. 1–3). A *fok* környéke nagyon alkalmas volt a káposzta termelésére. – 1845: „*Kicsapó Fok*” (T/7); PESTY: „...ökörtólapos, nyugatra a *kicsapófok*...” – A jelölt helyen a *Kérezgát* nevű jól termő határrész van. Foknak nyoma sincs. Káposzta-termelés ma nem folyik a faluban, a levéltári iratokban azonban számos utalás van arra, hogy régen a kedvelt foglalkozások közé tartozott. A táj-változással járó művelési ágváltozás indokolja a nevek kihalását.

4. *Kis-fok* l. *Kisfok ere.*

5. *Naty-fok* l. *Gör-csös-fok.*

6. [□]*Ökörcsorda Fok.* – Az *Ökör-tóú* nevű dülő része. Foknak nyoma sincs. Szántó. – 1845: „*Ökörcsorda Fok*” (T/7). – A térkép szerint a mai *Hóút-Tiszából* kiágazó fok volt, vizével az *Ökör-tóút* táplálta. A *foknak*, a terület régi funkciójának eltűnésével a név is kihalt, a *fok* helye szerves része lett az *Ökör-tóú* nevű dülőnek.

7. [□]*Rendes fok* l. *Rendes ér.*

8. [□]*Sebes fok*, [□]*Sebes*. – Csak az idős emberek emlékeznek rá a faluban. A Tiszából kiágazó sebes folyású, keskeny, természetes eredetű árok volt. – 1858: „*Sebes*” (T/2); 1863: „*Sebes foknál* kaszáló” (Urb. tag. 7); 1863: „Táglásból Halászó fenek víz ... *Sebes víz*” (Uo.); 1865: „*Sebesfoknál* 10 hold kaszáló” (Uo. 4/1); 1865: „*Sebes*” (T/1); É. n.: „Szöllősi *Sebes Fok*” (T/6); GYÖRFFY: „*Sebes*” (MNY. XXV, 154); PESTY: „A Tisza mentében van a *Sebes fok*, amelyen árvízkor ki és be ömlött a vízár.” – A név kihalását a *fok* eltűnése teljes mértékben indokolja.

9. [□]*Újfok*. – Lokalizálni nem lehet. – 1863: „*Újfok*” (Urb. tag. 7); 1865: „Az *Újfoknál* több mint 40 k. hold. kaszálót...” (Uo. 4/1). – A teljes ismeretlensége indokolja a kihalását.

VI. A *lapos* egyrészt homokgerincek közötti mélyebben fekvő sík terület, melynek állandó vízállás volta ma nem mutatható ki, de esős időben ma is gyakran megáll rajta a víz, másrészt földhátak közötti mélyebben fekvő, széles, hosszú, fenékszerű terület, hajlat, mely eredetileg *tó*, *ér* volt.

1. *Aszó-lapos* l. *Nagy Aszó tó*.

2. *Céglédi-lapos* l. *Céglédi-fenek*.

3. *Cigán-lapos*, *-ra*. – Igen hosszú és széles, a környezetétől jóval mélyebben fekvő, nagy, sík terület. Szántó és kaszáló. – 1845: „*Cigány Lapossa*” (T/7); 1863: „*Cigánlapos szántó*” (Urb. tag. 7); 1864: „...az örvényi határral, jelesül a *Cigánlappossal* szomszédos szegletén...” (Uo.); 1864: „...Fazekas düllő ebbe eső 3. osztályú *Czigánlapos*” (Uo.); 1865: „*Czigánlapos szántó*” (Uo. 8); PESTY: „...a Tiszaszöllőshöz tartozó Domaháza puszta. Ennek részei a *cigánlapos* nevű szántó és kaszáló.” – Vízállás volta nem mutatható ki.

4. *Csontos-lapos* l. *Csontos tó*.

5. [□]*Csű erdő laposa*, *Csű hátúja*, *-jára*. – A szomszédos Tiszaderzs melletti határrésznek, a *Csű* dülőnek legtávolabb eső része. Szántó. – 1845: „*Csű erdő laposa*” (T/7). – Vízállás volta nem mutatható ki.

6. *Fazekas-lapos*, *-ra*. – Két, észak-dél irányban húzódó homokgerinc közötti mélyen fekvő sík terület neve. Szántó. – 1863: „*Fazekas lapos szántó*, kaszáló” (Urb. tag. 7); 1863: „*Fazekas lapos*” (T/3); 1864: „A

Soltész parttól a csúcs 1200, ebben eső *Fazekas lapos* 1600” (Urb. tag. 4/1); 1865: „*Fazekas lapos* a Busznyák és a Rókás közti dűlőben szántó” (Urb. tag. 8); PESTY: „... a Busznyák dűlő, ettől tovább a *Fazekas lapos* ... birtokosokról neveztetve.” – Vízállás volta nem mutatható ki.

7. *Géllér-lapos* l. *Gellért tó*.

8. [□]*Gyékényes lapos* l. *Nagy Gyékényes tó*.

9. [□]*Görbelapos*. – Lokalizálni nem lehet, csak a PESTY adatában található meg, ebből ítélve a Tisza II. által kialakított új folyómeder részévé vált. – PESTY: „Beljebb a Tisza mentén az aranyosi erdő, tovább a *görbelapos*.”

10. *Kis-Aszóly-lapos* l. *Kis Aszó ér*.

11. *Kis-fok-lapos* l. *Kisfok ere*.

12. [□]*Kis páncélos lapos* l. *Kis páncélos tó*.

13. [□]*Kolokányos lapos* l. *Nagy Gyékényes tó*.

14. [□]*Kisborjú sziget lapos*. – Igen mélyen fekvő mederszerű terület a *Bornyú-sziget* mellett, a *Nagyborjú sziget lapos* folytatása, de annál a területnél jóval mélyebb. Szántó. Esős időben vízállás. – 1859: „A Kis foktól a Csűjig tartó legelő középosztályú a benne levő ... *Kisborjú sziget laposokon* kívül, melyek hasznavehetetlenek” (Urb. tag. 1–3). – Az iratok szerint a *lapos* mellett levő kiemelkedés a *Kis Borjú Sziget* (Urb. tag. 6), amit korábban egy ér választott el a *Nagy borjú Szigettől* (T/5, T/7). – Régi vízállás volta valószínű. A korábbi falu szélén lévén a mellette elterülő háton lakások épültek, a *lapos* egy része ma már a kertekhez, így a belterülethez tartozik. Kihalása ezzel is indokolható.

15. [□]*Kútlapos*, [□]*Kútgödör*. – Az iratokból ítélve azonos területet jelöl (Urb. tag. 8), lokalizálni nem lehet. – 1859: „...*kútlapos* dűllőbeli szántóföldek a halom körül másod, az alja 3-ik osztályúnak jegyeztettek” (Urb. tag. 1–3); 1861: „Szántóföld a *kútlapos* dűllőben” (Urb. tag. 4/2); 1863: „*Kút-gödör*” (Urb. tag. 7); 1865: „*Kútgödör* szántó” (Urb. tag. 8); 1874: „*Kútlapos* dűllőben szántó” (Uo.). – Az iratok nem nyújtanak segítséget a nevek részletesebb elemzésére.

16. *Lippai-lapos* l. *Lippai tó*.

17. [□]*Monorilapos*. – Az iratokból ítélve két homokgerinc közötti mélyen fekvő sík terület neve volt. A terület ma szántó. – 1864: „A

Kuczik, Cigánylajos és Busznyák dűllők a szőlőktől vezető útig 1100, benne a *Monorilajos* 1400...” (Urb. tag. 4/1). – Állandó vízállás sohasem lehetett. A név kihalását a környezetében levő személynévvel nevezett dűllőkkel lehet indokolni. A *lajos* az úgynevezett *Kuczik-dűllő* részévé vált.

18. *Nagy-Aszó-lajos* l. *Nagy Aszó tó*.

19. [□]*Nagyborjú sziget lajos* l. *Borjú sziget tó*.

20. *Naty-Páncilos-lajos, -ra*. – Nagy, széles, mélyfekvésű terület a *Naty-Páncilos* nevű dűllőben. Nagyobb része szántó, kisebb része legelő. – 1865: „*Nagy páncélos lajos*” (Urb. tag. 8). – Vízrel való kapcsolata nem mutatható ki.

21. *Ökör-tó-lajos* l. *Ökör-tó*.

22. [□]*Pap-lajos*. – Kisebb területű sekély mélyedés, hajlat a *Sziget* nevű dűllőben. Szántó. Vízállás volta nem valószínű. Kis területe, önálló szerepének hiánya szükségtelenné tette a megkülönböztetést. A terület a felszabadulás előtt községi tulajdon volt. Kihalása így természetes.

23. *Pünkös-tó-lajos* l. *Pünkös-tó*.

24. *Rókás-lajos* l. *Rókás tó*.

25. *Sásas-lajos* l. *Sásas tó*.

26. *Sirok-lajos* l. *Sirok tó*.

27. *Sujmos-lajos* l. *Sulymos tó*.

28. [□]*Szék halom Lapossa*. – A *Szék-halom* melletti lajos, szikes, sík terület. Egy része szántó, más része legelő. – 1743: „Némely Szöllősi Gazdáknak szántó ökrei az Szék Halom mellett levő *Szék halom Lapossán* való ökre itatás kedvéért le legelték volna...” (H. m. Lt. IV–7/b. 206); 1863: „A *Székhalom* egész környéke ti. meddig ártér volt a Nagy aszóba bemenne a Tajbok farkig igen rossz minőségű szántó és legelő földnek becsültetett” (Uo. 4/1); 1865: „*Székhalomnál szántó, lajos*” (Uo. 9). – A levéltári anyag ártérre utalása időszakos vízállásra célozhat. A faluban a *Szék halom* név ma nem közzismert. A jelölt terület a falutól nagyon távol terül el, a lakosság szempontjából jelentéktelen.

29. *Szilvőgy-lajos* l. *Szilvölgyi tó*.

30. *Tajbok-lapos* l. *Tajbok-tó*.

31. $\square$ *Tó lapos tér* l. *Tó*.

32. *Tökös-lapos* l. *Tökös tó*.

VII. Tiszaszőlős levéltári földrajzinév-anyagát megvizsgálva a nevek változásának okaként nagyon szembetűnően jelentkezik a tájváltozás, illetve az ezt elsősorban előidéző vízszabályozás, a vele szinte egy időben folyó úrbérrendezés, az egész határnak művelés alá fogása. A falu életében a nevek szempontjából olyan nagy változást még az 1945-ös földosztás sem jelentett, mint a vízszabályozás és az úrbérrendezés. A Heves megyei Levéltárban őrzött régi térképek, tagosítási, arányosítási, legelőelkülönítési stb. ügyiratok arról tanúskodnak, hogy a szőlősi határ vizes és száraz területeit nagyon sok névvel jelölték. A művelés alá fogás eredményeként ezek a nevek közismertté váltak, majd később a táj megváltozása következtében egyes nevek kihaltak, de ugyanakkor újak is keletkeztek. A beállott változásokkal új névadó indítékok merültek fel, ezért újabb nevet adott a közösség. A két vagy több név egy ideig együtt élt, majd az egyik általánossá vált, míg a másik vagy a többi fokozatosan kihalt. Keletkeztek ugyan új nevek egészen a legújabb időkig, de összességükben, a múlt században végbement nagy tájváltoztatást követő gazdag névanyaghoz viszonyítva a nevek száma csökkent. A víznevek nagyobb része kihalt, más részének jelölő szerepe megváltozott. Ez jellemző a térszínformanevekre is. A faluban ekkor fellelhető 484 névből ma csak 262 minősíthető élőknek, de közülük általánosan ismertnek csak 92 tekinthető. A 119 vízrajzi alapelemű névből 80 kihalt. A 29 *tó* köznévvvel alkotott névből ma már csak 5 az élő, de ezek sem vizet jelölnek. Egyelemű névként funkcionál belőlük 1 (*Tó*), mellette azonban használatos a *Gyalokfőüd* név is. Két névben a *tó* a *lappal* egészül ki (*Ökör-tó* ~ *Ökör-tó-lapos*, *Pünkös-tó* ~ *Pünkös-tó-lapos*), egy névben pedig a *fenék*, illetve a *lapos* alapelemmel váltakozik (*Tajbok-tó* ~ *Tajbok-fenek* ~ *Tajbok-lapos*). A kihalt nevek között kiegészüléssel név a *Csontos tó* ~ *Csontos lapos tó*, *Lippai tó* ~ *Lippai lapos tó*, valamint a *Sós tó* ~ *Sósfertő tó*. Az iratokban szinte egy időben a ma már kihalt *tó* alapelem helyett 7 névben található meg a *lapos*, belőlük ma 4 él, 4 névben a *fenék*, ma már mind kihalt, 2 névben a *fertő*, ma is él. Egy időben, egymást váltogatva található 5 névben a *fenék* és a *lapos* alapelem, közülük 2 névben a *lapos* él, a többi kihalt, 1 névben az *ér* és a *lapos*, csak a *lapos* él, egy névben az

ér, *fenék* és a *lapos*, csak a *lapos* maradt meg, egy névben a *lapos* és a *völgy*, a *völgy* kihalt, egy névben a *fertő* és a *lapos*, a *lapos* ma is él.

Az alapelemek ilyen mértékű ingadozása, változása mellett fellelhető a tapadásos névalakulás is (*Géllér*, [□]*Gyékényes*, [□]*Halsózó*, [□]*Kenderáztató*, [□]*Kolokányos*, *Köhér*, *Sásas*, *Sirok*, *Sujmos*, *Tajbok*). Ezek közül a ma is élő nevek nemcsak a régi tavat, hanem a körülötte levő háttas területet is jelölik. A *tó* alapelemű kihalt nevek között csupán 3 olyan név van, mely a *tó* köznévvé változása nélkül halt ki.

A 15 *ér* köznévi alapelemmel alkotott név 13 objektumot nevez meg. Ma is él 4 név, közülük egy sem jelöl vizet. Bár az *ér* 'folyóvíz', a *tó* 'állóvíz' jelentésű, három *ér* alapelemű névben az *ér* helyén a *tó* köznévvé is megtalálható. Ennek egyértelmű tisztázása a jelenleg rendelkezésünkre álló levéltári iratokból nem lehetséges, azonban az a tény, hogy a három objektum jelölésére 13 nevet találunk, arra enged következtetni, hogy ez a névváltozás az eredeti állapot megváltozásával függ össze. A Szőlősen levő *erek* túlnyomó többsége – bizonyíthatóan – nagyobb vizek kiágazása volt. A vizek kiszáradási folyamatával együtt járt, hogy ezek az *ágak* elszakadtak táplálójuktól, állóvízzé lettek, s a megváltozott állapot új neveket szült. A 3 objektum nevei: [□]*Aszó ér* ~ *Aszó-lapos* ~ [□]*Nagy Aszó ér* ~ *Nagy-Aszó-lapos* ~ [□]*Nagy Aszó tó*; [□]*Lippai ér* ~ *Lippai fenék* ~ *Lippai-lapos* ~ [□]*Lippai lapos tó* ~ [□]*Lippai tó*; *Pap ere* ~ [□]*Pap ere tó* ~ *Naty-Pap ere*. Az eredeti *ér* alapelemű nevek közül kettőben az *ér* a *lapossal* váltakozik. Ma már csak a *lapos* alapelemű nevek élnek. Egy névben az *ér* helyett a *fok* köznevet találjuk, mind a két névváltozat kihalt. Megtalálható a tapadásos névalakulás is ([□]*Göbe*, *Kis-fok*, *Nóyborda*, [□]*Rendes*). Három olyan név van csupán, mely az *ér* köznévvé változása nélkül halt ki.

Az egy évszázaddal ezelőtti 15 *fenék* alapelemű névből ma élő 5 név. Közülük 2 eredetileg is *fenék* volt, egy ma a *lapossal* váltakozik, kettőben pedig a *tó*, *lapos* alapelemek változtatják egymást. (*Sujmos-fenek* ~ *Sujmos-lapos*; *Tajbok-fenek* ~ *Tajbok-lapos*.) A 15 *fenék* alapelemű névből az iratokban a *fenék* helyén a *tó* köznévvé is megtalálható. A *fenék* csak a *tó* köznévvé váltakozik 4 névben, ma egyik sem él, a *lapos* köznévvé 2 névben, az egyik ma is élő (*Céglédi-fenek* ~ *Céglédi-lapos*), a *tó* és a *lapos* köznévvé 5 névben, belőlük 4 *lapos*, 2 *fenék* és 1 *tó* alapelemű név él. A *fenék* a *tó*, a *lapos* az *ér* köznévvé váltakozik 1 névben. Csak a *lapos* alapelemű név él. Funkcióváltás következménye a [□]*Halsózó* → [□]*Úsztató* → [□]*Juhúsztató* név. A *fenék* köznévvé változása nélkül halt ki 2 név.

A három *fertő* alapelemű név mindegyikében megtalálható a *tó* köznévv, azzal váltakozott.

A 9 *fok*ból csupán 3 név maradt meg, a többi eltűnt az objektumokkal. A 3 név 2 *fok*ot jelöl. A *Görcsös-fok* és a *Naty-fok* ugyanaz, a *Kis-fok* ma a régi *fok* helyén vezető mesterséges árok, eredetileg *Kis fok ere*, ma *Kis-fok-lapos* is (l. ott).

A tárgyalt vízrajzi nevek ingadozásának, változásának vagy elmúlásának okaként a levéltári iratok segítségével egyértelműen a tájváltozást nevezhetjük meg. A lakosság a táj változására érzékenyen reagálva az akkori állapotoknak megfelelő jelentésű közneveket adott a már meglévő megkülönböztető elemekhez, vagy egyszerűen elhagyta a jelentés nélküli alapelemet. Ugyanakkor egy ideig még a régi nevet korábbi alapelemével is használta. Csak kevés azoknak a neveknek a száma, amelyek változás nélkül egyből kihaltak. Ezek az egyből kihalt nevek valamilyen okból jelentéktelenek voltak a falusiak számára. A *Kis Kőhér tó*, *Nagy Kőhér tó* pl. a határ távoli kis területe, nagyobb része a szomszédos Tiszaszentimre község határához tartozik, a *Kerek tó* kiszáradás után a térszinforma gyors változásával beolvadt a nagy területű *Határ-fenek* kaszálóba stb. Elenyésző azoknak a neveknek a száma, amelyek a táj átalakulása ellenére változatlanul élők maradtak (*Tóly* stb. l. ott).

A tapasztalat tehát azt mutatja, hogy a *tó*, *fenék*, *fertő*, *ér* alapelemek a különböző vizek lassú eltűnése és az ennek nyomán előállott tájváltozás következtében kisebb részben a névvel együtt kihaltak, nagyobb részben azonban egy ideig váltakoztak egymással, majd csak ezután tűntek el a használatból. Igen sok esetben pedig fokozatosan, az új állapotnak megfelelően helyükbe egy térszinformanév, a *lapos* lépett, így a *lapos* köznévvvel alkotott nevek száma 10-ről 32-re szaporodott. A 22 új *lapos* alapelemű nevek közül 17-ben megtalálható a *tó* köznévv is, 2 *tó* alapelemű név kiegészült a lapossal (*Ökör-tóly-lapos*, *Pünköstóly-lapos*), 2 névben az *ér* köznévv helyére került a *lapos*, 1 névben a *fenékkal* váltakozik ma is a *lapos*. A feltehetőleg eredetileg is *lapos* alapelemű 10 névből ma 3 él, a korábban vízrajzi köznevekkel váltakozó 22 *lapos* alapelemű nevek közül ma is élő 16 név.

A folyamat folytatódik. A *laposok* az egybeszántás következtében egyre jobban egybeolvadnak a mellettük levő hátakkal. Ezeknek a *laposoknak* a jelentősége is csökkent a lakosság számára. A nagy összefüggő terület nem különül el kisebb tulajdonosok birtokában levő területekre, kaszálóra, legelőre és szántóra. Régen az egy tulajdonban levő területen

meghatározta a gazdálkodást a *lapos* és a *hát*. Külön választották, mit termelhetek a *laposon*, mit a *háton*. Mindezeknek megszűnte szükségtelessé teszi a névvel való megkülönböztetést. A felsorolt tényezők együttesen siettetik a *lapos* alapelemű nevek elmúlását is.

Magyar Nyelvjárások 1980: 35–52.

A *fok* vízrajzi köznév jellemzője és gazdasági szerepe a régi Heves megyében

Mielőtt a *fok*-ról szóló mondanivalómat elkezdeném, pontosan meghatározom, mit értek a régi Heves megyén. Azt az 1948 előtti állapotot értem, amikor már Külső-Szolnok nem tartozott a megyéhez (Heves és Külső-Szolnok vármegye), de hozzátartozott a Tisza bal partjáról az 1948-ban Szolnok megyéhez csatolt tiszafüredi járásnak néhány községe: Tiszafüred, Tiszaigar, Tiszaörs, Tiszaszőlős, Nagyiván. A mai Heves megye területére, valamint az említett községek határaitra vannak tudniillik bőséges adataim.

Felvetődhet, miért választottam a *fok* vízrajzi köznevet témámul, hiszen róla sokat írtak, vitáztak, lehet-e erről ma újat mondani. Én ezekkel az állásfoglalásokkal nem szándékozom foglalkozni. Egyrészt tudtommal az általam jelölt területet így együtt nem vizsgálta senki, ezek az általam feltárt tények ha csak alátámasztják is a *fok*-kal kapcsolatos eddigi megállapításokat, az sem jelentéktelen, másrészt ha egy kicsit merészebb próbálok lenni, akkor azt is megfogalmazhatom, hogy feltárt tényeim annyira tipikusnak látszanak, hogy akár az egész Közép-Tiszavidékre vonatkozhatnak.

Közép-Tiszavidéknek – elfogadva a vízügyesek meghatározását – a Tisza középső, 180 km hosszú, Tiszafüred–Csongrád közötti szakaszát nevezem. A Közép-Tiszavidék tehát mindazt a területet jelöli, amelyre a kiöntő Tisza vízárja kiterjedt.

A *fok*-kal kapcsolatban az sem lehet közömbös dolog, hogy a *fok*, s a vele összefüggésben lévő *tó*, *ér*, *fenek*, *lapos*, *sziget* nevek funkciójukkal együtt eltűnnek, feledésbe merülnek, mindazokkal a hagyományokkal együtt, amelyek – ha hiányosan is – még megtalálhatók. Ezeknek a feledésbe merülő beszélő neveknek az összegyűjtésére tehát szükség van. Ez a megállapításom akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a Közép-Tiszavidéken hivatalosan még ma is száznál több foknevet tartanak nyilván. Ez arra mutat, hogy ezen a tájon nagyon sok volt a *fok*, a mindennapi gazdasági életben rendkívüli szerepe lehetett.

Nem lehet közömbös az sem, hogy ezeknek a beszélő neveknek a segítségével is megismerhetjük, hogyan éltek elődeink, hogyan gondolkodtak, milyen volt a kultúrájuk, milyenek voltak a mindennapjaik.

Végezetül ezeknek a neveknek az összegyűjtése együttesen lehetővé teszi a nyelvészeti szempontú elemzésüket is.

Fok-on én a folyót kísérő hátakon keletkezett kiszakadásokat, a hátakat megszakító nyílásokat értem, amelyek keresztül-kasul haladva csatornaszerűen hálózták be a területet. Ezeken keresztül töltődtek fel a fokok segítségével egymással is összeköttetésben lévő tavak, mocsarak. Ezeknek a nyílásoknak az alakja, mérete igen változó lehetett, egyes esetekben tóvá is szélesült. Az elmondottak miatt a fokokat és szerepüket csak a velük érintkező tavakkal, erekkel, szigetekkel lehet vizsgálni.

A mai Heves megye 101 községének földrajzinév-anyagát vizsgáltam meg térképek segítségével. *Fok* vízrajzi köznévi a megyének csak a Közép-Tiszavidékhez tartozó területén található, ott viszont nagy számban. Valamennyi említett község névanyagát feldolgoztam, az idő rövidsége miatt itt most csak a tiszaszőlősi anyagomat mutatom be. Tiszaszőlős a szülőfalum, rá vonatkozóan van a legtöbb adatom.

A Tisza bal partján fekszik, ma Szolnok megyéhez tartozik. A folyó É-ra 1,5–2 km-re van tőle, majd előrehaladva egy nagy kanyarral visszajön a faluhoz közel. Ez azonban ma már holtág, mert a nagy kanyarnál a vízszabályozáskor átvágást csináltak.

A *fok*-ok között első helyen említem a falutól legtávolabb eső, ugyanakkor a legnagyobb, több km hosszú, legalább 3 méter mély, éles kanyarokkal tele *Görcsös-fok*-ot, másik neve *Nagy-fok*. Ma néha emlegetik csak *Fok*-nak. A tiszaderzsi és tiszaszőlősi határ találkozásánál ágazik ki a mai *Holt-Tisza*-ból, s vezet a két határ mellett, majd egy nagy kanyarral benyúlik Tiszaszentimre közelébe. Táplálta a szőlősi *Sirok-tó*-t, érintkezett a szentimrei *Köhér-tó*-val, amely ma *Köhér* néven szántó. Itt van még a *Sulymos*, a *Kagymart-fok*, a *Borsó fokja*. Ezek a fokok a *Görcsös-fok*-on kívül kapcsolatban vannak még a *Pap tava*-val.

A fokok, tavak közötti hátak nevei: *Kőhát*, *Kőhát-lapos*, *Kagymartgyep*, *Bika hát laposa*, s az egész nagy terület összefoglaló neve *Nagy-rét* (~ *rít*). A *Nagy-rét* átnyúlik a tiszaderzsi határba, ahol ismét *fok*-ok, *tav*-ak váltják egymást. A *Görcsös-fok* régen állandó vízfolyású fok volt. Jó halászóhelynek tartották. Később, az 1940-es években kenderáztatónak is használták. Ma hivatalosan *Nagy-fok-csatorna*-ként emlegetik, a vízügy gondozásában van.

A girbe-görbe *Görcsös-fok*-ból ágazik ki a térképen nyílegyenesnek feltüntetett *Rendes-fok*, amely eljut a *Köhér-tó*-ig. A két fok közötti terület a *Rendes-zug*. Ma jó minőségű szántó ez a terület, beleértve a *Rendes-fok*-ot is, amelynek a jelölt helyén még jól felismerhető hajlat látható. Az

úrbéri iratok szerint ez a terület 1859-ben terméketlen, majd 1862–64 között gyep, közlegelő. A *Görcsös-fok*-ot összeköti még a *Holt-Tisza*-val az *Ásott-fok*, amely árvíz idején a Tisza vizét a *Nagy-fok*-ba vitte. Ma ez zsilippel ellátott, gondozott, mély árok.

A *Görcsös-fok*-nak a Tiszából való kiágazása melletti terület a *Csü-erdő*, korábban *Csüllő Erdő*. Ezután találjuk az *Ökör-sorda-fok*-ot, amely az *Ökör-tó*-ba vezet a Tiszából. Az *Ökör-tó*, későbbben *Ökör-tó-lapos* ma nagy területű, fenékszerű hajlat, 1859-ben hasznavehetetlen. Ma ez a hajlat a mellette lévő háttal – *Ökörtó-hát* – jól termő szántó.

Ezután találjuk a *Kicsapó-fok*-ot, más térképen *Csapó-fok*-ot. A mellette lévő háttas terület neve *Csapó*, illetve *Káposztás*. Ma együttesen az egész terület jó minőségű szántó, a dülő neve *Keresztgát*. Erről még később szólok.

A faluhoz közeledve érjük el a *Kis-fok*-ot, amely valóban jóval kisebb a *Görcsös-*, illetve *Nagy-fok*-nál. A Tiszából kiágazva vezet a már említett, nagy területű *Sirok-tó*-hoz. A *Kis-fok*-ot említik *Kis-fok-lapos*-nak, sőt *Kis-fok-ér*-nek is. Ma inkább a *Kis-fok-lapos* a használatos. Ez a terület ma szántó, egy a korábbi fok helyén lévő gondozott árokkal, amelynek a hivatalos neve: *Kis-fok-csatorna*.

A *Sirok-tó*-nak más térképen *Nagy Morotva* a neve. A *Sirok-tó* elnevezései még: *Sirok-fenek*, *Sirok-lapos*, a mellette lévő széles hát a *Sirok-hát*. Ma együttesen *Sirok*, *Sirok dülő* szántóterület. A *Sirok-tó* 1859-ben terméketlen, hasznavehetetlen. Egy helyen kis legelőnek említik. 1863-ban terményzövé vált. Ennek ellenére 1878-ban a *Sirok* vízállás.

A *Kis-fok* által táplált nagy kiterjedésű, hosszú, széles, több ágú tó a *Pap ere-tó*. Ágai: *Kis-Pap ere*, *Nagy-Pap ere*, *Oláh-Pap ere*, *Pap ere far-ka*. A közöttük lévő háttas rész a *Pap ere hátja*. A *Pap ere-tó* 1859-ben terméketlen, 1863-ban szántásra képes használatú kaszáló. Ma szántó, nagyobb esőzés esetében a mélyebb részek vízállások.

Egy XVIII. századból való irat szerint Darvas József úr a Duna mel-lékéről egy Pap József nevű halászt hozatott, aki Duna-hálóval halászott. Ez egy hatalmas hálófajta, megadják ennek a leírását is. A halászmester a Tisza mellett öt tanyát tisztított ki, egyet az *Orsós-fok* felől. Ez a fok a Tisza jobb oldalán található kanyargós fok, azonban a mi oldalunkon az *Orsós-fok*-kal szemben a *Pap ere* tájékán van a *Dunakunyhó* nevű határ-rész. A Duna-hálóval való halászat a környéken általános lehetett. Tisza-füreden például 1785-ben egy tanúvallomásban az áll, hogy a tanú „... tudja aztat bizonyosan, hogy a Füzés a vagy Hordó nevezetű erdő, a mely erdő alatt legelsőbben Veress László Úr *Duna halászatra való Tanyát Csi-*

nálatott. De Szőlösön is előfordult, hogy „*Duna-hálót*” öt Száz öll köteleket, egy bográcsot, egy szekrént, övedzőket, egy pórázon lévő hartsát elvittek”, azaz elloptak. A *Dunakunyhónak* nyoma sincs ma már, de a lakosság emlékszik rá. Nem emlékszik viszont a *Halszó* névre, amely szintén ezen a területen van. *Halszó-tó*, *Halszó-fenek*, *Úsztató*, *Juhúsztató* azonos területet jelöltek. 1859-ben a *Halszó-tó* terméketlen, 1863-ban „... a Halszó méjj vizfenek... úsztatónak kijelölni kéretik...”, 1886-ban *Juhúsztató rét*-ként említik. Ma szántó.

A falut északról, nyugatról, délnyugatról félkör alakban körülölelte a *Falu alatti tó*, a lakosság névhasználatában *Tó*. A név ma is közismert, állandóan használják. Egy név nélküli iratban „óvás emeltetik a soha nem használható tónak az úrbéres vizes legelőterületbe beszámítása ellen”, 1865-ben pedig azt olvashatjuk, hogy „... nehogy a tónak felosztása által egyesek örökre megkárosíttassanak, határoztatik, hogy azon a helyen, melyeket jelenleg is víz borít, mindent közösnek tüntessenek fel”. A nevek alakulása: *Falu alatti tó*, *Tó*, *Tófenek*, *Tó lapos tér*, *Gyalogföd*, de elevenen él a *Tó* is.

A *Kis-fok*, valamint a *Tó* délnyugati ága (amit *Borjúsziget-tó*-nak is neveztek) közötti hátság kiemelkedés volt a *Borjú-sziget*. A *Tó* ezen ágát később *Borjú-sziget-laposnak* nevezik, 1863-ban a *Borjú-sziget tó* környékén a vízmentett legelők silány minőségűek.

A *Tó*-nak ezen ága egy nagy ívben kanyarodott, s ezt az ívet összekötötte egymással a *Petykér* nevű vízfolyás, létrehozva ezáltal egy szigetet. A neve *Kis-sziget*. Ma ez falurész. Neve *Topáncs*. Ma már járdák, kiépített utak vannak itt, de 20-25 évvel ezelőtt még sárfészek volt. A *Petykér*-ként jelölt terület ma egy széles út és a környező kertek része, de esős időben a kertek alja is megtelik vízzel. A hagyomány szerint egy *Petykó* nevű halászból kapta a nevét, aki a csónakjával a háza küszöbéig tudott evezni, ott kötött ki. A házat is meg tudják mutatni. Arról is tudnak, hogy faláb segítségével közlekedtek, és sárhajót is használtak.

A *Pap ere* a Tisza irányába lenyúlik egy nagy félkör alakú tóba, a *Sulymos-tó*-ba. Ennek a köze a *Sulymos-zug*. Mellette, vele érintkezésbe van a *Kender-tó*, másik nevén *Kenderáztató Szartos*.

A *Sulymos-tó* 1859-ben hasznavehetetlen, 1865-ben a *Sulymos-tó* és köze 40 kat. holdnál több kaszáló. A *Kenderáztató* 1859-ben kaszáló, 1865-ben *Kenderáztató fenek* néven III. osztályú kaszáló. Ma az egész terület *Sulymos* néven szántó.

A *Pap eré*-től a mai nagy Tisza felé haladva a *Dunakunyhó*-hoz közel van a *Göbe*, *Göbe-ér* és a *Görbe-fok*, amely pedig a *Halászó-tó*-hoz

vezet. 1859-ben a *Halászó-tó* terméketlen, 1863-ban *Halászó-fenek* víz, szintén ebben az évben olvashatjuk „... a *Halászó* és a *Halászon* túl lévő fenekek melyek kétes használatúak 3. osztályú kaszálóknak becsültettek”. Az említett fenekek egymástól háttas kiemelkedésekkel elválasztva a *Ceglédi-fenek* (1863-ban vízként említik) és az *Aranyosi fenek*. A *Halászó-tó* környékének összefoglaló neve: *Taglat-hát*, más térképen *Taglás-hát*. Itt találjuk a hosszú, a *Pünkösdi tó* mellett is elhaladó *Sebes-fok*-ot.

A *Tó*, *Sulymos-tó* és a *Pünkösdi-tó* által közrefogott magas háttas kiemelkedés neve *Nagy-sziget*, inkább csak *Sziget*. Ma is ismert, általánosan használt név, bár víz a környéken sincs.

A falutól északra a *Tó* melletti, nagy kiterjedésű háttas határrész a *Farkas-sziget*. A lakosság réti farkasokról beszél. Eszerint ez a terület legelő volt, télen-nyáron kinn legeltek az állatok, s a farkasok sokszor megdézsmálták őket. Tény, hogy a Heves megyei Levéltár iratai között található olyan feljegyzés is, hogy ezen a vidéken nagyon elszaporodtak a varjak és a farkasok, s akik varjú- vagy farkasfejjel el tudtak számolni, megfizettek érte, de az is tény, hogy a református egyháznak 1720-tól meglévő anyakönyvében található egy *Farkas* nevű pásztorordinasztia is.

Innen a nagy Tisza mellett a tiszafüredi határ felé haladva több név nélküli kiágazás is látható a térképeken, valamint két tónak mutatott rész is, a *Kotonya* és a *Gyékényes*. A *Sebes-fok* egészen idáig elvezet.

A határnak a *Sulymos-tó*-tól eddig terjedő részét *Nagy-rét*-nek (*rit*), illetve egyszerűen csak *Rét*-nek (*rit*) nevezik.

A *Tó*-ból ágazik ki a falu közepén végig vezető *Nóborda ere*, a mai névhasználatban *Nóborda*. Igen mély víz lehetett, a református anyakönyv szerint 1770-ben egy Tsukásné (csak így, hogy Tsukásné) nevű asszony a „Nóbordába holt”, 1876-ban a paplak és az iskolaépület *Nóborda* felőli részén mintegy 600–900 négyszögöl területen vízállás és mocsaras hely van. Ma ez a terület feltöltődött, egy része az oda lenyúló kertekhez tartozik, egy kisebb rész pedig fával beültetett ligetes hely, egy szabadtéri színpaddal.

A *Nóborda* és a már említett *Gellért-tó* kapcsolódik a tiszai Nagy-tó-ba vezető *Aszó-ér*-hez, más nevén *Aszó-tó*-hoz. Meg kell említenem, hogy ez a *Nagy-tó* az igari és tiszai határ tekintélyes része, még a XIX. században is 430 hektár volt. Ma már feltöltődött. Ebből a *tó*-ból Szőlős felé több kiágazás van. A két legnagyobbnak van csak neve. Ez a nagyobb, hosszabb *Nagy-Aszó-ér*, mely Szőlősig lenyúlik, a másik, a kisebb a *Kis-Aszó-ér*. 1859-ben *Nagy-Aszó-tó* néven említik, 1863-ban viszont *Nagy-Aszó-ér* néven „1-ső osztályú szántó földnek becsültetett”. Ma

a régi *tó*, illetve *ér* területét *lapos*-ként említik: *Kis-Aszó-lapos*, *Nagy-Aszó-lapos*, a mellette lévő hát *Kis-Aszó-hát*, *Nagy-Aszó-hát*, a mindennapi használatban azonban inkább az *Aszó* összefoglaló névként funkcionál. Az egész terület jó minőségű szántó.

A már említett *Kis-fok* által táplált *Sirok-tó*, illetve *Nagy-Morotva* kiágazása még a *Telek-ér*, amelyen keresztül a *Sirok-tó* érintkezik a *Nagy-Aszó-tó*-val. A *Sirok-tó* medréből több kisebb névtelen kiágazás van, amelyeknek egyike-másika elnyúlik a *Köhér-tó*-ig. Itt van megnevezve a *Sirok-tó*-val összeköttetésben lévő *Tökös-tó*, másképpen elnevezve *Tökös-fenek*, illetve *Tökös-lapos*. Itt van még a *Lóri-fenek*, a mellette lévő *Lóri-hát*-tal egyetemben.

Ha végigtekintjük a térképeken a nevek által jelölt területeket, s a látottakat összevetjük a lakosság emlékezetében még meglévő ismeretekkel, egyértelművé válik számunkra a fokok alapvető gazdasági szerepe. Nem véletlen, hogy vannak, akik egyenesen „fokgazdálkodásról” beszélnek. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy ezeket a fokokat, tavakat tisztították. Ahol ezt nem tették meg, azt benőtte a hínár, vad növényzet, s használhatatlanná váltak. A mi területünkön is voltak ilyenek, például a *Tökös-tó*, a *Sulymos-tó*. Emlékszik rá a lakosság, hogy bundadarabbal szedték a sulymot, megfőzték, s kiváló csemege volt. Arra is emlékeznek, hogy ezekből az eliszaposodott, vízitökkel benőtt tavakból nem pusztult ki mindjárt a hal. A lakosság ezekben úgynevezett tapogató kasokkal halászott. Ma is megtalálhatók még ezek a kasok a faluban.

Amikor a Tisza medret változtatott, s a vízparti települések messzire kerültek az életet biztosító víztől, a gazdaság is megváltozott. Ilyen a mi területünkön *Tiszaigar*, amely halászfalu volt. Ma ennek emléke sem él. Az említett *Nagy-tó* eliszaposodott, az *Aszó-ér*, mely táplálta, ma szántó.

Ezek a vizek veszélyt is jelentettek a lakosságra nagyobb árvizek esetében. Ez ellen gátakkal védekeztek. Ezek a gátak, földből való töltések egyúttal útként is szolgáltak. Szőlősön ilyen gátak voltak: *Püinkösd-tó-gát*, *Gellért-gát*, *Kereszt-gát*. Ez ma a mellette lévő dülő neve. A gátszerű kiemelkedés ma is jól látható a dülőben, illetve két gát ma is út.

A foglalkozások között elsősorban a halászatot kell kiemelni. A halászat nem elsősorban a Tiszán folyt, hanem a mellette lévő tavakban, amelyeket tisztítottak. Hálóval halásztak, a halat sózták. A lakosság nagy halbőségre emlékszik.

A halászat mellett az ártér más hasznót is nyújtott. A nádlás hozzátartozott a lakosság mindennapjaihoz. A házak, a melléképületek tetejét ezzel borították. Kosarakat készítettek, a vesszőből úgynevezett kasokat: a

szekérhez oldalkas, faroskas, a csirkéknek csirkéskas, szárítókas stb. Vesszőből készül az udvart körülvevő kerítés, de még szinte a legutóbbi időnkig bizonyos melléképületek is. Ezeket betapasztották. Azt is tartják, hogy a nagyon korábbi időkben a házak jó része is vesszőből készült. A fa adta a ház oszlopát, amit vesszővel vettek körül, s betapasztották. Ennek olyan előnye is volt, hogy amikor a lakosságnak menekülni kellett, ha ezt az ellenség felégette, könnyen tudtak újat építeni. A *Vermes-hát* nevű falurész is annak emléke, hogy amikor el kellett menekülni, az itt ásott vermekbe rejtették el élelmüket, tárgyaikat, s amikor visszatértek, mindent épen találtak. Olyan tökéletes technikája alakult ki az ilyen vermek készítésének (égettek, béleltek stb.), hogy hosszú ideig sem ment tönkre benne semmi.

Az ártér gazdag legelője kiváló terület volt az állattartásra. Ló, szarvasmarha, sertés, juh – mind nagyon jellemző volt. Az állatok télenyáron kinn voltak a legelőn. Az állattartás a vízszabályozás után is megmaradt a faluban. Továbbra is külön volt az ökörcsorda, a borjúcsorda, a tehéncsorda, a csürhe, a ménes. A régi állattartás emlékeként élt a legutóbbi időnkig a gulya, a nyáj. Ez azt jelentette, hogy a növendékállatot tavasszal kihajtották, s csak ősszel vitték haza, a sertések esetében ugyanez volt a nyáj. Ennek emléke a sok háznál még ma is meglévő bilyogozó. A nagyon jellemző lótartásra nevek nem utalnak, de a lakosok szerint ez is virágzó volt. Mindenesetre, ma is sok háznál megvan még a béklyó, ami igazolja a lakosok emlékezetét.

A náddal, sással, gyékénnyel benőtt vizes rétségen igen sokszor csak az úgynevezett sárhajóval lehetett közlekedni. A sárhajó fatörzsből kivájt csónakszerű közlekedési eszköz volt, amit a ló húzott a vízben, illetve a sáron. Mondják azt is a mai lakosok, hogy úgy hallották a szüleiktől, hogy a *Sziget*-en – beszéltünk róla: *Nagy-Sziget* – volt a kút, s oda sárhajóval vagy falákkal mentek vízért.

Az úrbérrendezés s a vele egy időben folyó vízszabályozás változtatta meg a határ arculatát. Előtérbe került a föld minden darabjának szántásra, s ezzel különböző mezőgazdasági növények termelésére való előkészítése. Az átmenetet a nevek alakulása jól mutatja. Egyedül az állattenyésztés maradt meg – változott formában ugyan, de – teljes virágzásban, meg bizonyos építkezési formák, mezőgazdasági eszközök készítése, szintén változó formában, de bizonyos vonatkozásaiban a múltra emlékeztetve.

A felhasznált forrásanyag, irodalom és rövidítések jegyzéke

- AdSz. = Adatok Szolnok megye történetéből. Szolnok Megyei Levéltár, Szolnok, 1989.
- ÁÚO. = Árpádkori Új Okmánytár. Közzé teszi VENCZEL GUSZTÁV. I–XII. Pest, 1860–1874.
- BÁRTFAI = BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: Regesta gyűjtemény. Mátra Múzeum Adattára. Gyöngyös. Heves megyei Levéltár. Történelmi Adattár. Kézíratos másolat.
- CSÁNKI = CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. Budapest, 1890–1913.
- Ethn. = Ethnographia (folyóirat).
- FöldÉl. = LŐRINCZE LAJOS: Földrajzi neveink élete. MNyj. XIII, 3–25.
- GYÖRFFY = Magyar Nyelv. XXV, 154.
- HIK. = Helyesírásunk időszerű kérdései. Szerk. BENKŐ LÓRÁND. NytudÉrt. 4. sz.
- H. m. Lt. = Heves megyei Levéltár, Eger.
- Hnt. 1888. = A magyar Korona országai s Bosznia és Hercegovina Helységnévtára. Kiadja Juhos János. Budapest, 1888.
- Hnt. 1892. = A magyar korona országainak Helységnévtára. Szerk. Dr. Jekelfalussy József. Budapest, 1892.
- MNny. = Magyar Népnyelv (folyóirat).
- MNy. = Magyar Nyelv (folyóirat).
- MNyj. = Magyar Nyelvjárások. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének évkönyve. Bp., Debrecen, 1951–.
- MNyTK. = A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai (sorozat)
- NSzók². = BÁRCZI GÉZA: A magyar szókincs eredete. Második, bővített kiadás. 1958.

- MTsz. = Magyar Tájszótár. Szerk. SZINNYEI JÓZSEF. Budapest, 1893–1901.
- Nyr. = Magyar Nyelvőr (folyóirat).
- Oklsz. = SZAMOTA ISTVÁN – ZOLNAI GYULA: Magyar Oklevél-szótár. Budapest, 1902–1906.
- OL. Filmtár. U. et. c. = Országos Levéltár. Magyar kamara Archivum Regesta decimárium (E 159).
- PESTY = Helységnévtár. Kézirat az OSZK.-ban.
- SzamSz. = CSÚRY BÁLINT: Szamosháti Szótár. I–II. 1935–1936.
- Sztáray oklt. = A Nagymihályi és Sztáray Gróf Sztáray család oklevéltára. Kiadja Gróf SZTÁRAY ANTAL. Szerk. NAGY GYULA. I. 1234–1396. II. 1397–1457. Budapest, 1887.
- TESz. = A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára. I–III. Budapest, 1967–1976.
- Úrb. tag. = Úrbéri tagosítás. Tiszaszőlős. H. m. Lt. VII–1/a. 156.
- Úrb. tag. 1. = 1771. évi urbárium.
- Úrb. tag. 2–3. = Földtehermentesítési bemondási táblák. 1885. Úrbéri szabályozási legelőelkülönzési iratok.
- Úrb. tag. 4/1–2. = Úrbéri rendbeszedési, arányosítási és tagosítási per a helyi közbirtokosság 1864–65. évi ülésjegyzőkönyvei a közös árterek arányosítása és felosztása tárgyában.
- Úrb. tag. 5. = A közös legelő felosztása.
- Úrb. tag. 6. = Tisza-Szóllós község határának Telek könyve. 1859.
- Úrb. tag. 7. = Tisza-Szóllós Telekkönyve. 1863.
- Úrb. tag. 8. = Tisza Szóllós helység határának rendezés előtti birtokos Telekkönyve. 1865.
- Úrb. tag. 9. = Tisza-Szóllós helység 1865-dik évben rendezett határának földesurasági Birtokos Telekkönyve. 1865.
- Úrb. tag. 10. = Tisza-Szóllós község határában fekvő úrbéri birtokok rendezés utáni jelen állapotát feltüntető Telekkönyv. 1886.

- Úrb. tag. 11. = Tisza Szöllös község határában rendezett és tagosítva kiosztott majorsági birtokok földkönyve. 1886.
- Úrb. tag. 12. = Tisza Szöllös község urbérileg rendezett határában az urbéri törvényes illetményeket meghaladó és megváltás tárgyát képező Maradványföldek Kimutatása és Elszámolása. 1886.
- Úrb. tag. 13. = A Tisza-szöllösi határban Györgyei Kálmán által Elek Gábor után birt területek kimutatása a végrehajtott tagosítási munkálatok szerint. 1892.
- Úrb. tag. 14. = Györgyei Kálmán kataszteri birtokíve, 1897.
- Úrb. tag. 15. = A Tisza Szöllösi Porond sziget és növedékeinek felosztási földkönyve. 1903.
- Úrb. tag. 16. = Átnézeti Térképe Tisza Szöllös helység határának elhelyeztetett jelenlegi urbéri állományának. Készítette 1858. Horváth Gergely mérnök.

A forrásul használt régi térképek rövidítései

- T/1 = Tisza Szöllös helység határának rendezés előtti és az 1865. évi rendezés szerinti térképe. Horváth Gergely h. mérnök 1858. Csapó Lajos rendszeres mérnök 1865. (H. m. Lt. U/393)
- T/2 = Tisza-Szöllös helység határának az 1858-ik évben készült és 1863-ik évben hitelesített térkép alapján végrehajtott, az 1865-ik évi rendezés szerinti térképe. Csapó Lajos rendszeres mérnök, Goromate Mihály mérnök 1865. (H. m. Lt. U/394)
- T/3 = Tisza Szöllös tagosított határának kiosztási térképe. Horváth Gergely h. mérnök. 1863. (H. m. Lt. U/395)
- T/4 = Tisza-szöllös község rendezett és tagosítva kiosztott határának térképe. Rendezte, kiosztotta és rajzolta az 1886-ik évben Ruttkay Kálmán okleveles mérnök. (H. m. Lt. U/396)
- T/5 = Tisza-Szöllös Térképe. 1862. (Az Urb. tag. 16. sz. irathoz mellékelte térkép.)

- T/6 = Középtiszai Ármentesítő Társulat. Régi térképek a 16-ik századból (H. m. Lt.)
- T/7 = A Tisza folyó és árhatárának térképe Nemes Heves vármegyében. Rajzoltatott a kir. építési Főigazgatóság felügyelése alatt 1845. évi Szeptember havában. (H. m. Lt.)

Felhasznált irodalom

- BALÁSSY FERENC – SZEDERKÉNYI NÁNDOR: Heves vármegye története. I–IV. Eger, 1890–1897.
- BARÓTI SZABÓ DÁVID: Kisdéd Szó-tár. Kassán, 1792. Második, meg bővített kiadás.
- BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: Gyöngyös vidéke bortermelésének története 1850-ig. Gyöngyösi Kalendárium. 1937.
- BELÉNYESY MÁRTA: Adatok a tanyakialakulás kérdéséhez. A telek és a magyar tanya középkori gyökerei. Budapest, 1948.
- A halászat a XIV. században. Ethn. LXIV. 148–166.
- BOROVSKY SÁMUEL: Magyarország vármegyéi és városai. Heves megye 1909.
- DANKÓ IMRE: Túrkevei helynevek történelmi és társadalmi vonatkozásai. Nyr. LXXXI, 307–317.
- ECSEDI ISTVÁN: Népies halászat a Közép-Tiszán, a tiszántúli kis vizeken. Debrecen, 1934.
- EPERJESSY KÁLMÁN: A magyar falu története. Budapest, 1966.
- FÁBIÁN PÁL – FÖLDI ERVIN – IFJ. HÖNYI EDE: A földrajzi nevek és megjelölések írásának szabályai. Budapest, 1965.
- FÖLDI ERVIN – HÖNYI EDE: A földrajzi nevek helyesírásáról. MNy. LXXII, 224–228.
- GUNDA BÉLA: Erdély pásztorélete a földrajzi nevek tükrében. NytudÉrt. 70. sz. 213–219.
- GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Budapest, 1963.
- GYÖRFFY ISTVÁN: Magyar falu – magyar ház. Budapest, 1943.

- Magyar nép – magyar föld. Budapest, 1942.
- Nagykunsági krónika. Budapest, 1942.
- HÁMORI ÁGNES: Tiszaörvény személy- és földrajzinév anyaga. 1970. Szakdolgozat az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékén.
- HEFTY GYULA ANDOR: A térszíni formák nevei a magyar népnyelvben. NyF. LXVI. sz. Budapest, 1911.
- HERMAN OTTÓ: A magyar halászat könyve. Budapest, 1887.
- H. m. Lt. Heves és Külső-Szolnok te. vármegyék Nemesi Közgyűlésének iratai. IV–7/b. 1, 2, 15, 109, 206; IV–9/d. 23, 85, 165; VI–d/ 101, 104... XII–3/c. 27, 844: Közgyűlési jegyzőkönyvek. 1731:19; 1776:306.
- JANKÓ JÁNOS: Kalotaszeg magyar népe. Budapest, 1892.
- A Balaton-melléki lakosság néprajza. 1902.
- Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye múltja és jelene. Szerk. vitéz Szolnoki SCHEFTSIK GYÖRGY. Pécs, 1935.
- KANDRA KABOS: Adatok az egri egyházmegye történetéhez. Eger, 1895.
- KISS LAJOS: Régi Rétköz. Budapest, 1961.
- KOVÁCS BÉLA: A debreceni salétromfőzés története. Bölcsészdoktori értekezés. Debrecen, 1941. A debreceni Tisza István Tudományegyetem történelmi szemináriumának kiadványai.
- LŐRINCZE LAJOS: Földrajzinév-gyűjtésünk múltja, jelen állása és feladatai. Budapest, 1949.
- Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye. Szerk. BOROVSZKY SAMU. Budapest, 1909.
- Múzeumi levelek. Damjanich János Múzeum. Szolnok, 1961. 4. sz.
- NAGY IVÁN: Magyarország családai címerekkel és nemzedék rendi táblákkal. Pest, 1858.
- NYÁRÁDY MIHÁLY: Salétromfőzés Szabolcs vármegyében. A Nyiregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve. I. 1958.
- NYÍRI ANTAL: A kihalt szentesi víziélet néprajzi és népnyelvi maradványai. Szeged, 1948.
- OROSZ ERNŐ: Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai. Eger, 1906.

- ORTVAY TIVADAR: Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján. Budapest, 1891.
- PAPP ZSUZSA: Az állatnevek középkori földrajzi neveinkben. MNy. LXV, 307–311.
- PESTY FRIGYES: Magyarország helynevei. Történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben. I. 1888.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD: Egy és más az élő dűlőnévanyagról. NévtudVizsg. Budapest, 1960. 82–85.
- Hajdúszoboszló nyelvjárásának jellemzése. Hajdúszoboszló monográfiája. 1975. 599–637.
- SOÓS IMRE: A jobbágyföld helyzete a szolnoki Tiszatájon, 1711–1770. Damjanich János Múzeum. Szolnok, 1959.
- Heves megye benépesülése a török hódoltság után. Heves megyei Füzetek. 3. sz. 1955.
- Szolnok megyei Néplap. 1963. júl. 7. (CSALOG ZSOLT: Múzeumi levél Tiszaszőlősről.)
- TAGÁNYI KÁROLY: A földközösség története Magyarországon. Budapest, 1894.
- TARICZKY ENDRE: A Tiszavidéki Hun Földpyramis Halmok Ismertetése. Eger, 1906.
- Tiszántúli református papok. 1597–1679. Közli BOROVSZKY SAMU. Történelmi Tár. Budapest, 1898.
- A tiszaszőlősi református egyház keresztelési, esketési és halotti anyakönyve 1760–1920.
- TÓTH DEZSŐ: A Hevesnagykunsági Református Egyházmegye múltja. II. Debrecen, 1942.
- VELICS ANTAL: Magyarországi török kincstári defterek. II. 1540–1639. Budapest, 1890.

